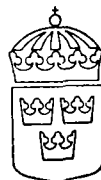

Regeringens proposition

1990/91:63

om handelsagentur

Prop.
1990/91:63

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 29 november 1990 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Laila Freivalds

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till en lag om handelsagentur som skall ersätta bestämmelserna om handelsagentur i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande (kommissionslagen).

Förslaget innebär att agentens ställning gentemot huvudmannen stärks i olika hänseenden. De nya bestämmelserna är i större utsträckning tvingande till agentens förmån än kommissionslagens regler om handelsagentur.

Reformen innebär i övrigt följande.

Parternas allmänna skyldigheter mot varandra klargörs. Det gäller framför allt frågor om lojalitetsplikt och informationsskyldighet. Reglerna om rätt till provision och utbetalning av provisionsbelopp preciseras. Detsamma gäller reglerna om provisionsnota. Agentens möjligheter att kontrollera riktigheten av utställda provisionsnotor förbättras.

Agentens rätt till uppsägningstid förbättras i de flesta fall. Reglerna om uppsägningstid skall gälla även tidsbestämda agenturavtal som har förlängts. De nuvarande reglerna om schabloniserad efterprovision och ersättning för investeringar byts ut mot ett system med avgångsvederlag av kontinental modell. Bestämmelser om förtida uppsägning och skadestånd får en mera lättillgänglig utformning.

Lagregleringen rörande anställda handelsresande och platsförsäljare upphör. För dessa kategorier skall i fortsättningen endast de allmänna reglerna om anställningsskydd gälla.

Den föreslagna nya lagen är förenlig med ett EG-direktiv om handelsagenter.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1992.

1 Förslag till

Lag om handelsagentur

Härigenom föreskrivs följande.

Allmänna bestämmelser

1 § Med handelsagent förstås i denna lag den som i en näringsverksamhet har avtalat med en annan, huvudmannen, att för dennes räkning självständigt och varaktigt verka för försäljning eller köp av varor genom att ta upp anbud till huvudmannen eller sluta avtal i dennes namn.

2 § Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna lag gäller i stället för lagens bestämmelser, om inte annat anges i lagen. Med avtalsvillkor jämställs praxis som har utbildats mellan parterna samt handelsbruk eller annan sedvänja.

Om det av lagen framgår att en bestämmelse inte får åsidosättas genom avtal, gäller bestämmelsen också framför praxis som har utbildats mellan parterna och framför handelsbruk eller annan sedvänja.

3 § En bestämmelse som enligt lagen inte får åsidosättas till nackdel för agenten får inte heller åsidosättas till nackdel för denne genom ett avtal om att främmande rätt skall tillämpas på rättsförhållandet, om rättsförhållandet annars skulle bedömas enligt denna lag.

4 § Om agenten eller huvudmannen begär det, skall en handling som återger agenturavtalet och ändringar i detta upprättas och undertecknas av parterna.

Parterna kan inte avstå från sin rätt att på begäran få en sådan handling som avses i första stycket.

Agentens skyldigheter

5 § Agenten skall vid uppdragets fullgörande tillvarata huvudmannens intressen samt handla lojalt och redligt.

Det åligger agenten särskilt att

1. göra skäligen ansträngningar för att inhämta anbud och, om det ingår i uppdraget, sluta avtal om sådant som omfattas av agenturavtalet,

2. underrätta huvudmannen om anbud som har upptagits och avtal som har ingåtts samt om andra omständigheter av betydelse för uppdraget som agenten känner till, och

3. följa skäligen anvisningar från huvudmannen.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för parterna.

6 § Agenten skall väl vårda varor och annat som tillhör huvudmannen och som är i agentens besittning. Agenten skall hålla den sakförsäkring som behövs. Huvudmannens varor skall hållas avskilda från andra varor.

Har agenten rätt att ta emot betalning för sålda varor, är han skyldig att hålla mottagna medel avskilda och avge redovisning för sitt uppdrag.

Huvudmannens skyldigheter

7 § Huvudmannen skall handla lojalt och redligt mot agenten.

Det åligger huvudmannen särskilt att

1. lämna agenten prover, beskrivningar, prislister och annat nödvändigt material beträffande de varor som uppdraget gäller,
2. lämna agenten de upplysningar som krävs för uppdragets fullgörande, och
3. utan oskäligt upphåll meddela agenten att han har antagit eller avslagit ett anbud som agenten har tillställt honom eller att ett avtal som agenten har förmedlat inte har fullgjorts.

Huvudmannen skall utan oskäligt upphåll underrätta agenten, om han förutser att verksamhetens omfattning kommer att bli väsentligt mindre än vad agenten skäligen kunnat vänta sig.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för parterna.

Provision m. m.

8 § Om agenten och huvudmannen inte har avtalat om agentens ersättning, skall denna bestämmas till vad som är sedvanligt där agenten utövar sin verksamhet. Finns ingen sådan sedvana, skall ersättningen bestämmas till vad som är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter som rör uppdraget.

9 § Agenten har rätt till provision på avtal som ingås under uppdragstiden,

1. om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan,
2. om avtalet utan agentens medverkan har ingåtts med en tredje man, som agenten tidigare har anskaffat som kund såvitt avser avtal av samma slag, eller
3. om agenten har tilldelats ett visst område eller en viss kundkrets och avtalet har ingåtts med en tredje man som hör till området eller kundkretsen.

10 § Agenten har rätt till provision på avtal som ingås efter det att uppdraget har upphört,

1. om avtalet har ingåtts under sådana omständigheter som avses i 9 § och agenten eller huvudmannen har tagit emot tredje mans anbud under uppdragstiden, eller
2. om avtalet har kommit till stånd huvudsakligen genom agentens medverkan under uppdragstiden och det har ingåtts inom skälig tid efter det att uppdraget har upphört.

En tillträdande agent har inte rätt till provision enligt 9 § på ett avtal som ger den avgående agenten rätt till provision enligt första stycket, om det inte med hänsyn till omständigheterna är skäligt att provisionen delas mellan agenterna.

11 § Provisionen skall betalas inom en månad efter utgången av det kvartal då provisionen är intjänad.

Provisionen är intjänad när och i den mån någon av följande omständigheter föreligger.

1. Huvudmannen har fullgjort avtalet med tredje man.
2. Huvudmannen skulle enligt avtalet med tredje man ha fullgjort detta.

3. Tredje man har fullgjort avtalet.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelsen i första stycket.

Agenten är inte heller bunden av avtalsvillkor som innebär att provisionen är intjänad senare än då tredje man har fullgjort avtalet eller skulle ha gjort det, om huvudmannen hade fullgjort avtalet som han borde.

12 § Agentens rätt till provision bortfaller om det visas att avtalet mellan huvudmannen och tredje man inte har fullföljts och att detta inte beror på huvudmannen eller något förhållande på dennes sida.

Om tredje man har underlåtit att fullfölja avtalet på grund av att huvudmannen utan agentens samtycke har beviljat honom anstånd med att göra det eller kommit överens med honom om återgång av avtalet, påverkar detta inte agentens rätt till provision.

Fullföljer tredje man avtalet endast delvis, har agenten rätt till provision på den del som svarar mot vad som har fullföljts, om inte annat följer av första eller andra stycket.

Bortfaller agentens krav på provision till följd av bestämmelserna i första–tredje styckena, skall han betala tillbaka det som betalats för mycket.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i första–tredje styckena.

13 § Huvudmannen skall senast en månad efter utgången av varje kvartal ge agenten en provisionsnota med uppgift om den provision som är intjänad under kvartalet. Provisionsnotan skall innehålla alla uppgifter av betydelse för beräkningen av provisionen.

Har agenten helt eller delvis förlorat sin rätt till provision på ett avtal, skall uppgift om detta lämnas i den provisionsnota som avser det kvartal då rätten till provisionen bortföll. I provisionsnotan skall därvid anges skälet till att rätten till provisionen bortfallit.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

14 § Agenten har rätt att från huvudmannen få alla upplysningar som denne har tillgång till och som agenten behöver för att kunna kontrollera om provisionsnotan innehåller de provisionsbelopp som är intjänade. Till sådana upplysningar hör utdrag ur huvudmannens bokföring.

Om huvudmannen inte inom skälig tid efter det att begäran därom framställts lämnar agenten sådana upplysningar som avses i första stycket eller det finns anledning att anta att dessa upplysningar eller uppgifterna i provisionsnotan är oriktiga, har agenten rätt att granska huvudmannens bokföring i den omfattning som behövs. Huvudmannen får därvid avgöra om granskningen skall utföras av agenten själv eller av en auktoriserad eller godkänd revisor som agenten har utsett.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

15 § Om agenten inte i rätt tid har fått provision eller annan ersättning av huvudmannen eller om det finns starka skäl att anta att han inte kommer att få den, har agenten rätt att till säkerhet för sin fordran hålla inne varor, material och handlingar som tillhör huvudmannen och som agenten har tagit emot för att fullgöra uppdraget. Fullmakter och andra handlingar av synnerlig betydelse för huvudmannen får dock inte hållas inne.

Har agenten köpt varor för huvudmannens räkning och sänt varorna vidare till huvudmannen, eller har agenten sänt tillbaka varor till huvudmannen vilka han haft till försäljning, får agenten för att säkerställa sin rätt enligt första stycket hindra att varorna lämnas ut till huvudmannen. Detta gäller även om huvudmannen har tagit emot transportdokument avseende varorna.

Agentens rätt att hålla inne varor, material och handlingar upphör när huvudmannen har ställt godtagbar säkerhet för fordringen.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

16 § Agenten får sälja varor som han håller inne enligt 15 § efter tre månader från det att han har meddelat huvudmannen att varorna hålls inne. Agenten får därvid täcka de fordringar för vilka varorna har utgjort säkerhet med vad som inflyter från försäljningen. Försäljningen får ske under hand eller på offentlig auktion.

Om varorna är utsatta för snabb förstörelse eller försämring eller om de fordrar alltför kostsam vård, får de säljas tidigare än vad som framgår av första stycket.

Om huvudmannen är i konkurs, gäller i stället 8 kap. 10 § konkurslagen (1987:672).

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

Förhållandet till tredje man

17 § Agenten får inte utan särskilt bemyndigande sluta avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar.

I fråga om hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

18 § Har agenten slutit avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar utan att vara behörig till det, skall huvudmannen, om han inte godkänner avtalet, meddela tredje man detta. Huvudmannen skall lämna meddelandet utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått kännedom om avtalet. Gör huvudmannen inte det, är han bunden av avtalet.

19 § Vill huvudmannen inte anta ett anbud som agenten har mottagit, skall huvudmannen meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått kännedom om anbudet. Gör han inte det, är anbudet antaget.

Vad som sägs i första stycket gäller inte då agenten och tredje man har avtalat att anbudet skall förfalla om huvudmannen inte uttryckligen antar det.

20 § Har tredje man avgett ett anbud till agenten och har denne sänt in anbudet till huvudmannen, har tredje man samma rätt att återkalla anbudet hos huvudmannen som om han själv hade sänt in anbudet.

Vad som sägs i första stycket gäller inte, om annat har avtalats mellan agenten och tredje man.

21 § Har en tredje man som är näringsidkare förhandlat med agenten och därefter fått ett meddelande från huvudmannen att denne bekräftar ett avtal eller antar ett anbud som agenten har sänt in, skall tredje man, om han anser att han inte har slutit något avtal eller avgett något anbud eller

att avtalet eller anbudet är oriktigt återgivet, meddela huvudmannen detta utan oskäligt uppehåll. Gör tredje man inte det och kan han inte heller visa att meddelandet var oriktigt, anses han ha ingått ett avtal med det innehåll som meddelandet från huvudmannen utvisar.

22 § Agenten får inte utan särskilt bemyndigande ta emot betalning för sålda varor eller efter det att ett avtal har ingåtts medge anstånd med betalningen eller nedsättning i priset eller annan ändring i avtalet.

Får huvudmannen kännedom om att agenten utan bemyndigande har vidtagit en åtgärd som avses i första stycket beträffande ett avtal som kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan eller som har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten, skall huvudmannen, om han inte vill godkänna åtgärden, meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll. Gör han inte det, anses han ha godkänt åtgärden.

I fråga om hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981: 1361).

23 § Vill tredje man åberopa fel i en köpt vara eller dröjsmål med dess avlämnande eller vill han ge huvudmannen något annat meddelande som rör uppfyllelsen av ett avtal, får han vända sig till agenten, om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan eller har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten. Denne får inte utan särskilt bemyndigande träffa något avgörande med anledning av ett sådant meddelande.

Får huvudmannen kännedom om att agenten utan bemyndigande har träffat ett sådant avgörande som avses i första stycket, skall huvudmannen, om han inte vill godkänna avgörandet, meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll. Gör han inte det, anses han ha godkänt avgörandet.

Agenturavtalets upphörande m. m.

24 § Ett agenturavtal som inte har ingåtts för viss tid får av agenten eller huvudmannen uppsägas att upphöra efter den uppsägningstid som anges i andra stycket.

Uppsägningstiden är en månad under det första året av uppdragstiden. Uppsägningstiden förlängs sedan med en månad för varje påbörjat år av uppdragstiden till dess att uppsägningstiden uppgår till sex månader.

Parterna kan inte i förväg avtala om kortare uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket. Dock får de avtala att uppsägning från agentens sida får ske med tre månaders uppsägningstid även om uppdragstiden har varat tre år eller längre.

Om parterna avtalar om längre uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket, får uppsägningstiden inte vara kortare vid uppsägning från huvudmannens sida än vid uppsägning från agentens sida.

Uppsägningstiden räknas från utgången av den kalendermånad då uppsägningen skedde.

25 § Ett agenturavtal som ingåtts för viss tid upphör vid avtalstidens slut.

Om parterna fortsätter agenturförhållandet efter avtalstidens slut, skall avtalet därefter betraktas som ett icke tidsbestämt avtal. Vid beräkningen av uppsägningstiden enligt 24 § för ett sådant avtal skall därvid tas hänsyn till hela den tid som agenturförhållandet har varat.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i andra stycket är inte bindande för parterna.

26 § Agenten eller huvudmannen får säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan, om

1. motparten har underlåtit att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet eller lagen och avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den andre samt motparten insåg eller borde ha insett detta, eller

2. det annars finns en viktig grund för att frånträda avtalet i förtid.

Den som vill säga upp avtalet i förtid skall göra detta utan oskäligt uppehåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om den omständighet som han åberopar. Gör han inte det, förlorar han rätten att åberopa omständigheten.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

27 § Om agenten eller huvudmannen försätts i konkurs, upphör agenturavtalet att gälla. Utan hinder av huvudmannens konkurs får dock agenten göra uppdraget gällande för tiden intill utgången av dagen efter den då kungörelse om konkursbeslutet var införd i Post- och Inrikes Tidningar, om han inte tidigare hade eller borde ha haft kännedom om konkursen.

28 § När agenturavtalet upphör, har agenten rätt till avgångsvederlag, om och i den mån

1. agenten har tillfört huvudmannen nya kunder eller väsentligt ökat handeln med den befintliga kundkretsen och huvudmannen kommer att ha väsentlig fördel av förändringen, och

2. avgångsvederlag är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter, särskilt agentens förlust av provision på avtal med de i första punkten angivna kunderna.

Bestämmelserna i första stycket skall ha motsvarande tillämpning, om agenturförhållandet upphör på grund av agentens död.

Avgångsvederlaget uppgår till högst ett belopp motsvarande ett års ersättning, beräknad efter ett genomsnitt under de senaste fem åren eller den kortare tid som uppdraget har varat.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

29 § Agenten har inte rätt till avgångsvederlag enligt 28 §, om

1. huvudmannen säger upp agenturavtalet på grund av att agenten uppsåtligt eller av vårdslöshet väsentligt åsidosatt sina plikter gentemot huvudmannen och åsidosättandet är av sådant slag som ger huvudmannen rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket 1, eller

2. agenturavtalet upphör till följd av agentens konkurs, eller

3. agenten i samförstånd med huvudmannen överlåter agenturen till någon annan.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

30 § Säger agenten själv upp agenturavtalet, har han rätt till avgångsvederlag enligt 28 § endast om

1. uppsägningen grundas på en omständighet på huvudmannens sida av sådant slag som ger agenten rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 §, eller

2. det på grund av agentens ålder eller sjukdom eller liknande förhållande inte skäligen kan krävas att han fortsätter sin verksamhet.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

31 § Agenten förlorar sin rätt till avgångsvederlag, om han inte inom ett år från det att avtalet upphörde meddelar huvudmannen att han kräver sådant vederlag.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

32 § Har agenturavtalet upphört skall agenten, intill dess huvudmannen själv kan bevaka sina intressen, vidta sådana åtgärder som är nödvändiga för att skydda huvudmannen mot förlust, om det inte därav uppkommer betydande kostnad, olägenhet eller ekonomisk risk för agenten. Denne har rätt till skälig ersättning för åtgärderna.

33 § När agenturavtalet har upphört skall agenten till huvudmannen återlämna varor, material och handlingar som han har mottagit för att fullgöra uppdraget. Agenten har dock rätt att till säkerhet för fordran innehålla huvudmannens egendom i enlighet med 15 § och försälja den enligt 16 §.

Skadestånd

34 § Underlåter agenten eller huvudmannen att fullgöra sina skyldigheter enligt agenturavtalet eller lagen, är han skyldig att ersätta den andre den skada som uppkommer därav, om han inte visar att underlåtenheten ej beror på försummelse på hans sida.

Upphör agenturavtalet att gälla till följd av den ena partens konkurs, har den andra parten rätt till ersättning för den skada som uppkommer därav.

Den som vill kräva skadestånd skall meddela den andre detta utan oskäligt uppehåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om de omständigheter som ligger till grund för kravet. Gör han inte det, förlorar han rätten till skadestånd utom i fall när den andre har handlat grovt vårdslöst eller i strid mot tro och heder.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

Konkurrensklausuler

35 § Ett avtal mellan agenten och huvudmannen att agenten inte skall bedriva verksamhet efter det att agenturavtalet har upphört (konkurrensklausul) är bindande för agenten bara om och i den mån konkurrensklausulen

1. har upprättats skriftligt,
2. avser det område eller den kundkrets som har tilldelats agenten, och
3. avser de slag av varor som agenturavtalet gäller.

Agenten är inte bunden av en konkurrensklausul i den mån den avser längre tid än två år efter det att agenturavtalet har upphört.

Bestämmelserna i denna paragraf hindrar inte att lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område tillämpas på en konkurrensklausul.

Vissa meddelanden

36 § Har ett meddelande från agenten enligt 16, 31 eller 34 §, från huvudmannen enligt 18, 19, 22, 23 eller 34 § eller från tredje man enligt 21 § avsänts på ett ändamålsenligt sätt, får meddelandet åberopas även om det försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2. I fråga om agenturavtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande tillämpas bestämmelserna om handelsagentur i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande till utgången av år 1993.

Lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande

dels att 3 och 4 kap. skall upphöra att gälla,

dels att kapitelindelningen och rubrikerna till 1 och 2 kap. skall utgå,

dels att lagens rubrik och 27 § skall ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 4 § skall sättas närmast före 1 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Lag (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande

Lag (1914:45) om kommission

27 §¹

Handelskommissionär är berättigad till provision å avtal, som han under uppdragstiden för kommittentens räkning ingår med tredje man.

Har kommissionären varaktigt uppdrag och ingås avtal för kommittentens räkning efter uppdragets slut, *skola bestämmelserna i 68 § första stycket andra punkten samt andra–fjärde styckena om handelsagents rätt till provision äga motsvarande tillämpning.*

Har kommissionären varaktigt uppdrag och ingås avtal för kommittentens räkning efter uppdragets slut, *har kommissionären rätt till provision på avtalet, om tredje mans anbud kommit kommittenten eller kommissionären till handa under uppdragstiden.*

Ingås avtal efter uppdragets slut i annat fall än som avses i andra stycket, är kommissionären likaledes berättigad till provision (efterprovision), om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom hans medverkan under uppdragstiden.

Förebringas ej utredning om efterprovisionens storlek och har uppdraget varat minst ett år, skall efterprovision utgå med belopp som motsvarar tre månaders provision, beräknad efter genomsnittet av månadsprovisionerna under uppdragets sista år. Vad nu sagts gäller dock ej, om uppsägning skett med minst sex månaders uppsägningstid.

Kommissionären kan inte före uppdragets slut med bindande verkan avstå från den rätt till ersättning som tillkommer honom enligt tredje och fjärde styckena.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2. I fråga om agentur-, handelsresande- eller platsförsäljaravtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande tillämpas lagen i sin tidigare lydelse till och med den 31 december 1993.

¹ Senaste lydelse 1974:219.

Lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981:1361)

Härigenom föreskrivs att 12 § hemförsäljningslagen (1981:1361) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

12 §

Anlitar näringsidkaren ett ombud, skall denne alltid anses behörig att handla på näringsidkarens vägnar när det gäller att ingå avtal som avses i denna lag, att utfästa förmåner som är avsedda att ingå i ett sådant avtal samt att ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Näringsidkaren kan inte till nackdel för konsumenten inskränka denna behörighet.

Om handelsagenter och handelsresande finns särskilda bestämmelser i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

Lag om ändring i fondkommissionslagen (1979:748)

Härigenom föreskrivs att 2 § fondkommissionslagen (1979:748) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om handelskommission i lagen (1914:45) om kommission, *handelsagentur och handelsresande*.

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om handelskommission i lagen (1914:45) om kommission.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 29 november 1990

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Engström, Hjelm-Wallén, S. Andersson, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Freivalds, Persson, Molin, Sahlin, Larsson och Åsbrink.

Föredragande: statsrådet Freivalds

Proposition om handelsagentur

1 Inledning

Bestämmelser om handelsagentur finns i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande. Den brukar kallas kommissionslagen (KomL). Lagen kom till i nordiskt samarbete.

År 1974 reformerades KomL:s regler om handelsagentur. Reformen avsåg framför allt agentens rätt till provision och frågor rörande uppdragets upphörande. Genom reformen stärktes agentens ställning gentemot huvudmannen. Den genomfördes i nordiskt samarbete.

På initiativ av riksdagen (LU 1977/78:4, rskr 12) tillsatte regeringen år 1978 en kommitté, som antog namnet kommissionslagskommittén (Ju 1978:10), med uppdrag att få till stånd en tidsenlig lagstiftning rörande de rättsförhållanden som regleras i KomL (Dir 1978:94).

Kommittén avlämnade år 1984 delbetänkandet (SOU 1984:85) Handelsagentur och kommission¹. Betänkandet innehåller ett fullständigt förslag till lagstiftning om handelsagentur. Däremot framlades i detta sammanhang inte något slutligt förslag med avseende på kommission. Betänkandet har remissbehandlats.

Till protokollet i detta ärende bör fogas dels en sammanfattning av betänkandet som *bilaga 1*, dels de lagförslag som läggs fram i betänkandet som *bilaga 2*, dels en förteckning över remissinstanserna och en remissammanställning som *bilaga 3*.

Beträffande nuvarande svenska och utländska förhållanden samt utredningens närmare överväganden hänvisas till betänkandet.

EG:s ministerråd antog år 1986 ett direktiv om samordning av medlemsstaternas lagstiftning rörande handelsagenter (86/653/EEC). Medlemsstaterna skulle – med vissa undantag – anpassa sin lagstiftning till direktivet före den 1 januari 1990. Detta har hittills skett i endast ett fåtal länder.

EG-direktivet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Under lagstiftningsärendets beredning i justitiedepartementet har överläggningar hållits med företrädare för justitiedepartementen i Danmark, Finland, Island och Norge.

¹ Professorn Kurt Grönfors, ordförande, samt numera kommunalrådet Joakim Ollén och riksdagsledamoten Stig Olsson.

I Danmark trädde en ny lag om handelsagenter och handelsresande i kraft i maj 1990 (lov nr. 272 af 2 maj 1990). Lagen bygger på EG-direktivet. Även i Finland och Norge är siktet inställt på att införa nya regler om handelsagentur.

Den danska lagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 5*.

Regeringen beslutade den 1 november 1990 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om handelsagentur, m. m.

Lagförslagen bör fogas till protokollet som *bilaga 6*.

Lagrådet har lämnat lagförslagen utan erinran. Lagrådets yttrande bör fogas vid protokollet som *bilaga 7*.

De lagförslag som jag nu skall lägga fram är likalydande med de remitterade lagförslagen utom vad gäller några redaktionella ändringar i 7, 11 – 14, 17, 18, 22, 29, 30 och 35 §§ förslaget till lag om handelsagentur.

I ärendet har jag samrått med statsråden Åsbrink och Lindqvist.

2 Allmän motivering

2.1 Allmänna utgångspunkter

Ett betydelsefullt inslag i den inrikes och utrikes handeln är den affärsförmedlande verksamhet som handelsagenter och andra s. k. merkantila mellanmän bedriver för industriföretags och andra huvudmäns räkning. När det gäller handelsagenter rör det sig ofta om affärsförhållanden av internationell karaktär, med stark inriktning på Europa. Utländska företag anlitar svenska agenter för att få avsättning för sina produkter här i landet på samma sätt som våra exportföretag anlitar agenter i utlandet.

Förhållandet mellan huvudman och handelsagent fastläggs regelmässigt genom avtal. Dessa kompletteras av delvis dispositiv, delvis tvingande lagstiftning. Såväl i Norden som i andra länder tar denna lagstiftning sikte bl. a. på att ge rättsligt skydd åt den part som i flertalet fall är den svagare i avtalsförhållandet, nämligen handelsagenten. Samma grundsyn bär upp det direktiv om handelsagenter som antogs av EG:s ministerråd år 1986.

I Sverige regleras vissa mellanmäns ställning och verksamhet genom lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande (KomL). Lagen, som tillhör vår äldre lagstiftning, kom till i samarbete med Danmark och Norge. Lagarna i de tre länderna fick i stort sett överensstämmande regler.

KomL innehåller bestämmelser om kommissionärer, handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare. Jag kommer under avsnitt 2.2.1 att närmare redogöra för vad som kännetecknar dessa olika typer av mellanmän.

Större delen av KomL:s bestämmelser behandlar de olika mellanmännens ställning i förhållande till huvudmannen. Till en början regleras parternas rättigheter och skyldigheter under uppdragets bestånd, däribland mellanmannens rätt till provision och annan ersättning för uppdraget. Vidare ges viktiga regler om uppdragets upphörande och om parternas anspråk gentemot varandra i den situationen. Dessutom innehåller lagen vissa bestämmelser om rättsförhållandet till tredje man.

KomL är i princip dispositiv. Åtskilliga regler som fyller funktionen att ge en part ett rättsligt minimiskydd är dock tvingande till den partens förmån.

År 1974 genomfördes väsentliga ändringar i KomL:s bestämmelser om mellanmannens rätt till provision och annan ersättning, om uppdragets upphörande och om parternas rättigheter och skyldigheter när deras mellanhavande avslutas. Reformen syftade till att stärka mellanmännens ställning i förhållande till huvudmännen och till att ge i första hand handelsagenterna en ställning som är mera jämbördig med den som agenterna i de större europeiska industriländerna har. I Norge genomfördes år 1973 en likartad reform. Finland, som tidigare stått utanför lagstiftningssamarbetet på området, införde år 1975 regler om handelsagentur som nära ansluter till dem i Sverige och Norge. Däremot fullföljdes inte reformarbetet i Danmark.

KomL har en uppbyggnad som gör lagen tämligen svårtillgänglig. Detta gäller framför allt reglerna om handelsagentur, som ofta bygger på hänvisningar till bestämmelserna om kommission. KomL framstår också i språkligt hänseende som föråldrad.

KomL:s bestämmelser om handelsagentur har i olika sammanhang fått utstå kritik från sakliga utgångspunkter (se t. ex. LU 1977/78:4). Kritiken har framför allt tagit sikte på reglerna om efterprovision men har också berört t. ex. bestämmelserna om ersättning för investeringar (68 § andra – fjärde styckena och 76 § jämförd med 52 §). Nordiska Handelsagenters Federation gjorde år 1977 en framställning till Nordiska rådet om översyn av handelsagentlagstiftningen i de nordiska länderna. I framställningen hänvisades bl. a. till det harmoniseringsarbete som då hade kommit i gång inom EG.

Kommissionslagskommittén föreslår i det tidigare nämnda betänkandet (SOU 1984:85) Handelsagentur och kommission att KomL ersätts av en ny lag om handelsagentur och kommission. Det i betänkandet presenterade lagförslaget innehåller en fullständig reglering av frågor om handelsagentur men är inte heltäckande med avseende på kommission. När det gäller kommission kompletteras – och revideras – kommitténs överväganden i dess slutbetänkande (SOU 1988:63) Kommission och dylikt.

Det av kommittén framlagda lagförslaget innebär jämfört med KomL en förstärkning av handelsagentens ställning på flera punkter. Det gäller framför allt frågor om uppsägningstid och ekonomisk gottgörelse vid uppdragets avslutande men även frågor om t. ex. skadestånd och provisionsnota. Kommittén har i många frågor valt lösningar som ligger nära motsvarande reglering i EG-direktivet.

Kommitténs förslag har fått ett i huvudsak positivt mottagande under remissbehandlingen. I en del frågor förekommer det dock uppfattningar som på olika sätt skiljer sig från kommitténs.

Det EG-direktiv om handelsagenter som antogs år 1986 reglerar det interna förhållandet mellan agenten och huvudmannen. Frågor om förhållandet till tredje man lämnas utanför direktivet. Även vissa andra frågor överlämnas till medlemsstaternas egen beslutssfär, såsom frågor om skadestånd och förtida uppsägning. I vissa fall erbjuder direktivet alternativa

modeller, t. ex. när det gäller avgångsvederlag. I övrigt rör det sig om ett s. k. maximidirektiv, dvs. det lämnas inte fritt för medlemsstaterna att välja andra lösningar än dem som valts i direktivet.

EG-direktivets bestämmelser är genomgående mera fördelaktiga för agenten än motsvarande regler i KomL. Vid en jämförelse med kommitténs förslag framstår direktivet i vissa frågor som mera agentvänligt, i andra som mindre. Endast i någon enstaka fråga kan man se skillnader av principiell natur mellan direktivet och kommitténs förslag. Sammanfattningsvis kan sägas att direktivet har byggts upp kring principer som mycket väl kan ligga till grund även för en svensk reglering på området.

Med vissa undantag (Irland, Italien och Storbritannien) har det ålegat medlemsstaterna att anpassa sin lagstiftning till direktivet senast den 1 januari 1990. Denna tid hölls bara av Nederländerna och Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland). Som tidigare nämnts finns numera också en dansk lag i ämnet. Läget i de andra EG-länderna varierar; längst tycks man ha kommit i Frankrike. Från EG-kommissionens sida har inletts s. k. *infringement proceedings* för att stimulera lagstiftningsarbetet i berörda medlemsländer.

EFTA-länderna befinner sig för närvarande i en omfattande integrationsprocess. Målet är skapa ett dynamiskt europeiskt samarbetsområde, EEA (European Economic Area), där samtliga EG:s och EFTA:s medlemsländer skall ingå. Ett led i denna process är att EFTA-länderna skall anpassa sin lagstiftning till de delar av EG:s regelverk som parterna gemensamt definierat som relevanta. Till sådan s. k. *relevant acquis communautaire* hör direktivet om handelsagenter.

För min del ansluter jag mig till kommissionslagskommitténs och remissinstansernas uppfattning att handelsagentens ställning gentemot huvudmannen allmänt sett bör stärkas. Jag anser vidare att vår lagstiftning om handelsagentur bör ges en mera tidsenlig utformning som harmoniserar med det regelsystem som håller på att växa fram inom EG. Det framstår härvid som naturligt att söka förebilder i de lösningar som har valts i Danmark. Med hänsyn till den pågående integrationsprocessen är det angeläget att påskynda införandet av nya regler om handelsagentur i Sverige. En reform av lagstiftningen om handelsagentur bör därför inte avvakta arbetet med en översyn av reglerna om kommission m. m. Jag återkommer till denna fråga i avsnitt 2.2.1.

I det följande avser jag att behandla frågan om
 lagens tillämpningsområde i avsnitt 2.2,
 betydelsen av tvingande rättsregler i avsnitt 2.3,
 parternas allmänna skyldigheter i avsnitt 2.4,
 provision m. m. i avsnitt 2.5,
 säkerhetsrätt i avsnitt 2.6,
 förhållandet till tredje man i avsnitt 2.7,
 uppsägning m. m. i avsnitt 2.8,
 avgångsvederlag i avsnitt 2.9,
 skadestånd i avsnitt 2.10,
 internationella konventioner i avsnitt 2.11
 följdändringar i annan lagstiftning i avsnitt 2.12,

ikraftträdande m. m. i avsnitt 2.13,
kostnader och resursbehov i avsnitt 2.14.

Mina kommentarer till de enskilda lagbestämmelserna återfinns i specialmotiveringen (avsnitt 4).

2.2 Tillämpningsområdet

2.2.1 Typen av uppdrag

Mitt förslag: Den nya lagen skall gälla handelsagentur. Gällande bestämmelser om kommission kvarstår tills vidare oförändrade. Lagregleringen rörande handelsresande och platsförsäljare tas bort.

Kommitténs förslag: Kommitténs lagförslag i SOU 1984:85 omfattar både handelsagentur och kommission. I fråga om kommission är förslaget emellertid inte fullständigt. När det gäller handelsresande och platsförsäljare överensstämmer kommitténs förslag med mitt (se betänkandet s. 81 – 89).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har inte haft något att erinra mot kommitténs förslag på denna punkt. En del anser dock att lagregleringen rörande anställda handelsresande bör vara kvar i en eller annan form. Från några håll har ifrågasatts om lagen inte bör omfatta även ensamåterförsäljare.

Skälen för mitt förslag: Allmänna bestämmelser om s. k. sysslomän finns i 18 kap. handelsbalken. Detta kapitel har kvar sin ursprungliga lydelse från år 1734. I kapitlet finns ett fåtal regler av betydelse för uppdragsförhållanden av olika slag. Det har förlorat mycket av sin betydelse sedan lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrätts område (avtalslagen) kommit att reglera behörighetsfrågorna vid fullmakt och det genom KomL införts en så gott som heltäckande reglering av kommission och handelsagentur.

KomL innehåller bestämmelser om fyra typer av s. k. merkantila mellanmän: kommissionärer, handelsagenter, handelsresande och platsförsäljare.

En kommissionär bedriver handel för annans räkning men i eget namn. KomL gäller både inköps- och försäljningskommission. I fondkommissionslagen (1979:748) finns särskilda bestämmelser om handel med värdepapper.

Handelsagenten handlar för annans (huvudmannens) räkning i dennes namn. I KomL regleras endast försäljningsagentur, inte inköpsagentur. Agenten tar upp anbud eller sluter avtal. KomL:s bestämmelser om handelsagentur gäller bara om verksamheten bedrivs av en självständig yrkesutövare med eget kontor eller liknande. En handelsagent kan alltså inte vara anställd av huvudmannen.

Utmärkande för en handelsresande är att han verkar för avsättning av sin huvudmans varor genom att resa från ort till ort och ta upp anbud eller

sluta avtal. Till skillnad från handelsagenten har handelsresanden alltså inget fast affärsställe. Handelsresanden kan vara antingen anställd av huvudmannen eller självständig uppdragstagare. I KomL gäller delvis olika bestämmelser för dessa båda kategorier.

För platsförsäljaren gäller samma förutsättningar som för en handelsresande med den skillnaden att platsförsäljarens verksamhet är begränsad till den ort där huvudmannen bedriver sin rörelse.

En kategori som har många beröringspunkter med de uppdragstagare som omfattas av KomL är ensamåterförsäljarna. Med ensamåterförsäljare avses den som köper en produkt i fast räkning av en leverantör och därefter med ensamrätt för ett visst geografiskt område säljer den vidare i eget namn. Ensamåterförsäljaren ingår alltså två köpeavtal, varvid han handlar i eget namn och för egen räkning. Förhållandet mellan ensamåterförsäljaren och leverantören är inte lagreglerat (bortsett från rent köprättsliga regler).

En form av återförsäljaravtal som påminner om kommission är s. k. konsignation. Härmed menas ett avtal enligt vilket leverantören deponerar varor hos återförsäljaren med rätt för denne att förvärva dem, främst i anslutning till att han för egen räkning säljer dem vidare till tredje man. Frågor av detta slag behandlas utförligt i kommissionslagskommitténs slutbetänkande (SOU 1988:63) Kommission och dylikt.

En annan typ av merkantil mellanman är mäklaren. En mäklare är inte varaktigt knuten till sin huvudman utan åtar sig att förmedla enstaka affärer. Han är alltså en självständig näringsidkare. Mäklaren handlar i regel i huvudmannens namn, ibland som ombud, men kan också uppträda i eget namn. I lagen (1984:81) om fastighetsmäklare och lagen (1989:508) om försäkringsmäklare finns särskilda bestämmelser om dessa typer av mäklare.

På senare år har det blivit allt vanligare att detaljhandel bedrivs i form av s. k. franchising. Detta är en form av samverkan mellan två självständiga näringsidkare, franchisegivaren och franchisetagaren. Givaren upplåter i regel åt tagaren att sälja varor eller tjänster under ett visst namn eller kännetecken som tillhandahålls av givaren. Tagaren bedriver oftast sin verksamhet som återförsäljare och har då köpt de varor han säljer vidare till tredje man. Franchisecutredningen (Ju 1984:08) har i betänkandet (SOU 1987:17) Franchising lagt fram ett förslag till lag i ämnet. Förslaget övervägs för närvarande inom justitiedepartementet.

1986 års EG-direktiv handlar bara om handelsagenter (self-employed commercial agents). Den danska lagen innehåller dessutom bestämmelser om handelsresande.

Som jag tidigare har varit inne på är det nu dags att reformera lagstiftningen om handelsagentur. Med hänsyn till den internationella utveckling på området, som jag har redogjort för i avsnitt 2.1, bör en sådan reform inte avvakta arbetet med en översyn av reglerna om kommission m. m. Det torde för övrigt inte innebära några nämnvärda redaktionella eller pedagogiska vinster att hålla samman regler om handelsagentur och kommission i ett enda lagverk. Reformerade bestämmelser om handelsagentur bör därför ges plats i en ny lag. Den nuvarande regleringen av kommission

kan utan olägenheter behållas inom ramen för KomL tills en utvärdering har gjorts av kommitténs olika förslag på det området.

Fråga är då vad som skall ske med lagregleringen rörande handelsresande och platsombud. De som är självständiga uppdragstagare kommer i framtiden att falla under definitionen på handelsagent (se avsnitt 2.2.2). Deras förhållanden kommer följaktligen att regleras av de nya lagreglerna om handelsagenter. För handelsresande och platsombud som är anställda av huvudmannen blir däremot situationen en annan.

I KomL finns en del bestämmelser som tar sikte på alla anställda handelsresande och platsombud och vissa bestämmelser som bara gäller sådana vilkas lön helt eller delvis utgår i form av provision. De generella bestämmelserna ger den anställde rätt till tre månaders uppsägningstid och ersättning för resor, traktamente m. m. (86 § och 86 a § första stycket). Bestämmelsen om uppsägningstid får åsidosättas i kollektivavtal, medan bestämmelsen om ersättning för resor, traktamente m. m. är helt tvingande till den anställdes förmån. I lagen påpekas också att längre uppsägningstid kan följa av lagen (1982:80) om anställningsskydd. Enligt denna lag är uppsägningstiden, bortsett från kortvariga anställningar, lägst två och högst sex månader, beroende på arbetstagarens ålder.

De bestämmelser i KomL som bara gäller provisionsanställda handelsresande och platsförsäljare handlar om rätt till provision och provisionsnota (86 a § tredje stycket jämfört med 68, 70 och 71 §§). Bestämmelserna överensstämmer i stort sett med motsvarande regler rörande handelsagenter. De är tvingande till den anställdes förmån när det gäller rätt till efterprovision men är i övrigt dispositiva.

KomL:s bestämmelser om anställda handelsresande och platsförsäljare bör ses i sitt historiska sammanhang. Dessa bestämmelser har väsentligen tillkommit före eller samtidigt med lagstiftningen om anställningsskydd. De har förlorat i betydelse genom att arbetstagarna numera tillförsäkras ett omfattande skydd genom de arbetsrättsliga lagarna.

Handelsresande och platsförsäljare som har uteslutande fast lön är enligt min mening jämförbara med vilka löntagare som helst. De bestämmelser i KomL som rör deras rättigheter – om uppsägningstid och ersättning för utlägg – avviker inte heller i nämnvärd mån från vad som torde tillämpas i andra anställningsförhållanden. Det ligger också i linje med reformen i övrigt att inte behålla lagregler om ersättning för speciella utgifter eller åtaganden. Till skillnad från några remissinstanser ser jag det således inte som särdeles angeläget att ha kvar en lagreglering avscende fast avlönade handelsagenter och platsförsäljare.

Inte heller när det gäller provisionsanställda handelsresande och platsförsäljare finner jag skäl att behålla de nuvarande reglerna om uppsägningstid och ersättning för resor, traktamente m. m. För dessa kategorier finns i KomL också bestämmelser om provision och provisionsnota. I gällande rätt förekommer inga speciella lagbestämmelser för några andra provisionsanställda arbetstagare. Deras förhållanden torde till största delen vara reglerade genom avtal (se betänkandet s. 183). Det bör också uppmärksammas att de nu aktuella bestämmelserna i KomL till huvudsaklig del är av dispositiv natur. Jag vill mot denna bakgrund ansluta mig till

kommitténs uppfattning att det även för provisionsanställda handelsresande och platsförsäljare är tillräckligt med det skydd som tillhandahålls genom allmänna lagregler om anställningsförhållanden.

Det kapitel i KomL som handlar om handelsresande och platsförsäljare innehåller också en del bestämmelser om förhållandet till tredje man (88 – 93 §§). Dessa bestämmelser överensstämmer i stort sett med motsvarande regler avseende handelsagentur, vilket beror på att de båda regelsystemen bygger på samma rättsgrundsatser. Om särregleringen rörande handelsresande och platsförsäljare tas bort, torde det därför falla sig naturligt att tillämpa tredjemansreglerna rörande handelsagentur analogt i frågor som rör anställda handelsresande och platsförsäljare.

Slutsatsen blir alltså att de särbestämmelser som i dag finns beträffande handelsresande och platsförsäljare bör upphöra att gälla utan att ersättas av ett nytt regelsystem.

En annan fråga som har aktualiserats i olika sammanhang är om det finns anledning att lagreglera förhållandet mellan ensamåterförsäljarna och deras leverantörer (se t. ex. LU 1977/78:4). Denna fråga har också omfattats av kommitténs utredningsuppdrag.

En arbetsgrupp med företrädare för olika näringslivsorganisationer har utarbetat ett standardavtal avseende ensamåterförsäljning. Avtalet har uformats i nära anslutning till kommitténs förslag till bestämmelser om handelsagentur. Kommittén fann mot bakgrund av detta standardavtal att det vid tiden för framläggandet av betänkandet om handelsagentur inte fanns något behov av lagregler för ensamåterförsäljning. Avtalet har därefter av allt att döma fått god spridning.

Ensamåterförsäljning omfattas inte av den danska lagen. Vid de nordiska överläggningar som har ägt rum har man endast från norskt håll visat intresse för lagstiftning rörande denna försäljningsform.

Med hänsyn till vad jag nu har sagt anser jag att det för närvarande inte föreligger något behov av lagbestämmelser om ensamåterförsäljning. Skulle det visa sig att förhållandena ändras, finns det möjlighet att ta upp frågan till förnyad prövning.

2.2.2 De närmare förutsättningarna

Mitt förslag: Den nya lagen omfattar både inköps- och försäljningsagentur. Den gäller bara handel med varor. Det krävs inte att agenten har eget kontor eller liknande.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i stort sett med mitt förslag med den skillnaden att kommitténs förslag inte omfattar inköpsagentur (se betänkandet s. 89 – 91).

Remissinstanserna: En remissinstans vill att lagen skall gälla även inköpsagentur. Några föreslår att tillämpningsområdet utvidgas till att omfatta tjänster av olika slag.

Skälen för mitt förslag: KomL:s bestämmelser om agentur avser bara försäljningsagentur (se 65 §). Skälet till att inköpsagentur läm-

nades utanför lagregleringen var att denna typ av verksamhet inte spelade någon större roll vid tiden för KomL:s tillkomst. Numera torde bruket av inköpsagenter ha ökat, även om alltjämt merparten av handelsagenterna sysslar uteslutande med försäljning. Vid inköpsagentur brukar KomL i stor utsträckning tillämpas analogt på parternas mellanhavande.

Den danska lagen och EG-direktivet gäller både inköps- och försäljningsagentur. Även utanför EG är det vanligt att lagstiftningen om handelsagentur avser även inköpsuppdrag, t. ex. i Schweiz och Österrike.

Jag ser ingen nackdel i att den nya lagen om handelsagenter skulle omfatta även inköpsagentur. De flesta av de frågor som skall regleras i lagen är av sådan natur att bestämmelserna med fördel kan göras tillämpliga på båda typerna av uppdrag. Vissa frågor som rör förhållandet till tredje man uppkommer dock enbart vid försäljning. Dessa frågor berörs inte av EG-direktivet. Men bestämmelser om dem ingår i den danska lagen. Övervägande skäl talar således för att den svenska lagen i princip görs tillämplig på både inköps- och försäljningsagentur.

KomL:s regler om handelsagentur gäller bara handel med varor (se 65 §). Samma avgränsning av tillämpningsområdet har valts i EG-direktivet och den danska lagen.

Det kan naturligtvis diskuteras om en lag om handelsagentur bör omfatta förmedling av även annat än varor, t. ex. olika typer av tjänster. I många frågor torde det därvid vara nödvändigt att göra skillnad mellan uppdrag med olika inriktning, t. ex. när det gäller vårdplikt och säkerhetsrätt. Det är inte heller självklart att tjänster av olika beskaffenhet kan regleras på ett likformigt sätt. Frågor om agentens förvärv av rätt till provision kan t. ex. ses från olika utgångspunkter beroende på om hans förmedlingsverksamhet rör tidsbegränsade eller långvariga prestationer från huvududmannens eller tredje mans sida. Det kan tilläggas att den nu gällande avgränsningen av tillämpningsområdet inte torde ha lett till några svårigheter i rättstillämpningen.

Mot denna bakgrund finner jag inte skäl att nu vidga tillämpningsområdet för lagstiftningen om handelsagentur till att omfatta handel med annat än varor.

I KomL:s definition på agent ingår att han har eget kontor eller annan lokal för sin rörelse (se 65 §). Detta skiljer agenten från handelsresanden och platsförsäljaren, för vilka motsvarande krav inte har ställts upp. För deras del förutsätts i stället att de söker upp kunderna. Utvecklingen har gått i den riktningen att handelsagenter i allt större utsträckning bedriver uppsökande verksamhet samtidigt som handelsresande och platsagenter skaffar sig fast driftställe. Gränsen mellan de olika kategorierna har således blivit alltmera oklar.

I den danska lagen och EG-direktivet har inte ställts upp något krav på att agenten skall ha eget kontor eller liknande. Jag ser inte heller något skäl att behålla det kravet för svenskt vidkommande. Den nya lagen om handelsagentur bör alltså gälla även i fall då verksamheten inte bedrivs från fast försäljningsställe. Denna lösning innebär att de uppdragstagare som i dag hör till kategorin självständiga handelsresande i framtiden kommer att räknas som handelsagenter.

Mitt förslag: Huvudregeln i den nya lagen är att dess bestämmelser är dispositiva. Ett antal av lagens regler är dock tvingande. De dispositiva bestämmelserna i lagen får vika inte bara för avtal mellan parterna utan också för praxis som utbildats mellan parterna och för handelsbruk eller annan sedvänja. Kan en bestämmelse inte åsidosättas genom avtal, gäller den däremot också framför praxis som utbildats mellan parterna och framför handelsbruk eller annan sedvänja. Bestämmelser som är tvingande till förmån för agenten kan inte kringgåas genom en s. k. lagvalsklausul.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med grundregeln i mitt förslag, dvs. lagens bestämmelser skall vika för avtal, bruk som utbildats mellan parterna och handelsbruk eller annan sedvänja, om inte annat framgår av den enskilda lagbestämmelsen (se betänkandet s. 98–100).

Remissinstanserna: En remissinstans ställer sig tveksam till att lagens dispositiva regler skall vika för bruk som utbildats mellan parterna. En annan instans är osäker på huruvida en bestämmelse som enligt sin ordalydelse inte kan avtalas bort inte heller viker för handelsbruk eller annan sedvänja. Från ett håll föreslås att lagens tvingande regler skall kunna åsidosättas i förhållande till utländska agenter.

Skälen för mitt förslag: KomL:s regler viker för avtal, handelsbruk och annan sedvänja, om inte annat framgår av den enskilda lagregeln (se 1 §). I EG-direktivet finns inte någon övergripande bestämmelse av detta slag. Däremot har på flera ställen i direktivet föreskrivits att parterna inte får avvika från närmare angivna bestämmelser i direktivet. Motsatsvis kan härav slutas att de bestämmelser som inte berörs av sådana föreskrifter är av dispositiv natur. Enligt den danska lagen får lagens bestämmelser om agentur åsidosättas genom avtal, om inte annat anges i lagen. Den danska lagen innehåller också en regel som förbjuder att vissa tvingande bestämmelser kringgåas genom en lagvalsklausul. Dessutom finns i den danska lagen en särskild bestämmelse om agenter utanför EG och EFTA som jag strax återkommer till.

Ett av lagens syften är att stärka handelsagentens ställning gentemot huvudmannen i olika hänseenden. Det syftet tillgodoses genom att bestämmelser av skyddskaraktär görs tvingande till agentens förmån. Denna metod har sedan länge använts i både svensk och utländsk lagstiftning på området. I EG-direktivet förekommer också en del bestämmelser som är tvingande gentemot bägge parter, t. ex. en bestämmelse om rätt att kräva skriftligt avtal. Jag ser ingen egentlig nackdel med att låta motsvarande bestämmelser i den svenska lagen få ömsesidigt tvingande verkan. När inte skyddssynpunkter gör sig gällande bör det stå parterna fritt att välja andra lösningar än dem som har valts i lagen. Jag kommer vid genomgången av de olika sakfrågorna att närmare kommentera i vad mån det behövs bestämmelser som är tvingande mot någondera parten.

I fall där en part inte med bindande verkan kan avtala bort en rättighet,

bör man inte heller acceptera att rättigheten berövas honom på annat sätt, t. ex. genom att branschpraxis har utvecklats i en för honom ofördelaktig riktning. Lagen bör ge ett entydigt besked på den punkten. Den huvudsakliga effekten av en sådan bestämmelse torde vara att praxis m. m. som redan är i bruk då lagen träder i kraft får vika för lagens tvingande bestämmelser.

I internationell handel kan fråga uppkomma vilket lands lag som skall tillämpas på parternas mellanhavande. Har en agent och hans huvudman inte träffat något särskilt avtal i frågan, torde agenturförhållandet med tillämpning av svensk internationell privaträtt komma att bedömas enligt lagen i det land där agenten har sitt affärsställe, i vart fall om agenten utövar huvuddelen av sin verksamhet i det landet. Enligt denna huvudregel bör alltså svensk rätt tillämpas på agenturförhållandet när det gäller en i Sverige verksam agent med affärsställe här (jfr Ole Lando, Kontraktstatuttet, Udenrigshandelsret II, 3 uppl. 1981, s. 330).

Fråga är då om lagens tvingande bestämmelser skall kunna åsidosättas genom att parterna avtalar om att ett annat lands lag skall vara tillämplig på deras mellanhavande, dvs. genom en lagvalsklausul. Vid arbetsavtal och konsumentavtal torde lagvalsklausuler av detta slag inte vara bindande för den svagare parten. När det gäller agenturavtal och vissa andra s. k. weak-party-avtal är rättsläget mera oklart, även om starka skäl talar för att dessa avtal skall betraktas på samma sätt som arbets- och konsumentavtalen (jfr Kaarina Buure-Hägglund, Tvingande stadganden och internationella avtal om handelsrepresentanter, Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1982, s. 354 ff.).

Den västtyska lagstiftningen om handelsagentur innehåller en regel som ger parterna möjlighet att avtala bort lagens tvingande bestämmelser, om agenten inte har sitt affärsställe inom EG (Handelsgesetzbuch § 92 c). I den danska lagen finns en motsvarande bestämmelse (§ 1 stk. 3), som dock inte är lika långtgående. Den danska bestämmelsen medger bara att de tvingande reglerna avtalar bort när agenten har sitt affärsställe utanför EG, EFTA och Norden. Den danska lagen innehåller också en bestämmelse enligt vilken lagvalsklausuler i agenturavtalet, som är till förfång för agenten genom att han därigenom inte får det skydd som de tvingande reglerna skall ge honom, inte är bindande för agenten.

Enligt den tyska bestämmelsen skulle en tysk huvudman med svensk agent helt kunna undslippa tvingande bestämmelser; först avtalar man att tysk rätt skall tillämpas på agenturförhållandet och sedan avtalar man bort de tyska skyddsreglerna.

Den västtyska bestämmelsen är föremål för diskussioner mellan EFTA-länderna och EG. Från EFTA-håll hävdar man att bestämmelsen kan vara diskriminerande för handelsagenter i EFTA-länderna. Vid kontakter mellan företrädare för de olika EFTA-länderna har konstaterats att inget av dessa länder har för avsikt att införa liknande bestämmelser.

Jag antydde nyss att rättsläget inte var helt klart när det gäller verkan av lagvalsklausuler i agenturförhållanden. För att skingra denna ovisshet vill jag efter förebild av den danska lagen införa en uttrycklig bestämmelse om att lagvalsklausuler till förfång för agenten inte skall vara bindande för

honom, om de skulle medföra att han inte får det skydd som de tvingande bestämmelserna i lagen om handelsagentur är avsedda att ge honom. Det bör understrykas att denna bestämmelse inte är avsedd att tolkas motsatsvis med avseende på andra s. k. weak-party-avtal. Att det införs en uttrycklig bestämmelse beträffande agenturavtal skall alltså inte försämra läget för den svagare parten i andra typer av avtal.

I frågan huruvida lagens tvingande bestämmelser skall kunna avtalas bort i förhållande till utländska handelsagenter finns det enligt min uppfattning inte något utrymme för kompromisser. En bestämmelse som den danska skulle kunna drabba exempelvis agenter i de östeuropeiska länderna, som nu står inför en omvälvning på bl. a. det handelspolitiska området. Vi skulle också ha svårt att behålla vår trovärdighet i de pågående diskussionerna med EG, om vi skulle ge efter för strömningar som vi i de sammanhangen har försökt motverka. Det kan därför inte komma i fråga att i svensk rätt ge agenter med säte utomlands ett sämre rättsskydd än det som tillkommer svenska agenter.

2.4 Parternas allmänna skyldigheter

Mitt förslag: Parterna skall ha en ömsesidig lojalitetsplikt och informationskyldighet. Agenten skall göra skäliga ansträngningar vid utförandet av uppdraget och följa skäliga instruktioner från huvudmannen. Denne skall tillställa agenten nödvändigt material. Bestämmelser om detta förs in i den nya lagen. Dessa görs tvingande för båda parter. I lagen införs också dispositiva bestämmelser om agentens skyldighet att vårda huvudmannens egendom, att hålla den försäkrad och att hålla den avskild från annan egendom. Vidare införs dispositiva bestämmelser om agentens redovisningskyldighet i vissa fall.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i stort sett med mitt förslag med den skillnaden att det i kommitténs förslag inte har föreskrivits att några bestämmelser skall vara tvingande (se betänkandet s. 102 – 114).

Remissinstanserna: Från ett par håll ifrågasätts nödvändigheten av regler om huvudmannens skyldigheter. En remissinstans anser att lagen skall innehålla bestämmelser om undersöknings- och reklamationsplikt med avseende på varor som agenten mottar av huvudmannen. Enligt en annan bör agenten ha ensamförsäljningsrätt till huvudmannens produkter, om inte motsatsen uttryckligen anges i agenturavtalet.

Skälen för mitt förslag: KomL innehåller inga bestämmelser om huvudmannens allmänna skyldigheter. Däremot finns där föreskrifter om agentens allmänna skyldigheter att bevaka huvudmannens intressen och hålla denne informerad (66 §). I lagen finns också en del bestämmelser om speciella skyldigheter för agenten som jag återkommer till i det följande.

I EG-direktivet och den danska lagstiftningen om handelsagentur finns bestämmelser om parternas allmänna skyldigheter mot varandra. Enligt dessa bestämmelser har parterna en ömsesidig lojalitetsplikt och informa-

tionsskyldighet. För agentens del gäller vidare att denne skall göra skäliga ansträngningar vid utförandet av uppdraget och följa skäliga instruktioner från huvudmannen. Denne skall tillställa agenten nödvändigt material. Såväl i EG-direktivet som i den danska lagen är dessa bestämmelser tvingande för båda parter.

EG-direktivets bestämmelser om parternas allmänna skyldigheter står helt i överensstämmelse med de värderingar som ligger till grund för det svenska lagstiftningsarbetet. De handlingsregler som återspeglas i dessa bestämmelser utgör grundläggande element i ett agenturförhållande. Allmänt formulerade förpliktelser som krav på lojalitet och skäliga ansträngningar torde följa direkt av rättsförhållandets natur. De närmare angivna skyldigheterna, t. ex. informationsplikten, är av så central betydelse att de regelmässigt torde tas in i agenturavtalet på framskjuten plats. Det kan ändå ha ett pedagogiskt värde att ta med allmänna bestämmelser av detta slag i en lag om handelsagentur. Bestämmelsernas karaktär av generalklausul gör också att de kan tjäna som riktpunkt när man i konkreta situationer försöker fastställa det närmare innehållet i parternas skyldigheter gentemot varandra. Slutsatsen blir att EG:s regler om parternas allmänna skyldigheter mycket väl kan stå som förebild för motsvarande svenska bestämmelser. Liksom i EG-direktivet och den danska lagen bör dessa bestämmelser med hänsyn till deras grundläggande karaktär vara tvingande för båda parter.

I KomL finns en del bestämmelser som mera konkret anger vad agenten skall göra i olika situationer. Agenten är t. ex. skyldig att undersöka varor som han mottar från huvudmannen och skall reklamera fel som därvid konstateras (75 § jämförd med 11 och 12 §§). Han skall också vårda varorna, ombesörja att de försäkras och hålla dem avskilda från annat gods (75 § jämförd med 10 §). Bestämmelser av detta slag ingår inte i EG-direktivet. Den danska lagen innehåller en hänvisning till kommissionslagens regler om kommissionärens rättigheter och skyldigheter med avseende på varor.

De bestämmelser i KomL som jag nu talar om är av dispositiv natur. Bestämmelserna rör frågor som normalt torde uppmärksammas av parterna vid avtalsslutet. Det är en avvägningsfråga i vad mån sådana frågor bör lagregleras. Å ena sidan kan det vara av värde att det i lagen tillhandahålls vägledande normallösningar som parterna kan falla tillbaka på. Å andra sidan bör inte lagtexten i onödan reglera förhållanden som parterna håller ögonen på ändå. Utanför lagregleringen bör enligt min mening falla situationer där agentens handlingsmönster framstår som mer eller mindre självklart. I frågor där det för agentens del finns utrymme för olika handlingsalternativ kan skälen för lagreglering vara starkare. Enligt min mening bör den svenska lagen därför inte innehålla bestämmelser om agentens undersökningsplikt eller reklamationsplikt avseende varor som denne har mottagit av huvudmannen. I dessa fall framstår agentens handlingsmönster som självklart och det är därför onödigt att tynga lagen med bestämmelser om det.

Däremot bör enligt min mening den svenska lagen innehålla bestämmelser om agentens skyldighet att vårda huvudmannens egendom, att försäkra

den och att hålla den avskild från annan egendom. Vidare kan det – som kommittén varit inne på, se betänkandet s. 110 – finnas anledning att i lagen ta in bestämmelser om agentens redovisningskyldighet i sådana fall då agenten har i uppdrag att inkassera betalningen från tredje man. Dessa bestämmelser behandlar jag närmare i specialmotiveringen (se avsnitt 4).

En av remissinstanserna har förslagit att agenten skall presumeras ha ensamförsäljningsrätt till huvudmannens produkter. En sådan lösning skulle i många branscher framstå som onaturlig och är inte heller förenlig med EG-direktivets bestämmelser. Jag är därför inte beredd att förorda att en sådan regel tas in i lagen.

2.5 Provision m. m.

2.5.1 Rätt till provision

Mitt förslag: Agenten har rätt till provision för avtal som ingås under uppdragstiden, om agenten har medverkat till avtalet, om han tidigare har skaffat kunden eller om kunden hör till ett område eller en kundkrets som tilldelats agenten. Detsamma gäller om avtalet ingås senare men anbudet har kommit in under uppdragstiden. Provision kan också utgå på senare slutna avtal, om avtalet har kommit till stånd genom agentens arbete under uppdragstiden. Vid kolliderande anspråk efter agentskifte går den tidigare agentens krav normalt före den nys. Rätten till provision bortfaller, om tredje man drar sig ur avtalet utan att detta kan skyllas på huvudmannen. Den nya lagens bestämmelser om rätt till provision är dispositiva, medan bestämmelserna om bortfallande av sådan rätt är tvingande till agentens förmån.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i stora drag med mitt förslag. Provision skall dock inte utgå enbart för att agenten tidigare har skaffat kunden. Provision till följd av att kunden hör till agentens område eller kundkrets utgår bara om agenten har ensamrätt till området eller kundkretsen. Bestämmelserna är fullt ut dispositiva (se betänkandet s. 117–121).

Remissinstanserna: Kommitténs förslag har i stort sett lämnats utan erinran. En remissinstans anser dock att provision inte bör utgå efter uppdragets slut enbart på den grunden att avtalet har kommit till stånd genom agentens medverkan under uppdragstiden.

Skälen för mitt förslag: KomL:s regler om rätt till provision (68–70 §§) påminner i sina huvuddrag om de av mig föreslagna reglerna. En skillnad är att det i KomL finns en schablonregel om provision efter uppdragets slut (efterprovision). Den är avsedd att användas när utredning om efterprovisionens storlek inte förebringas (68 § tredje stycket). Efterprovisionen skall därvid, förutsatt att uppdraget har varat minst ett år, utgå med ett belopp som motsvarar tre månaders provision. Denna regel infördes vid 1974 års reform av KomL.

Bestämmelsen om schabloniserad efterprovision har kritiserats från olika utgångspunkter. Jag kommer i avsnitt 2.9 att närmare gå in på den frågan. I det avsnittet redogör jag också för mitt förslag till regler om avgångsvederlag. Dessa regler är avsedda att ta över den funktion som bestämmelsen om schabloniserad efterprovision har varit tänkt att fylla.

Av handelspolitiska skäl är det angeläget att de svenska reglerna om agentens rätt till provision anpassas till motsvarande regler som finns i andra europeiska länder. De av mig föreslagna reglerna om rätt till provision och bortfallande av sådan rätt har därför utformats efter förebild av EG-direktivet. När det gäller agentens rätt till provision på avtal som utan hans medverkan har ingåtts med en kund inom hans område eller kundkrets ger dock EG-direktivet medlemsländerna i EG en möjlighet att välja mellan två olika alternativ till lagreglering. Det ena alternativet, områdeslösningen, ger agenten rätt till provision på ett sådant avtal så snart han har tilldelats området eller kundkretsen. Det andra alternativet, ensamrättslösningen, förutsätter att han innehar området eller kundkretsen med ensamrätt. Bestämmelserna i KomL bygger på ensamrättslösningen.

I Danmark, Nederländerna och Västtyskland har man stannat för områdeslösningen. Denna kommer sannolikt att väljas även i Belgien. När det gäller de andra EG-länderna är läget ovisst. Vad gäller länder utanför EG kan man konstatera att schweizisk rätt bygger på ensamrättslösningen, medan bestämmelserna i Österrike har inslag av båda lösningarna.

Områdeslösningen innebär att en agent utan ensamrätt får rätt till provision i flera fall än vad han skulle ha fått enligt den andra lösningen. Både i EG-direktivet och i KomL är bestämmelserna om rätt till provision av dispositiv natur. Detsamma bör gälla i fråga om motsvarande bestämmelser i den nya svenska lagen. Man bör därför inte överdriva skillnaderna mellan de båda lösningar som erbjuds i direktivet. Enligt min mening bör man därför i Sverige, liksom i Danmark och de övriga EG-länder som infört lagstiftning i enlighet med EG-direktivet, kunna lägga områdeslösningen, som är förmånligast för agenten, till grund för den svenska regleringen.

2.5.2 Redovisning av provisionsbelopp m. m.

Mitt förslag: Provisionen skall utbetalas kvartalsvis. Intjänad provision och bortfall av rätt till provision skall redovisas i kvartalsvis utställda provisionsnotor. Huvudmannen är skyldig att lämna agenten upplysningar som behövs för kontroll av provisionsnotan. Om han vägrar eller det kan antas att hans uppgifter är oriktiga, får agenten låta granska huvudmannens bokföring i erforderliga delar. Bestämmelserna om detta görs nästan fullt ut tvingande till agentens förmån.

Kommitténs förslag: Utbetalning av provision och utskick av provisionsnotor skall ske månadsvis. Om det kan antas att provisionsnotan är oriktig, får agenten låta granska huvudmannens bokföring, förutsatt att uppgif-

terna inte kan fås fram på annat sätt. Bestämmelsen om granskningsrätt är tvingande till agentens förmån, men de andra bestämmelserna är dispositiva (se betänkandet s. 122 – 125).

Remissinstanserna: En remissinstans anser att provisionsnotor skall sändas ut kvartalsvis. Förslaget om rätt till granskning av huvudmannens bokföring har fått ett blandat mottagande. Några remissinstanser ställer sig tvekan till en sådan rätt, medan andra är mera positiva. Ett par föreslår mera vittgående granskningsmöjligheter än vad kommittén har gjort.

Skälen för mitt förslag: Vid 1974 års reform av KomL infördes i lagen en bestämmelse om tid för utbetalning av provision (69 § tredje stycket). Bestämmelsen, som gäller bara varaktiga agenturuppdrag, säger att provisionen skall utbetalas så snart avtalet fullgjorts eller bort fullgöras av huvudmannen. Den är dispositiv. I branschorganisationernas avtalsformulär är tidpunkten för utbetalning av provision bestämd på olika sätt.

I EG-direktivet och den danska lagen bestäms tiden för utbetalning av provision i två steg. Först sägs att provisionsbeloppet är förfallet till betalning då något av vissa angivna förhållanden har inträffat, t. ex. att huvudmannen har fullgjort avtalet med tredje man. Sedan föreskrivs att provisionen skall utbetalas inom en månad efter utgången av det kvartal då provisionen förföll till betalning. Bestämmelserna är till huvudsaklig del tvingande till agentens förmån.

Även om EG-direktivets bestämmelser om utbetalning av provision är något krångligt uppbyggda, leder de enligt min mening till ett i sak fullt godtagbart resultat. För svensk del ter det sig dock främmande att tala om att provisionen är förfallen till betalning innan tiden för utbetalning av provisionen är inne. Om man i stället säger att provisionen är intjänad, kan den konstruktion som valts i EG-direktivet användas även för svensk del. Jag kommer i specialmotiveringen att närmare utveckla denna fråga.

Jag övergår då till frågan om provisionsnota. KomL:s bestämmelser därom (71 och 72 §§) fick sin nuvarande utformning år 1974. De innebär för agenter med varaktigt uppdrag att provisionsnota skall utsändas kvartalsvis. Bestämmelserna är dispositiva.

Även EG-direktivet och den danska lagen föreskriver att provisionsnota skall tillställas agenten kvartalsvis. Provisionsnotan skall innehålla uppgift om provision som – enligt direktivets terminologi – förfallit till betalning och alla väsentliga upplysningar som har utgjort underlag för beräkning av provisionsbeloppen. Bestämmelserna är tvingande till agentens förmån.

EG-direktivets bestämmelser om provisionsnota, som ligger nära våra nuvarande regler i frågan, kan mycket väl stå som förebild för en svensk reglering. Bestämmelserna om provisionsnota bör dock förtydligas på en punkt. Det bör av lagtexten framgå att notan skall innehålla uppgift om förlorad rätt till provision och orsakerna härtill. Enligt de danska lagmotiven räknas sådana uppgifter till de upplysningar som har utgjort underlag för beräkning av provisionsbeloppen. Det torde därför inte vara någon skillnad i sak mellan mitt förslag och den lösning som har valts i EG.

Slutligen vill jag ta upp frågan om agentens möjlighet att kontrollera provisionsnotans riktighet. KomL innehåller inga bestämmelser i detta

hänseende. Frågan diskuterades i samband med 1974 års reform av den lagen. Man berörde därvid möjligheten att i lagen införa regler om rätt för agenten ta del av huvudmannens bokföring men stannade för att problemet borde lösas genom förhandlingar mellan berörda fackliga organisationer (se prop. 1974: 29 s. 62 f.).

Enligt EG-direktivet har agenten rätt att få all information, särskilt utdrag ur bokföringen, som är tillgänglig för huvudmannen och som agenten behöver för att kunna kontrollera förfallna provisionsbelopp. I den danska lagen kompletteras dessa regler med en bestämmelse om rätt för agenten att granska utdrag ur huvudmannens bokföring. Denna rätt inträder, om huvudmannen vägrar att lämna sådan information som nyss nämnts eller om det finns grundad anledning att betvivla riktigheten av denna information eller provisionsnotan. Huvudmannen får avgöra om granskningen skall utföras av agenten eller av en revisor. Både i EG-direktivet och i den danska lagen är bestämmelserna tvingande till agentens förmån.

Den danska lagen har på denna punkt utarbetats efter förebild av västtysk rätt. Under samma förutsättningar som enligt dansk rätt ger motsvarande tyska lagbestämmelse agenten – eller en av denne anlitad revisor – rätt att kräva insyn i huvudmannens bokföring i den omfattning som krävs för att fastställa riktigheten eller fullständigheten hos provisionsnotan eller utdraget ur bokföringen. Även i Schweiz och Österrike finns bestämmelser om rätt för agenten att låta granska huvudmannens bokföring.

Agenten har utan tvivel ett behov av att kunna kontrollera provisionsnotornas riktighet. EG-direktivets bestämmelser om en skyldighet för huvudmannen att lämna bakgrundsinformation torde kunna accepteras även för svensk del. Frågan är då vad som bör gälla, om huvudmannen inte fullgör denna skyldighet. En tänkbar modell, som en av remissinstanserna har varit inne på, är en bevisbörderegeln som ger huvudmannen skyldighet att styrka att agentens påstående om rätt till provision är oriktigt. En sådan regel torde dock förutsätta att agenten någorlunda kan precisera sitt krav. Agentens intresse av bakgrundsinformation torde dock ofta bottna i att han inte utan tillgång till sådan information har möjlighet att göra en precisering av detta slag.

De nu angivna olägenheterna föreligger inte med den modell som har valts i Danmark och Västtyskland. En remissinstans har framfört farhågor för att en bestämmelse om granskningsrätt av det slag som finns i dessa båda länder kan leda till att affärshemligheter röjs till skada för huvudmannen. Risken för att så sker och för att det i så fall leder till svåra skador ter sig inte så stor. Med en bestämmelse av dansk eller västtysk modell har ju huvudmannen möjlighet att låta granskningen utföras av en utomstående revisor i stället för av agenten. Lämnar huvudmannen den bakgrundsinformation som krävs, är det inte heller meningen att granskningsmöjligheten skall stå till buds, om det inte finns någon anledning att misstänka att huvudmannens uppgifter är oriktiga. Mot bakgrund av dessa överväganden har jag valt att föreslå en regel av det slag som ingår i det danska förslaget. Jag anser dock att agentens rätt kommer till bättre uttryck om man – som i Västtyskland – föreskriver att agenten eller revisorn får granska huvudmannens bokföring i den omfattning som behövs.

Mitt förslag: Agenten skall ha rätt att innehålla huvudmannens varor, material och handlingar som säkerhet för fordringar gentemot huvudmannen vilka härrör ur samma uppdrag som den innehållna egendomen. Varor – men inte material och handlingar – som innehållits på detta sätt i tre månader får säljas. Färsvaror och alltför vårdkrävande varor får säljas tidigare. Agenten får använda de medel som erhålls vid försäljningen för att skaffa sig betalning för fordringarna. Dessa bestämmelser görs tvingande till agentens förmån.

Kommitténs förslag: Agenten skall ha motsvarande kvarhållningsrätt som enligt mitt förslag med den skillnaden att fordringarna inte behöver avse samma uppdrag som den innehållna egendomen. Han får också innehålla medel som inkasserats från tredje man. Tre månader efter fordringens förfallodag får han sälja innehållna varor eller tillgodogöra sig innehållna medel. Bestämmelserna är tvingande till agentens förmån (se betänkandet s. 127–129).

Remissinstanserna: Förslaget avstyrks från ett par håll med motivering att en säkerhetsrätt av angivet slag skulle urholka företagshypotekets värde som kreditsäkerhet. En remissinstans anser att försäljningsrätten bör omfatta inte bara varor utan också annan egendom som är föremål för omsättning. En annan instans motsätter sig att säkerhetsrätten skall avse även fordringar i andra uppdrag än det som den ifrågavarande egendomen rör. I ett remissvar föreslås att varor som är utsatta för förstörelse eller förskämning skall få säljas före tremånadersfristens utgång.

Skälen för mitt förslag: KomL innehåller regler om panträtt och retentionsrätt som är ganska svåröverblickbara (74 § och 75 § jämförd med 31–37 §§). Agenten får innehålla huvudmannens varor som säkerhet för fordringar mot honom och får sälja varorna när fordringarna är förfallna till betalning. I vissa fall får varorna säljas dessförinnan. Agenten har vidare rätt att innehålla prover, mönster m. m. men har inte rätt att sälja dem. KomL:s bestämmelser om panträtt och retentionsrätt är dispositiva.

Den danska lagen går i denna del ut på att man skall behålla kommissionslagens reglering rörande panträtt oförändrad. Retentionsrätt i prover m. m. anses i Danmark följa av allmänna regler. EG-direktivet saknar bestämmelser om säkerhetsrätt.

Enligt min mening finns det all anledning att tillförsäkra agenten någon form av säkerhetsrätt i huvudmannens egendom. Mot bakgrund av att en sådan rätt existerar redan i dag har jag svårt att förstå de remissinstanser som hävdar att kommitténs förslag på denna punkt skulle kunna leda till en urholkning av företagshypotekets värde som kreditsäkerhet. Enligt min mening bör KomL:s bestämmelser om säkerhetsrätt kunna tjäna som utgångspunkt av nya regler på området. En riktpunkt bör vara att dessa blir lättillgängliga och praktiskt användbara. Det kan i sammanhanget vara av värde att jämföra med andra regler om säkerhetsrätt av senare

datum. Jag tänker då närmast på bestämmelserna i lagen (1970:980) om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst och lagen (1985:982) om näringsidkares rätt att sälja saker som inte har hämtats.

Liksom i dag bör agenten ha rätt att hålla kvar material, handlingar m. m. som säkerhet för fordringar gentemot huvudmannen. Avsättningsmöjligheterna för denna typ av egendom torde i regel vara begränsade. Det torde – bortsett från de varor som uppdraget avser – endast undantagsvis förekomma att agenten av huvudmannen mottar egendom som normalt är föremål för omsättning. Men även om sådant material som det nu är fråga om i allmänhet saknar marknadsvärde, torde det ofta ha stor betydelse för huvudmannen. Jag anser mot denna bakgrund att kvarhållningsrätten avseende handlingar, material m. m. inte bör förenas med en rätt att avyttra egendomen.

Annorlunda förhåller det sig med varor som agenten har mottagit med anledning av uppdraget. Härvidlag bör agenten, på samma sätt som i dag, ha rätt att både innehålla egendomen och sälja den. På ett par punkter vill jag dock modifiera dessa rättigheter. Huvudmannen bör ges visst rådrum att fullgöra sina skyldigheter gentemot agenten innan denne skrider till försäljning. Detta gäller framför allt vid inköpsagentur, där verksamheten syftar till att huvudmannen skall stå som mottagare av varorna. Parternas intressen får anses väl avvägda, om agenten blir tvungen att avvakta tre månader innan han försäljer innehållna varor. En motsvarande tremånadersfrist utgör huvudregel vid försäljning enligt de lagar jag nyss nämnde. För att huvudmannen inte skall överrumplas bör fristen räknas från det att säkerheten togs i anspråk, inte – som kommittén har föreslagit – från fordringens förfallodag. Som en remissinstans har påpekat bör kortare tid gälla, om varorna är utsatta för förstörelse eller förskämning. Motsvarande bör gälla, om varorna fordrar alltför kostsam vård.

En särskild fråga är om kvarhållnings- och säkerhetsrätt skall få utövas till säkerhet endast för fordringar som avser samma uppdrag som egendomen i fråga. Med uppdrag menas därvid det agenturavtal som reglerar agentens och huvudmannens mellanhavande. För att det skall röra sig om samma uppdrag förutsätts alltså inte att fordringen avser just den vara som tas i anspråk för säkerhetsrätten eller att den hör samman med samma kund som denna vara. Det framstår enligt min uppfattning som rimligt att man begränsar möjligheten att utnyttja säkerhetsrätten till fall då fordringen avser samma uppdrag i den mening som nu angetts.

Bestämmelserna om säkerhetsrätt får ses som en viktig del av agentens rättsskydd. I likhet med kommittén anser jag därför att dessa bestämmelser bör göras tvingande till agentens förmån.

Kommittén har också velat införa en regel om rätt att innehålla och tillgodogöra sig medel som uppburits med stöd av uppdraget. Agenten torde redan i dag ha en rätt att kvitta medel som mottagits för huvudmannens räkning mot fordringar gentemot denne (jfr NJA 1971 s. 123). Värdet av en bestämmelse av det slag som kommittén har föreslagit skulle därför ligga endast i att bestämmelsen görs tvingande. Behovet av en sådan nyskapad säkerhetsrätt förefaller emellertid inte särskilt stort. Eftersom det finns anledning att iaktta viss försiktighet när det gäller att införa nya

2.7 Förhållandet till tredje man

Mitt förslag: De nuvarande reglerna om förhållandet till tredje man behålls i stort sett oförändrade. Hemförsäljningslagens bestämmelser om s. k. legal ställningsfullmakt skall dock gälla även då försäljaren är agent.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i allt väsentligt med mitt förslag (se betänkandet s. 156 – 158).

Remissinstanserna: Konsumentverket, som är den enda remissinstans som har haft synpunkter på denna del av kommitténs lagförslag, tillstyrker den nya bestämmelsen om ställningsfullmakt för agenter som bedriver hemförsäljning.

Skälen för mitt förslag: KomL:s bestämmelser om förhållandet till tredje man (77 – 84 §§) är enligt min mening väl avvägda och har såvitt är känt inte föranlett några problem i rättstillämpningen. I den danska lagen har man också behållit motsvarande regelsystem utan några ingripande ändringar. Frågor om förhållandet till tredje man har lämnats utanför EG-direktivet.

Mot den nu angivna bakgrunden anser jag att man i stort sett kan behålla KomL:s lösningar i dessa frågor.

Jag vill i detta sammanhang ta upp en fråga som rör agenter som bedriver hemförsäljning. Enligt hemförsäljningslagen (1981:1361) skall ett ombud som anlitas av en näringsidkare anses behörig att träffa avtal på näringsidkarens vägnar och att ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Denna bestämmelse är tvingande till konsumentens förmån. Från bestämmelsens tillämpningsområde undantas dock handelsagenter och handelsresande (se 12 § hemförsäljningslagen, jfr prop. 1981/82:40 s. 39).

Det måste från konsumentens synpunkt framstå som en tillfällighet vilken typ av samarbetsform som reglerar förhållandet mellan hemförsäljaren och dennes huvudman. Ofta torde konsumenten för övrigt helt sakna kännedom om dessa förhållanden. Jag anser nu att tiden är mogen att ta bort hemförsäljningslagens undantag för handelsagenter och handelsresande. I framtiden bör alltså företrädare för dessa yrkeskategorier bedriva hemförsäljning på samma villkor som andra handelsrepresentanter.

Jag vill i detta sammanhang också ta upp en fråga om huvudmannens skyldighet att underrätta tredje man om att huvudmannen inte vill bli bunden av agentens åtgärder i fall där agenten har överskridit sin behörighet. Enligt KomL har huvudmannen sådan skyldighet när agenten obehörigen har slutit avtal med tredje man och när agenten utan särskilt bemyndigande har tagit emot betalning för sålda varor. Fullgör huvudmannen inte sin underrättelseskyldighet i dessa fall, anses han ha godkänt agentens åtgärd.

Bestämmelsen om huvudmannens skyldighet att underrätta tredje man om obehörigen slutna avtal bör behållas med den justering som föranleds av de nyss redovisade övervägandena om hemförsäljning. I den danska lagen har emellertid de nu angivna reglerna kompletterats med en bestämmelse om skyldighet för huvudmannen att underrätta tredje man om att han inte vill bli bunden av agentens åtgärder när agenten utan särskilt bemyndigande kommer överens med tredje man om en ändring i ett tidigare ingånget avtal, t. ex. en prisnedsättning. Jag delar den uppfattning som kommit till uttryck i den danska lagen att man även i detta fall bör ställa krav på underrättelse från huvudmannens sida, om han vill undgå att bli bunden av agentens åtgärd. En regel motsvarande den danska bör därför tas in i den svenska lagen.

Ett närliggande fall är det då agenten utan bemyndigande träffar avgörande med tredje man med anledning av dennes reklamation avseende fel eller dröjsmål. Det kan ibland vara vanskligt att skilja mellan ett sådant avgörande och en ändring av avtalet av det slag som nyss behandlats. Ett sådant gränsfall är när agenten av hänsyn till good-will godtar en tvivelaktig reklamation från tredje mans sida. Jag ser ingen anledning att skilja mellan reklamationsfallet och fallet med ändring av avtalet när det gäller frågan om huvudmannens skyldighet att underrätta tredje man om att han inte godtar agentens behörighetsöverskridande. Sådan skyldighet bör således införas även i reklamationsfallet.

Ytterligare några detaljer skiljer mitt förslag rörande förhållandet till tredje man från reglerna i KomL och den danska lagen. Jag återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen (se avsnitt 4).

2.8 Uppsägning m. m.

2.8.1 Allmänt

Att en part får säga upp ett avtal innebär att han har rätt att frånträda detta utan att bli skadeståndsskyldig gentemot motparten.

Man kan vid varaktiga avtal skilja mellan ordinär och förtida uppsägning. Vid ordinär uppsägning behöver den part som vill frånträda avtalet inte motivera sitt ställningstagande. Uppsägningen sker i regel med iakttagande av viss uppsägningstid. Förtida uppsägning ger en part möjlighet att avveckla avtalsförhållandet utan att iaktta ordinär uppsägningstid. Det förutsätts därvid att uppsägningen grundar sig på något särskilt skäl, t. ex. avtalsbrott från motpartens sida. Denna typ av uppsägning har inom olika rättsområden åsatts skiftande beteckningar, t. ex. hävning, avskedande och entledigande.

Ett avtalsförhållande kan också upphöra av andra orsaker än uppsägning. Ett tidsbestämt avtal kan t. ex. löpa ut. Vissa händelser — exempelvis dödsfall eller konkurs — leder ibland till att ett avtal automatiskt förfaller, antingen på grund av ett uttryckligt eller underförstått villkor i avtalet eller till följd av någon lagbestämmelse.

Mitt förslag: Icke tidsbestämda agenturavtal får sägas upp av endera parten med en uppsägningstid på en till sex månader, beroende på hur länge avtalsförhållandet har varat. Tidsbestämda avtal omvandlas till icke tidsbestämda avtal, om parterna fortsätter agenturförhållandet efter avtalstidens slut. Bestämmelserna är fullt ut tvingande till agentens förmån och delvis till huvudmannens. Man får inte avtala om längre uppsägningstid vid uppsägning från agentens sida än vid uppsägning från huvudmannens.

Kommitténs förslag: Uppsägningstiden för icke tidsbestämda avtal är för bägge parter sex månader. Även tidsbestämda avtal måste sägas upp för att upphöra. De omvandlas till icke tidsbestämda avtal vid förlängning utan ny sluttid eller efter två tidsbestämda förlängningar. Bestämmelserna är tvingande endast till förmån för agenten (se betänkandet s. 129–135).

Remissinstanserna: Ett par remissinstanser vill för vissa fall ha kortare uppsägningstid än sex månader, en föreslår längre tid och två tillstyrker kommitténs förslag i frågan. Från ett par håll har riktats kritik mot förutsättningarna för omvandling av tidsbestämda avtal till avtal som löper tills vidare.

Skälen för mitt förslag: Frågor om uppsägning är centrala i ett agenturförhållande. På denna punkt är det därför enligt min mening särskilt viktigt att ha regler som stämmer överens med de regler som finns inom EG. Kommitténs förslag gör inte det. I vissa avseenden framstår det också som aningen komplicerat. Jag anser därför att man i detta avseende bör välja en något annorlunda lösning än vad kommittén föreslagit.

Enligt den danska lagen gäller vid icke tidsbestämda avtal en månads uppsägningstid under avtalsförhållandets första år. Därefter förlängs uppsägningstiden för varje påbörjat nytt år. Uppsägningstiden är dock maximalt sex månader. Reglerna är tvingande utom så till vida att det kan avtalas att handelsagenten får säga upp avtalet med tre månaders uppsägningstid, även om längre uppsägningstid annars skulle gälla. Parterna får dock också avtala om längre uppsägningstider än dem som följer av lagen, men uppsägningstiden skall i så fall vara minst lika lång vid uppsägning från agentens sida som vid uppsägning från huvudmannens sida. Tidsbestämda avtal omvandlas till icke tidsbestämda avtal, om parterna fortsätter agenturförhållandet vid avtalstidens slut (se §§ 22 och 23 i den danska lagen).

Den i Danmark valda lösningen bör kunna godtas även för svensk del. Därmed skulle den svenska lagen bli helt och hållet förenlig med EG-direktivet.

Att de svenska bestämmelserna på denna för agenturförhållanden centrala punkt ges en utformning som överensstämmer med de danska bidrar till nordisk rättslikhet i dessa frågor. Vid de nordiska överläggningar som berörts i avsnitt 1 har betydelsen av nordisk rättslikhet i de centrala bestämmelserna om handelsagentur särskilt framhållits.

Enligt KomL gäller en uppsägningstid på en månad vid uppsägning det första året och tre månader om avtalet sägs upp därefter (se 76 § jämförd med 50 §). Mitt förslag leder alltså i de flesta fall till ett starkare skydd för agenten än KomL:s regler.

2.8.3 Förtida uppsägning

Mitt förslag: En part har rätt att säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan, om motparten har gjort sig skyldig till ett avtalsbrott av väsentlig betydelse för parten. Rätt att säga upp avtalet på denna grund föreligger dock endast om motparten insåg eller borde ha insett avtalsbrottets betydelse för den andra parten. En part har vidare rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan, om det föreligger någon annan viktig grund för att frånträda avtalet i förtid. Den nya lagens bestämmelser i dessa frågor är tvingande till agentens förmån.

Kommitténs förslag: En part får häva avtalet vid motpartens avtalsbrott, om detta är av väsentlig betydelse. Vardera parten får frånträda agenturavtalet i förtid vid vägande skäl, varmed avses att förutsättningarna för avtalets fullgörande väsentligt rubbats till följd av någon omständighet av visst slag. Till dessa omständigheter hör bl. a. konkurs och nedläggning eller annan genomgripande förändring av verksamheten (se betänkandet s. 135–143).

Remissinstanserna: En remissinstans ser det som en förenkling om man använder ett enhetligt begrepp, t. ex. hävning. Några remissinstanser vänder sig mot att parterna skulle få rätt att frånträda avtalet i förtid vid "vägande skäl" utan att under några omständigheter behöva ersätta motparten dennes skada. En av dessa remissinstanser tar sikte på det fallet att uppsägningen grundar sig på egna beslutade förändringar i verksamheten. Från ett håll riktas kritik mot att konkurs skulle utgöra grund för förtida frånträdande i stället för automatisk upphörandegrund.

Skälen för mitt förslag: Enligt KomL får en part frånträda agenturavtalet i förtid utan att bli skadeståndsskyldig gentemot motparten i två fall. Det ena är då motparten har gjort sig skyldig till avtalsbrott (76 § jämförd med 46 och 51 §§). Vid avtalsbrott på agentens sida krävs därvid att detta är väsentligt. Det andra fallet är då det inte rimligen kan krävas att parterna skall fortsätta med agenturförhållandet (76 § jämförd med 46 § och 51 §, särskilt andra stycket tredje meningen). Hit hör framför allt force-majeurefall. Men bestämmelsen avser också andra fall, även om en återhållsam tillämpning är åsyftad (se prop. 1974:29 s. 68 ff.). Försätts någon av parterna i konkurs, förfaller agenturuppdraget automatiskt.

EG-direktivet överlämnar åt de enskilda medlemsstaterna att självständigt reglera frågan om förtida uppsägning på grund av motpartens avtalsbrott eller andra särskilda omständigheter. Enligt den danska lagen får agenturavtalet sägas upp i förtid vid väsentligt avtalsbrott från motpartens sida.

Enligt min mening skall det självfallet finnas viss möjlighet att frånträda ett agenturavtal i förtid, om förutsättningarna för avtalet rubbas. Den som i ett sådant fall frånträder avtalet skall inte vara skadeståndsskyldig gentemot motparten. Det är klart att denna möjlighet bör stå till buds då den uppkomna situationen beror på ett avtalsbrott från motpartens sida. Men även i andra situationer då förhållandena ändras på ett genomgripande sätt kan det finnas skäl att låta en part frånträda avtalet i förtid.

En part skall alltså ha rätt till förtida uppsägning vid avtalsbrott från motpartens sida. Varje avtalsbrott bör dock inte ge sådan rätt. Man bör i sammanhanget ställa upp ett väsentlighetskrav, vilket också är en allmän regel inom avtalsrätten. Den lösning som valts i KomL, med krav på väsentlighet enbart vid avtalsbrott på agentens sida, har visat sig kunna leda till otillfredsställande resultat (se kommitténs betänkande s. 136). Övervägande skäl talar för att ett väsentlighetskriterium skall gälla med avseende på såväl huvudmannens som agentens avtalsbrott.

En väsentlighetsprövning kan ta sikte antingen på avtalsbrottet som sådant eller på dess verkan. För den drabbade parten torde det framför allt vara verkningarna av avtalsbrottet som har betydelse i sammanhanget. Det är också önskvärt att frågan om omedelbar uppsägning kan avgöras snabbt och på grundval av omständigheter som är lätta att iaktta. Man kan i regel inte säga att avtalsbrott av en viss typ är väsentliga medan andra inte är det. Det torde för den drabbade parten inte heller vara av avgörande betydelse, om avtalsbrottet kan läggas motparten till last som vårdslöshet eller ej. Som en förutsättning för rätt till förtida uppsägning på grund av avtalsbrott bör därför ställas upp att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den drabbade parten. Det skulle dock kunna framstå som oskäligt mot den andra parten, om uppsägningsrätt skulle föreligga även när betydelsen av avtalsbrottet inte var känd eller ens borde ha varit känd av denne. Rätt till förtida uppsägning bör därför föreligga bara om den som begick avtalsbrottet insåg eller borde ha insett avtalsbrottets betydelse för den andra parten (jfr reglerna om hävningsrätt på grund av avtalsbrott i 1990 års köplag, se SFS 1990:931).

Liksom i gällande rätt bör det finnas viss möjlighet att säga upp ett agenturavtal med omedelbar verkan av andra skäl än motpartens avtalsbrott. Vid utformningen av en sådan regel får kravet på trygghet och stabilitet i avtalsförhållandet vägas mot intresset av att en part skall kunna frigöra sig ur en situation där det blivit omöjligt eller oacceptabelt betungande för honom att fullgöra avtalet. Ofta är alternativet till en förtida uppsägning i sådana fall att verkligheten efter ett tag sätter stopp för fortsatt avtalsuppfyllelse, dvs. att någon av parterna tvingas in i en avtalsbrottsituation.

KomL:s regler om rätt till förtida uppsägning har enligt min mening fått en något för snäv utformning. Enligt västtysk rätt får vardera parten säga upp avtalet i förtid, om detta påkallas av en s. k. viktig grund. En regel av denna innebörd skulle närmare motsvara den balans mellan motstående intressen som jag nyss var inne på. Under en sådan regel skulle naturligtvis falla omständigheter av ren force-majeure-karaktär men också förhållanden av mindre ingripande natur såsom — under vissa förutsättningar —

långvarig eller svår sjukdom, förordnande av förvaltare enligt föräldrabalken och komprometterande kriminalitet hos motparten. Jag vill dock understryka att en part inte bör få utnyttja möjligheten till förtida uppsägning av rena lönsamhetsskäl, t. ex. som ett led i att lägga ned eller inskränka verksamheten. Som grund för en förtida uppsägning bör parten normalt inte få åberopa en omständighet som han själv har orsakat. Motpartens intresse av att avtalet fullföljs måste vägas in vid bedömningen huruvida det skall tillåtas att avtalet upphör i förtid.

En rätt till förtida uppsägning i de fall som nu avses kan mot bakgrund av det anförda lämpligen utformas på det sättet att en part får säga upp avtalet med omedelbar verkan, om det föreligger annan viktig grund (än motpartens avtalsbrott) att frånträda avtalet i förtid.

I och för sig hade det varit önskvärt, om denna förutsättning för uppsägning hade kunnat preciseras mera än vad som sker genom att det anges att annan viktig grund för uppsägning skall föreligga. En sådan precisering skulle emellertid leda till avgränsningsproblem och andra problem av lagteknisk art. Jag anser därför att man får ta nackdelen med en ganska allmänt hållen förutsättning på denna punkt. I specialmotiveringen återkommer jag till den närmare innebörden i denna regel.

Till "annan viktig grund" bör inte räknas konkurs. Jag behandlar den frågan i nästa avsnitt.

Enligt min mening skulle skyddsvärdet i de nu förordade bestämmelserna urholkas, om de inte görs tvingande till agentens förmån. Jag anser därför att de bör vara det.

2.8.4 Konkurs

Mitt förslag: Om agenten eller huvudmannen går i konkurs, upphör agenturavtalet automatiskt att gälla.

Kommitténs förslag: Konkurs hör till de s. k. vägande skäl som ger en part rätt att frånträda agenturavtalet i förtid (se betänkandet s. 140–143).

Remissinstanserna: Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet, som är den enda remissinstans som har berört frågan, avstyrker kommitténs förslag. Nämnden anser att konkurs bör vara en automatisk grund för agenturuppdragets upphörande.

Skälen för mitt förslag: Verkan av konkurs hos någondera parten i ett varaktigt avtal kan regleras på olika sätt. En variant är att konkursboet eller konkursgäldenärens medkontrahent, eller båda, får rätt att frånträda avtalet i förtid. Denna rätt kan därvid göras villkorad, t. ex. på så sätt att uppsägning inte får ske, om motparten ställer säkerhet för fullgörandet av sina förpliktelser. En annan variant är att konkursboet får rätt att inträda i avtalsförhållandet, eventuellt på villkor att boet ställer säkerhet för sina åtaganden. Om boet väljer att inte inträda, kan medkontrahenten få rätt att häva avtalet.

I Danmark och Norge finns allmänna regler om verkan av konkurs vid varaktiga avtal. Bestämmelserna, som har utarbetats i samarbete mellan

de båda länderna, bygger på den senare av de två varianter som nyss nämnts. Dessa allmänna regler gäller inte på rättsområden där frågan har särreglerats.

Den svenska konkurslagstiftningen innehåller inte några allmänna regler av detta slag. Varje typ av avtal får bedömas för sig.

KomL:s bestämmelser om verkan av konkurs ger exempel på ytterligare ett sätt att lösa frågan. Enligt KomL skall agentens uppdrag anses förfallet, om agenten eller huvudmannen försätts i konkurs (76 § jämförd med 47 §). Motsvarande regler gäller vid kommission.

Verkan av konkurs regleras inte i EG-direktivet. Inte heller i den danska lagen om handelsagenter och handelsresande finns några bestämmelser i frågan. Det innebär att förhållandena där får bedömas enligt de allmänna reglerna om verkan av konkurs.

Bestämmelserna i KomL om verkan av konkurs har såvitt är känt inte vållat några problem i rättstillämpningen. Den av kommittén föreslagna lösningen bygger på tanken att agenturförhållandet skall kunna fortsätta trots att någon av parterna har försatts i konkurs. Kommittén har främst haft för ögonen fall då agenturavtalet inte bygger på ett personligt förtroendeförhållande mellan parterna. Man bör dock inte överdriva skillnaden mellan en reglering enligt vilken parterna har ömsesidig uppsägningsrätt och en reglering enligt vilken avtalet upphör att gälla som en automatisk följd av konkursen. Är konkursboet och konkursgäldenärens medkontrahent eniga om att fortsätta agenturförhållandet, kan ju detta i det senare fallet ske genom att man träffar ett nytt agenturavtal med konkursboet som part. En fördel med den lösningen är också att det inte torde uppstå några problem att avgöra i vad mån medkontrahentens fordringar gentemot boet är att betrakta som massafordringar.

Jag vill inte utesluta möjligheten av att vi även i Sverige kommer att införa generella regler om verkan av konkurs vid varaktiga avtal. Det framstår mot den bakgrunden som förhastat att nu genomföra ändringar i bestämmelserna om konkurs vid handelsagentur utan samordning med motsvarande regler på andra rättsområden. Även dessa förhållanden talar för att vi i Sverige tills vidare behåller den lösning som har valts i KomL. Jag förordar således att den nya lagen skall innehålla en regel som anger att agenturavtalet automatiskt upphör att gälla, om agenten eller huvudmannen går i konkurs.

2.9 Avgångsvederlag

Mitt förslag: Agenten har när uppdraget upphör rätt till avgångsvederlag för bestående värden som han tillfört huvudmannen i form av upparbetade kundförbindelser. Avgångsvederlaget skall vara skäligt. Det uppgår till högst ett belopp motsvarande ett års ersättning. Rätten till avgångsvederlag är beroende av orsaken till att avtalet upphör. Sådan rätt föreligger t.ex. inte vid förtida uppsägning på grund av agentens väsentliga avtalsbrott och i många fall inte heller vid uppsägning från agentens sida. Krav på avgångsvederlag måste framställas inom ett år från det att uppdraget upphörde. Bestämmelserna är tvingande till förmån för agenten.

Kommitténs förslag: Avgångsvederlag utgår under ungefär samma förutsättningar som enligt mitt förslag. Det skall normalt motsvara sex månaders provision men kan, om värdet som tillförts huvudmannen är väsentligt större eller mindre, bortfalla eller jämkas i såväl sänkande som höjande riktning. Det får dock aldrig överstiga tolv månaders provision. Rätten till avgångsvederlag påverkas inte av orsaken till avtalets upphörande. Krav på vederlag måste framställas inom ett år. Bestämmelserna är tvingande till förmån för agenten (se betänkandet s. 147–155).

Remissinstanserna: Flera remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag. En instans vill dock behålla de nuvarande reglerna om ersättning för investeringar. Från ett annat håll föreslås att krav på avgångsvederlag måste framställas inom tre månader.

Skälen för mitt förslag: KomL ger agenten rätt till två typer av ersättning i samband med att agenturuppdraget upphör, efterprovision och ersättning för investeringar (se 68 § andra – fjärde styckena och 76 § jämförd med 52 §). I vissa fall kan det dessutom finnas rätt till skadestånd. Den frågan behandlas i avsnitt 2.10.

Efterprovision är ersättning för avtal som ingås sedan agenturuppdraget upphört men som är frukten av agentens arbete. Enligt en schablonregel kan efterprovisionen under vissa förutsättningar beräknas till ett belopp motsvarande tre månaders provision. Ersättning för investeringar utgår i skälig omfattning för vissa typer av investeringar som blir onyttiga till följd av att agenturuppdraget upphör. Rätt till sådan ersättning föreligger dock inte, om huvudmannen återkallar uppdraget på grund av väsentligt avtalsbrott av agenten, om uppdraget förfaller på grund av agentens konkurs eller om agenten avsäger sig uppdraget i förtid utan giltigt skäl. Som giltigt skäl räknas avtalsbrott av huvudmannen och andra förhållanden som innebär att det inte rimligen kan krävas att uppdraget består.

Bestämmelserna om efterprovision och ersättning för investeringar infördes vid 1974 års reform av KomL. Bakom lagändringarna låg delvis en strävan att närma sig det system med avgångsvederlag som redan då förekom på flera håll i Europa.

KomL:s regler om efterprovision har kritiserats från olika utgångspunkter. Denna kritik har varit en av de utlösande faktorerna till det nu pågående reformarbetet (se LU 1977/78:4). Kritiken har framför allt gått ut på att bestämmelserna är svåra att tillämpa och att de inte ger agenten en skälig ersättning när agenturavtalet upphör. Det har t. ex. kommit fram att det i praktiken ställt sig svårt för agenten att kunna påvisa ett samband mellan arbete som han här lagt ned och en order som har inkommit till huvudmannen efter uppdragets slut. Vidare anses schablonregeln om tre månaders ersättning ha kommit att tillämpas slentrianmässigt även i fall då agenten har varit berättigad till högre ersättning.

Även bestämmelserna om ersättning för investeringskostnad har fått utstå kritik. De har ansetts vara svåra att tillämpa i praktiken.

EG-direktivet erbjuder två alternativa modeller att reglera frågan om ersättning till agenten vid agenturavtalets upphörande. Den ena modellen, som brukar kallas den tyska, innebär att agenten får ersättning för de värden i form av nya eller utvidgade kundförbindelser som han har tillfört

huvudmannen. Denna lösning har valts i Danmark, Nederländerna och Västtyskland. Liknande bestämmelser finns i schweizisk och österrikisk rätt. Den andra modellen – den franska – går ut på att agenten får kompensation för inkomstbortfall och investeringar. För båda modellerna gäller att rätten till ersättning bortfaller vid vissa förhållanden.

Det torde numera vara allmänt vedertaget att agenten skall ha rätt till någon form av avgångsersättning då agenturavtalet upphör. Frågan är då hur de närmare förutsättningarna för rätten till sådan ersättning skall utformas. En utgångspunkt bör vara att bestämmelserna skall vara lätta att tillämpa och att resultatet skall bli förutsebart och godtagbart för bägge parter. Det är också en fördel, om rättslikhet uppnås med andra länder som vi har täta handelsförbindelser med. Övervägande skäl talar enligt min mening för att välja en lösning som bygger på den s. k. tyska modellen. Agenten bör alltså ha rätt till ett avgångsvederlag som ersättning för bestående värden som han tillfört huvudmannen i form av upparbetade kundförbindelser. När det gäller de närmare förutsättningarna för att avgångsvederlag skall utgå kan EG-direktivet mycket väl stå som förebild för den svenska regleringen. Även vad gäller avgångsvederlagets storlek finns det anledning att anpassa den svenska lagen till EG-direktivet. Det innebär att avgångsvederlaget till sin storlek skall vara skäligt och uppgå till högst ett belopp motsvarande ett års ersättning. I specialmotiveringen kommer jag att beröra denna fråga närmare (se avsnitt 4).

Med denna lösning får agenten anses kompenserad för investeringar som blir onyttiga för honom. Det finns alltså ingen anledning att ha kvar bestämmelser om ersättning för sådana. En annan sak är att agenten kan ha rätt till ersättning inom ramen för ett skadestånd för utgifter av olika slag som han inte kan tillgodogöra sig till följd av otillåten uppsägning från huvudmannens sida.

Rätten till avgångsvederlag bortfaller enligt EG-direktivet under vissa närmare angivna förutsättningar. Det rör sig om situationer då huvudmannen har rätt till omedelbar uppsägning på grund av agentens avtalsbrott, då agenten säger upp avtalet utan giltigt skäl och då agenten i samråd med huvudmannen överlåter agenturen till en ny agent. Enligt kommitténs förslag skall rätten till avgångsvederlag inte påverkas av orsakerna till avtalets upphörande. Kommittén motiverar sitt ställningstagande med att avgångsvederlaget utgör ersättning för det värde som agenten har skapat åt huvudmannen och att detta värde i regel inte påverkas av varför uppdraget upphör.

Jag har förståelse för kommitténs ståndpunkt i denna fråga. Hänsynen till internationell rättslikhet får ändå anses väga över till förmån för den lösning som har valts i EG-direktivet. Denna lösning bygger för övrigt på ungefär samma principer som vår nuvarande reglering rörande rätt till investeringsersättning. Rätten till avgångsvederlag bör således falla bort i de fall som anges i EG-direktivet. I konsekvens härmed bör avgångsvederlag inte heller utgå då agenturuppdraget upphör som en automatisk följd av agentens konkurs.

Enligt EG-direktivet måste krav på avgångsvederlag framställas inom

ett år från uppdragets slut. I annat fall förlorar agenten sin rätt till avgångsvederlag.

Jag ser ingen anledning att, som en remissinstans har föreslagit, välja en kortare preskriptionstid för rätten till avgångsvederlag än den som har valts i EG-direktivet.

2.10 Skadestånd

Mitt förslag: Såväl agenten som huvudmannen har rätt till ersättning för skada på grund av motpartens avtalsbrott, om motparten inte visar att avtalsbrottet inte beror på försummelse på hans sida (presumtionsansvar). Vidare har en part rätt till ersättning för skada till följd av motpartens konkurs. Krav måste framställas utan oskäligt uppehåll. Bestämmelserna är tvingande till agentens förmån.

Kommitténs förslag: Parterna har enligt en allmänt hållen bestämmelse rätt till skadestånd vid vårdslöst avtalsbrott av motparten. Krav måste därvid framställas utan oskäligt uppehåll. Enligt en annan bestämmelse föreligger rätt till ersättning för skada då motparten obehörigen frånträder agenturavtalet i förtid och då en part häver avtalet på grund av motpartens konkurs eller vårdslösa avtalsbrott. Den bestämmelsen är tvingande till förmån för agenten (se betänkandet s. 114–117 och 144–147).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har inte tagit upp denna fråga. En remissinstans föreslår en preciserad preskriptionstid för skadestånd enligt kommitténs allmänna skadeståndsbestämmelse. Från ett annat håll sägs att bestämmelsen bör träda tillbaka för avtal eller särskilda lagbestämmelser.

Skälen för mitt förslag: KomL:s bestämmelser om skadestånd är ganska svårtillgängliga. Rätt till skadestånd förkligger enligt lagen i fyra fall. För det första har huvudmannen rätt till skadestånd då agenten genom försumlighet vållar honom skada vid fullgörande av uppdraget (67 §). För det andra har den som säger upp avtalet på grund av motpartens pliktförsummelse rätt till ersättning för den skada som orsakas av att uppdraget förfaller i förtid (76 § jämförd med 46 och 51 §§). Det tredje fallet innebär att en part blir skadeståndsskyldig om han säger upp agenturavtalet trots att det inte är tillåtet (76 § jämförd med 46 § och 51 § första, andra och fjärde styckena). För det fjärde, slutligen, har en part rätt till skadestånd på grund av att uppdraget förfaller till följd av motpartens konkurs (76 § jämförd med 51 § tredje stycket andra meningen och fjärde stycket). Bestämmelserna i de tre sistnämnda fallen är tvingande till agentens förmån.

EG-direktivet reglerar inte frågor om skadeståndsskyldighet. Enligt den danska lagen har vardera parten rätt till skadestånd vid pliktförsummelse från motpartens sida. Av lagmotiven framgår att det rör sig om ett s.k. presumtionsansvar.

Det framstår som naturligt att den drabbade parten skall ha rätt till skadestånd i samtliga de fall av avtalsbrott som tas upp i KomL. Man bör

vid den närmare utformningen av skadeståndsbestämmelserna sträva efter att dessa blir lätta att överblicka och att de inte leder till onödiga komplikationer i den praktiska tillämpningen.

Frågan är då om det finns skäl att behålla KomL:s uppdelning mellan olika skadefall eller om man – som i Danmark – kan dra ihop skadeståndsreglerna till en förenklad reglering. Svaret på den frågan beror naturligtvis på om förutsättningarna för skadeståndsskyldighet bör vara desamma i de olika fallen.

Det första fallet innebär att skadeståndsskyldighet kan inträda vid avtalsbrott under avtalets bestånd. Härunder faller en mängd olika situationer, t. ex. åsidosättande av vårdplikt och informationsskyldighet. Jag ser ingen anledning att ha olika regler beroende på om det är agenten eller huvudmannen som begår avtalsbrottet. Även huvudmannen bör således kunna åläggas skadeståndsskyldighet i dessa situationer. Det vore emellertid alltför långtgående att låta varje avtalsbrott ge rätt för motparten att kräva skadestånd. En förutsättning för skadeståndsskyldighet bör vara att avtalsbrottet hade kunnat undvikas av den som begick det. Skadeståndsansvaret bör med andra ord inte vara strikt.

Även i det fallet att en part säger upp avtalet till följd av motpartens avtalsbrott faller det sig naturligt att motpartens skadeståndsansvar på något sätt görs beroende av att han hade kunnat undvika avtalsbrottet.

I det tredje fallet, det då en part säger upp agenturavtalet trots att det inte är tillåtet, bör parten endast i undantagsfall kunna undslippa skadeståndsskyldighet. Jag tänker då närmast på situationer då uppsägningen grundar sig på felaktiga uppgifter direkt från medkontrahenten. Man bör nämligen kunna kräva att en part noggrant sätter sig in i förhållandena innan han vidtar en så pass ingripande åtgärd som att säga upp agenturavtalet. Ett annat sätt att uttrycka saken är att man bör ställa höga aktsamhetskrav på den som ämnar frånträda ett avtal i förtid. Den som åsidosätter dessa aktsamhetskrav bör utan vidare bli skadeståndsskyldig.

I konkursfallet ter sig situationen något annorlunda. En allmän regel är att parterna i ett avtalsförhållande alltid svarar för sin solvens. Går agenten eller huvudmannen i konkurs, bör motparten därför ha rätt till skadestånd oavsett orsakerna till konkursen. Skadeståndsansvaret bör alltså i denna situation vara strikt. Skadeståndsregeln i den danska lagen bygger på förutsättningen att bristande ekonomisk förmåga alltid är att hänföra till vållande. Därför har man i Danmark inte sett något behov av en särskild skadeståndsbestämmelse med avseende på konkurs. Denna ståndpunkt kan för svensk del framstå som väl kategorisk. Det bör enligt min mening klart komma till uttryck i lagtexten att endera partens konkurs utan vidare ger motparten rätt till skadestånd.

Bortsett från konkursfallet är det gemensamt för de nu nämnda fallen att skadeståndsskyldigheten bör sättas i relation till skadevållarens möjlighet att undvika det avtalsbrott som utgör orsak till skadan. En skadeståndsregel som bygger på dessa förutsättningar kan utformas på olika sätt. En variant är att den skadelidande, för att ha rätt till skadestånd, måste visa att avtalsbrottet beror på vårdslöshet på skadevållarens sida (culparegeln). En annan variant är att det åligger skadevållaren att visa att han inte har

varit vårdslös och att han, om han inte förmår göra det, blir skyldig att ersätta skadan. Han har i detta fall ett s. k. presumtionsansvar. Ytterligare en variant är det s. k. kontrollansvaret, som nyligen har introducerats inom köprätten (se 1990 års köplag, SFS 1990:931 och 1990 års konsumentköplag, SFS 1990:932; jfr även lagen (1990:935) om ändring i konsumenttjänstlagen). Detta kan sägas innebära att en part, t. ex. en säljare, svarar för det som ligger inom hans kontrollsfär. Han blir skadeståndsskyldig gentemot motparten om han inte kan visa att avtalsbrottet i fråga – ett fel eller dröjsmål – beror på ett hinder utanför hans kontroll som han inte skäligen kunde förväntas ha räknat med vid avtalslutet och vars följder han inte heller skäligen kunde ha undvikit eller övervunnit.

Till de nu berörda fallen kan hänföras en mängd olika skadesituationer. I en del av dessa framstår det som mindre lämpligt att tillämpa den s. k. culparegeln, t. ex. då skador har uppkommit på varor som lämnats i agentens vård. Det s. k. kontrollansvaret har utformats med hänsyn till relationen mellan en säljare och en köpare och torde inte utan vidare kunna överföras till varaktiga prestationer av det slag som det här är fråga om. Enligt min mening framstår en reglering med ett presumtionsansvar som en rimlig avvägning mellan parternas intressen i de nu aktuella fallen. Som jag nyss var inne på är det också den lösning som har valts i Danmark.

Slutsatsen blir att lagen bör innehålla två regler om skadeståndsskyldighet. Den ena bör innehålla att den som har begått ett avtalsbrott är skyldig att ersätta den skada som uppkommer därav, om han inte visar att avtalsbrottet ej beror på försummelse på hans sida. Den andra bör ange att den som försatts i konkurs har ett strikt skadeståndsansvar gentemot medkontrahenten.

Av allmänna regler följer bl. a. att det skall föreligga s. k. adekvat kausalitet mellan avtalsbrottet och skadan, att den skadelidande är skyldig att försöka begränsa sin skada och att skadeståndsskyldigheten kan jämkas vid medvällande från den skadelidandes sida. Jag återkommer till frågor av detta slag i specialmotiveringen. Där kommer jag också att redogöra för de principer som brukar tillämpas vid beräkning av ett skadestånds storlek.

Det är angeläget att frågor om skadestånd avgörs så snabbt som möjligt. Detta har i den danska lagen kommit till uttryck i ett krav på reklamation utan oskäligt upphåll. Ett alternativ är – som en remissinstans har föreslagit – att ställa upp en preciserad preskriptionstid. En sådan regel förutsätter att utgångspunkten för reklamationsfristen kan bestämmas någorlunda exakt. Detta kan vara svårt i fall då en skada eller ett förhållande som är att betrakta som avtalsbrott har utvecklats gradvis, t. ex. vid en successiv minskning av omsättningen. Svårigheter av detta slag kan lättare bemästras med en skälighetsregel av den typ som har valts i Danmark. Övervägande skäl talar enligt min mening för att den som vill kräva skadestånd skall vara tvungen att meddela motparten detta utan oskäligt upphåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om de omständigheter som ligger till grund för kravet.

Bestämmelserna om rätt till skadestånd utgör en viktig del av agentens rättsskydd. De bör därför göras tvingande till förmån för honom.

2.11.1 1978 års Haagkonvention

Min bedömning: Sverige bör för närvarande inte tillträda konventionen.

Det har inom Haagkonferensen utarbetats en konvention om tillämplig lag i mellanmansförhållanden (Convention on the Law Applicable to Agency). Den antogs år 1978. Konventionen har tillträtts av Frankrike, Nederländerna och Portugal.

I konventionen finns lagvalsregler för de förhållanden som uppstår i ett mellanmansförhållande, dvs. förhållandet mellan huvudmannen och mellanmannen (det inre förhållandet) samt mellan huvudmannen och tredje man och mellan tredje man och mellanmannen (det yttre förhållandet).

När det gäller det inre förhållandet ställs i konventionen upp som huvudregel att parterna får välja vilken lag som skall vara tillämplig. Har något sådant val inte gjorts, gäller i första hand lagen i den stat där mellanmannen hade sitt säte då han tog emot uppdraget. Från denna regel finns vissa undantag. Det yttre förhållandet skall enligt en i konventionen intagen huvudregel bedömas enligt lagen i den stat där agenten hade sitt säte vid tiden för den aktuella transaktionen. Denna lag får i olika situationer vika för lagen i den stat där transaktionen genomfördes, t. ex. om tredje man har säte i den staten. Bestämmelserna om det yttre förhållandet är desamma vare sig det är fråga om förhållandet mellan huvudmannen och tredje man eller det mellan tredje man och mellanmannen. Enligt en generell bestämmelse, som gäller både det inre och det yttre förhållandet, får man vid lagvalet ta hänsyn till tvingande regler i en stat till vilken mellanmansförhållandet har en väsentlig anknytning, om dessa regler enligt den statens lag skall användas oavsett vilken lag som annars utpekas av dess internationella privaträtt.

Konventionen har remissbehandlats. Tio remissinstanser tillstyrkte att Sverige skulle tillträda konventionen eller ville inte motsätta sig det. Några av dem hade dock vissa kritiska synpunkter. Från ett håll framhölls att de nordiska länderna borde uppträda likformigt när det gäller frågan om tillträde. Ett par andra remissinstanser ansåg att Sverige borde avvakta och se om konventionen skulle få stor anslutning, särskilt bland de stater som utgör mera betydande exportmarknader för oss. Två remissinstanser intog inte någon bestämd ståndpunkt i frågan om tillträde. Konsumentverket var tveksamt till ett svenskt tillträde beroende på en viss osäkerhet om effekterna för svenskt konsumentskydd.

Frågan om tillträde till konventionen har vid flera tillfällen varit föremål för nordiska överläggningar. Det har vid dessa framkommit att man inte i något av de nordiska länderna anser att tiden är mogen att tillträda konventionen.

I 36 § i den danska lagen om handelsagenter och handelsresande har kompetensen att utfärda bestämmelser i enlighet med konventionen delegerats till justitieministern. Av förarbetena till lagbestämmelsen framgår

att man mot bakgrund av vad som förekommit vid de nordiska överläggningarna inte anser att det för tillfället har påvisats ett tillräckligt praktiskt behov av att tillträda konventionen men att flera omständigheter ändå talar för att Danmark inom överskådlig tid tar ett steg mot ratifikation av denna (se den danska propositionen s. 26). För dansk del kompliceras läget av att Danmark har tillträtt en EG-konvention om tillämplig lag i kontraktsförhållanden (80/934/EEC), som till stora delar reglerar samma frågor som omfattas av Haagkonventionen. EG-konventionen har inte hänförs till s. k. relevant *acquis communautaire* i de pågående EEA-förhandlingarna (se avsnitt 2.1).

De lösningar som har valts i konventionen torde i viss utsträckning stämma överens med gällande svensk rätt på området och torde i övriga delar kunna inlemmas däri utan några större olägenheter i sak. Mot bakgrund av att konventionen ännu inte har vunnit någon större anslutning och att man i våra nordiska grannländer intar en avvaktande hållning till ett eventuellt tillträde till konventionen vill jag dock i dagsläget inte föreslå att vi från svensk sida ensamma vidtar en sådan åtgärd. Frågan kan naturligtvis komma i ett annat läge, om man vid kommande nordiska överläggningar enas om att tiden är mogen att ansluta sig till konventionen.

2.11.2 1983 års UNIDROIT-konvention

Min bedömning: Sverige bör för närvarande inte tillträda konventionen.

År 1983 antogs en UNIDROIT-konvention om mellanmansförhållanden vid internationella köp av lösa saker (Convention on Agency in the International Sale of Goods). Konventionen träder i kraft efter det att den har tillträtts av tio stater. Hittills har endast sex stater anslutit sig till konventionen (Chile, Frankrike, Italien, Marocko, Schweiz och Vatikanstaten).

Konventionen innehåller materiella regler avseende förhållandet mellan huvudmannen och mellanmannen, å ena sidan, och tredje man å den andra. Den omfattar i princip alla fullmakts- och kommissionsförhållanden vid internationella köp av saker. Dessa förhållanden är i svensk rätt reglerade främst i 2 kap. avtalslagen och 2–4 kap. KomL.

Såvitt gäller agenturförhållanden får konventionen bara betydelse för fullmaktsfrågor.

Frågan om en svensk anslutning till konventionen har varit föremål för remissbehandling. Utfallet var blandat. Av elva remissinstanser tillstyrkte fyra anslutning eller hade ingen erinran däremot. En tillstyrkte under visst förbehåll medan en var tveksam. Fyra remissinstanser avstyrkte anslutning.

Det har vid nordiska överläggningar framkommit att inget av de andra nordiska länderna står i begrepp att tillträda konventionen.

Kommissionslagskommittén har i olika sammanhang diskuterat konventionens bestämmelser med avseende på partsbindningsmönstret vid

kommission (se SOU 1984:85 s. 171 ff. och SOU 1988:63 s. 139, 151 ff. och 171 ff.). I sitt slutbetänkande (SOU 1988:63) Kommission och dylikt har kommittén stannat för lösningar som i olika avseenden avviker från bestämmelserna i konventionen (se t. ex. s. 161 f.). Vid nordiska överläggningar om ny kommissionslagstiftning har skilda uppfattningar framkommit i frågan huruvida konventionens bestämmelser bör väljas som förebild (se SOU 1984:85 s. 174 f.). Frågan om ny lagstiftning rörande kommission övervägs för närvarande i justitiedepartementet.

Sammanfattningsvis kan sägas att det framstår som tveksamt, om Sverige bör tillträda 1983 års UNIDROIT-konvention. I vart fall bör ställningstagandet anstå tills frågan om lagstiftning rörande kommission har beretts inom regeringskansliet. Jag är alltså i dagsläget inte beredd att föreslå att vi tillträder konventionen.

2.12 Följdändringar i annan lagstiftning

Reformen innebär att bestämmelser om handelsagentur skall tas in i en ny lag och att lagregleringen rörande handelsresande och platsförsäljare skall upphöra. Detta nödvändiggör en del ändringar i KomL, som i framtiden bara kommer att handla om kommission.

Som jag redan nämnt (se avsnitt 2.7) bör det också göras en ändring i hemförsäljningslagen (1981:1361). Handelsagenter och handelsresande som bedriver hemförsäljning kommer i framtiden inte att undantas från hemförsäljningslagens regler om s. k. legal ställningsfullmakt.

Det finns i en del författningar särbestämmelser om handelsresande. Som exempel kan nämnas 3 § lagen (1988:328) om vägtrafikskatt på utländska fordon och 18 § första stycket punkt 2 lagen (1977:293) om handel med drycker. Begreppet handelsresande används i dessa bestämmelser inte i samma betydelse som i KomL utan har en mer allmän innebörd. Det förhållandet att de som i KomL kallas icke anställda handelsresande, dvs. som är självständiga yrkesutövare, i framtiden kommer att hänföras till kategorin handelsagenter har därför ingen betydelse vid tillämpningen av dessa bestämmelser. De kan alltså stå kvar oförändrade. Jag har i denna fråga samrått med statsråden Åsbrink och Lindqvist.

Även i övrigt finns det behov av en del, närmast redaktionella ändringar i annan lagstiftning.

2.13 Ikraftträdande m. m.

Reformen bör träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den förberedelse tid som kan behövas för att upprätta nya standardvillkor, kontraktsformulär och liknande synes en lämplig tidpunkt vara den 1 januari 1992.

Den nya lagen om handelsagentur blir i första hand tillämplig på agenturavtal som ingås efter ikraftträdandet. Det skulle vara en fördel om den kunde gälla även de avtal som har ingåtts dessförinnan. För huvudmannens vidkommande kan den nya lagen komma att innebära ökade ekonomiska förpliktelser. Han bör därför ges möjlighet att avsluta sina rättsför-

hållanden med stöd av bestämmelserna i KomL. Två år får anses vara en tillräckligt lång tidsfrist för detta ändamål. Det bör alltså föreskrivas att KomL skall tillämpas på äldre agenturavtal till och med utgången av år 1993.

Även när det gäller avtal för handelsresande och platsförsäljare som ingåtts före den nya lagens ikraftträdande bör KomL:s regler gälla under en övergångstid av två år.

2.14 Kostnader och resursbehov

Den nya lagen om handelsagentur kommer knappast att medför några kostnadsökningar för näringslivet, vare sig inom import- eller exportnäringer eller inom rent inhemska branscher. En del initialkostnader uppkommer naturligtvis vid en översyn av gällande standardavtal och i samband med informationsinsatser. Dessa kostnader bör dock bli marginella.

Reformen torde inte heller ha några effekter på de offentliga utgifterna eller på statsinkomsterna.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om handelsagentur,
2. lag om ändring i lagen (1914: 45) om kommission, handelsagentur och handelsresande,
3. lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981: 1361),
4. lag om ändring i fondkommissionslagen (1979: 748).

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 6*.

Beträffande lagförslag 4 har jag samrått med statsrådet Åsbrink.

Lagrådet har granskat lagförslagen.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om handelsagentur

Allmänna bestämmelser

Under denna rubrik har sammanförts en del övergripande bestämmelser. De rör lagens tillämpningsområde, frågan i vad mån lagens bestämmelser är dispositiva eller tvingande och agenturavtalets form.

1 §

Med handelsagent förstås i denna lag den som i en näringsverksamhet har avtalat med en annan, huvudmannen, att för dennes räkning självständigt

(Jfr 1 § i utredningens förslag)

I paragrafen finns legaldefinitionen på handelsagent. Motsvarande definition finns i 65 § KomL, 2 § i den danska lagen samt artiklarna 1 och 2 i EG-direktivet.

Redan av lagens rubrik framgår att den handlar om handelsagentur. I förevarande paragraf anges de närmare förutsättningarna för att lagen skall vara tillämplig. Utanför lagens tillämpningsområde faller t. ex. anställda handelsresande och ensamåterförsäljare. I det följande anges vad som skiljer dessa typer av affärsidkare från en handelsagent. Det torde finnas visst utrymme att tillämpa lagens bestämmelser om handelsagentur analogt på andra former av uppdrag. De närmare förutsättningarna för en analog tillämpning och frågan vilken verkan en sådan tillämpning skulle ha i det enskilda fallet får överlåtas åt rättstillämpningen.

En handelsagents verksamhet kännetecknas av att han *verkar för* försäljning eller köp för en annans, huvudmannens, räkning. Verksamheten innebär att han antingen tar upp *anbud* till huvudmannen eller sluter *avtal* för dennes räkning. För att agenten skall få sluta avtal krävs särskilt bemyndigande (se 17 §). Agenten handlar hela tiden *i huvudmannens namn*. Detta skiljer agenten från kommissionären, som också handlar för huvudmannens räkning men i eget namn. Ännu längre är steget till ensamåterförsäljaren, som handlar både för egen räkning och i eget namn. En ensamåterförsäljare kallar sig visserligen ofta generalagent. Detta har dock ingen inverkan på bedömningen av uppdragets karaktär.

Agenten driver sin verksamhet som *självständig* uppdragstagare. Lagen är alltså inte tillämplig på avtal som är att hänföra till anställningsavtal, dvs. fall då mellanhanden intar ställning av arbetstagare hos uppdragsgivaren. Uttrycket arbetstagare förekommer i flera olika författningar. Någon definition av arbetstagarbegreppet finns dock inte i gällande lagstiftning. Gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga uppdragstagare får därför ske på grundval av principer som har kommit till uttryck i rättspraxis. Enligt gällande rätt sker denna gränsdragning mot bakgrund av en helhetsbedömning av samtliga omständigheter i varje särskilt fall. Hänsyn tas inte endast till innehållet i avtalet mellan parterna utan även till omständigheter utan omedelbar anknytning till detta avtal. Det förhållandet att man i ett avtal använder beteckningen "handelsagent" är inte av avgörande betydelse.

Arbetsrättskommittén har i betänkandet (SOU 1975:1) Demokrati på arbetsplatsen gjort en utförlig kartläggning av de omständigheter som kan ha betydelse vid bedömningen huruvida en arbetspresterande part skall betraktas som arbetstagare eller uppdragstagare (s. 722 ff., se även SOU 1984:85 s. 91 ff.). Vissa förhållanden har särskild betydelse när det gäller s. k. merkantila mellanmän, till vilka handelsagenten räknas. Ett sådant förhållande är graden av arbetsledning och kontroll. En uppdragstagare, t. ex. en handelsagent, bestämmer själv över sin arbetstid, arbetsplats och sättet för arbetets utförande, frånsett de inskränkningar som påkallas av

arbetets natur. För en arbetstagare, däremot, är bestämmanderätten i dessa frågor ofta mer eller mindre inskränkt. Ett annat förhållande av betydelse i sammanhanget är huruvida mellanmannen enligt avtalet är förhindrad att arbeta för andra och i vad mån han i praktiken utför arbete för annans räkning. Det är inte ovanligt att en handelsagent är verksam för flera huvudmän. Skulle avtalet innehålla ett förbud för mellanmannen att åta sig uppdrag för andra, talar detta för att mellanhavandet skall betraktas som ett anställningsförhållande. Ytterligare en omständighet som kan inverka på bedömningen är formen för mellanmannens ersättning. En arbetstagare torde ha åtminstone någon garanterad lön medan uppdragstagarens ersättning typiskt sett är beroende av verksamhetens ekonomiska resultat. Det är också vanligt att en arbetstagare får särskild ersättning för sina utlägg. Av betydelse kan också vara i vems lokaler mellanmannen bedriver sin verksamhet. Det är ett kännetecken på uppdrag att arbetet utförs i egna lokaler, medan arbete på huvudmannens kontor i regel bara förekommer i anställningsförhållanden. Vidare kan frågan om personlig arbetskyldighet inverka på bedömningen. En arbetstagare åtar sig att personligen utföra arbetet, medan en uppdragstagare är oförhindrad att på eget ansvar överlåta arbetet på andra.

Förutsättningen att agenten skall vara självständig uppdragstagare innebär också att en ställföreträdare för en juridisk person, t. ex. en styrelseledamot i ett aktiebolag, inte är att betrakta som agent för den juridiska personen. Vidare faller ställföreträdarskap på familjerättens område helt utanför lagens tillämpningsområde.

Paragrafen skiljer sig på en viktig punkt från motsvarande bestämmelse i KomL (65 §). Ett av KomL:s kriterier på handelsagent är att denne har eget kontor eller annan egen lokal, dit meddelanden angående verksamheten kan ställas. Denna förutsättning har inte tagits med i förevarande paragraf, som härvidlag stämmer överens med den danska lagen och EG-direktivet. Detta innebär att icke anställda handelsresande och platsförsäljare (jfr 85 och 93 §§ KomL) betraktas som handelsagenter enligt de nya bestämmelserna, om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda. Däremot faller anställda handelsresande och platsförsäljare utanför den nya lagens tillämpningsområde.

I definitionen på handelsagent ligger också att det rör sig om ett *varaktigt uppdrag*. En mellanman som inte är varaktigt knuten till huvudmannen utan endast har åtagit sig att förmedla en enstaka affär för dennes räkning brukar betecknas mäklare.

Kravet på att agenturuppdraget skall vara varaktigt innebär inte att avtalet måste ha ingåtts på obestämd tid eller för en mycket lång tidsperiod. Även ett agenturavtal som ingåtts för exempelvis en säsong eller en kampanj är att anse som varaktigt i lagens mening.

När det gäller kravet på varaktighet skiljer sig bestämmelsen i förevarande paragraf från KomL:s definition på handelsagent, som omfattar även icke varaktiga uppdrag. Vissa bestämmelser i KomL förutsätter dock att uppdraget är varaktigt. Den nu valda lösningen stämmer överens med den i den danska lagen och EG-direktivet.

Bedömningen huruvida uppdraget är varaktigt eller inte får i första hand

ske utifrån vad parterna har avtalat. Det förhållandet att en rad enstaka uppdrag från samma huvudman följer på varandra innebär inte i sig att det föreligger ett varaktigt avtalsförhållande mellan parterna. På områden där det är vanligt med varaktiga uppdrag kan dock en upprepning av enstaka uppdrag tyda på att parterna har för avsikt att etablera ett varaktigt avtalsförhållande.

Lagen gäller bara om agenturen bedrivs i *näringsverksamhet*. Att agenten skall vara näringsidkare bör ges samma innebörd som i annan civilrättslig lagstiftning. Som näringsidkare räknas varje fysisk eller juridisk person som driver verksamhet av ekonomisk natur och av sådan karaktär att den kan betecknas som yrkesmässig. Utanför denna krets faller t. ex. en privatperson som utan vinningssyfte förmedlar affärer för en idrottsförening. I den danska lagen och EG-direktivet har man inte använt sig av begreppet näringsverksamhet. Där ställs i stället upp förutsättningen att agenten utför uppdraget mot ersättning. Det torde i praktiken inte vara någon avgörande skillnad mellan den svenska lösningen och den som valts i Danmark och EG.

Agentens verksamhet skall omfatta handel med *varor*. Med "vara" åsyftas det som i juridiskt språk vanligen betecknas som "lösöre". Detta begrepp är snävare än begreppet "lös egendom", vilket omfattar all egendom som inte är fast. Varor är fysiska föremål eller saker. Utanför begreppet faller t. ex. byggnad på annans mark, värdepapper och rättigheter av olika slag såsom bostadsrätt och tomträtt. Begränsningen till handel med varor innebär att flera typer av mellanmän faller utanför lagens tillämpningsområde. Lagen omfattar således inte värdepappersmäklare, försäkringsagenter, speditörer, fastighetsmäklare eller skeppsmäklare. Även i KomL, den danska lagen och EG-direktivet är tillämpningsområdet inskränkt till varuhandel.

Lagen gäller både *köp och försäljning* av varor. Detta är en utvidgning av tillämpningsområdet jämfört med KomL, som bara gäller försäljningsagentur. Det danska förslaget och EG-direktivet omfattar dock både köp och försäljning. Inköpsagentur torde förekomma i avsevärt mindre utsträckning än försäljningsagentur. En del av lagens bestämmelser tar sikte bara på försäljningsuppdrag.

Det kan förekomma att ett förmedlingsuppdrag omfattar både överlåtelse av en vara och utförande av en tjänst med avseende på varan. Avtal som på detta sätt innehåller olika beståndsdelar brukar kallas blandade avtal. I 2 § tredje stycket 1990 års köplag dras gränsen för när ett avtal med inslag av både köp och tjänst skall betraktas som köp i köplagens mening. Enligt denna bestämmelse gäller inte köplagen i fall då tjänsten utgör den övervägande delen av leverantörens förpliktelse. Ett blandat avtal som uppfyller köplagens kriterier på köp bör bedömas som köp också vid tillämpningen av förevarande paragraf. Ett agenturavtal som avser förmedling av sådana avtal bör alltså falla under lagen, såvida förutsättningarna härför i övrigt är uppfyllda. Om en mellanman t. ex. förmedlar uppdrag åt huvudmannen att leverera maskiner och i anslutning till leveransen installera maskinen, bör det hela betraktas som förmedling av försäljning så länge leveransen av maskinen – och inte installationen – framstår som den övervägande

delen av huvudmannens prestation gentemot tredje man (jfr prop. 1988/89: 76 s. 64).

Även om agenturavtalet är avfattat med tanke på förmedlingsuppdrag som faller inom ramen för lagen kan det inträffa att agenten i enstaka fall förmedlar blandade avtal där inslaget av tjänst dominerar. Det bör också i sådana fall finnas visst utrymme att tillämpa bestämmelserna om handelsagentur på transaktionen i fråga.

2 §

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna lag gäller i stället för lagens bestämmelser, om inte annat anges i lagen. Med avtalsvillkor jämställs praxis som har utbildats mellan parterna samt handelsbruk eller annan sedvänja.

Om det av lagen framgår att en bestämmelse inte får åsidosättas genom avtal, gäller bestämmelsen också framför praxis som har utbildats mellan parterna och framför handelsbruk eller annan sedvänja.

(Jfr 3 § i kommitténs förslag)

I paragrafen anges i vad mån lagens bestämmelser är dispositiva. Den motsvaras till viss del av 1 § KomL och del av 1 § i den danska lagen. I EG-direktivet finns inte någon övergripande bestämmelse av detta slag. Där emot anges i fråga om vissa särskilda bestämmelser att de är tvingande i större eller mindre utsträckning.

Som huvudregel har i första stycket angivits att lagens bestämmelser är dispositiva, dvs. att bestämmelserna får träda tillbaka för vad parterna har avtalat, för praxis som har utbildats mellan parterna och för handelsbruk eller annan sedvänja. En del av bestämmelserna i lagen är dock tvingande.

Av första stycket framgår till en början att lagens bestämmelser – om inte annat anges beträffande enskilda bestämmelser i lagen – kan frångås genom agenturavtalet. Oftast torde parterna ha upprättat ett skriftligt agenturkontrakt. Även muntliga avtal kan förekomma (jfr dock 4 §). Innehållet i det avtal som träffats mellan parterna får bestämmas enligt allmänna avtalsrättsliga principer. Inte bara vad som ingår i det ursprungliga agenturavtalet utan även senare överenskomna villkor kan sätta lagens bestämmelser åt sidan.

Bestämmelserna i lagen kan vidare sättas ur kraft genom praxis som har utbildats mellan parterna. Vad som skall krävas för att en sådan privat praxis skall anses föreligga kan inte anges generellt. Det bör finnas ett visst utrymme för en skönsmässig bedömning av t.ex. det privata brukets skälighet.

Slutligen kan lagens bestämmelser få vika för handelsbruk eller annan sedvänja. En allmän förutsättning för att exempelvis ett handelsbruk skall få företräde framför lagen är att det generellt har godtagits och efterföljs inom branschen i fråga. Den närmare bedömningen måste överlätas åt rättstillämpningen. Detsamma gäller bedömningen av fall då flera olika handelsbruk kan komma i fråga.

I första stycket antyds inledningsvis att vissa bestämmelser i lagen inte viker för avtal m. m. på det sätt som nyss angivits utan att bestämmelserna

i fråga är tvingande. De bestämmelser som avses innehåller själva en upplysning om sin tvingande karaktär. I vissa fall får bestämmelsen inte åsidosättas till nackdel för någon av parterna. Oftast är dock endast avvikelser till nackdel för agenten förbjudna. Att en viss bestämmelse är tvingande har, beroende på sammanhanget, formulerats på olika sätt. I en del fall sägs att parten inte kan avstå från sin rätt enligt paragrafen i fråga, i andra att avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i paragrafen inte är bindande för parten. Även andra formuleringar förekommer.

Bestämmelser som är tvingande gentemot bägge parter finns i 4 § (rätt till skriftligt avtal), 5 och 7 §§ (parternas skyldigheter) samt 24 och 25 §§ (uppsägningstid m. m.). Bestämmelser som – helt eller delvis – är tvingande till skydd för agenten har intagits i 11 och 12 §§ (provision), 13 och 14 §§ (provisionsnota m. m.), 15 och 16 §§ (retentionsrätt m. m.), 24 § (uppsägningstid), 26 § (förtida uppsägning), 28–31 §§ (avgångsvederlag), 34 § (skadestånd) samt 35 § (konkurrensklausuler).

Vissa bestämmelser i lagen rör förhållandet till tredje man. Ett avtal mellan agenten och huvudmannen att dessa bestämmelser skall åsidosättas till förfång för tredje man binder naturligtvis inte någon som inte är part i det avtalet.

I *andra stycket* sägs att en bestämmelse som enligt lagen inte kan åsidosättas genom avtal inte heller kan åsidosättas genom praxis, handelsbruk m. m. Den huvudsakliga innebörden av denna bestämmelse är att praxis m. m. som redan är i bruk då lagen träder i kraft får vika för lagens tvingande bestämmelser.

3 §

En bestämmelse som enligt lagen inte får åsidosättas till nackdel för agenten får inte heller åsidosättas till nackdel för denne genom ett avtal om att främmande rätt skall tillämpas på rättsförhållandet, om rättsförhållandet annars skulle bedömas enligt denna lag.

(Paragrafen saknar motsvarighet i kommitténs förslag)

Av paragrafen, som saknar motsvarighet i KomL och EG-direktivet men som har sin motsvarighet i 1 § andra stycket i den danska lagen, framgår att lagens tvingande bestämmelser inte kan kringgå till nackdel för agenten genom en lagvalsklausul. Motsvarande princip anses utan uttryckligt lagstöd gälla arbetsavtal och konsumentavtal. När det gäller agenturavtal och vissa andra s. k. weak-party-avtal har rättsläget på denna punkt varit oklart, även om starka skäl talar för att dessa avtal skall betraktas på samma sätt som arbets- och konsumentavtalen. Genom förevarande bestämmelse undanröjs tveksamheten för agenturavtalens del. Som har framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) är det inte avsett att bestämmelsen skall tolkas motsatsvis med avseende på andra s. k. weak-party-avtal.

Har agenten och huvudmannen inte avtalat om vilken lag som skall tillämpas på agenturförhållandet torde detta enligt svensk internationell privaträtt bedömas enligt lagen i det land där agenten har sitt affärsställe, i vart fall om agenten utövar huvuddelen av sin verksamhet i det landet. För

en i Sverige verksam agent med affärsställe här bör agenturförhållandet alltså bedömas enligt svensk rätt, såvida parterna inte har kommit överens om att främmande rätt skall tillämpas på deras mellanhavande. Om parterna har träffat en sådan överenskommelse, innebär bestämmelsen i förevarande paragraf att agenten ändå har kvar det skydd som de tvingande bestämmelserna i den svenska lagen tillförsäkrar honom. I dessa delar saknar alltså lagvalsklausulen bindande verkan för honom, om den skulle leda till ett för honom sämre resultat än den svenska lagens bestämmelser.

Om de internationellt privaträttsliga reglerna leder till att agenturavtalet, i avsaknad av en lagvalsklausul, skall bedömas enligt utländsk rätt, blir bestämmelsen i förevarande paragraf inte aktuell. I fall där agenten har affärsställe utomlands och utövar sin verksamhet där, torde bestämmelsen följaktligen inte lägga några hinder i vägen för att parterna avviker från den svenska lagens tvingande bestämmelser.

Paragrafen tar bara sikte på fall då lagvalsklausulen är till nackdel för *agenten*. Giltigheten av en lagvalsklausul som leder till oskäliga resultat för *huvudmannen* får bedömas enligt allmänna avtalsrättsliga regler.

4 §

Om agenten eller huvudmannen begär det, skall en handling som återger agenturavtalet och ändringar i detta upprättas och undertecknas av parterna.

Parterna kan inte avstå från sin rätt att på begäran få en sådan handling som avses i första stycket.

(Paragrafen saknar motsvarighet i kommitténs förslag)

Av paragrafen framgår att vardera parten kan kräva att agenturavtalet upprättas skriftligen. Någon motsvarighet till denna bestämmelse finns inte i KomL. Däremot finns bestämmelser av samma innehåll i 3 § i den danska lagen och artikel 13 i EG-direktivet.

Ett agenturavtal är giltigt vare sig det är muntligt eller skriftligt. I de flesta fall torde dock avtalet avfattas i skriftlig form. Flera branschorganisationer har egna avtalsformulär. Medlemmarna brukar uppmanas att upprätta sina avtal i skriftlig form och helst då på organisationens eget formulär.

Både agenten och huvudmannen kan enligt *första stycket* kräva att parternas överenskommelse bekräftas i ett skriftligt agenturavtal. Detta gäller oberoende av agenturförhållandets längd. Avtalet skall undertecknas av bägge parter. I övrigt gäller inga särskilda formkrav. I avtalet bör i första hand anges de villkor som framstår som viktiga för den part som har begärt skriftlig form. Det bör i övrigt stå parterna fritt att avgöra hur detaljerat deras skyldigheter och rättigheter skall anges i avtalet. Har parterna olika uppfattning i frågan hur detaljerat det skriftliga avtalet skall vara, bör den parts uppfattning bli avgörande som vill ha längst gående preciseringar, förutsatt att dessa håller sig inom rimliga gränser.

Att ett avtalsvillkor har lämnats utanför det skriftliga avtalet innebär inte att en part skulle vara förhindrad att återropa villkoret. I regel torde det vara den part som återropar villkoret som har bevisbördan för dess existens och närmare innebörd. Denna utgångspunkt är dock inte alltid

given. Bedömningen kan bli en annan t. ex. om det omstridda villkoret är av grundläggande betydelse för agenturförhållandet och det skriftliga avtalet bara avhandlar några speciella frågor. I sådana fall kan det finnas skäl att avgöra frågan om bevisbördans placering på samma sätt som om något skriftligt avtal inte hade existerat. Allmänna principer om bevisbördans placering kan här leda till olika resultat beroende på omständigheterna i det särskilda fallet.

Förhållandet mellan parterna regleras inte bara av agenturavtalet utan också av lagens bestämmelser, handelsbruk m. m. (jfr 2 §). I sammanhanget bör också nämnas att ett tidsbestämt agenturavtal kan förändras att gälla tills vidare utan andra åtgärder från parternas sida än att de fortsätter avtalsförhållandet efter den första avtalstidens slut (se 25 § andra stycket).

Av första stycket framgår att rätten till skriftlig form gäller också ändringar i avtalet. Ordet "ändringar" skall förstås så att därmed avses även tillägg av nya avtalsklausuler. Parterna kan välja mellan att skriva ett helt nytt avtal eller att skriva ett tillägg till det ursprungliga avtalet. I övrigt gör sig samma synpunkter gällande som beträffande den grundläggande rätten till skriftligt avtal.

Skulle motparten vägra gå med på att upprätta ett skriftligt avtal trots att ett giltigt agenturavtal har träffats, kan den part som vill ha ett skriftligt avtal väcka talan vid domstol och yrka förpliktande för motparten att fullgöra sin skyldighet i detta avseende. Om förutsättningar i övrigt föreligger, kan frågan anhängiggöras vid kronofogdemyndighet genom en ansökan om vanlig handräckning enligt lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning. En vägran av nu angivet slag torde ofta ha väsentlig betydelse för den part som har framfört kravet på skriftlighet. Han kan i så fall säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket punkt 1. Även skadeståndsskyldighet kan komma i fråga (jfr 33 § första stycket).

I *andra stycket* slås fast att bestämmelserna i första stycket är tvingande till förmån för båda parter. Även om parterna har varit ense om att avtalet skulle vara muntligt, kan alltså envar av dem när som helst under avtalstiden kräva att ett skriftligt avtal skall upprättas.

Agentens skyldigheter

Detta avsnitt innehåller bestämmelser om agentens skyldigheter gentemot huvudmannen. Här behandlas inte bara allmänt hållna skyldigheter av grundläggande karaktär, såsom lojalitetsplikt och informationsplikt, utan även vissa mera detaljerade åligganden, t. ex. vårdplikt och skyldighet att hålla försäkring.

5 §

Agenten skall vid uppdragets fullgörande tillvarata huvudmannens intressen samt handla lojalt och redligt.

Det åligger agenten särskilt att

1. göra skäliga ansträngningar för att inhämta anbud och, om det ingår i uppdraget, sluta avtal om sådant som omfattas av agenturavtalet,

2. underrätta huvudmannen om anbud som har upptagits och avtal som har ingåtts samt om andra omständigheter av betydelse för uppdraget som agenten känner till, och

3. följa skäligen anvisningar från huvudmannen.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för parterna.

(Jfr 5 och 6 §§ i kommitténs förslag)

Paragrafen ger besked om agentens grundläggande skyldigheter gentemot huvudmannen. Bestämmelsen motsvaras i viss mån av 66 § KomL. Den överensstämmer med 4 § i den danska lagen samt med artiklarna 3 och 5 i EG-direktivet.

Det är knappast möjligt att i lagen ta in en uttömmande beskrivning av vad agenten har att iaktta i olika avscenden. Dessa skyldigheter beror i hög grad på omständigheterna i det enskilda fallet. Man får i första hand utgå från agenturavtalet, branschsedvänja och konkreta omständigheter vid uppdragets utförande. I vissa hänseenden kompletteras de allmänna reglerna i förevarande paragraf av mera konkreta bestämmelser i andra paragrafer. Av 6 § framgår således att agenten har vissa skyldigheter med avseende på bland annat varor som han har i sin besittning. I 32 och 33 §§ finns bestämmelser om agentens åligganden vid uppdragets upphörande. Vidare innehåller 17, 22 och 23 §§ bestämmelser om vissa begränsningar av agentens handlingsfrihet vid kontakt med tredje man.

Om agenten åsidosätter sina skyldigheter gentemot huvudmannen kan han bli skadeståndsskyldig enligt bestämmelserna i 34 §. Är agentens försummelse av väsentlig betydelse för huvudmannen, kan denne säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket punkt 1. Vid väsentlig pliktförsummelse från agentens sida kan också rätten till avgångsvederlag falla bort (se 29 § punkt 1).

I *första stycket* slås fast att agenten skall tillvarata huvudmannens intressen och handla lojalt och redligt. Vad som är huvudmannens intressen torde i regel framgå av de uppgifter som denne lämnar då agenturavtalet ingås och av vad som framkommer därefter. Även avtalets innehåll i övrigt kan ha viss betydelse. Om innebörden av huvudmannens intresse inte kan klarläggas på något annat sätt får man försöka ta ställning till hur en erfaren och omsorgsfull agent skulle ha förfarit i den uppkomna situationen.

Lojalitetsplikten innebär att agenten vid en intressekonflikt mellan huvudmannen och motparten (tredje man) har skyldighet att tillvarata huvudmannens intressen. Här föreligger en skillnad jämfört med en mäklare, som anses ikläda sig lojalitetsförpliktelser inte bara gentemot huvudmannen utan även i förhållande till tredje man.

En central fråga är om agentens allmänna lojalitetsplikt innefattar ett förbud för honom att åta sig uppdrag för andra eller driva handel för egen räkning i en verksamhet som konkurrerar med huvudmannens. Frågan kan inte besvaras generellt. Man får se på omständigheterna i det enskilda fallet. I vissa fall ger förhållandena klart vid handen att det är oförenligt med agentens lojalitetsplikt att bedriva sådan konkurrerande verksamhet. I andra fall kan det i stället ligga i huvudmannens intresse att ha en agent

som marknadsför flera olika fabrikat eller märken och därigenom ger kundkretsen en valmöjlighet. Direkt konkurrens av detta slag förekommer t. ex. inom vissa vinagenturer och inom kosmetikabranschen.

Det står parterna fritt att i agenturavtalet reglera frågan om agentens rätt att bedriva verksamhet som konkurrerar med huvudmannens. Man kan därvid antingen slå fast att agenten är oförhindrad att bedriva konkurrerande verksamhet eller ta in ett förbud mot att han gör det. Av 35 § framgår att ett sådant konkurrensförbud får ges endast begränsad räckvidd för tiden efter det att agenturavtalet har upphört. I fall då frågan inte uttryckligen har reglerats mellan parterna kan omständigheterna ändå tala för att man har avsett att agenten skall vara underkastad ett förbud av detta slag. Sådana omständigheter kan vara att agentens vederlag till någon del utgörs av ett fast belopp eller att agenten har ensamrätt till det område där han är verksam. Frågan om konkurrerande verksamhet från agentens sida behandlas ytterligare vid genomgången av reglerna om förtida uppsägning på grund av kontraktsbrott i 26 §.

En annan fråga är om agenten har rätt att använda sig av underagenter. Utgångspunkten torde vara att han inte har sådan rätt om han inte särskilt har kommit överens med huvudmannen om det.

I *andra stycket* har vissa av agentens skyldigheter särskilt understrukits. Uppräkningen i de tre punkterna får dock inte ses som en uttömmande beskrivning av agentens åligganden.

Av *punkt 1* framgår att agenten skall göra skäligen ansträngningar för att inhämta anbud och, i förekommande fall, ingå avtal. För att sluta avtal krävs särskilt bemyndigande (se 17 §). Det är naturligtvis svårt att precisera vad som skall anses utgöra skäligen ansträngningar i lagens bemärkelse. Kravet får sättas i relation till avtalet mellan parterna, sedvanan inom branschen och de faktiska förhållandena. Av agenturavtalet kan uttryckligen framgå att agenten skall uppnå ett visst försäljningsresultat eller företa ett visst antal resor. I andra fall kan agentens åligganden vara mera vagt angivna. Man bör i regel kunna förvänta sig ett större mått av ansträngning från en agent som anlitas för att upparbeta en ny marknad än från innehavaren av en etablerad agentur där verksamheten främst går ut på att vidmakthålla redan inarbetade kundkontakter. Att agenten har ensamrätt till ett område eller att hans vederlag till någon del utgörs av ett fast belopp är omständigheter som i regel torde skärpa kraven på aktivitet från agentens sida. En allmän utgångspunkt bör vara att agenten strävar efter att avsluta sina uppdrag så snart som möjligt. Frågan om vad som ligger i begreppet skäligen ansträngningar behandlas ytterligare vid genomgången av reglerna om förtida uppsägning i 26 §.

I *punkt 2* finns en bestämmelse om informationsplikt. Agenten skall underrätta huvudmannen om anbud och avtal samt andra omständigheter av betydelse för uppdraget. Informationspliktens omfattning och närmare innehåll beror på vilken typ av verksamhet agenten bedriver. Agenten skall lämna sin information på eget initiativ. I paragrafen anges inte på vilket sätt informationen skall lämnas. Parterna har möjlighet att i agenturavtalet precisera hur informationsplikten skall fullgöras och vad den skall omfatta. Därvid måste dock iakttas att regeln om informationsplikt i sig är

tvingande. Ett meddelande som nu avses befordras på avsändarens risk (jfr 36 §).

Informationsplikten omfattar till en början anbud som har upptagits och avtal som har slutits. Vid vilken tid informationen skall lämnas torde i de flesta fall vara reglerat i agenturavtalet. Har så inte skett bör agenten ha rätt att i viss utsträckning vänta med rapporteringen tills han samlat på sig ett antal anbud m. m. och sedan redovisa dessa i ett enda sammanhang. Om agenten har anledning att räkna med att huvudmannen måste handla snabbt, t. ex. på grund av särskilda förhållanden på marknaden, bör han dock vara skyldig att avlägga rapport omedelbart. Även om det inte sägs uttryckligen i lagen, får det anses vara en förutsättning för skyldigheten att rapportera ett anbud att detta förtjänar avseende. Agenten behöver alltså inte underrätta huvudmannen om anbud som det är uppenbart att huvudmannen inte skulle överväga att acceptera. Så länge huvudmannen inte har fått kännedom om ett sådant anbud behöver han inte heller reklamera till anbudsgivaren för att undslippa bundenhet genom passivitet enligt 19 §.

Agentens informationsplikt omfattar också andra omständigheter av betydelse för uppdraget. Han bör således hålla huvudmannen underrättad om rådande och förväntade marknadsförhållanden inom verksamhetsområdet. Det kan gälla t. ex. resultatprognoser och förändringar i marknadsläget eller prisstopp och andra myndighetsingripanden. En försäljningsagent bör också upplysa huvudmannen om vad kunderna anser om produkterna, vilka brister dessa har och hur de kan förbättras. Upplyningsplikt föreligger vidare då agenten känner till att hans ensamförsäljningsrätt har kränkts eller att patent- eller varumärkesintrång har ägt rum. Vid inköpsagentur bör agenten hålla huvudmannen orienterad i kvalitetsfrågor med avseende på de produkter som huvudmannen avser att köpa. Andra uppgifter av intresse är vad agenten vet om konkurrenternas verksamhet, marknadsföring och prispolitik och om brister i kundernas betalningsförmåga eller leveransmöjligheter.

Agenten har viss rätt att innehålla huvudmannens egendom och att sedan sälja varor som har innehållits (se 15 och 16 §§). Hans informationsplikt enligt förvarande paragraf innebär att han är skyldig att hålla huvudmannen underrättad om när han tar i anspråk denna kvarhållningsrätt och när han står i begrepp att sälja innehållna varor. Det är för övrigt en förutsättning för försäljningsrätt att huvudmannen tidigare har fått meddelande om att agenten innehåller varorna i fråga.

Underrättelseskyldigheten gäller bara uppgifter som agenten känner till. I denna skyldighet ligger alltså inte någon plikt att aktivt införskaffa uppgifter. Om en agent misstänker att en kund inte är kreditvärdig torde han sålunda inte vara skyldig att närmare undersöka förhållandet. Där- emot bör han vidarebefordra misstanken till huvudmannen. I fall då agenten känner till att en kund inte är kreditvärdig är han dock skyldig att underrätta huvudmannen om förhållandet. Om huvudmannen önskar att agenten skall vara aktivt verksam för att samla in information av detta slag får detta avtalas särskilt.

I *punkt 3* sägs att agenten skall följa skäligen anvisningar från huvudmannen. Dessa anvisningar kan lämnas antingen vid uppdragets början eller

medan det pågår. Om förändringar uppstår, t. ex. på så sätt att priserna på marknaden ändras, bör agenten begära nya instruktioner av huvudmannen. Skulle agenten inte hinna invänta nya instruktioner, innebär lojalitetsplikten enligt första stycket att han bör anpassa sig till de ändrade förhållandena när han utför uppdraget. Han bör inte i det läget kunna ursäkta sig med att han inte har fått några nya instruktioner av huvudmannen.

Lydnadsplikten gäller bara anvisningar som är skäligen. Vid skälighetsbedömningen får man ta hänsyn till att agenten har ställning av självständig näringsidkare. Detta sätter en gräns för lydnadsplikten när det gäller sådana förhållanden som t. ex. arbetstid och sättet för arbetets utförande. Lydnadsplikten förutsätter också att huvudmannens instruktioner faller inom ramen för god affärssed. Om huvudmannen skulle kräva att agenten gör något som faller utanför denna ram, kan agenten vägra att utföra uppdraget.

Vidare kan huvudmannens anvisningar komma i konflikt med agentens rätt att innehålla varor och annat till säkerhet för fordringar gentemot huvudmannen. Det ligger i sakens natur att lydnadsplikten i dessa fall får stå tillbaka för agentens intresse att utöva sin kvarhållningsrätt.

Enligt *tredje stycket* är paragrafens bestämmelser tvingande i förhållande till bägge parter. Även i den danska lagen och i EG-direktivet har bestämmelserna om agentens skyldigheter gjorts tvingande på motsvarande sätt. Eftersom den närmare innebörden av agentens skyldigheter enligt första och andra stycket i stor utsträckning beror på innehållet i agenturavtalet, kommer bestämmelsernas tvingande karaktär att i praktiken få begränsad betydelse.

6 §

Agenten skall väl vårda varor och annat som tillhör huvudmannen och som är i agentens besittning. Agenten skall hålla den sakförsäkring som behövs. Huvudmannens varor skall hållas avskilda från andra varor.

Har agenten rätt att ta emot betalning för sålda varor, är han skyldig att hålla mottagna medel avskilda och avge redovisning för sitt uppdrag.

(Jfr 7 och 8 §§ i kommitténs förslag)

I paragrafen preciseras agentens skyldigheter med avseende på dels huvudmannens varor m. m., dels redovisningsmedel. Den motsvaras till viss del av 75 § KomL jämförd med 10 § samma lag och 7 § i den danska lagen om handelsagenter och handelsresande jämförd med 10 § i den danska kommissionslagen. Paragrafen saknar motsvarighet i EG-direktivet.

Paragrafens bestämmelser är dispositiva (jfr 2 §).

I *första stycket* slås inledningsvis fast att agenten har en vårdplikt när det gäller egendom som tillhör huvudmannen och som är i agentens besittning. Vårdplikten avser till en början varor som agenten har till försäljning för huvudmannens räkning eller som han har köpt in åt huvudmannen. Den gäller vidare annan egendom som har ställts till agentens förfogande, såsom demonstrationsvaror, broschyrer, varuprover, affärshandlingar av

olika slag och elektronisk utrustning. Agentens vårdplikt gäller under vissa omständigheter även efter uppdragets upphörande (se 32 §).

Det förekommer att agenturavtalet innehåller detaljerade bestämmelser om hur vårdplikten närmare skall utövas. I övrigt får man överväga hur en samvetsgrann och kunnig yrkesman skulle ha ordnat vården i motsvarande situation. Av bestämmelsens dispositiva karaktär följer att parterna kan komma överens om en mindre långtgående vårdplikt än vad som följer av överväganden av detta slag.

Skulle agenten brista i sin vårdplikt kan han bli skyldig att utge skadestånd till huvudmannen (jfr 34 §). Vid försummelse av väsentlig betydelse för huvudmannen kan denne säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan (jfr 26 §).

I första stycket sägs vidare att agenten skall hålla den sakförsäkring som behövs. Försäkringsplikten omfattar både varor och annan egendom som tillhör huvudmannen och som agenten har i sin besittning. Det kan inte generellt anges vilken typ av sakförsäkring som skall tecknas. Förhållandena varierar från bransch till bransch och mellan de enskilda uppdragen. I allmänhet torde man dock kunna kräva att det finns brandförsäkring. I övrigt får sedvanan inom varje bransch vara vägledande i denna fråga. Det står parterna fritt att avtala att försäkringsplikten skall åvila huvudmannen eller att försäkring över huvud taget inte skall tecknas.

Bestämmelsen om försäkringsplikt innebär att det är agenten som skall teckna försäkringen men reglerar inte vilken av parterna som skall vidkännas den slutliga kostnaden för den. Om parterna inte har träffat någon överenskommelse i frågan, får i första hand sedvanan inom branschen vara avgörande (jfr 8 §).

Slutligen föreskrivs i första stycket att huvudmannens varor skall hållas avskilda från andra varor. Denna bestämmelse avser att tillförsäkra huvudmannen separationsrätt till varorna i händelse av agentens konkurs eller utmätning hos agenten. Skulle agenten åsidosätta sin skyldighet att hålla varorna avskilda kan efter omständigheterna ansvar för försäkring enligt 10 kap. 1 § brottsbalken eller olovligt förfogande enligt 4 § samma kapitel komma i fråga. Han kan också bli skyldig att ersätta huvudmannen dennes skada till följd av sammanblandningen.

Bestämmelsen om skyldighet att hålla huvudmannens varor avskilda är, i likhet med övriga bestämmelser i paragrafen, av dispositiv natur. Agenten och huvudmannen kan således komma överens om att någon skyldighet av detta slag inte skall gälla eller att den skall gälla endast i begränsad utsträckning. En överenskommelse av detta slag kan motiveras t. ex. av att huvudmannens varor behöver kompletteras av andra varor eller att agenten skall bearbeta varorna innan de distribueras till tredje man. Det torde i regel vara agenten som har bevisbördan för att parterna har kommit överens om undantag från skyldigheten att hålla varorna avskilda.

I *andra stycket* föreskrivs att agenten skall hålla mottagna medel avskilda och avge redovisning för sitt uppdrag. Rätt för agenten att ta emot betalning för sålda varor förutsätter enligt 22 § ett särskilt bemyndigande från huvudmannen.

Medel som av agenten hålls avskilda för huvudmannens räkning är skyddade mot krav från agentens borgenärer. I lagen (1944:181) om redovisningsmedel anges de närmare förutsättningarna för att medel på detta sätt skall vara förbehållna huvudmannen (jfr NJA 1983 s.109, 1985 s. 836, 1987 s. 19 och 517 samt 1989 s. 768).

Att medlen har avskilts för huvudmannens räkning hindrar inte att agenten kvittar egna fordringar på huvudmannen, t.ex. provisionsfordringar, mot huvudmannens krav på utfående av redovisningsmedlen (jfr NJA 1971 s. 123). Eftersom paragrafen är dispositiv, kan dock parterna avtala att sådan kvittningsrätt inte skall föreligga. Om agenten tillgodogör sig medel som avskilts för huvudmannens räkning utan att ha rätt till det enligt vad som nu sagts, kan ansvar för förskingring enligt 10 kap. 1 § brottsbalken komma i fråga.

Agentens redovisningsskyldighet enligt andra stycket torde i regel vara preciserad i agenturavtalet, t. ex. med avseende på vilka uppgifter redovisningen skall innehålla, när redovisningen skall lämnas och hur uppburna medel skall förvaltas. Innehåller agenturavtalet inga villkor härom får man söka ledning i allmänna regler om god affärssed. Om agenten åsidosätter sin redovisningsskyldighet, gör han sig skyldig till avtalsbrott och kan förpliktas att utge dröjsmålsränta och ersättning för skada. Enligt 18 kap. 9 § handelsbalken preskriberas huvudmannens krav i anledning av agentens slutredovisning ett år från det att huvudmannen tog emot redovisningen.

Huvudmannens skyldigheter

7 §

Huvudmannen skall handla lojalt och redligt mot agenten.

Det åligger huvudmannen särskilt att

1. lämna agenten prover, beskrivningar, prislistor och annat nödvändigt material beträffande de varor som uppdraget gäller,
2. lämna agenten de upplysningar som krävs för uppdragets fullgörande, och
3. utan oskäligt uppehåll meddela agenten att han har antagit eller avslagit ett anbud som agenten har tillställt honom eller att ett avtal som agenten har förmedlat inte har fullgjorts.

Huvudmannen skall utan oskäligt uppehåll underrätta agenten, om han förutser att verksamhetens omfattning kommer att bli väsentligt mindre än vad agenten skäligen kunnat vänta sig.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för parterna.

(Jfr 9–11 §§ i kommitténs förslag)

I paragrafen återges huvudmannens grundläggande skyldigheter gentemot agenten. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i KomL. Däremot har paragrafen sin motsvarighet i 5 § i den danska lagen samt artikel 4 och 5 i EG-direktivet.

Det torde vara ogörligt att i lagen ta in en fullständig reglering av huvudmannens skyldigheter i förhållande till agenten. Skyldigheternas omfattning och närmare innehåll varierar mellan olika branscher och får

sättas i relation till parternas överenskommelse i det enskilda fallet. Vissa betydelsefulla förpliktelser, såsom skyldighet att betala provision och avgångsvederlag, har behandlats i särskilda paragrafer längre fram i lagen.

Om huvudmannen underlåter att fullgöra sina skyldigheter mot agenten kan han bli skadeståndsskyldig enligt bestämmelserna i 34 §. Är huvudmannens avtalsbrott av väsentlig betydelse för agenten, har denne rätt att säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket punkt 1. När en uppsägning från agentens sida har sin grund i ett sådant avtalsbrott av huvudmannen leder uppsägningen inte till att agenten går miste om sin rätt till avgångsvederlag (se 30 § första stycket punkt 1).

I *första stycket* sägs att huvudmannen skall handla lojalt och redligt mot agenten. Bestämmelsen har karaktär av generalklausul. Den kan tjäna som riktpunkt när man i konkreta situationer försöker fastställa det närmare innehållet i huvudmannens skyldigheter gentemot agenten.

Bestämmelsen om lojalitetsplikt tar först och främst sikte på förhållandena under avtalstiden. Huvudmannens möjligheter att frånträda ett agenturavtal regleras i 24–26 §§. Att frånträda avtalet med stöd av dessa bestämmelser innebär naturligtvis inte ett åsidosättande av lojalitetsplikten.

Ett typfall av bristande lojalitet från huvudmannens sida är att han själv bedriver försäljning inom ett område som tilldelats agenten med ensamrätt. Den frågan utvecklas närmare under 26 §.

I andra och tredje styckena har en del av huvudmannens skyldigheter särskilt angivits. De exempel som ges innefattar inte en fullständig redogörelse för vad huvudmannen har att iakttä.

Av *punkt 1 i andra stycket* framgår att huvudmannen skall tillställa agenten nödvändigt material beträffande de varor som uppdraget avser. Bestämmelsen tar sikte på t. ex. varuprover, mönster, broschyrer, prislister och ritningar. Materialet skall som regel upplåtas utan ersättning. Är det fråga om mera värdefulla saker, bör det dock finnas utrymme för att upplåtelsen sker mot vederlag. Huvudmannen bör lämna ut materialet i så god tid att agenten hinner ta del av det innan det skall användas.

Agenten har enligt 6 § första stycket en vårdplikt med avseende på huvudmannens material. Vid uppdragets slut skall materialet lämnas tillbaka, om inte agenten har rätt att hålla kvar det som säkerhet för krav mot huvudmannen med stöd av bestämmelserna i 15 och 33 §§.

Punkt 2 i andra stycket innehåller en bestämmelse om upplysningsskyldighet för huvudmannen. Skyldigheten gäller upplysningar som krävs för att agenten skall kunna fullgöra uppdraget. Den får anses omfatta inte bara förhållanden som redan är kända för huvudmannen utan också – i motsats till motsvarande upplysningsskyldighet för agenten enligt 5 § andra stycket punkt 2 – uppgifter som kan kräva vissa efterforskningar från huvudmannens sida.

Det får avgöras från fall till fall vilka förhållanden som omfattas av huvudmannens upplysningsskyldighet. Rent allmänt kan sägas att huvudmannen bör hålla agenten löpande underrättad om förhållanden som kan inverka på agentens bedömning av den framtida verksamheten. Hit hör uppgifter om priser, leveransmöjligheter, produktutveckling och utveck-

lingstendenser, såväl positiva som negativa. Vid bedömningen av huvudmannens upplysningsplikt bör vidare beaktas vem av parterna som enklast kan få fram upplysningarna i fråga. När det gäller förhållandena på en exportmarknad torde det således i regel vara lättare för den lokala agenten än för huvudmannen att få fram upplysningar av betydelse i sammanhanget.

Den allmänna informationsskyldigheten enligt punkt 2 bör fullgöras så snart det är möjligt. Vid förändringar av huvudmannens verksamhet som måste föregås av MBL-förhandlingar, bör skyldigheten att informera agenten om de planerade förändringarna inträda så snart MBL-förhandlingarna har inletts.

Enligt *punkt 3 i andra stycket* skall huvudmannen underrätta agenten om accept eller avslag på ingivna anbud och om bristande fullgörelse av avtal som förmedlats av agenten. Uppgifter av detta slag är av intresse vid bedömningen av agentens rätt till provision och kan också ha betydelse för honom vid planläggningen av hans fortsatta arbete. Upplysningarna skall lämnas utan oskäligt uppehåll.

Huvudmannens uppgiftsskyldighet enligt punkt 3 kompletteras av bestämmelserna om provisionsnota i 13 §. Enligt dessa bestämmelser skall huvudmannen varje kvartal ge agenten en provisionsnota med uppgift om intjänad provision och förlust av rätt till provision.

Uppgiftsskyldigheten enligt punkt 3 gäller bara i fall då det är agenten som har förmedlat anbudet eller avtalet. Däremot föreligger inte någon sådan skyldighet om ett anbud har tillställts huvudmannen eller ett avtal har kommit till stånd utan agentens medverkan, även om avtalet är provisionsgrundande enligt bestämmelserna i 9 § punkt 2 eller 3. En annan sak är att sådana avtal skall tas med i provisionsnota när provisionen är intjänad (se 11 och 13 §§). Med avtal som förmedlats av agenten avses både avtal som slutits av huvudmannen själv och sådana som — efter bemyndigande enligt 17 § — slutits av agenten på huvudmannens vägnar.

Det är i regel inga svårigheter att avgöra när ett ingivet anbud har accepterats eller avslagits. Däremot kan det vara vanskligt att bedöma när det är dags att underrätta agenten om att ett avtal inte har fullgjorts. Sådan underrättelse skall lämnas vare sig det beror på huvudmannen eller på tredje man att fullgörelse inte sker. Underrättelsen bör lämnas så snart det visar sig att någondera parternas prestation inte fullgörs på det sätt som förutsatts i köpavtalet. Huvudmannen bör alltså inte dröja med underrättelsen tills det slutligt står klart att avtalet inte kommer att fullföljas. Om tredje man är i dröjsmål med sin prestation — leverans eller betalning — bör således agenten underrättas därom även om huvudmannen räknar med att tredje man så småningom kommer att fullfölja sin del av avtalet. Däremot behöver uppgift om ett sådant dröjsmål inte tas med i provisionsnota förrän det står klart att agentens rätt till provision har bortfallit (se 12 och 13 §§).

Underrättelseskyldigheten kan fullgöras antingen skriftligen eller muntligen, t. ex. per telefon. Att huvudmannen accepterat ett anbud kan bringas till agentens kännedom genom att denne får en kopia av den faktura som huvudmannen utställt till tredje man eller, vid inköpsagentur, en kopia av

I *tredje stycket* åläggs huvudmannen en skyldighet att underrätta agenten om han förutser att verksamheten kommer att bli väsentligt mindre än vad agenten skäligen kunnat förvänta sig. Detta kan vara fallet t. ex. om huvudmannen räknar med nedsatt efterfrågan på produkten eller reducerade leveransmöjligheter. Huvudmannens underrättelseskyldighet skall sättas i relation till agentens förväntningar med avseende på verksamhetens omfattning. Huvudmannen bör därvid räkna med att agentens överväganden i dessa frågor inte bara bygger på tidigare uppgifter från huvudmannen utan också på information från andra håll. Underrättelseskyldigheten avser både fall då en driftsinskränkning förutses och då en tidigare emotsedd expansion av verksamheten beräknas utebli. Skyldigheten skall fullgöras utan oskäligt uppehåll från det att huvudmannen kommit till insikt om förhållandena i fråga.

Meddelanden som avses i förevarande paragraf befordras på avsändarens risk (jfr 36 §).

Av *fjärde stycket* framgår att paragrafens bestämmelser är tvingande i förhållande till bägge parter. Paragrafen överensstämmer i detta avseende med den danska lagen och EG-direktivet.

Provision m. m.

Detta avsnitt inleds med en allmän regel om beräkning av agentens ersättning och fortsätter sedan med bestämmelser om agentens rätt till provision. Av dessa bestämmelser framgår när rätten till provision uppkommer, i vilka fall den kan bortfalla och vid vilken tidpunkt provisionsbeloppen skall utbetalas. Bestämmelserna om provision åtföljs av regler om provisionsnota.

Frågor av det slag som nu har nämnts har fått ett ganska stort utrymme i EG-direktivet (artiklarna 6–12).

De sista paragraferna i förevarande avsnitt handlar om agentens rätt att ta i anspråk huvudmannens egendom som säkerhet för fordringar gentemot denne.

8 §

Om agenten och huvudmannen inte har avtalat om agentens ersättning, skall denna bestämmas till vad som är sedvanligt där agenten utövar sin verksamhet. Finns ingen sådan sedvana, skall ersättningen bestämmas till vad som är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter som rör uppdraget.

(Jfr 16 § i kommitténs förslag)

I paragrafen ges riktlinjer för hur agentens ersättning skall beräknas när detta inte framgår av agenturavtalet. Bestämmelsen saknar motsvarighet i KomL men stämmer överens med 8 § i den danska lagen och artikel 6 i EG-direktivet.

Huvudregeln i paragrafen är att agentens ersättning – i brist på avtal – skall bestämmas till vad som är sedvanligt där agenten utövar sin verksamhet. Man bör därvid jämföra med agenturavtal som gäller varor av motsvarande slag. Jämförelsen skall avse det geografiska område där agenten är verksam. Detta kan vara den stat där verksamheten bedrivs eller, om förhållandena inom staten varierar, ett mindre område.

Det är typiskt för ett agenturuppdrag att agentens ersättning helt eller delvis utgår i form av provision, dvs. att ersättningen är beroende av verksamhetens resultat. Provisionen torde normalt vara avsedd att täcka omkostnader som är att hänföra till rörelsens normala drift, såsom utgifter för brev, telegram, telefonsamtal o. d. När det gäller mera speciella utgifter, t. ex. kostnader som har föranletts av en reklamkampanj, får agenten i regel särskild ersättning av huvudmannen för att täcka utgiften (jfr 73 § första stycket KomL). Särskild gottgörelse brukar också utgå om agenten har åtagit sig att ta emot betalning för sålda varor eller att ha ett ansvar del credere (jfr 73 § andra stycket KomL). De nu beskrivna principerna torde motsvara vad som är sedvanligt för agenter verksamma i Sverige. Har parterna inte avtalat om något annat, bör agentens ersättning alltså bestämmas enligt dessa principer.

Om det inte existerar någon sedvana av det slag som avses i paragrafens första mening, skall agentens ersättning – enligt den regel som finns i andra meningen – bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter som rör uppdraget. Man får därvid utgå från det avtal mellan huvudmannen och tredje man som ersättningskravet grundar sig på. I många fall kan man göra en jämförelse med vad som är sedvanligt i liknande branscher. Vidare bör hänsyn tas till det arbete som agenten har lagt ned på uppdraget och det resultat som han har uppnått. Ofta kan det också vara av intresse att se på huvudmannens ekonomiska utbyte av avtalet.

Även i fall där det står klart mellan parterna att agenturuppdraget skall utföras på provisionsbasis kan fråga uppkomma hur provisionen skall beräknas. Visserligen framgår provisionens storlek i normalfallet av avtalet mellan huvudmannen och agenten. Branschorganisationernas standardformulär innehåller också villkor härom. Men det kan inträffa att två parter som har ingått någon annan form av samarbetsavtal, t. ex. avtal om försäljning i fast räkning, kommer överens om att en del affärer med tredje man skall ingås på provisionsbasis utan att villkoren preciseras. Det kan också, framför allt i affärsförhållanden med internationell anknytning, förekomma att provisionsvillkoren inte har kommit till klart uttryck i agenturavtalet. I dessa fall får provisionen bestämmas med ledning av förevarande paragraf.

En särskild fråga är om provisionen skall beräknas på fakturans brutto- eller nettobelopp, dvs. om avdrag skall ske för transport, förpackning, försäkring, skatt och liknande kostnader. Denna fråga kan inte besvaras generellt. Praxis varierar både inom och mellan de olika branscherna.

Agenten har rätt till provision på avtal som ingås under uppdragstiden.

1. om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan,

2. om avtalet utan agentens medverkan har ingåtts med en tredje man, som agenten tidigare har anskaffat som kund såvitt avser avtal av samma slag, eller

3. om agenten har tilldelats ett visst område eller en viss kundkrets och avtalet har ingåtts med en tredje man som hör till området eller kundkretsen.

(Jfr 13 § i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om agentens rätt till provision på avtal som har ingåtts under uppdragstiden. Bestämmelser av motsvarande slag finns i 68 § första stycket första meningen och 70 § första meningen KomL, 9 § i den danska lagen och artikel 7 i EG-direktivet.

Bestämmelserna i förevarande paragraf är dispositiva (jfr 2 §). Det står alltså parterna fritt att komma överens om andra förutsättningar för agentens rätt till provision än vad som har angetts i paragrafen. Det kan också inom olika branscher förekomma handelsbruk som avviker från paragrafens bestämmelser.

En första förutsättning för att agenten skall få provision enligt förevarande paragraf är att ett köpeavtal har ingåtts. Det brukar sägas att agenten bär avslutsrisken. Om agenten har rätt att själv sluta avtal (jfr 17 §) uppstår inga svårigheter att avgöra när denna förutsättning är uppfylld. I fall där agenten har insänt ett anbud till huvudmannen är hans rätt till provision beroende av att anbudet godtas av denne. Någon skyldighet att godkänna inkomna order föreligger inte för huvudmannen. Inte heller är han skyldig att uppge varför han inte vill godta ett ingivet anbud. För den händelse en sådan ogrundad vägran upprepas från huvudmannens sida, åsidosätter han dock sina avtalsenliga förpliktelser. I sammanhanget bör också påpekas att ett avtal mellan huvudmannen och tredje man under vissa förhållanden kan komma till stånd som en följd av passivitet från huvudmannens sida (se 18 och 19 §§).

En annan förutsättning för agentens rätt till provision är i princip att avtalet uppfylls av tredje man. Denna förutsättning framgår av 12 §.

Förevarande paragraf handlar om avtal som har ingåtts under uppdragstiden. Agenten kan också ha rätt till provision på avtal som har ingåtts vid en senare tidpunkt. Dessa fall behandlas i 10 §.

I paragrafen har tagits upp tre fall då agenten har rätt till provision. Fallen under punkterna 1 och 3 har sin förebild i KomL, medan det under punkt 2 är nytt. Det nya fallet har dock sin motsvarighet i den danska lagen och EG-direktivet.

Enligt *punkt 1* har agenten rätt till provision om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom hans medverkan. Detta krav är uppfyllt om avtalet har slutits direkt av en därtill behörig agent eller om huvudmannen har antagit ett anbud som insänts av agenten. (Jfr också vad som nyss sagts om passivitet från huvudmannens sida.) I fall då agenten har förmedlat anbudet kan förhållandena variera med avseende på hans arbetsinsats. Denna kan ha varit påtaglig, t.ex. ha bestått i bearbetning av kunden

genom brev, besök och telefonpåringningar, men kan också ha varit mindre omfattande, såsom i vissa fall då kunden själv tar initiativet till ordern. Agenten har rätt till provision även i fall där hans förmedling av ordern inte har varit en nödvändig förutsättning för att få till stånd ett avtal utan detta kanske hade ingåtts ändå.

Rätt till provision enligt punkt 1 uppkommer även där agentens medverkan varken fått formen av avtalsslut eller anbudsförmedling men där hans verksamhet ändå har varit orsak till att ett avtal har ingåtts. Kravet på samband mellan agentens insats och avtalet bör inte ställas orimligt högt. Ett minimikrav får dock anses vara att avtalet troligen inte hade kommit till stånd om inte agenten drivit på. Vidare bör agentens medverkan ha varit en väsentlig orsak till att avtalet ingåtts. Sambandet mellan agentens arbete och det ingångna avtalet får alltså inte vara alltför avlägset eller tillfälligt. Omständigheter som inverkar på denna bedömning kan vara om det har tagit lång tid från agentens kontakt med kunden till dess avtal sluts och om avtalet har ett innehåll som i allt väsentligt motsvarar det som förutsattes under agentens befattning med saken. Avtalet kan inte anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan bara för att han har fört parterna samman, t.ex. genom att ge huvudmannen anvisning på en intresserad kund.

Av punkt 2 framgår att agenten har rätt till provision på s. k. efter- eller följdbeställningar. Det rör sig om fall då han inte har medverkat till det aktuella avtalet men då han tidigare har anskaffat kunden för avtal av samma slag.

Med kund avses vid försäljningsagentur en köpare och vid inköpsagentur en säljare. Det kan med ett traditionellt språkbruk kännas ovant att kalla en säljare för kund. Motsvarande ordval har dock gjorts i den danska lagen ("kunde") och i de västtyska bestämmelserna om handelsagentur ("Kunde"). I EG-direktivets engelska version används uttrycket "customer".

Genom att en agent anskaffar en kund och förmedlar anbud från denne till huvudmannen etableras en direktkontakt mellan kunden och huvudmannen. Om kunden senare skall göra nya beställningar hos huvudmannen, kan det många gånger vara praktiskt att vända sig direkt till huvudmannen, t. ex. per telefon. Det har ansetts rimligt att agenten i sådana fall får fullt utbyte av det arbete han i ett initialskede utförde för att anskaffa kunden.

Agenten har rätt till provision enligt punkt 2 endast om den tidigare förmedlingen avsåg avtal av "samma slag". Innebörden härav kan variera mellan olika branscher. Det är i allmänhet inte tillräckligt att varan i det nya avtalet omfattas av agenturkontraktet. Däremot får förutsättningen anses vara uppfylld, om det nya avtalet motsvarar ett tidigare förmedlat avtal med avseende på varuslag och mängd. En ny beställning av samma varuslag bör normalt ge rätt till provision även vid skillnader i beställd kvantitet. Detta gäller även om varan i fråga har ändrat beskaffenhet eller om det i stället säljs en annan vara med samma användningsområde. Det är inte av avgörande betydelse hur lång tid som har gått mellan det ursprungliga avtalet och senare avtal. En längre tidsperiod kan dock,

beroende på omständigheterna, höja kravet på likhet mellan avtalen.

Enligt *punkt 3* har agenten rätt till provision i fall där avtalet har slutits inom ett område eller en kundkrets som agenten har tilldelats av huvudmannen. Bestämmelsen täcker både fall då avtalet har kommit till stånd genom huvudmannens egen försorg och situationer då en annan agent har varit inblandad.

Den lösning som har valts i *punkt 3* (områdeslösningen) skiljer sig något från motsvarande reglering i KomL. Där förutsätts att agenten har ensamrätt till ett visst distrikt (ensamrättslösningen). Bestämmelsen i *punkt 3* överensstämmer däremot med den danska lagen, som i sin tur har utformats efter förebild av västtysk rätt. Om en agent har tilldelats ett distrikt utan ensamrätt, har han enligt KomL ingen rätt till provision på avtal som inom distriktet kommit till stånd genom huvudmannen själv eller någon annan agent för denne. Med den lösning som har valts i förevarande paragraf har däremot agenten rätt till provision i även sådana fall. I sammanhanget bör dock påminnas om att paragrafens bestämmelser är dispositiva. Det kan alltså följa av agenturkontraktet att agenten i dessa situationer har en mindre långtgående rätt än vad som framgår av lagtexten. Om det i kontraktet klart anges att huvudmannen har rätt att utse flera agenter i samma område, får agenterna normalt anses ha accepterat att de inte skall ha provision på varandras affärer.

Agentens rätt till provision enligt *punkt 3* förutsätter att han har tilldelats ett visst geografiskt område eller en viss kundkrets. Området eller kundkretsen skall alltså avgränsas i agenturavtalet. När det gäller ett geografiskt område får tredje man anses tillhöra det område där han har sitt affärsställe. Med affärsställe avses i regel ett ställe där någon stadigvarande driver affärsverksamhet. Ett utrymme som tillfälligtvis hyrs i t. ex. ett hotell för att användas som förhandlingslokal kan sålunda normalt inte betraktas som ett affärsställe. Har tredje man flera affärsställen får han anses tillhöra det område där hans huvudkontor är beläget. Det saknar i regel betydelse om varan skall transporteras till en annan ort än köparens. I konsumentförhållanden blir hemvistet avgörande vid bedömningen om kunden hör till ett visst område.

När agentens verksamhetsområde har bestämts till en viss kundkrets är det i regel inga svårigheter att avgränsa denna. En filial till ett företag som ingår i kundkretsen får hänföras till denna. Däremot kan man i regel inte utgå från att ett dotterbolag hör till samma kundkrets som moderbolaget.

Det ligger naturligtvis i agentens intresse att inom rimlig tid få kännedom om i vad mån insända anbud har accepterats av huvudmannen. I 7 § andra stycket *punkt 3* har därför föreskrivits att huvudmannen utan oskäligt upphåll skall meddela agenten att han har antagit eller avslagit anbud som agenten har tillställt honom. Agenten har också rätt till provisionsnota enligt bestämmelserna i 13 §.

Agenten har rätt till provision på avtal som ingås efter det att uppdraget har upphört.

1. om avtalet har ingåtts under sådana omständigheter som avses i 9 § och agenten eller huvudmannen har tagit emot tredje mans anbud under uppdragstiden, eller

2. om avtalet har kommit till stånd huvudsakligen genom agentens medverkan under uppdragstiden och det har ingåtts inom skälig tid efter det att uppdraget har upphört.

En tillträdande agent har inte rätt till provision enligt 9 § på ett avtal som ger den avgående agenten rätt till provision enligt första stycket, om det inte med hänsyn till omständigheterna är skäligt att provisionen delas mellan agenterna.

(Jfr 14 § i kommitténs förslag)

Paragrafen reglerar agentens rätt till provision på avtal som har ingåtts efter uppdragets upphörande. Paragrafens första stycke motsvaras av 68 § första stycket andra meningen och andra stycket samt 70 § andra meningen KomL. Paragrafen har i sin helhet sin motsvarighet i 10 § i den danska lagen samt artiklarna 8 och 9 i EG-direktivet.

Paragrafens bestämmelser är dispositiva i sin helhet (jfr 2 §). Detta är en skillnad i förhållande till KomL men stämmer överens med regleringen i den danska lagen och EG-direktivet.

En grundförutsättning för att agenten skall ha rätt till provision enligt förevarande paragraf är att ett avtal har ingåtts. I den frågan hänvisas till vad som har anförts under 9 §. En ytterligare förutsättning är i princip att avtalet uppfylls av tredje man (se 12 §).

I *första stycket* anges de två fall då agenten har rätt till provision på avtal som ingåtts efter uppdragets upphörande. Denna rätt påverkas inte av anledningen till att uppdraget har upphört. Agenten har alltså rätt till provision enligt förevarande paragraf även om huvudmannen har sagt upp agenturavtalet på grund av kontraktsbrott på agentens sida. Här föreligger en skillnad jämfört med bestämmelserna om avgångsvederlag. Rätten till sådant vederlag har enligt 29 och 30 §§ gjorts beroende av orsaken till att agenturuppdraget bringas till upphörande.

Punkt 1 avser det fallet att agenten eller huvudmannen har tagit emot det anbud som avtalet bygger på, innan uppdragstiden har löpt ut. Den avgående agenten har då rätt till provision på avtalet om detta har ingåtts under sådana omständigheter som avses i 9 §, dvs. om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan, om agenten tidigare har anskaffat kunden eller om kunden hör till ett område eller en kundkrets som tilldelats agenten.

Punkt 2 i första stycket tar sikte på fall då tredje mans anbud kommer fram till agenten eller huvudmannen först efter det att uppdragstiden har löpt ut och agenten alltså inte har rätt till provision enligt första punkten. Agenten har i dessa fall rätt till provision, om avtalet har kommit till stånd huvudsakligen genom agentens medverkan under uppdragstiden och det har ingåtts inom skälig tid efter uppdragets upphörande. Provision som utgår under sådana förhållanden kallas i KomL efterprovision (se 68 § andra stycket).

Rätten till efterprovision enligt punkt 2 förutsätter att agenten har gjort det förberedande arbetet till avtalet och att detta arbete har varit den huvudsakliga orsaken till att avtalet kommit till stånd. Det förberedande arbetet kan ha bestått i t. ex. att agenten har lämnat en offert som sedan ligger till grund för ett anbud från köparen. Vid avtal som ingås efter en repeterorder är sambandet däremot mera avlägset. En repeterorder är resultatet av arbete som agenten har lagt ned i ett tidigare avtal. Sådana order omfattas inte av förevarande bestämmelse. Om repeterorder förekommer är detta i stället ett uttryck för att kundkretsen har ett värde för huvudmannen. För detta värde kan agenten få ersättning i form av avgångsvederlag (se 28 §). En agent har inte heller rätt till efterprovision enligt punkt 2 enbart på den grunden att ett avtal kan ses som en följd av agentens allmänna marknadsföring under uppdragstiden.

Vid bedömningen huruvida efterprovision skall utgå är det likgiltigt om avtalet i fråga har slutits av huvudmannen själv eller om denne därvid har haft en representant.

En ytterligare förutsättning för att efterprovision skall utgå enligt punkt 2 är att avtalet har ingåtts inom skälig tid efter uppdragets upphörande. Vilken tid som härvid är att betrakta som skälig får bedömas från fall till fall. Inom t. ex. verktygsmaskinsbranschen kan en tid på flera månader eller ett år vara skälig i den betydelse som nu avses.

Sammanfattningsvis kan sägas att rätten till efterprovision enligt punkt 2 är något mindre vittgående än motsvarande rätt enligt 68 § andra stycket KomL, där det som förutsättning för sådan provision räcker att avtalet "kan anses" ha kommit till stånd genom agentens medverkan (jfr prop. 1974:29 s. 73f. och NJA 1984 s. 404). Den nu föreslagna bestämmelsen om efterprovision bör dock ses i ett totalt sammanhang där de nya reglerna om avgångsvederlag i 28 § utgör en samverkande del.

Det bör uppmärksammas att efterprovisionen är gottgörelse för arbete som har utförts under uppdragstiden och att den sålunda utgår som bruttoersättning. Avdrag skall med andra ord inte ske för de besparingar i form av minskade kostnader som kan ha uppstått för agenten på grund av att uppdraget har upphört.

I *andra stycket* regleras förhållandet mellan en avgående agent, som gör anspråk på provision enligt första stycket, och en tillträdande agent, som för samma avtal reser krav på provision enligt 9 §. Av bestämmelsen följer att den tillträdande agentens provisionskrav får vika, om det inte med hänsyn till omständigheterna är skäligt att provisionen delas. Detta kan vara fallet t. ex. om den avgående agenten har krav på efterprovision enligt första stycket punkt 2 men den tillträdande agenten i betydlig omfattning har medverkat till att avtalet blev en realitet eller har fått till stånd en ökning av storleken på ordern.

Konkurrens om provisionen kan också uppstå gentemot huvudmannen själv om denne t. ex. har skapat en egen försäljningsorganisation som ersättning för agenturen. Det kan finnas skäl att vid bedömningen av sådana fall söka ledning i de principer som ligger till grund för bestämmelsen i *andra stycket*.

Provisionen skall betalas inom en månad efter utgången av det kvartal då provisionen är intjänad.

Provisionen är intjänad när och i den mån någon av följande omständigheter föreligger.

1. Huvudmannen har fullgjort avtalet med tredje man.
2. Huvudmannen skulle enligt avtalet med tredje man ha fullgjort detta.
3. Tredje man har fullgjort avtalet.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelsen i första stycket.

Agenten är inte heller bunden av avtalsvillkor som innebär att provisionen är intjänad senare än då tredje man har fullgjort avtalet eller skulle ha gjort det, om huvudmannen hade fullgjort avtalet som han borde.

(Jfr 18 § första stycket första meningen i kommitténs förslag)

I paragrafen föreskrivs när provisionen skall utbetalas till agenten. Denna fråga regleras såvitt avser agenter med varaktigt uppdrag i 69 § tredje stycket KomL. Bestämmelserna i förevarande paragraf har sin motsvarighet i 11 och 12 §§ i den danska lagen samt i artikel 10 i EG-direktivet.

Paragrafens disposition är mera lik den som valts i EG-direktivet än den som valts i den danska lagen. I sak torde det dock inte föreligga någon egentlig skillnad mellan de tre varianterna.

Paragrafen är i viss utsträckning tvingande. Bestämmelsen i första stycket är enligt tredje stycket fullt ut tvingande till agentens förmån, medan reglerna i andra stycket får frångås till nackdel för agenten i den omfattning som medges i fjärde stycket.

Av första stycket framgår att provisionen skall betalas inom en månad efter utgången av det kvartal då provisionen är intjänad. Begreppet "är intjänad" är nytt. Det betyder närmast att ingen ytterligare åtgärd krävs från någon av parterna – agenten, huvudmannen eller tredje man – för att agenten så småningom skall ha rätt till utbetalning av provisionen. En annan sak är att agentens rätt till den intjänade provisionen kan bortfalla om tredje man underlåter att uppfylla avtalet (se 12 §). Att provisionen "är intjänad" enligt förevarande paragraf innebär alltså inte att agenten under alla omständigheter har förvärvat en oåterkallelig rätt till beloppet. Man kan säga att den omständigheten att provisionen "är intjänad" inte har någon självständig betydelse utan endast bildar utgångspunkt för beräkningen av när betalning senast skall ske.

Den i paragrafen valda konstruktionen, att betalning skall ske inom viss tid från en på visst sätt bestämd tidpunkt, stämmer i stort sett överens med den i det danska förslaget, som i sin tur bygger på EG-direktivet. I det danska förslaget talas dock inte om att provisionen "är intjänad" utan om att "provisionskravet forfalder". (I EG-direktivet sägs i den danska versionen att "retten til provision erhverves" och i den engelska att "the commission shall become due".) Att en fordran är förfallen till betalning innebär enligt svensk rätt att den tid har inträtt då gäldenären måste prestera för att inga påföljder skall inträda. Det vore ägnat att skapa förvirring att i förevarande sammanhang göra avsteg från denna terminologi. Valet av uttrycket "är intjänad" får ses mot denna bakgrund.

I *andra stycket* anges när provisionen är intjänad. Detta inträffar vid det tidigaste av de i punkterna 1–3 nämnda tillfällena. Om avtalet bara fullgörs eller borde ha fullgjorts delvis, är i allmänhet endast en motsvarande del av provisionen intjänad (jfr uttrycket "i den mån").

Av *punkt 1* i *andra stycket* framgår att provisionen är intjänad då huvudmannen har fullgjort avtalet med tredje man. Så är i regel fallet då en av huvudmannen försåld vara har avlämnats enligt bestämmelserna i 6–8 §§ 1990 års köplag. Avtalet får därvid anses fullgjort från huvudmannens sida även om han har brustit i fullgörandet av någon biförpliktelse, t. ex. när det gäller att teckna försäkring avseende transporten eller förpacka varan på ett fullgott sätt. Vid inköpsagentur är avtalet fullgjort från huvudmannens sida då han har betalat köpesumman. Detta gäller vare sig betalning sker i förskott, vid leverans eller i efterhand. Skall betalning ske i delposter, får provisionen anses intjänad i takt med att delbetalningarna fullgörs.

Bestämmelsen i *punkt 2* i *andra stycket* innebär att provisionen kan vara intjänad även i fall där huvudmannen har brustit i fullgörandet av avtalet med tredje man. Det är tillräckligt att tiden för sådant fullgörande har inträffat. En förutsättning får dock anses vara att huvudmannens dröjsmål inte beror på avtalsbrott från tredje mans sida. Huvudmannen bör t. ex. få utnyttja sin rätt enligt 10 § 1990 års köplag att vid kontantförsäljning hålla inne varan vid bristande betalning från tredje man utan att agentens provision på avtalet därför skall anses intjänad. Och har agenten samtyckt till att ett avtal med tredje man skall återgå kan han givetvis inte hävda att han har tjänat in provision på avtalet (jfr 12 § *andra stycket*).

Av *punkt 3* i *andra stycket* följer att provisionen är intjänad då tredje man har fullgjort avtalet. Detta får vid försäljningsagentur anses ha skett då tredje man har betalat köpesumman och vid inköpsagentur då han har levererat varan. Efter det att tredje man har fullgjort avtalet kan inte agentens rätt till provisionen bortfalla enligt bestämmelserna i 12 §.

Genom bestämmelserna i tredje och fjärde styckena sätts en gräns för hur långt parterna till agentens nackdel får avvika från de huvudregler som framgår vid en sammanställning av första och andra styckena. Liksom dessa huvudregler har regleringen i tredje och fjärde styckena byggts upp på att provisionen "är intjänad" vid en viss tidpunkt. Det står naturligtvis parterna fritt att bestämma provisionens förfallotid utan användande av detta begrepp, t. ex. komma överens om att provisionen skall betalas ett visst antal dagar efter det att tredje man har betalat köpesumman. Har agenturavtalet utformats på det sättet får man från fall till fall avgöra om en utbetalning enligt avtalet skulle komma att ske vid en senare tidpunkt än vad som medges enligt regleringen i tredje och fjärde stycket. En överenskommelse om när provisionen skall utbetalas bör alltså inte betraktas som ogiltig i sin helhet bara för att den i vissa situationer kan leda till ett sämre resultat för agenten än lagens tvingande bestämmelser.

Av *tredje stycket* framgår att agenten inte är bunden av ett avtalsvillkor som innebär att provisionen skall betalas senare än en månad efter det kvartal då provisionen är intjänad. Med kvartal avses en tremånadersperiod som inleds med den första dagen i någon av månaderna januari, april, juli och oktober. Ett avtalsvillkor där kvartalsskiftena förläggs till andra

tidpunkter, t. ex. den första februari, maj osv., torde dock typiskt sett inte innebära någon nackdel för agenten utan bör vara tillåtet.

I *fjärde stycket* anges den yttersta gränsen för när provisionen skall anses vara intjänad. Detta är till en början fallet när tredje man har fullgjort avtalet. Har avtalsuppfyllelse, t. ex. betalning, skett endast delvis, är en motsvarande del av provisionen intjänad (jfr andra stycket).

Provisionen är vidare intjänad enligt *fjärde stycket* i fall då tredje man visserligen inte har fullgjort avtalet men detta beror på att huvudmannen inte har fullgjort avtalet som han borde. Här avses t. ex. fall då tredje mans underlåtenhet att betala beror på att huvudmannen inte har avsänt varan i tid eller har levererat en felaktig vara. I stort sett gör sig här samma synpunkter gällande som vid tillämpning av bestämmelsen om bortfallande av rätten till provision i 12 § första stycket.

12 §

Agentens rätt till provision bortfaller om det visas att avtalet mellan huvudmannen och tredje man inte har fullföljts och att detta inte beror på huvudmannen eller något förhållande på dennes sida.

Om tredje man har underlåtit att fullfölja avtalet på grund av att huvudmannen utan agentens samtycke har beviljat honom anstånd med att göra det eller kommit överens med honom om återgång av avtalet, påverkar detta inte agentens rätt till provision.

Fullföljer tredje man avtalet endast delvis, har agenten rätt till provision på den del som svarar mot vad som har fullföljts, om inte annat följer av första eller andra stycket.

Bortfaller agentens krav på provision till följd av bestämmelserna i första – tredje styckena, skall han betala tillbaka det som betalats för mycket.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i första – tredje styckena.

(Jfr 15 § i kommitténs förslag)

I paragrafen regleras i vad mån agentens rätt till provision påverkas av att tredje man brister i sina åtaganden enligt ett ingånget avtal. Den har sin motsvarighet i 69 § KomL, 14 § i den danska lagen och artikel 11 i EG-direktivet.

Agentens rätt till provision kan alltså bortfalla under de förutsättningar som anges i paragrafen. Det spelar härvid ingen roll om provisionen "är intjänad" enligt 11 § eller om provisionsbeloppet har tagits upp i en provisionsnota enligt 13 §.

Första stycket återger den grundläggande principen att agentens rätt till provision är beroende av att avtalet fullgörs av tredje man. Denna princip är ägnad att förhindra att agenten tar upp order från eller sluter avtal med icke solventa tredje män. Många gånger är det också lättare för agenten än för huvudmannen att bilda sig en uppfattning om tredje mans ekonomiska vederhäftighet.

Ett avtal får vid försäljningsagentur anses fullgjort från tredje mans sida då han har betalat och vid inköpsagentur när varorna har levererats.

Från den nyss berörda huvudprincipen görs undantag för det fallet att

tredje mans underlåtenhet att prestera beror på huvudmannen eller något förhållande på dennes sida. I sådana fall behåller alltså agenten sin rätt till provision på avtalet. Som ett fall då den uteblivna prestationen beror på huvudmannen kan nämnas att tredje man vid försäljningsagentur underlåter att betala därför att huvudmannen har levererat en felaktig vara eller inte har avsänt varan i tid.

Hänvisningen till ett förhållande på huvudmannens sida avser situationer där tredje man håller inne sin prestation till följd av någon omständighet som visserligen inte beror direkt på huvudmannen men som ändå bör hänföras till dennes risksfär. Detta kan vara fallet exempelvis om varan förstörs medan huvudmannen bär risken för den (jfr 12–16 §§ 1990 års köplag).

Huvudmannen har bevisbördan både för att tredje man inte har fullföljt avtalet och för att detta inte beror på huvudmannen eller något förhållande på dennes sida. Några generella riktlinjer för vad som bör krävas i bevishänseende för att huvudmannen skall ha fullgjort sin bevisskyldighet kan knappast anges. Vad gäller bevisning om att avtalet inte har fullföljts, bör det dock i regel vara tillräckligt att huvudmannen kan visa att avtalet har hävts genom en uttrycklig hävningsförklaring från någondera partens sida. Att avtalet inte har fullföljts kan naturligtvis också styrkas på andra sätt.

En särskild fråga är vad som bör krävas i bevishänseende när det gäller tredje mans bristande betalningsförmåga. En möjlighet är naturligtvis att visa att det gjorts ett resultatlost utmättningsförsök. Den bristande betalningsförmågan bör emellertid också kunna visas på andra sätt, t. ex. genom bevisning om att tredje man inställt sina betalningar.

I *andra stycket* behandlas två speciella fall av bristande uppfyllelse från tredje mans sida, nämligen då huvudmannen utan agentens samtycke antingen har gett tredje man anstånd med att fullgöra avtalet eller har kommit överens med honom om återgång av detta. I dessa fall behåller agenten sin rätt till provision på avtalet.

En förutsättning för att rätten till provision skall bevaras enligt *andra stycket* är att tredje mans bristande uppfyllelse beror på den överenskommelse som efter avtalslutet träffats mellan honom och huvudmannen. Om huvudmannen utan agentens samtycke har gett tredje man anstånd med betalningen och denne sedan blir insolvent, med följd att betalning uteblir, behåller agenten sin rätt till provision. Men om det visar sig att tredje man redan vid överenskommelsen om anstånd var ur stånd att betala, bortfaller denna rätt för agenten.

En överenskommelse mellan huvudmannen och tredje man om att ett avtal skall återgå kan ha olika orsaker, t. ex. att huvudmannen har svårighet att fullfölja en leverans av försålda varor eller att tredje man inte längre har användning för varorna. Det är i sådana situationer naturligt att huvudmannen inhämtar agentens mening innan han träffar någon överenskommelse med tredje man. Om agenten därvid går med på att avtalet skall återgå, förlorar han enligt förevarande stycke sin rätt till provision på avtalet. Det står dock parterna fritt att som en förutsättning för samtycke från agentens sida ställa upp att dennes rätt till provisionen helt eller delvis skall stå kvar.

I *tredje stycket* behandlas det fallet att avtalet fullföljs bara delvis från tredje mans sida. Agenten har då rätt till provision på den del som svarar mot vad som har fullföljts, om inte en tillämpning av bestämmelserna i första eller andra stycket leder till något annat resultat.

Antag att tredje man bara betalar hälften av priset för ett varuparti han köpt av huvudmannen och att detta inte beror på huvudmannen eller något förhållande på dennes sida (jfr första stycket). Agenten får då finna sig i att få provisionen reducerad till hälften. Men om tredje mans bristande betalning faller på huvudmannens ansvar på det sätt som avses i första stycket, skall agenten ha full provision. Detta kan vara fallet t.ex. om huvudmannen bara förmår att leverera en del av den avtalade kvantiteten.

Skulle tredje mans betalning helt utebli och orsaken till detta delvis vara att hänföra till huvudmannens risksfär, har agenten rätt till provision på den delen. Om huvudmannen exempelvis väljer att leverera endast hälften av den beställda kvantiteten och tredje man sedan försummar att betala vad som levererats, har agenten rätt till provision på den del av avtalet som huvudmannen underlät att fullfölja.

På motsvarande sätt får man bedöma situationer då avtalet fullföljs endast delvis och det har förekommit någon överenskommelse om anstånd eller återgång av avtalet enligt vad som sägs i andra stycket. Huvudmannen och tredje man kan t.ex. ha kommit överens om att huvudmannen bara skall leverera hälften av den kvantitet som från början avtalats. Om agenten samtycker till denna revidering av avtalet, får han bara provision på det som levereras. Lämnar han inte sitt samtycke, behåller han sin rätt till provision på hela det ursprungliga avtalet.

Om tredje man betalar endast en del av vad han skall betala enligt det reviderade avtalet blir förhållandena mera komplicerade. Har agenten samtyckt till revideringen, har han — om orsaken till den uteblivna betalningen inte är att hänföra till huvudmannens risksfär enligt första stycket i paragrafen — bara rätt till provision på den del som betalas. Där revideringen har skett utan agentens samtycke, torde han ha rätt till full provision på den del av avtalet som har återgått men få finna sig i en reduktion av provisionen på de varor som fortfarande omfattas av det reviderade avtalet. Reduktionen bör därvid svara mot den del av det reviderade avtalet som inte fullföljs av tredje man. Resultatet kan naturligtvis bli ett annat om orsaken till den uteblivna betalningen är att hänföra till huvudmannens risksfär enligt första stycket.

Av *fjärde stycket* framgår att agenten inte är bunden av avtalsvillkor som ger honom sämre rättigheter än vad som framgår av de föregående styckena. Detta är en nyhet i förhållande till regleringen i KomL men stämmer överens med den i den danska lagen och i EG-direktivet.

Bestämmelsen i fjärde stycket hindrar inte att agenten och huvudmannen i efterhand, dvs. när den helt eller delvis uteblivna avtalsuppfyllelsen är ett faktum, kommer överens om en för agenten ofördelaktig avvikelse från bestämmelserna i första — tredje styckena. Paragrafens tvingande karaktär avtrubbas ju också till viss del av att agenten kan avstå från sin rätt till provision genom att lämna samtycke enligt andra stycket.

I *femte stycket* slås fast att agenten skall betala tillbaka uppburna provi-

sionsbelopp, till vilka han förlorat sin rätt enligt bestämmelserna i första – tredje styckena. Denna bestämmelse får ses mot bakgrund av att provisionen kan förfalla till betalning innan tredje man har fullgjort avtalet (se 11 §). I praktiken torde återbetalning av detta slag i regel komma till stånd genom att huvudmannen debiterar agenten beloppet i en följande provisionsnota.

13 §

Huvudmannen skall senast en månad efter utgången av varje kvartal ge agenten en provisionsnota med uppgift om den provision som är intjänad under kvartalet. Provisionsnotan skall innehålla alla uppgifter av betydelse för beräkningen av provisionen.

Har agenten helt eller delvis förlorat sin rätt till provision på ett avtal, skall uppgift om detta lämnas i den provisionsnota som avser det kvartal då rätten till provisionen bortföll. I provisionsnotan skall därvid anges skälet till att rätten till provisionen bortfallit.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

(Jfr 18 § första stycket andra meningen och tredje stycket i kommitténs förslag)

I paragrafen finns bestämmelser om provisionsnota. Bestämmelser av liknande slag finns i 71 och 72 §§ KomL, 13 § i den danska lagen och artikel 12 i EG-direktivet.

En provisionsnota skall ge besked om dels intjänade provisionsbelopp (första stycket), dels i vad mån rätt till provision på ingångna avtal har bortfallit (andra stycket). Däremot behöver provisionsnotan inte innehålla uppgift om att ett anbud har antagits eller avslagits av huvudmannen eller att avtalsuppfyllelse inte har skett (om det inte är så att den bristande avtalsuppfyllelsen innebär att rätten till provisionen har bortfallit). Att lämna sådana uppgifter ingår i stället i huvudmannens underrättelseskyldighet enligt 7 § andra stycket punkt 3.

Av *första stycket* framgår att provisionsnotan skall innehålla uppgift om den provision som är intjänad närmast föregående kvartal. Med kvartal avses kalenderkvartal (om inte annat har bestämts i agenturavtalet, se vad som anförts beträffande 11 §). När provisionen skall anses intjänad framgår av bestämmelserna i 11 § andra och fjärde stycket. För att agenten skall kunna kontrollera att beräkningen av provisionen är riktig, har föreskrivits att provisionsnotan skall innehålla alla uppgifter av betydelse för denna beräkning. Det gäller framför allt uppgift om tredje mans namn och adress, varuslag och varumängd, fakturadatum och fakturabelopp samt provisionssats och provisionsbelopp. Provisionsnotan skall innehålla uppgift om samtliga avtal på vilka provision är intjänad det aktuella kvartalet. Särskilt viktigt är att uppgift lämnas om provisionsgrundande avtal som har kommit till stånd utan agentens medverkan (jfr 9 § punkt 2 och 3).

Provisionsnotan skall ha kommit agenten till handa inom en månad efter utgången av det kvartal då de i notan upptagna provisionsbeloppen är intjänade. Här föreligger en skillnad i förhållande till det danska förslaget, enligt vilket det räcker att provisionsnotan har avsänts till agenten inom

den angivna fristen. Den svenska lösningen innebär att samma tidsfrist gäller för tillhandahållande av provisionsnotan som för utbetalning av intjänade provisionsbelopp.

Av *andra stycket* framgår att provisionsnotan också skall innehålla uppgift om i vad mån rätten till provision på ingångna avtal har bortfallit. Frågan om när rätten till provision bortfaller regleras i 12 §. Det rör sig framför allt om fall av betalningsförsummelse från tredje mans sida. Uppgiften i fråga behöver inte tas upp i provisionsnotan förrän det står klart att rätten till provision har bortfallit. Uppgiftsskyldigheten gäller både provision som "är intjänad" enligt bestämmelserna i 11 § och provision på ingångna avtal vilken ännu inte "är intjänad". Däremot behöver provisionsnotan inte innehålla uppgift om att tidpunkten för när provisionen skall anses intjänad har skjutits upp, t. ex. till följd av att huvudmannen håller inne leveransen till tredje man på grund av att denne dröjer med betalningen. Som tidigare nämnts omfattas sådana uppgifter i stället av huvudmannens informationsskyldighet enligt 7 § andra stycket punkt 3.

Uppgift om att rätten till provision har bortfallit skall ges i den provisionsnota som avser det aktuella kvartalet. Om det i januari står klart att tredje man inte kommer att betala de till honom försålda varorna, skall det alltså i den provisionsnota som ges till agenten i april anges att rätten till provisionen i fråga har bortfallit. Även då provisionen endast delvis har bortfallit skall uppgift därom lämnas i provisionsnotan.

I provisionsnotan skall också anges skälet till att rätten till provisionen har bortfallit. Denna uppgift bör vara så preciserad att agenten kan bedöma om han delar huvudmannens uppfattning i frågan. Det torde t. ex. inte vara tillräckligt med en blank uppgift att tredje man inte har betalat. Agenten bör i ett sådant fall kunna kräva att det av provisionsnotan framgår vad som ligger till grund för huvudmannens bedömning att betalning inte kommer att inflyta.

Vid bortfall av rätt till provision som har upptagits i en provisionsnota, får huvudmannen i en senare provisionsnota tillgodoföra sig beloppet. Det har inte ansetts nödvändigt att – som i 71 § tredje stycket KomL – uttryckligen nämna denna möjlighet i lagtexten. Tillgodoförandet kan ske antingen i den provisionsnota som innehåller uppgift om att rätten till provisionen har bortfallit eller i en senare provisionsnota.

Av *tredje stycket* framgår att *paragrafens bestämmelser* är tvingande till förmån för agenten. Denne kan alltså inte med bindande verkan avstå från sin rätt till provisionsnota eller gå med på att notan skall innehålla mindre utförliga uppgifter än vad som sägs i paragrafen. Han är inte heller bunden av ett avtalsvillkor som går ut på att provisionsnotor tillställs honom med större fördröjning eller längre tidsintervall än vad som följer av paragrafens bestämmelser. Däremot torde parterna vara oförhindrade att låta provisionsnotorna avse andra tremånadersperioder än kalenderkvartal, även om lagtexten, som tidigare nämnts, tar sikte på sådana (jfr vad som har sagts under 11 §).

Agenten har rätt att från huvudmannen få alla upplysningar som denne har tillgång till och som agenten behöver för att kunna kontrollera om provisionsnotan innehåller de provisionsbelopp som är intjänade. Till sådana upplysningar hör utdrag ur huvudmannens bokföring.

Om huvudmannen inte inom skälig tid efter det att begäran därom framställts lämnar agenten sådana upplysningar som avses i första stycket eller det finns anledning att anta att dessa upplysningar eller uppgifterna i provisionsnotan är oriktiga, har agenten rätt att granska huvudmannens bokföring i den omfattning som behövs. Huvudmannen får därvid avgöra om granskningen skall utföras av agenten själv eller av en auktoriserad eller godkänd revisor som agenten har utsett.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

(Jfr 18 § andra stycket i kommitténs förslag)

Paragrafen innehåller bestämmelser om upplysningsplikt för huvudmannen och om rätt för agenten att ta del av huvudmannens bokföring. Den saknar motsvarighet i KomL. Frågor av detta slag regleras i 15 § i den danska lagen och i artikel 12 i EG-direktivet.

I *första stycket* slås fast att huvudmannen på begäran av agenten skall ge denne alla upplysningar som behövs för att agenten skall kunna kontrollera provisionsnotans riktighet. Huvudmannen är t. ex. skyldig att tillhandahålla agenten utdrag ur sin bokföring. Agentens rätt att få upplysningarna i fråga är inte betingad av att det finns skäl till antagande att uppgifterna i provisionsnotan är oriktiga. Bestämmelsen ger således agenten möjlighet att stickprovvis eller rutinmässigt kontrollera riktigheten av de provisionsnotor han får från huvudmannen.

Det ligger i sakens natur att huvudmannens upplysningskyldighet enligt första stycket gäller även i fall då han har underlåtit att tillstålla agenten någon provisionsnota.

Huvudmannen behöver bara tillhandahålla uppgifter som han har tillgång till. Han har således ingen skyldighet att för agentens räkning inhämta kompletterande upplysningar, t. ex. från tredje man. Vidare omfattar upplysningskyldigheten endast förhållanden som har betydelse för kontroll av provisionsnotan. Agenten har alltså inte någon allmän rätt till insyn i huvudmannens räkenskaper. Upplysningarna i fråga behöver bara lämnas efter *anmodan* från agenten.

Agenten skall i sin begäran till huvudmannen ange vad det är för material han behöver. Han kan t. ex. kräva upplysning om huvudmannens kontakter med en namngiven kund eller uppmana huvudmannen att lägga fram material om samtliga avtal, som under en period har träffats inom ett visst geografiskt område.

Andra stycket tar sikte på situationer då huvudmannen inte tillhandahåller upplysningar enligt första stycket eller det kan antas att dessa upplysningar eller uppgifterna i provisionsnotan är felaktiga. I dessa situationer kan agenten kräva att huvudmannen låter honom eller en revisor granska huvudmannens bokföring i den omfattning som behövs. Någon sådan granskningsmöjlighet finns inte intagen i EG-direktivet. Däremot har be-

stämmelsen sin motsvarighet i den danska lagen samt i västtysk, österrikisk och schweizisk rätt.

Om således huvudmannen inte inom skälig tid lämnar agenten de begärda uppgifterna, har agenten rätt att själv eller genom revisor granska huvudmannens bokföring. Det är att märka att agenten för att ha sådan rätt inte behöver visa att huvudmannen vägrar att lämna de begärda uppgifterna (jfr däremot den danska lagen). Det räcker i stället med att agenten kan visa att de begärda uppgifterna inte har lämnats trots att huvudmannen har haft skälig tid för att göra det. Vad som är skälig tid får avgöras från fall till fall.

I fall då agenten hävdar att provisionsnotan eller de kompletterande uppgifterna från huvudmannen är felaktiga, måste han ange skälen till sina misstankar. Kraven på agenten bör i detta sammanhang inte sättas alltför högt. Det torde vara tillräckligt om agenten t. ex. har fått reda på att det har ingåtts ett avtal med någon kund inom hans område utan att han i rätt tid har fått provision på avtalet eller underrättelse om detta i provisionsnotan. En granskning kan också vara påkallad i fall av en markant nedgång av provisionsutbetalningarna utan att detta kan hänföras till förhållandena på marknaden eller agentens egna förhållanden. Ett annat fall kan vara att agenten vid en jämförelse med andra agenter inom samma bransch visar sig ha en väsentligt lägre provisionsintäkt utan att detta kan förklaras av mindre kundunderlag eller arbetsinsats.

Granskningen av bokföringen skall utföras av agenten eller en av honom utsedd auktoriserad eller godkänd revisor. Det är huvudmannen som får avgöra om granskningen skall göras av agenten själv eller om uppgiften skall utföras av en revisor. Tanken är inte att denna valmöjlighet skall kunna utnyttjas på så sätt att en icke bokföringskunnig agent utesluts från möjligheten till en sakkunnig granskning. Väljer huvudmannen att låta agenten själv ombesörja granskningen, bör agenten således vara oförhindrad att låta sig biträdas av en bokföringskunnig person.

Rätten att granska bokföringen gäller bara i den omfattning som behövs. Det är i princip agentens sak att avgöra hur stort behovet av granskning är i det enskilda fallet. Han har dock självfallet inte rätt att kräva att få gå igenom hela bokföringen bara för att konstatera vilka delar som är relevanta.

Revisorns krav på ersättning för granskningsuppdraget bör riktas mot agenten. Skulle det visa sig att agenten har haft fog för sin åtgärd att låta granska bokföringen, bör han få ersättning av huvudmannen för sina utlägg. I dessa situationer kan ledning sökas i rättegångsbalkens bestämmelser om fördelning av rättegångskostnader i dispositiva tvistemål.

Om huvudmannen motsätter sig en granskning enligt andra stycket, kan agenten väcka talan vid domstol med yrkande om förpliktande för huvudmannen att tillmötesgå önskemålet. Det är alltså inte nödvändigt att han först väcker talan om utfående av provisionsbelopp och sedan i det målet framställer ett editionsföreläggande avseende bokföringshandlingarna. Agenten kan också, om förutsättningar i övrigt föreligger, anhängiggöra frågan vid kronofogdemyndighet genom en ansökan om vanlig handräckning enligt lagen (1990: 746) om betalningsföreläggande och handräckning.

Av tredje stycket framgår att paragrafens bestämmelser är tvingande till förmån för agenten.

15 §

Om agenten inte i rätt tid har fått provision eller annan ersättning av huvudmannen eller om det finns starka skäl att anta att han inte kommer att få den, har agenten rätt att till säkerhet för sin fordran hålla inne varor, material och handlingar som tillhör huvudmannen och som agenten har tagit emot för att fullgöra uppdraget. Fullmakter och andra handlingar av synnerlig betydelse för huvudmannen får dock inte hållas inne.

Har agenten köpt varor för huvudmannens räkning och sänt varorna vidare till huvudmannen, eller har agenten sänt tillbaka varor till huvudmannen vilka han haft till försäljning, får agenten för att säkerställa sin rätt enligt första stycket hindra att varorna lämnas ut till huvudmannen. Detta gäller även om huvudmannen har tagit emot transportdokument avseende varorna.

Agentens rätt att hålla inne varor, material och handlingar upphör när huvudmannen har ställt godtagbar säkerhet för fordringen.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Jfr 22 § i kommitténs förslag)

Paragrafen ger agenten rätt att hålla inne huvudmannens egendom till säkerhet för fordringar gentemot denne. Paragrafens bestämmelser kan jämföras med det regelsystem som bildas av 74 § och 75 § jämförd med 31 – 37 §§ KomL. Detta regelsystem motsvaras till viss del av 7 § i den danska lagen jämförd med 31 – 37 §§ i den danska kommissionslagen. EG-direktivet saknar bestämmelser av detta slag.

Agenten har enligt första stycket rätt att hålla inne två sorters egendom till säkerhet för krav gentemot huvudmannen, dels varor och dels material och handlingar. Av 16 § framgår att rätten att hålla inne varor är kopplad till en rätt att realisera varorna. Rätten med avseende på varorna motsvarar vad som tidigare brukade benämnas legal panträtt men som i nutida lagstiftning kallas retentionsrätt (jfr lagen 1970:980 om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst). Agentens rätt att hålla inne material och handlingar är inte förenad med någon rätt att avyttra egendomen. Här rör det sig således om ren retentionsrätt även med användande av ett mera traditionellt språkbruk. I 33 § klargörs att agentens rätt att hålla inne varor, material och handlingar kvarstår efter det att uppdraget har upphört.

Med rätten att hålla inne huvudmannens egendom följer förmånsrätt vid utmätning och konkurs enligt 4 § punkt 2 förmånsrättslagen (1970:979).

Agentens rätt att hålla inne egendom kan utövas som säkerhet för fordringar av olika slag i anledning av agenturuppdraget. I paragrafen nämns uttryckligen fordringar avseende provision. Denna kan utgöra vederlag antingen för ingångna avtal eller för ansvar del credere eller inkassouppdrag. Men det kan också röra sig om krav på ersättning för utgifter eller för åtgärder enligt 32 § i syfte att i ett avvecklingsskede

skydda huvudmannen mot förlust. Fordringarna kan vidare bestå i krav på avgångsvederlag eller skadestånd.

Kvarhållningsrätten inträder enligt huvudregeln vid den tidpunkt då agentens ersättning skulle ha utbetalats, dvs. då den är förfallen till betalning (se betr. provision 11 §). Bortfaller agentens krav enligt bestämmelserna i 12 §, upphör naturligtvis rätten att hålla inne egendomen. Om det finns starka skäl att anta att betalning kommer att utebli, får agenten enligt en kompletterande regel utöva sin kvarhållningsrätt redan innan tiden för betalning är inne. En förutsättning är givetvis att fordringen vid denna tid faktiskt har uppkommit och inte bara beräknas skola uppkomma. Provisionsfordringar får i sammanhanget anses ha uppkommit när provisionen är intjänad enligt bestämmelserna i 11 §.

Starka skäl att anta att betalning kommer att utebli kan föreligga om huvudmannens betalningsförmåga visar sig vara svag eller om han i något avscende har handlat så att hans betalningsvilja kan ifrågasättas. Kvarhållningsrätt bör utan vidare kunna utövas om huvudmannen försätts i konkurs eller är föremål för ackordsförhandlingar. Att han har ställt in sina betalningar eller på annat sätt förklarat sig vara insolvent utgör också som regel tillräckliga skäl för antagande att betalning inte kommer att ske. Samma bedömning är ofta berättigad vid situationer som är en typisk följd av insolvens eller bristande betalningsförmåga, såsom resultatlös utmätning, vräkning, handräckning eller återtagande av varor som har sålts på avbetalning med äganderättsförbehåll. Händelser av detta slag ger dock inte agenten en självklar rätt att hålla inne huvudmannens egendom. Omständigheterna i det enskilda fallet kan innebära att det trots en händelse som nu nämnts inte föreligger tillräckligt starka skäl för en sådan rätt.

Som exempel på en situation då huvudmannens betalningsvilja kan ifrågasättas kan nämnas att han oriktigt påstår att en av agenten förmedlad affär inte är provisionsgrundande. Skulle det vid en meningssmötning av detta slag sedermera visa sig att huvudmannen trots allt har gjort en riktig bedömning, kan agenten bli skyldig att ersätta huvudmannen den skada som uppkommit genom kvarhållandet.

Agentens kvarhållningsrätt enligt första stycket omfattar till en början huvudmannens varor. En förutsättning är att varorna har kommit i agentens besittning i följd av agenturuppdraget. Kvarhållningsrätten gäller således inte andra huvudmannens tillhöriga varor, t. ex. varor som omfattas av något annat agenturuppdrag än det som fordringen avser eller som har magasinrats hos agenten av annan orsak. Frågan huruvida det föreligger ett eller flera agenturuppdrag får bedömas efter omständigheterna. Man kan inte utgå från att det är fråga om flera uppdrag enbart på den grunden att agentens och huvudmannens mellanhavanden regleras av mer än en kontraktshandling. Förhållanden som i sammanhanget kan inverka på bedömningen är t. ex. att det ena åtagandet avser samma eller liknande varuslag som det andra eller att verksamheterna är avsedda att bedrivas inom samma eller angränsande områden.

Kvarhållningsrätten gäller vid både försäljnings- och inköpsagentur. Den kan alltså göras gällande i såväl varor som agenten har mottagit av

huvudmannen för försäljning som sådana som tredje man vid inköpsagentur har levererat till agenten. Det förutsätts i första stycket att agenten har varorna i sin besittning. Med att varorna är i agentens besittning får jämföras att han innehar ett transportdokument avseende varorna som ger honom rätt att erhålla dessa, t. ex. ett konossement. Kravet på besittning till varorna mjukas upp av bestämmelsen om stoppningsrätt i andra stycket.

Av lagtexten framgår att varorna får hållas inne "till säkerhet för" agentens fordran. Härav följer att kvarhållningsrätten inte kan göras gällande i större del av ett varuparti än vad som krävs för att säkerställa fordringen i fråga. Viss marginal bör härvid tillgodoräknas agenten med hänsyn till den ovisshet som kan råda med avseende på priset vid en framtida försäljning av varorna. I denna marginal bör också inräknas skäliga kostnader för omhändertagande och försäljning av varorna.

Agentens skyldighet enligt 6 § andra stycket att hålla huvudmannens varor avskilda från andra varor gäller även när agenten utnyttjar sin rätt att innehålla varorna.

Kvarhållningsrätten enligt första stycket gäller, som tidigare nämnts, inte bara varor utan även material och handlingar som agenten har tagit emot i anledning av agenturuppdraget. Med material avses t. ex. varuprover, mönster, reklammaterial och broschyrer. Som exempel på handlingar kan nämnas prislister, anbudsblanketter, ritningar, kundförteckningar och kredituppgifter beträffande kunder.

Av andra meningen i första stycket framgår att kvarhållningsrätt inte får utövas med avseende på fullmakter och andra handlingar av synnerlig betydelse för huvudmannen. Undantaget för fullmaktshandlingar motiveras av att huvudmannen annars skulle vara ur stånd att återkalla en av honom utfärdad skriftlig fullmakt (jfr 16 § avtalslagen). I övrigt bör undantagsregeln i andra meningen tillämpas restriktivt. En typ av handlingar som kan komma att beröras av regeln är huvudmannens räkenskapsmaterial, i den mån sådant skulle ha överlämnats till agenten (jfr NJA 1981 s. 1050).

I likhet med vad som gäller beträffande varor får material och handlingar bara utnyttjas som säkerhet för fordringar som avser samma agenturuppdrag.

I *andra stycket* finns bestämmelser om stoppningsrätt. Bestämmelserna bygger på ungefär samma principer som motsvarande regler i 61 § 1990 års köplag. De möjliggör för agenten att hindra att varor som han har sänt till huvudmannen lämnas ut till denne. På så sätt kan han behålla sin rätt att hålla inne varorna enligt bestämmelserna i första stycket. Stoppningsrätt förutsätter alltså en rätt att hålla inne varorna. Kvarhållningsrätten behöver inte ha förelegat medan varorna var kvar i agentens besittning utan kan ha uppkommit under transporten från denne till huvudmannen. Stoppningsrätten gäller både varor som agenten har haft till försäljning och sådana som han vid inköpsagentur har mottagit från tredje man. Den gäller däremot inte material och handlingar.

Om huvudmannen har mottagit ett transportdokument avseende varorna, ger det honom normalt rätt att erhålla dessa. Agentens stoppningsrätt

gäller dock även i sådana fall. Även om huvudmannen redan har tillställts ett konossement eller en fraktsedel som under vanliga förhållanden skulle ge honom rätt att kräva att varorna lämnas ut till honom, får således agenten göra bruk av den stoppningsrätt som tillkommer honom enligt andra stycket.

Agentens stoppningsrätt gäller till dess att varorna kommer i huvudmannens besittning. Har varorna en gång lämnats ut till huvudmannen, har agenten således inte någon rätt att utnyttja dem som säkerhet för sina fordringar.

Av agentens informationsskyldighet enligt 5 § andra stycket punkt 2 följer att han skall underrätta huvudmannen om när han utnyttjar sin rätt att hålla inne dennes egendom. I 16 § första stycket uppställs som förutsättning för att agenten skall få sälja innehållna varor att huvudmannen tre månader dessförinnan har fått meddelande om att varorna hålls inne enligt bestämmelserna i förevarande paragraf.

Av tredje stycket framgår att huvudmannen kan häva agentens kvarhållningsrätt enligt första stycket genom att ställa säkerhet för agentens fordran. Säkerheten skall vara godtagbar. Detta krav får anses vara uppfyllt då säkerheten utgörs av en bankgaranti eller något likvärdigt åtagande. Självfallet upphör kvarhållningsrätten även då huvudmannen erlägger likvid för fordringen.

I fjärde stycket slås fast att paragrafens bestämmelser är tvingande till agentens förmån. Han är alltså inte bunden av avtalsvillkor som tar ifrån honom rätten att hålla inne huvudmannens egendom enligt första och andra styckena eller som ger honom en mindre långtgående rätt än vad som sägs där. I sammanhanget bör uppmärksammas att även bestämmelserna i 11 § om tid för utbetalning av provision är tvingande till agentens förmån.

16 §

Agenten får sälja varor som han håller inne enligt 15 § efter tre månader från det att han har meddelat huvudmannen att varorna hålls inne. Agenten får därvid täcka de fordringar för vilka varorna har utgjort säkerhet med vad som inflyter från försäljningen. Försäljningen får ske under hand eller på offentlig auktion.

Om varorna är utsatta för snabb förstörelse eller försämring eller om de fordrar alltför kostsam vård, får de säljas tidigare än vad som framgår av första stycket.

Om huvudmannen är i konkurs, gäller i stället 8 kap. 10 § konkurslagen (1987:672).

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Jfr 23 § i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om försäljning av varor som hållits inne som säkerhet för fordringar gentemot huvudmannen. Liknande bestämmelser ingår i KomL:s regelkomplex rörande agentens panträtt i huvudmannens egendom (se närmast 75 § jämförd med 34 §). I den danska lagen leder hänvis-

ningen i 7 § till motsvarande regelkomplex i den danska kommissionslagen. EG-direktivet innehåller inga bestämmelser av detta slag.

Av första stycket framgår att agenten får sälja varor som han har hållit inne med stöd av 15 §. En förutsättning är att varorna har hållits inne minst tre månader. Tiden räknas från det att huvudmannen har fått meddelande om att agenten håller inne varorna som säkerhet för fordringar gentemot huvudmannen. Av meddelandet bör framgå vilka fordringar som avses.

Meddelandet kan ha lämnats skriftligen eller på annat sätt, t. ex. muntligen per telefon. Bevisbördan för att meddelandet har lämnats ligger på agenten. Av 36 § framgår dock att ett på ändamålsenligt sätt avsänt meddelande får återopas även om det försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

Det krävs inte att varorna har utgjort säkerhet för samma fordran under hela tremånadersperioden. Även om den fordran som från början föranledde agenten att hålla inne varorna är betald eller säkerställd på annat sätt (jfr 15 § tredje stycket), kan varorna hållas kvar som säkerhet för en senare tillkommen fordran. Kvarhållningsrätt får dock i de flesta fall bara utövas till säkerhet för fordringar som är förfallna till betalning (jfr 15 § första stycket).

Förutsättningarna för försäljning av varorna är alltså uppfyllda så snart dessa har hållits inne med stöd av 15 § under en obruten tremånadersperiod, räknad från det att huvudmannen har fått ett meddelande om att agenten håller kvar varorna (eller, om meddelandet har förkommit eller försenats på det sätt som avses i 36 §, från det att meddelandet under normala förhållanden skulle ha nått huvudmannen). Meddelandet behöver med andra ord inte stå i samband med de fordringar som kvarstår oregrerade vid tremånadersperiodens utgång. Men om varorna under en tid har varit ograverade, dvs. inte utgjort säkerhet för någon fordran gentemot huvudmannen, kan agenten inte återropa ett meddelande som har lämnats före den tidsperioden, även om varorna hela tiden har varit i hans besittning. I den situationen börjar alltså en ny tremånadersperiod löpa när huvudmannen får meddelande om att varorna återigen kvarhålls som säkerhet.

Försäljningsrätten omfattar bara de varor som meddelandet avser. Har agenten hållit inne varor som säkerhet för en fordran och håller han sedan inne ytterligare varor som förstärkt säkerhet för fordringen, gäller en ny tremånadersfrist med avseende på de tillkommande varorna. Det krävs alltså att huvudmannen får ett särskilt meddelande om dessa varor. När tre månader har löpt från det nya meddelandet, får även de tillkommande varorna säljas. Självfallet får kvarhållningsrätt inte utövas med avseende på de tillkommande varorna, om agentens fordran får full täckning redan vid försäljningen av de ursprungligen innehållna varorna.

När varorna har försålts, får agenten ur försäljningssumman täcka de fordringar för vilka varorna utgjorde säkerhet vid tiden för försäljningen. Huvudmannen bör före försäljningen få kännedom om vilka fordringar som är aktuella i sammanhanget. Genom det meddelande som bildar utgångspunkt för tremånadersfristen har huvudmannen fått reda på vilken

fordran som föranlett agenten att hålla inne varorna. Vill agenten att de innehållna varorna skall utgöra säkerhet även för tillkommande fordringar, får det anses följa av hans allmänna underrättelseskyldighet enligt 5 § andra stycket punkt 2 att informera huvudmannen om förhållandet. Kostnader för omhändertagande och försäljning av de aktuella varorna får dock anses så pass förutsebara att de får tas ut ur försäljningssumman utan någon föregående avisering till huvudmannen. En förutsättning är naturligtvis att kostnaderna ligger på en skälig nivå.

Agenten har inte rätt att tillgodoräkna sig provision på en försäljning enligt förevarande paragraf. Här föreligger en skillnad i förhållande till KomL:s bestämmelser (se 75 § jämförd med 34 § första stycket tredje meningen.) En annan sak är att utebliven provision kan utgöra en sådan skada som omfattas av bestämmelserna i 34 §.

Återstår ett överskott sedan agenten har täckt sina fordringar ur försäljningssumman enligt vad som nyss sagts, skall detta redovisas till huvudmannen. Bestämmelsen i 6 § andra stycket om skyldighet att hålla medel avskilda är inte tillämplig i detta fall.

I första stycket sägs avslutningsvis att försäljningen får ske under hand eller på offentlig auktion. Agenten har här en valmöjlighet. Av agentens allmänna lojalitetsplikt enligt 5 § första stycket följer att försäljningen skall göras med omsorg och med tillbörligt beaktande av huvudmannens intressen. Åsidosätter agenten sina skyldigheter härvidlag, kan han bli skadeståndsskyldig gentemot huvudmannen enligt 34 §. När det gäller den närmare omfattningen av agentens omsorgsplikt med avseende på försäljningen gör sig ungefär samma synpunkter gällande som vid tillämpning av 7 § lagen (1985:982) om näringsidkares rätt att sälja saker som inte har hämtats (se prop. 1984/85:210 s. 40f.).

I agentens allmänna underrättelseskyldighet enligt 5 § andra stycket punkt 2 ligger också att han bör upplysa huvudmannen om att han står i begrepp att sälja varorna och på vilket sätt försäljningen kommer att ske. Skall varorna säljas på offentlig auktion, bör huvudmannen i god tid få uppgift om tid och plats för auktionen.

I *andra stycket* finns ett undantag från den i första stycket angivna tidsfristen. Undantaget avser varor som är utsatta för snabb förstörelse eller förskämning eller som fordrar alltför kostsam vård. I dessa fall får varorna säljas innan de har hållits inne i tre månader. Det får dock förutsättas att agenten har meddelat huvudmannen att han avser att sälja varorna och angivit skälet till detta.

I många fall torde det följa av agentens lojalitetsplikt enligt 5 § första stycket att han inte *får* hålla inne färskvaror, som är utsatta för snabb förstörelse eller förskämning, utan att han, om han vill utnyttja sin säkerhetsrätt med avseende på varorna, är tvungen att försöka sälja dessa innan de förfärs. Försummar han det, kan han bli skadeståndsskyldig gentemot huvudmannen. På motsvarande sätt kan agenten, om han väljer att hålla inne varor som kräver alltför kostsam vård, helt eller delvis förlora sin rätt till ersättning för vården av varorna.

Tredje stycket innehåller en specialregel för det fall huvudmannen är i konkurs. Försäljningen skall då ske med iakttagande av bestämmelserna i

Av *fjärde stycket* framgår att paragrafens bestämmelser är tvingande till förmån för agenten. Denne är alltså inte bunden av avtalsvillkor som t. ex. innebär att innehållna varor inte får säljas eller att försäljning bara får ske på visst sätt. Även om agentens uppdrag är avgränsat på så sätt att han i sin verksamhet inte får gå utanför en viss kundkrets, står det honom fritt att med stöd av förevarande paragraf avyttra innehållna varor till köpare utanför den kretsen.

Förhållandet till tredje man

Bestämmelserna i detta avsnitt har med små ändringar övertagits från KomL (77–84 §§). De stämmer i stor utsträckning överens med motsvarande bestämmelser i den danska lagen.

Förhållandet till tredje man regleras inte alls i EG-direktivet.

17 §

Agenten får inte utan särskilt bemyndigande sluta avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar.

I fråga om hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

(Jfr 33 § i kommitténs förslag)

I *första stycket* slås fast att agenten som huvudregel måste ha särskilt bemyndigande från huvudmannen för att få sluta bindande avtal om försäljning eller köp på dennes vägnar. Motsvarande bestämmelse finns i 77 § KomL och 16 § första stycket i den danska lagen.

Frågan när ett sådant bemyndigande skall anses föreligga får bedömas enligt allmänna regler om fullmakt. Bemyndigandet kan framgå direkt av agenturavtalet eller följa av bruk eller sedvänja. Vid tillämpningen av KomL har slutsedelsblanketter ansetts konstituera fullmakt för en agent (se NJA 1920 s. 385). Den ståndpunkten får anses gälla fortfarande, även om denna typ av blanketter numera förekommer i endast obetydlig omfattning.

Denna paragraf handlar om behörigheten att sluta avtal om försäljning eller köp. Andra bestämmelser i lagen reglerar agentens behörighet med avseende på redan ingångna avtal av detta slag. Det krävs ett särskilt bemyndigande för att agenten skall ha rätt att ta emot betalning för sålda varor eller medge ändring i ett redan ingånget avtal (22 §) eller för att han skall få träffa avgöranden i anledning av reklamationer m. m. (23 §).

Hänvisningen till hemförsäljningslagen i *andra stycket* modifierar verkningarna av den huvudregel som intagits i första stycket. Enligt 12 § hemförsäljningslagen skall ett ombud som anlitats av en näringsidkare anses ha behörighet att handla på näringsidkarens vägnar när det gäller att ingå avtal, att utfästa förmåner som är avsedda att ingå i ett sådant avtal och att ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Denna bestämmelse är tvingande till konsumentens förmån.

I KomL finns inte någon motsvarande hänvisning till hemförsäljningslagen. I stället har det i 12 § andra stycket hemförsäljningslagen funnits en erinran om att det i KomL finns särskilda bestämmelser om handelsagenter och handelsresande. Denna erinran utgår nu ur hemförsäljningslagen (se lagförslag 3). I framtiden kommer alltså inte agenter och handelsresande att undantas från hemförsäljningslagens bestämmelser om s. k. legal ställningsfullmakt.

18 §

Har agenten slutit avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar utan att vara behörig till det, skall huvudmannen, om han inte godkänner avtalet, meddela tredje man detta. Huvudmannen skall lämna meddelandet utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått kännedom om avtalet. Gör huvudmannen inte det, är han bunden av avtalet.

(Jfr 34 § i kommitténs förslag)

I paragrafen föreskrivs en skyldighet för huvudmannen att reklamera till tredje man, om han inte vill godkänna ett avtal om försäljning eller köp som agenten har träffat på hans vägnar utan att vara behörig därtill. Bestämmelsen motsvaras av 78 och 80 §§ KomL och 16 § andra stycket i den danska lagen.

Paragrafen avser fall då agenten har *slutit avtal* på huvudmannens vägnar. Fall då han bara har tagit emot ett anbud regleras i 19 §.

Vidare tar paragrafen bara sikte på fall då agenten har överskridit sin *behörighet*. Har agenten hållit sig inom behörigheten men gått utöver sin befogenhet, får situationen bedömas enligt 11 § avtalslagen. Huvudmannen blir i det fallet bunden av avtalet i och med avtalsslutet, om inte tredje man insåg eller bort inse att agenten överskred sin befogenhet.

Det har enligt paragrafen ingen betydelse hur huvudmannen har fått kännedom om avtalet. Detta innebär en ändring i förhållande till KomL, där det i motsvarande situation förutsätts att agenten inberättar avtalet (78 §) eller att tredje man underrättar huvudmannen därom (80 §). Den nu valda lösningen stämmer överens med den i den danska lagen. För att undgå att bli bunden av avtalet måste huvudmannen alltså reklamera även om han har fått kännedom om avtalet genom någon utomstående.

Huvudmannens meddelande skall ges till tredje man. Det kan ofta vara lämpligt att låta meddelandet gå genom agenten. Huvudmannen står i den situationen risken för att agenten underlåter att vidarebefordra reklamationen till tredje man eller att han gör det för sent. Av 36 § framgår att det däremot inte går ut över huvudmannen om en ändamålsenligt avsänd reklamation försenas, förvanskas eller förkommer på väg direkt från honom till tredje man. Detsamma bör gälla om ett sådant missöde skulle drabba en reklamation som på ändamålsenligt sätt har vidarebefordrats av agenten. Men skulle missödet inträffa under reklamationens befordran från huvudmannen till agenten, torde huvudmannen inte kunna åberopa reklamationen mot tredje man.

Reklamation skall ske utan oskäligt uppehåll från det att huvudmannen har fått kännedom om avtalet. Hur lång denna tidsfrist är får bli beroende

av omständigheterna i det enskilda fallet. En omständighet som kan inverka på bedömningen är vilket slags vara köpet avser, t. ex. om det rör sig om varor som är underkastade hastiga prisväxlingar. Huvudmannen bör i den situationen inte kunna spekulera på tredje mans bekostnad genom att dröja med en eventuell reklamation. Bedömningen kan också påverkas av om tredje man är näringsidkare eller privatperson. Man kan ofta kräva att reklamation sker mera skyndsamt mellan näringsidkare, t. ex. genom användande av telefax. Att reklamation sker via agenten, är inte i sig att betrakta som ett "oskäligt uppehåll". En sådan ordning är i många fall naturlig, i synnerhet när huvudmannen och agenten har sina respektive driftställen i olika länder.

Underlåter huvudmannen att reklamera på det sätt som anges i paragrafen, blir han bunden av avtalet genom passivitet. En förutsättning för detta får dock anses vara att tredje man har varit i god tro, dvs. att han varken insåg eller bort inse att agenten saknade behörighet.

19 §

Vill huvudmannen inte anta ett anbud som agenten har mottagit, skall huvudmannen meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått kännedom om anbudet. Gör han inte det, är anbudet antaget.

Vad som sägs i första stycket gäller inte då agenten och tredje man har avtalat att anbudet skall förfalla om huvudmannen inte uttryckligen antar det.

(Jfr 35 § i kommitténs förslag)

Paragrafen innehåller en bestämmelse om skyldighet för huvudmannen att reklamera till tredje man, om han inte vill anta anbud som denne har avgivit till agenten. Motsvarande bestämmelse finns i 79 och 80 §§ KomL och 17 § i den danska lagen.

I paragrafen regleras bara fall då agenten har mottagit *anbud* för huvudmannens räkning. Har agenten slutit avtal på huvudmannens vägnar kan i stället 18 § bli tillämplig.

Huvudregeln i *första stycket* bygger på förutsättningen att en tredje man, som agenten har inhämtat anbud från, i allmänhet räknar med att anbudet kommer att antas utan uttrycklig accept från huvudmannens sida. Vill huvudmannen inte anta anbudet, måste han reklamera till tredje man utan oskäligt uppehåll. Fristen löper från det att han tog emot anbudet eller på något annat sätt fick kännedom om det. Det förutsätts inte – som i 80 § KomL – att underrättelsen i det senare fallet kommer från tredje man. Reklamationskyldigheten gäller alltså även i fall då huvudmannen får kännedom om anbudet genom någon utomstående. Denna lösning har valts även i den danska lagen.

Huvudmannens reklamation kan antingen ske direkt till tredje man eller överbringas genom agenten. När det gäller risken för att reklamationen försenas, förvanskas eller förkommer gör sig samma synpunkter gällande som beträffande reklamationer enligt 18 §.

Även när det gäller inncbörden av begreppet "oskäligt uppehåll" hänvisas till vad som har anförts under 18 §.

I *andra stycket* finns ett undantag från reklamationskyldigheten enligt första stycket. Motsvarande undantag finns i både KomL och den danska lagen. Undantaget innebär att huvudmannen inte behöver reklamera för att undslippa bundenhet, om agenten och tredje man har avtalat att anbudet uttryckligen måste accepteras av huvudmannen för att denne skall bli bunden. Eftersom huvudmannen i regel torde sakna närmare kännedom om ett sådant avtal mellan agenten och tredje man, kan det vara tillrådligt för honom att alltid reklamera i fall där han inte vill anta ett anbud.

Om huvudmannen och tredje man från början har avtalat att anbud uttryckligen måste antas av huvudmannen för att binda denne, träder detta avtal i stället för bestämmelserna i förevarande paragraf. I det läget kan huvudmannen således inte bli bunden av passivitet på det sätt som anges i paragrafen.

20 §

Har tredje man avgett ett anbud till agenten och har denne sänt in anbudet till huvudmannen, har tredje man samma rätt att återkalla anbudet hos huvudmannen som om han själv hade sänt in anbudet.

Vad som sägs i första stycket gäller inte, om annat har avtalats mellan agenten och tredje man.

(Jfr 36 § i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om tredje mans möjlighet att återkalla anbud som avgetts till agenten. Den motsvaras av 81 § KomL och 18 § i den danska lagen.

Enligt avtalslagens bestämmelser är ett anbud i princip bindande för den som har avgett det. Anbudet gäller dock inte om det återkallas hos adressaten innan denne tar del av det eller samtidigt därmed (7 § avtalslagen).

Denna bestämmelse i avtalslagen är direkt tillämplig när det gäller tredje mans möjlighet att återkalla ett anbud hos agenten.

Första stycket i förevarande paragraf ger tredje man möjlighet att återkalla anbudet även sedan agenten har tagit del av det och sänt det vidare till huvudmannen. Återkallelse skall i så fall ske hos huvudmannen som om anbudet hade avgetts direkt till denne i stället för till agenten. Frågan vilken verkan som skall tillerkännas återkallelsen får sedan bedömas enligt den nyss nämnda bestämmelsen i avtalslagen, varvid huvudmannen betraktas som anbudets adressat. Har återkallelsen kommit huvudmannen till handa innan denne har tagit del av anbudet eller samtidigt därmed, är anbudet alltså inte bindande för tredje man.

En återkallelse som avses i denna paragraf omfattas inte av bestämmelsen i 4 § utan går på avsändarens risk.

Paragrafen avser inte fall då agenten har fullmakt att sluta avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar. Tredje man kan alltså inte återkalla ett anbud hos huvudmannen efter det att han har träffat ett avtal med agenten. Tredje mans möjlighet att återkalla anbudet hos agenten får bedömas enligt den bestämmelse i avtalslagen som nyss har berörts.

Det kan i sammanhanget nämnas att tredje mans bundenhet av ett

anbud efter det att huvudmannen har tagit del av det i undantagsfall kan komma att påverkas av vad som i 39 § avtalslagen sägs om rättsläget innan en parts rätthandling inverkat bestämmande på motpartens handlingssätt.

Av *andra stycket* framgår att agenten och tredje man kan avtala bort möjligheten till återkallelse enligt första stycket. Ett skäl att sätta upp ett sådant avtalsvillkor kan vara att agenten vill förvissa sig om att ett varuparti verkligen försäljs, så att han inte behöver ta kontakt med andra eventuella köpare.

21 §

Har en tredje man som är näringsidkare förhandlat med agenten och därefter fått ett meddelande från huvudmannen att denne bekräftar ett avtal eller antar ett anbud som agenten har sänt in, skall tredje man, om han anser att han inte har slutit något avtal eller avgett något anbud eller att avtalet eller anbudet är oriktigt återgivet, meddela huvudmannen detta utan oskäligt uppehåll. Gör tredje man inte det och kan han inte heller visa att meddelandet var oriktigt, anses han ha ingått ett avtal med det innehåll som meddelandet från huvudmannen utvisar.

(Jfr 37 § i kommitténs förslag)

I paragrafen föreskrivs en skyldighet för tredje man att reklamera till huvudmannen i situationer där tredje man får en bekräftelse från huvudmannen som tredje man anser avviker från vad som har förekommit mellan honom och agenten. Bestämmelsen motsvaras av 82 § KomL och 19 § i den danska lagen.

Reklamationskyldigheten enligt denna paragraf gäller bara om tredje man är näringsidkare. Termen näringsidkare är ganska vanligt förekommande i näringsrättslig och konsumenträttslig lagstiftning. I överensstämmelse med vad som är fallet i denna lagstiftning skall termen fattas i vidsträckt mening, dvs. såsom omfattande varje fysisk eller juridisk person som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk natur. Även statliga och kommunala organ som driver verksamhet av denna natur är att betrakta som näringsidkare i lagens mening. Det ligger i sakens natur att paragrafen bara gäller när näringsidkaren har handlat i och för sin rörelse. Om t. ex. en innehavare av en affärsrörelse har köpt en bil för privat bruk genom en handelsagent är han inte att betrakta som näringsidkare såvitt avser den affären.

Enligt den danska lagen gäller reklamationskyldigheten bara om tredje man sedan tidigare står i affärsförbindelse med huvudmannen. Denna förutsättning, som för övrigt återfinns redan i 1917 års danska kommissionslag, har inte tagits in i det svenska lagförslaget. Paragrafens bestämmelse om reklamationskyldighet gäller alltså även en tredje man som för första gången kommer i förbindelse med huvudmannen.

En ytterligare förutsättning för att reklamationskyldigheten skall inträda är att det har förekommit förhandlingar mellan tredje man och agenten. I de flesta situationer då dessa har varit i kontakt med varandra och diskuterat t. ex. priser och andra avtalsvillkor, får förhandlingar i paragrafens mening anses ha ägt rum. Om agenten däremot har blivit avvisad

redan vid den första kontakten med tredje man utan att denne har gått in i några diskussioner med anledning av agentens initiativ, kan förhandlingar inte anses ha kommit till stånd. Bevisbördan för att förhandlingar har ägt rum ligger på huvudmannen.

I paragrafen förutsätts vidare att det är agenten som har underrättat huvudmannen om att han har träffat avtal med tredje man eller att denne har avgett ett anbud. Denna förutsättning finns inte i KomL men ingår i den danska lagens bestämmelser. Förvärande paragraf gäller alltså inte fall då tredje man själv underrättar huvudmannen om avtalet eller anbudet. I dessa situationer får huvudmannens svar bedömas enligt bestämmelserna om *oren accept* i 6 § avtalslagen.

En annan skillnad i förhållande till KomL är att det i förvärande paragraf inte ställs upp något krav på att huvudmannen i sitt meddelande till tredje man uttryckligen åberopar de mellan denne och agenten förda förhandlingarna (se betr. tillämpningen av KomL:s bestämmelser NJA 1939 s. 556). Att så ändå sker är väl i de flesta fall naturligt, men skulle det ha underlåtitis får huvudmannen likväl åberopa meddelandet. Denna lösning överensstämmer med regleringen i den danska lagen.

Paragrafen omfattar både fall då tredje man gör gällande att han över huvud taget inte har ingått något avtal eller avgett något anbud och fall då han anser att avtalet eller anbudet är oriktigt återgivet.

Vill tredje man reklamera, skall han göra det utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått meddelandet från huvudmannen. Tidsfristens längd får bli beroende av omständigheterna i det enskilda fallet (jfr vad som sagts under 18 §). Reklamationen skall sändas direkt till huvudmannen och inte gå genom agenten. Huvudmannen står enligt 36 § risken för att en ändamålsenligt avsänd reklamation försenas, förvanskas eller förkommer.

Följden av att tredje man underlåter att reklamera i behörig ordning är att han får bevisbördan för att han inte har ingått ett avtal av det innehåll som anges i meddelandet från huvudmannen. Underlåtenheten föranleder alltså inte — som vid tillämpning av passivitetsregeln i 6 § avtalslagen — att han direkt blir bunden av det av motparten hävdade avtalsinnehållet.

Kan tredje man visa att något annat har förekommit vid förhandlingarna mellan honom och agenten än vad som angivits i meddelandet från huvudmannen, får vad som sålunda visats läggas till grund för bedömningen av parternas eventuella förpliktelser. Om agenten har haft behörighet att sluta avtal på huvudmannens vägnar, blir huvudmannen bunden av det avtalsinnehåll som har styrkts av tredje man. Lyckas tredje man visa att han har avgett ett anbud av visst innehåll, får bedömningen ske utifrån det förhållandet. I många fall torde därvid huvudmannens meddelande till tredje man vara att betrakta som en reklamation enligt 19 §, innfattande ett avslag på tredje mans anbud. Motsvarande resonemang kan föras om agenten har överskridit sin behörighet på det sätt som anges i 18 §. Och kan tredje man visa att han över huvud taget inte har träffat något avtal eller avgett något anbud, får detta bli utgångspunkten för bedömningen.

Förmår tredje man inte visa att hans version är den riktiga, leder hans underlåtenhet att reklamera till att han blir bunden av det avtalsinnehåll som framgår av meddelandet från huvudmannen.

Agenten får inte utan särskilt bemyndigande ta emot betalning för sålda varor eller efter det att ett avtal har ingåtts medge anstånd med betalning eller nedsättning i priset eller annan ändring i avtalet.

Får huvudmannen kännedom om att agenten utan bemyndigande har vidtagit en åtgärd som avses i första stycket beträffande ett avtal som kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan eller som har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten, skall huvudmannen, om han inte vill godkänna åtgärden, meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll. Gör han inte det, anses han ha godkänt åtgärden.

I fråga om hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

(Jfr 38 § i kommitténs förslag)

Av paragrafen framgår att agenten som huvudregel måste ha särskilt bemyndigande från huvudmannen för att få ta emot betalning eller medge ändring i ett avtal. Skulle agenten obehörigen vidta en sådan åtgärd har huvudmannen en reklamationsplikt gentemot tredje man, om han inte vill godkänna åtgärden. Motsvarande bestämmelse finns i 83 § KomL och 20 § i den danska lagen.

En agent kan enligt 17 § få bemyndigande att sluta avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar. Ett sådant bemyndigande innefattar inte rätt att ta emot betalning eller att efter avtalsslutet medge ändring i avtalsvillkoren. För att agenten skall få vidta sådana åtgärder krävs ett särskilt bemyndigande enligt *första stycket* i förevarande paragraf.

När det gäller rätt att ta emot betalning för sålda varor och att medge anstånd med betalningen tar paragrafen bara sikte på försäljningsagentur. Agentens möjligheter att medge andra ändringar i ett avtal kan däremot aktualiseras även vid inköpsagentur.

Ett bemyndigande att ta emot betalning kan ges i form av en inkassofullmakt från huvudmannen. Men bemyndigandet kan också framgå på annat sätt. Om huvudmannen har deponerat ett mindre varulager hos agenten för försäljning över disk, kan man normalt utgå från att agenten har behörighet att ta emot betalning för dessa varor. Och har en agent vid upprepade tillfällen tagit emot betalning för sålda varor utan protest från huvudmannens sida, får agenten i många fall anses ha förvärvat s.k. toleransfullmakt från denne.

Av 6 § andra stycket framgår att mottagna medel skall hållas avskilda.

Om agenten obehörigen har tagit emot betalning eller medgett ändring i ett avtal, måste huvudmannen enligt *andra stycket* reklamera till tredje man, om han inte vill godkänna agentens åtgärd. Enligt KomL föreligger reklamationsplikt bara i det fallet agenten har tagit emot betalning. I de andra fallen av behörighetsöverskridande har rättsläget varit oklart med avseende på huvudmannens reklamationsplikt. Den danska lagen omfattar samma typer av behörighetsöverskridande som det nu framlagda förslaget.

Huvudmannens reklamationsplikt enligt andra stycket gäller bara i fall då det ursprungliga avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens

medverkan (jfr 9 § punkt 1) eller då det har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten (jfr 9 § punkt 3). Begreppet "kundkrets" omfattar vid försäljningsagentur köpare och vid inköpsagentur säljare, jfr vad som sagts under 9 §. Reklamationsplikt föreligger alltså inte om det ursprungliga avtalet är frukten av huvudmannens eget arbete eller insatser av en annan agent, förutsatt att tredje man inte hör till det område eller den kundkrets som har tilldelats den agent som sedan har gått med på betalningsansåndet eller ändringen av avtalet. Den nu valda avgränsningen av tillämpningsområdet stämmer överens med motsvarande bestämmelse i KomL men är snävare än regleringen i den danska lagen.

Huvudmannens reklamation till tredje man skall ske utan oskäligt uppehåll efter det att huvudmannen har fått kännedom om betalningen eller ändringen av avtalet. Vad som skall anses utgöra "oskäligt uppehåll" beror på omständigheterna i det enskilda fallet (jfr vad som sagts under 18 §). Det har ingen betydelse hur huvudmannen har fått kännedom om agentens handlande. Detta är en skillnad i förhållande till KomL, där det förutsätts att underrättelsen om agentens åtgärd kommer från agenten eller köparen. Däremot stämmer den lösning som i detta avseende valts i förevarande paragraf överens med den danska lagen.

Av 36 § framgår att det är tredje man som står risken för att en ändamålsenligt avsänd reklamation från huvudmannen försenas, förvanskas eller förkommer. I den frågan hänvisas till vad som anförts under 18 §.

Följden av att huvudmannen underlåter att reklamera på angivet sätt är att tredje man kan åberopa betalningen resp. det nya avtalsinnehållet mot honom. En förutsättning för detta får dock anses vara att tredje man har varit i god tro, dvs. att han varken insåg eller bort inse att agenten saknade behörighet.

I tredje stycket finns en hänvisning till hemförsäljningslagen. Enligt 12 § första stycket denna lag skall ett ombud som anlåtats av en näringsidkare anses ha behörighet att bl. a. ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Andra stycket i samma paragraf har hittills innehållit en erinran om att det i KomL finns särskilda bestämmelser om handelsagenter och handelsresande. Denna erinran utgår nu ur hemförsäljningslagen (se lagförslag 3). När en agent bedriver hemförsäljning kommer alltså konsumenten alltid att kunna betala till agenten med befriande verkan.

I 23 § behandlas det fallet att agenten har träffat avgörande med tredje man med anledning av dennes reklamation på grund av fel eller dröjsmål. Det kan ibland vara vanskligt att dra gränsen mellan ett sådant avgörande och en ändring av avtalet. Om agenten av good-will-skäl godtar en ogrundad reklamation från tredje mans sida eller överkompenserar denne med anledning av en i och för sig befogad reklamation, finns det visst utrymme för att se det hela som en ändring av avtalet i stället för ren reklamationshantering. Med tanke på sådana gränsfall har 22 och 23 §§ utformats i nära anslutning till varandra. Det torde därför inte spela någon roll i praktiken, om man kommer fram till att ett gränsfall av detta slag är att betrakta som ett avgörande med anledning av tredje mans reklamation (23 §) eller som en ren ändring av avtalet (22 §).

Vill tredje man åberopa fel i en köpt vara eller dröjsmål med dess avlämnande eller vill han ge huvudmannen något annat meddelande som rör uppfyllelsen av ett avtal, får han vända sig till agenten, om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan eller har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten. Denne får inte utan särskilt bemyndigande träffa något avgörande med anledning av ett sådant meddelande.

Får huvudmannen kännedom om att agenten utan bemyndigande har träffat ett sådant avgörande som avses i första stycket, skall huvudmannen, om han inte vill godkänna avgörandet, meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll. Gör han inte det, anses han ha godkänt avgörandet.

(Jfr 39 § i kommitténs förslag)

Paragrafen ger tredje man rätt att under vissa förhållanden vända sig till agenten i stället för till huvudmannen, om han vill framföra en reklamation eller något annat meddelande som rör uppfyllelsen av avtalet. Den reglerar också i vad mån huvudmannen blir bunden av agentens handlingar i dessa situationer. Paragrafen motsvaras delvis av 84 § KomL och 21 § i den danska lagen.

Av första stycket framgår vilka slags meddelanden från tredje man som omfattas av paragrafens bestämmelser. Där tas först upp reklamationer med anledning av fel i försålda varor eller dröjsmål med deras avlämnande. I den delen gäller paragrafen bara försäljningsagentur.

I första stycket nämns sedan andra meddelanden som rör uppfyllelsen av ett avtal. Sådana meddelanden kan förekomma vid både försäljningsagentur och inköpsagentur. Hit hör meddelanden enligt 6 § hemförsäljningslagen (1981:1361) från konsumenter som vill utnyttja sin ångerrätt. Vidare avses t. ex. order om leverans vid s. k. avropsavtal och specifikationsuppgifter i fall där köparen först efter köpslutet närmare skall bestämma varans form, mått eller andra egenskaper. Vid inköpsagentur kan paragrafen bli tillämplig på säljarens uppmaning till köparen att omhänderta eller avhämta varor. Däremot handlar paragrafen inte om sådana meddelanden från tredje man till huvudmannen som rör något annat än fullgörande av ett ingånget avtal. Utanför paragrafen faller exempelvis meddelanden enligt 21 § att tredje man anser att ett besked från huvudmannen avviker från vad han har överenskommit med agenten.

Tredje man har, i de situationer som nu avses, fullgjort sin underrättelseskyldighet – t. ex. avseende reklamation – om underrättelsen har lämnats i rätt tid hos agenten. Tredje mans rätt påverkas inte av om agenten sedan underlåter att omedelbart föra meddelandet vidare eller om detta förkommer eller försenas på vägen mellan agenten och huvudmannen.

Tredje mans rätt att rikta meddelanden till agenten gäller i fall då avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan (jfr 9 § punkt 1) eller det har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten (jfr 9 § punkt 3). Denna lösning stämmer överens med regleringen i KomL men avviker från den danska lagen som bara tar sikte på fall då agenten har medverkat vid avtalets tillkomst. Begreppet "kundkrets" omfattar vid försäljningsagentur köpare och vid inköpsagentur säljare, jfr vad som sagts under 9 §.

Agenten får inte utan särskilt bemyndigande träffa något avgörande med tredje man med anledning av reklamationer och andra meddelanden som han har mottagit. Det är härvid inte tillräckligt att agenten har bemyndigande att sluta avtal om försäljning eller köp enligt 17 § eller att uppbära betalning eller medge ändring i avtalet enligt 22 §. Som har påpekats under 22 § kan det dock ibland vara tveksamt om vissa åtgärder från agentens sida innebär en ändring av avtalet enligt 22 § eller ett avgörande till följd av reklamation enligt förevarande paragraf.

Om agenten obehörigen har träffat ett avgörande med tredje man, måste huvudmannen enligt andra stycket reklamera till denne om han inte vill godkänna avgörandet. Annars blir han bunden av detta. Denna bestämmelse, som inte finns med i vare sig KomL eller den danska lagen, har särskild betydelse vid konsumentköp. En konsument bör nämligen i de nu avsedda situationerna kunna räkna med att det besked han får från agenten kommer att godtas av huvudmannen, om denne inte lämnar motsatt besked inom en inte alltför lång tid. Det kan i sammanhanget påpekas att bestämmelsen om s. k. legal ställningsfullmakt i 12 § hemförsäljningslagen inte – vare sig i sin hittillsvarande lydelse eller i den nya lydelsen enligt lagförslag 3 – ger agenten behörighet att på huvudmannens vägnar träffa sådana avgöranden som avses i förevarande paragraf.

Huvudmannans reklamation till tredje man skall ske utan oskäligt uppehåll från det att huvudmannen har fått kännedom om agentens åtgärd. Det är tredje man som står risken för att en ändamålsenligt avsänd reklamation försenas, förvanskas eller förkommer (se 36 §). I dessa frågor hänvisas till vad som har anförts under 18 och 22 §§.

Agenturavtalets upphörande m. m.

I detta avsnitt regleras framför allt parternas möjligheter att frånträda ett agenturavtal och agentens rätt till avgångsvederlag då avtalet upphör. Dessa frågor spelar en central roll i EG-direktivet (artiklarna 14–19). Avsnittet innehåller också bestämmelser om verkan av konkurs och om agentens åligganden efter agenturavtalets upphörande.

24 §

Ett agenturavtal som inte har ingåtts för viss tid får av agenten eller huvudmannen uppsägas att upphöra efter den uppsägningstid som anges i andra stycket.

Uppsägningstiden är en månad under det första året av uppdragstiden. Uppsägningstiden förlängs sedan med en månad för varje påbörjat år av uppdragstiden till dess att uppsägningstiden uppgår till sex månader.

Parterna kan inte i förväg avtala om kortare uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket. Dock får de avtala att uppsägning från agentens sida får ske med tre månaders uppsägningstid även om uppdragstiden har varat tre år eller längre.

Om parterna avtalar om längre uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket, får uppsägningstiden inte vara kortare vid uppsägning från huvudmannens sida än vid uppsägning från agentens sida.

Uppsägningstiden räknas från utgången av den kalendermånad då uppsägningen skedde.

(Jfr 26 § andra och tredje styckena i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om uppsägning av icke tidsbestämda agenturavtal. Bestämmelser i motsvarande hänseende finns i 76 § jämförd med 46 och 50 §§ KomL, 22 § i den danska lagen och artikel 15 i EG-direktivet.

Ett agenturavtal kan antingen vara tidsbestämt eller gälla för obestämd tid. Avtalet är *tidsbestämt* om man har angett att det skall gälla under en viss tidsrymd eller har fastställt datum för dess upphörande. Ett avtal kan också göras tidsbestämt genom att man ingår det för t. ex. "en säsong" eller på något annat sätt gör det möjligt att indirekt bestämma avtalstiden. Ibland kan det vara svårt att avgöra om avtalet är tidsbestämt eller inte, i synnerhet när det har ingåtts muntligen. Man får i sådana fall försöka fastställa parternas mening enligt vanliga tolkningsregler.

Ett avtal gäller för *obestämd tid* om det, tolkat på nyss angivet sätt, enligt sitt innehåll gäller tills vidare eller då inte någon slutpunkt direkt eller indirekt framgår av avtalet eller omständigheterna. Om avtalets slutpunkt är knuten till ett faktum som är ovisst i den meningen att man inte med säkerhet vet om det över huvud kommer att inträffa, får avtalet anses vara slutet på obestämd tid. Som exempel kan nämnas att ett agenturavtal innehåller den klausulen att avtalet skall upphöra om Sverige råkar i krig. Avtalets slutpunkt kan också vara knuten till ett faktum som visserligen med säkerhet kommer att inträffa men där tidpunkten för detta inte ens på ett ungefär kan beräknas. Dessa fall kan vara mer svårbedömda. Typexemplet är att avtalet har slutits på en parts livstid. Även i det fallet torde övervägande skäl tala för att avtalet skall anses slutet på obestämd tid.

En särskild fråga är hur man i sammanhanget skall se på agenturavtal som har slutits för mycket lång tid. Grundinställningen bör vara att även ett sådant avtal skall betraktas som tidsbestämt. Framstår avtalsvillkoret om avtalstidens längd som oskäligt, finns det möjlighet att jämka det med stöd av bestämmelserna i 36 § avtalslagen. Den frågan kan dock inte analyseras närmare här.

Det ligger i sakens natur att både agenten och huvudmannen när som helst kan dra sig ur agenturförhållandet. Ingen av dem kan alltså tvångsvis – t. ex. vid vite – genomdriva att den andre mot sin vilja fortsätter samarbetet dem emellan. Innebörden av att en part säger upp agenturavtalet i enlighet med bestämmelserna i förevarande paragraf är att parten därigenom inte begår något avtalsbrott som kan ge medkontrahenten rätt till skadestånd (se 34 § första stycket).

Bestämmelserna i förevarande paragraf ger inte uttömmande besked om under vilka förhållanden ett agenturförhållande kan komma att avbrytas. I 26 § finns t. ex. bestämmelser om omedelbar uppsägning på grund av avtalsbrott och annan viktig grund. Försätts någondera parten i konkurs upphör avtalet enligt 27 § automatiskt att gälla. Vid dödsfall blir agenturavtalets bestånd beroende av de närmare omständigheterna i varje enskilt fall. Den frågan behandlas under 26 och 28 §§.

Förevarande paragraf handlar som sagt om icke tidsbestämda avtal. Av

25 § framgår att ett tidsbestämt avtal under vissa förutsättningar omvandlas till att gälla för obestämd tid. Har så skett, tillämpas bestämmelserna i förevarande paragraf på avtalet.

Av *första stycket* framgår att ett icke tidsbestämt avtal när som helst kan sägas upp. Avtalet upphör sedan att gälla efter den uppsägningstid som anges i andra stycket. Uppsägning kan ske från antingen agentens eller huvudmannens sida.

En allmän rättsregel är att uppsägning av avtal inte får ske "i otid" eller i ond tro, dvs. på ett särskilt illojalt sätt eller vid en tidpunkt som valts i avsikt att skada medkontrahenten. Den som gör så kan bli skadeståndsskyldig, även om han inte bryter mot föreskrivna bestämmelser om uppsägningstid. Det skulle kunna göras gällande att denna allmänna regel vore tillämplig i fall då huvudmannen säger upp en agent som just har börjat bli framgångsrik. På den frågan kan följande synsätt anläggas. Agenturavtalet är ett bra instrument för huvudmannen, då han vill komma in på en ny marknad. Lyckas agenten introducera huvudmannens produkt på marknaden och bygga upp en kundkrets, blir huvudmannen ofta intresserad av att säga upp agenten och själv ta över försäljningen. Agenten har i regel inte haft några intäkter av betydelse under inarbetningsskedet. På grund av provisionssystemets natur kommer de egentliga intäkterna först efteråt, då kundkretsen är uppbyggd och försäljningen har tagit fart. Det kan i detta läge vara naturligt att agenten uppfattar en uppsägning från huvudmannens sida som illojal. I sammanhanget måste man dock komma ihåg att agentens väsentliga funktion är just att uppbygga en marknad. Att huvudmannen sedan säger upp avtalet får ses som naturligt och grundat på ekonomiska, affärsmässiga överväganden. Agentens anspråk på rättsskydd kan här tillgodoses genom reglerna om avgångsvederlag i 28–30 §§. Det kan därför inte komma i fråga att i denna situation anse huvudmannen skadeståndsskyldig enligt en allmän regel av det slag som nyss berörts.

Lagen innehåller inga formkrav med avseende på uppsägningen utan lämnar utrymme för att denna sker antingen muntligt eller skriftligt. Det står dock parterna fritt att i agenturavtalet föreskriva att uppsägningen skall ske i viss form. Ett meddelande om uppsägning befordras på avsändarens risk (jfr 36 §).

I *andra stycket* finns bestämmelser om uppsägningstidens längd. De har utformats efter förebild av den danska lagen. EG-direktivet ger i denna del visst utrymme för olika lösningar. Det kan nämnas att regleringen i västtysk rätt skiljer sig något från den danska.

Uppsägningstidens längd är beroende av hur länge uppdraget har varat. Den är en månad under det första året och förlängs sedan med en månad i taget för varje påbörjat år som avtalsförhållandet mellan agenten och huvudmannen består. Uppsägningstiden är alltså en månad det första året, två månader det andra året, tre månader det tredje året o. s. v. Den maximala uppsägningstiden är dock sex månader. Den tiden gäller när uppdraget har varat längre tid än fem år. Det står dock parterna fritt att komma överens om längre uppsägningstid (jfr tredje stycket).

Den uppdragstid som är avgörande för beräkningen av uppsägningstidens längd är tiden från avtalsförhållandets början fram till uppsägningen.

Uppsägningstiden räknas alltså vid denna beräkning inte in i uppdragstiden. Om avtalsförhållandet har bestått sedan den 1 januari 1992 och uppsägning sker den 15 december 1993 är uppsägningstiden således två månader (räknat från den 1 januari 1994, se sista stycket).

I *tredje stycket* anges i vad mån andra styckets bestämmelser om uppsägningstid är tvingande. Uppsägningstiden under uppdragets tre första år får aldrig understiga vad som sägs i andra stycket (dvs. en, två resp. tre månader). Detta gäller vid uppsägning från såväl agentens som huvudmannens sida. Från och med uppdragets fjärde år gäller olika förutsättningar beroende på om det är agenten eller huvudmannen som säger upp avtalet. Förutsättningarna är strängare vid uppsägning från huvudmannens sida än vid uppsägning från agentens sida. När det gäller uppsägning från huvudmannens sida får parterna inte avtala om kortare uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket (dvs. fyra, fem resp. sex månader). Däremot står det parterna fritt att komma överens om en uppsägningstid på endast tre månader vid uppsägning från agentens sida.

De tvingande bestämmelserna i tredje stycket tar sikte bara på avtalsvillkor som tillkommit före uppsägningen. Efter det att uppsägning har skett är det inget som hindrar att parterna kommer överens om en snabbare takt för avveckling av avtalsförhållandet än vad som följer av dessa bestämmelser.

Ingenting hindrar att parterna kommer överens om längre uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket. Av *fjärde stycket* framgår att uppsägningstiden i så fall inte får vara kortare vid uppsägning från huvudmannens sida än vid uppsägning från agentens sida. Om parterna i strid mot denna regel har avtalat om en kortare uppsägningstid för huvudmannen än för agenten, bör den längre uppsägningstiden gälla även vid uppsägning från huvudmannens sida.

Femte stycket innehåller en bestämmelse om att uppsägningstiden skall räknas från utgången av den månad då uppsägningen skedde. Om avtalsförhållandet har bestått sedan den 1 januari 1992 och uppsägning sker den 15 december 1993 upphör avtalet alltså att gälla vid utgången av februari 1994.

Bestämmelsen i femte stycket är dispositiv. Parterna kan alltså avtala att uppsägningstiden skall börja löpa redan vid tiden för uppsägningen. Däremot kan de tvingande bestämmelserna i andra stycket inte kringgås genom ett avtalsvillkor om retroaktiv uppsägningstid, innebärande att uppsägningstiden skulle börja löpa viss tid före uppsägningen.

25 §

Ett agenturavtal som ingåtts för viss tid upphör vid avtalstidens slut.

Om parterna fortsätter agenturförhållandet efter avtalstidens slut, skall avtalet därefter betraktas som ett icke tidsbestämt avtal. Vid beräkningen av uppsägningstiden enligt 24 § för ett sådant avtal skall därvid tas hänsyn till hela den tid som agenturförhållandet har varat.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i andra stycket är inte bindande för parterna.

(Jfr 25 § och 26 § första stycket i kommitténs förslag)

I paragrafen finns bestämmelser om upphörande av tidsbestämda agenturavtal. Den har ingen direkt motsvarighet i KomL. Däremot har frågan reglerats i 23 § i den danska lagen samt artikel 14 och artikel 15 punkt 6 i EG-direktivet.

Under 24 § har lämnats en redogörelse för skillnaden mellan tidsbestämda agenturavtal och sådana som har ingåtts för obestämd tid. På samma sätt som vid icke tidsbestämda avtal kan båda parter när som helst dra sig ur ett avtal som ingåtts för viss tid. Men om så sker i strid mot vad som följer av avtalet, jämfört med tillämpliga lagbestämmelser, begår parten i fråga ett avtalsbrott med de konsekvenser som har berörts under 24 §.

I *första stycket* slås fast att ett tidsbestämt avtal upphör vid avtalstidens slut. Det krävs alltså inte att avtalet sägs upp för att agenturförhållandet skall upplösas. Däremot står det parterna fritt att komma överens om en uppsägningstid. En sådan överenskommelse kan t. ex. innebära att avtalet upphör att gälla en viss dag under förutsättning att någon av parterna har sagt upp avtalet senast ett visst tidigare datum och att avtalet, om uppsägning inte sker, fortsätter att gälla tills vidare. Parterna kan också komma överens om att agenturavtalet skall gälla för en viss minsta tid. Ett sådant avtal kan t. ex. gå ut på att avtalet skall gälla tills vidare men inte får sägas upp förrän efter en viss tidsperiod. I det fallet torde en uppsägning inte vara tillåten förrän den angivna tiden har löpt ut. Därefter får avtalet sägas upp som ett icke tidsbestämt avtal enligt bestämmelserna i 24 §. Möjligheterna till särpräglade konstruktioner på detta område begränsas av bestämmelserna i andra och tredje stycket.

Av *andra stycket* framgår att ett tidsbestämt avtal omvandlas till ett icke tidsbestämt avtal om parterna fortsätter avtalsförhållandet efter den tid då avtalet enligt sitt ursprungliga innehåll skulle ha upphört. Detta innebär att bestämmelserna om uppsägning i 24 § blir tillämpliga på agenturförhållandet. Av tredje stycket framgår att regleringen i andra stycket är tvingande.

Förhållandena kan variera från fall till fall. Parterna kan komma överens om att ett från början tidsbestämt avtal skall fortsätta att gälla tills vidare. Det kan också hända att parterna fortsätter sitt samarbete utan någon uttrycklig överenskommelse därom. I båda dessa fall kommer avtalet fortsättningsvis att gälla för obestämd tid. Men även om parterna kommer överens om en ny tidsperiod för avtalets fortsatta bestånd, förvandlas detta till ett icke tidsbestämt avtal enligt bestämmelsen i andra stycket. Avtalsvillkoret om en ny slutpunkt för agenturavtalet är alltså inte bindande för någondera parten.

En förutsättning för tillämpning av bestämmelserna i andra stycket är att det rör sig om en fortsättning av det ursprungliga avtalsförhållandet. Om det företas väsentliga ändringar i agenturavtalets innehåll eller om samarbetet mellan parterna upphör för en längre tid, är denna förutsättning inte uppfylld. Fortsätter agenturförhållandet på samma villkor som tidigare, bör dock inte ett kortvarigt uppehåll i samarbetet mellan parterna hindra att bestämmelserna i andra stycket blir tillämpliga. I övrigt får frågan huruvida det rör sig om en fortsättning av det ursprungliga agenturförhållandet avgöras efter en samlad bedömning av förhållandena i varje enskilt fall.

Åtgärder som en part vidtar endast för att avveckla ett avtal som har löpt ut kan naturligtvis inte medföra att avtalsförhållandet skall anses fortsätta (jfr 32 §). Däremot rör det sig om ett fortsatt avtalsförhållande om agenten driver verksamheten vidare "som vanligt" och detta accepteras av huvudmannen. I fall då kundkretsen är upparbetad och agentens arbete består i att vidmakthålla förbindelserna med gamla kunder kan det vara svårt att bedöma om agenten fortsätter sin verksamhet som vanligt, särskilt om beställningarna går direkt från kunderna till huvudmannen. Även i fall då beställningar råkar komma in till agenten, bör denne kunna vidarebefordra dem till huvudmannen utan att avtalet av det skälet skall anses förlängt.

När en agent sluter avtal med en kund åtar sig agenten ofta att ge service åt kunden. Uppfyllandet av denna biförpliktelse bör inte medföra att avtalet fortsätter att löpa.

Ett tidsbestämt agenturavtal kan innehålla en klausul om att huvudmannen har rätt att frånträda avtalet i förtid, om uppställda försäljningsmål inte uppnås. En sådan klausul påverkar inte avtalets karaktär av att vara tidsbestämt. Däremot kan den ha betydelse vid en bedömning huruvida huvudmannen har rätt att säga upp avtalet på grund av avtalsbrott enligt bestämmelserna i 26 § första stycket punkt 1.

När ett tidsbestämt avtal har omvandlats till ett avtal för obestämd tid gäller, som tidigare nämnts, bestämmelserna om uppsägningstid i 24 § med avseende på det förlängda avtalet. Av andra stycket andra meningen i förevarande paragraf framgår att man vid beräkningen av uppsägningstiden skall ta hänsyn till hela den tid som agenturförhållandet har varat, dvs. även till tiden innan avtalet förlängdes. Som exempel kan tas att ett agenturavtal har slutits för tiden den 1 januari 1992 – den 31 december 1993 och att agenturförhållandet sedan fortsätter. Om avtalet sägs upp den 1 juni 1994 är uppdragstiden då inne på det tredje året, vilket innebär att uppsägningstiden enligt 24 § andra stycket blir tre månader.

Av *tredje stycket* framgår att bestämmelserna i andra stycket är tvingande gentemot bägge parter. Denna reglering syftar till att motverka, att parterna kringgår bestämmelserna om uppsägningstid vid icke tidsbestämda avtal genom att i stället träffa upprepade tidsbestämda avtal.

26 §

Agenten eller huvudmannen får säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan, om

1. motparten har underlåtit att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet eller lagen och avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den andre samt motparten insåg eller borde ha insett detta, eller

2. det annars finns en viktig grund för att frånträda avtalet i förtid.

Den som vill säga upp avtalet i förtid skall göra detta utan oskäligt uppehåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om den omständighet som han åberopar. Gör han inte det, förlorar han rätten att åberopa omständigheten.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

(Jfr 27 § i kommitténs förslag)

Paragrafen reglerar parternas möjligheter att säga upp ett agenturavtal i förtid. I KomL kan parternas möjligheter härtill utläsas av 46, 51 och 76 §§. Frågan regleras i den danska lagen i 24 §. EG-direktivet överlämnar åt de enskilda medlemsstaterna att självständigt reglera frågan (artikel 16).

Såväl agenten som huvudmannen kan när som helst dra sig ur ett agenturförhållande (jfr vad som har sagts under 24 §). Men om någon gör så i strid mot tillämpliga bestämmelser om uppsägning, kan han bli skadeståndsskyldig gentemot den andre. Bestämmelserna i 24 och 25 §§ ger möjlighet för vardera parten att säga upp ett agenturavtal som löper tills vidare utan att ange något skäl härför. Avtalet upphör då att gälla efter utgången av en uppsägningstid. I förevarande paragraf regleras möjligheten att säga upp ett agenturavtal utan att iaktta bestämmelserna om uppsägningstid. En sådan förtida uppsägning får ske bara under speciella förhållanden. Antingen skall uppsägningen motiveras av pliktförsummelse från motpartens sida (första stycket punkt 1). Uppsägningen har i det fallet karaktären av hävning på grund av avtalsbrott. Eller också skall det finnas någon annan viktig grund att frånträda avtalet i förtid (första stycket punkt 2).

Innebörden av att en part får säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan är alltså att han kan bringa detta till omedelbart upphörande utan att ådra sig skadeståndsskyldighet gentemot motparten. Den som säger upp avtalet löper risken av att det vid en kommande domstolsprövning skulle befinnas att han har felbedömt situationen och att han sålunda inte hade rätt att säga upp avtalet i förtid. Uppsägningen kan i den situationen föranleda skadeståndsskyldighet för honom enligt 34 § första stycket.

I 29 och 30 §§ finns bestämmelser som inskränker agentens rätt till avgångsvederlag. Många av de omständigheter som kan ha betydelse vid tillämpningen av dessa bestämmelser kan samtidigt inverka på bedömningen av rätten till omedelbar uppsägning enligt förevarande paragraf. Rekvisiten i de olika paragraferna skiljer sig dock åt på flera punkter.

Uppsägning kan ske antingen skriftligt eller muntligt. Ett meddelande om uppsägning befordras på avsändarens risk (jfr 36 §).

I *första stycket* punkt 1 behandlas rätten till förtida uppsägning till följd av avtalsbrott från motpartens sida. Grundförutsättningen är att motparten har underlåtit att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet eller lagen. Rätten att säga upp avtalet är i princip oberoende av orsaken till att motparten inte har fullgjort sina förpliktelser. Det krävs alltså inte att han har varit oaktsam. Endast om en förpliktelse går ut på att visa omsorg, ingår vållande i rekvisitet för avtalsbrott och därmed också i rekvisitet för förtida frånträdande.

Vidare förutsätts att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den som vill frånträda avtalet. Väsentlighetsbedömningen tar inte sikte på avtalsbrottet som sådant utan på dess verkan. Det är således inte av avgörande betydelse vilken typ av avtalsbrott det rör sig om eller huruvida avtalsbrottet avser en huvudförpliktelse eller en biförpliktelse. Vid väsentlighetsbedömningen bör man först och främst se på avtalsbrottets ekonomiska verkningar för den drabbade parten. Men även andra omständigheter kan vara av betydelse. Om ett avtalsbrott upprepas kan upprepningen vara en

omständighet att beakta. Ett avtalsbrott kan vidare, utan att direkt innebära en ekonomisk förlust, leda till en sådan rubbning av förtroendeförhållandet mellan parterna att den drabbade parten av det skälet bör ha rätt att frånträda avtalet i förtid. Detta är fallet särskilt om motparten har handlat illojalt eller grovt försumligt.

En ytterligare förutsättning för att en part skall få frånträda agenturavtalet i förtid enligt punkt 1 är att den som begick avtalsbrottet insåg eller borde ha insett att avtalsbrottet var av väsentig betydelse för den andra parten. Om sålunda ett mindre avtalsbrott av viss karaktär allmänt sett inte kan anses vara väsentligt för en part i ett agenturförhållande men det på grund av särskilda förhållanden hos den aktuella parten kommer att få stor betydelse, har denne inte rätt att häva agenturavtalet med mindre den som begick avtalsbrottet insåg vilken betydelse avtalsbrottet hade för den drabbade parten eller på grund av omständigheterna borde ha insett det.

Det är inte möjligt att räkna upp alla de situationer som kan tänkas utgöra avtalsbrott. Bedömningen huruvida avtalsbrott föreligger får i första hand ske mot bakgrund av vad parterna har kommit överens om i agenturavtalet och vad som i lagen föreskrivs om parternas skyldigheter mot varandra. Andra förhållanden som kan ha betydelse för bedömningen är vad som är sedvanligt inom branschen och vad som får anses ha varit underförstått mellan parterna. Även omständigheter vid sidan av de nu berörda kan beaktas, t. ex. i vad mån ett avsteg från avtalsinnehållet har föranletts av någon åtgärd från motpartens sida. I det följande berörs några praktiskt viktiga situationer där frågan om avtalsbrott aktualiseras.

Huvudmannen kan lägga agenten till last att denne inte har gjort tillräckliga försäljningsansträngningar eller inte har uppnått tillfredsställande försäljningsresultat. Man får här skilja mellan fall då avtalet ger ledning för vad agenten skall göra och fall då avtalet inte ger någon sådan ledning. I det senare fallet får man bedöma vilka generella krav som kan ställas på agenten. Av 5 § andra stycket punkt 1 framgår att agenten har en plikt att göra skäligen ansträngningar för att inhämta anbud och — i förekommande fall — sluta avtal. Omfattningen av denna plikt får bedömas mot bakgrund av agenturavtalets innehåll, sedvanan inom branschen och övriga omständigheter. Kraven på agentens ansträngningar torde i regel kunna sättas lägre när det är fråga om en etablerad kundkrets och en inarbetad produkt än när man i ett initialskede är i färd med att introducera en ny produkt på marknaden. Omständigheter som skärper kraven på aktivitet från agentens sida kan vara att han har tilldelats ett visst område eller en viss kundkrets eller att han är berättigad till fast vederlag som inte är beroende av försäljningsresultatet.

Bland de fall då avtalet reglerar vad agenten skall göra kan man urskilja dels fixerade krav på t. ex. viss minimiförsäljning eller visst antal resor, dels mera allmänt hållna krav, t. ex. att agenten skall göra sitt bästa.

Om agenten inte lyckas uppnå föreskriven minimiförsäljning föreligger avtalsbrott, oavsett orsaken till avvikelserna. Huvudmannen har då rätt att säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan, om avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för honom. Men angivande av en viss försäljningsvolym e. d. behöver inte alltid innebära ett villkor om att viss minimiförsälj-

ning skall uppnås. Ibland får kvantitetsangivelsen ses bara som en målsättning. Det förhållandet att agenten inte uppnår ett sådant mål innebär i sig inte ett avtalsbrott.

Där agentens åtagande går ut på att han skall göra sitt bästa eller eftersträva ett visst försäljningsresultat, ingår vållande i rekvisitet för avtalsbrott och därmed även i förutsättningarna för rätt till förtida uppsägning. Man måste i det fallet pröva om agenten har varit försumlig.

Vid bedömningen av agentens försäljningsarbete måste man beakta hur huvudmannen har uppträtt i avtalsförhållandet. Huvudmannen bör inte kunna åberopa bristande försäljningsresultat eller liknande om han har underlåtit att understödja agenten i dennes arbete, om han har gett oklara instruktioner eller om han i betydande omfattning själv har varit verksam inom ett område som har tilldelats agenten.

Ett annat förhållande som av huvudmannen kan ifrågasättas utgöra avtalsbrott från agentens sida är att denne innehar flera agenturer eller vid sidan av agenturen handlar för egen räkning. Det ligger ofta i huvudmannens intresse — åtminstone på kort sikt — att agenten uteslutande handlar med hans varor och inte med någon annans. Men för agenten kan det vara en fördel att ha ett varierat varusortiment med olika fabrikat eller märken, som gör det möjligt att erbjuda kundkretsen goda valmöjligheter. Något generellt förbud för agenten att sälja konkurrerande varor kan inte anses gälla. Bedömningen får ske från fall till fall. Ett eventuellt konkurrensförbud kan antingen grunda sig på en bestämmelse därom i avtalet eller anses följa av agentens skyldighet att vara lojal gentemot huvudmannen (jfr 5 § första stycket).

Om det i agenturavtalet finns en klausul som uttryckligen förbjuder agenten att handla med konkurrerande produkter eller att utan huvudmannens samtycke åta sig något annat uppdrag, är det i och för sig ett avtalsbrott från agentens sida att åsidosätta bestämmelsen i fråga. Huvudmannen har då rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan under förutsättning att avtalsbrottet har medfört en väsentlig nackdel för honom, i form av t. ex. betydande ekonomisk förlust eller rubbat förtroende för agenten. Väsentlighetsprövningen utgör här ett viktigt led i agentens rättskydd. En enstaka försäljning av produkter som konkurrerar med huvudmannens bör inte kunna åberopas av huvudmannen som skäl för att säga upp avtalet med omedelbar verkan därför att huvudmannen av någon annan anledning vill bli av med agenten i förtid.

I fall då något uttryckligt konkurrensförbud inte har tagits in i agenturavtalet, bör det för att avtalsbrott skall anses kunna föreligga krävas att agentens arbete för en annan huvudman eller för egen del verkligen kan antas skada huvudmannen. Vidare måste huvudmannens intresse av att ett konkurrensförbud i det särskilda fallet upprätthålls vägas mot agentens intresse av rörelsefrihet i ekonomiskt avseende. Härvid har sådana omständigheter betydelse som förtroendeförhållandets karaktär, inkomstens storlek och agentens behov av inkomst från annat håll.

Under introduktionsskedet krävs det normalt relativt stora ansträngningar från agentens sida. Han måste aktivt tala för den produkt som skall introduceras och lägga ned avsevärd tid och möda på uppdraget. Under

detta skede kan uppdraget vara svårt att förena med uppdrag från andra. Då produkten väl är inarbetad krävs det normalt mindre arbete från agentens sida, och han bör då ha större frihet att arbeta för vem han vill. Omständigheter som i det enskilda fallet kan tala mot att agenten får handla med konkurrerande produkter är att han har tilldelats ett visst område eller en viss kundkrets eller att han har tillförsäkrats ett fast vederlag. Men även i dessa fall måste man göra en samlad bedömning av alla omständigheter. Om agenten drev verksamhet av samma slag redan då han åtog sig agenturen, talar detta för att han även i fortsättningen skall få göra detta.

En agent som ämnar sälja produkter som direkt konkurrerar med huvudmannens bör inhämta dennes samtycke. Sådant samtycke kan ges inte endast uttryckligen utan även tyst genom passivitet eller konkludent handlande. För att kunna ta ställning i frågan är det nödvändigt att huvudmannen får kännedom om den verksamhet som kan komma i konflikt med hans intressen. Agentens informationsplikt enligt 5 § andra stycket punkt 2 får därför anses innefatta en skyldighet att underrätta huvudmannen om sådana förhållanden.

Särskilt då agenturförhållandet befinner sig i ett avvecklingsskede kan det ligga i agentens intresse att etablera kontakter med nya huvudmän, kanske inom samma bransch som den dittillsvarande huvudmannens. Uppsägningstiden har ju bland annat till syfte att ge agenten tillfälle till detta. Att då söka kontakt med nya huvudmän och eventuellt ingå nya agenturavtal kan inte anses innebära avtalsbrott (om inte agenten efter avtalets upphörande skall vara bunden av ett konkurrensförbud). Frågan om rätten att under det gamla avtalets bestånd påbörja arbetet för en konkurrent bör i princip bedömas på samma sätt som övriga fall av konkurrens. Agenten bör dock under avvecklingsskedet stå något friare än annars, särskilt om det är huvudmannen som har sagt upp avtalet.

Bestämmelsen om förtida frånträdande i första stycket punkt 1 tar sikte även på avtalsbrott från huvudmannens sida. Agenten kan t. ex. göra gällande att huvudmannen kränker agentens ensamrätt till ett visst område genom att själv bedriva försäljning inom området. Det bör till en början uppmärksammas att enbart det förhållandet att agenten har tilldelats ett visst område inte innebär att han har ensamrätt till det (jfr 9 § punkt 3). Ensamrätt förutsätter att parterna särskilt har avtalat om detta. Att agenten har ensamrätt innebär normalt att huvudmannen inte själv får vara verksam inom området och inte heller får uppdra åt någon annan agent att bedriva verksamhet där. Det kan dock förekomma att agenten får ensamrätt till ett område med det förbehållet att huvudmannen själv får sälja direkt inom området. Vare sig agenten har någon form av ensamrätt till området eller bara har tilldelats detta har han enligt 9 § punkt 3 rätt till provision på försäljningar inom området som kommer till stånd genom huvudmannens eget arbete (om inte något annat följer av avtalet mellan parterna). Det kan ändå innebära nackdelar för agenten att huvudmannen själv är verksam inom området. En sådan verksamhet kan, i vart fall om den sker i större omfattning, störa agentens försäljningsarbete. Verksamheten kan också få konsekvenser i fall då agenten är skyldig att uppnå en viss minimiförsäljning.

Om huvudmannen i enstaka fall säljer inom agentens ensamområde torde någon annan "påföljd" än provision inte bli aktuell. Skadestånd kan komma i fråga om agenten därutöver lider skada av intrånget. Men om huvudmannen systematiskt bearbetar området och bedriver direktförsäljning av större omfattning och betydelse för agenten, bör denne ha rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan på grund av avtalsbrott från huvudmannens sida.

Agenten kan också lägga huvudmannen till last att denne utan sakliga skäl underlåter att acceptera anbud som agenten sänder in till honom. Det finns i och för sig ingen allmän skyldighet för huvudmannen att godta insända anbud eller att redovisa för agenten varför han i ett visst fall väljer att inte göra det. Men skulle en ogrundad vägran upprepas från huvudmannens sida får han anses åsidosätta sina förpliktelser enligt agenturavtalet. Är avtalsbrottet av väsentlig betydelse för agenten, får denne säga upp avtalet med omedelbar verkan.

När en part frånträder agenturavtalet med omedelbar verkan enligt första stycket punkt 1 kan han ha rätt till skadestånd av motparten enligt bestämmelserna i 34 § första stycket.

Bestämmelsen i första stycket *punkt 2* ger vardera parten rätt att säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan, om det förligger någon annan viktig grund för detta än motpartens avtalsbrott. Denna bestämmelse kan jämföras med 76 § och 51 § andra stycket tredje meningen KomL. Enligt KomL är en part som säger upp agenturavtalet i förtid befriad från skadeståndsskyldighet, om det inte rimligen kan påfordras att uppdraget skall bestå. Detta är en något strängare förutsättning än den som gäller för rätt till uppsägning med omedelbar verkan enligt punkt 2 i förevarande paragraf (jfr prop. 1974:29 s. 69). Den danska lagen innehåller inte någon bestämmelse om rätt till förtida frånträdande i andra fall än vid avtalsbrott från motpartens sida.

De grunder för förtida uppsägning som avses i punkt 2 kan vara av varierande slag. Gemensamt för dem är dock att de hänför sig till förhållanden som har inträffat efter det att agenturavtalet ingicks. Frågan om avtalets giltighet, dvs. frågan huruvida bindande avtal över huvud taget har uppkommit, får bedömas enligt allmänna avtalsrättsliga regler. Det samma gäller frågor om jämkning av oskäligen avtalsklausuler.

Bestämmelsen i punkt 2 tar sikte inte bara på plötsligt inträffande omständigheter som i ett slag kastar förutsättningarna för avtalet över ända. Den bör också kunna tillämpas i fall då avtalets fullgörande successivt försvåras eller blir mera betungande till följd av omständigheter som inträffar eller förvärras under en utdragen tidsperiod. I sådana fall kan man till slut nå en gräns där parten i fråga får anses ha en viktig grund att frånträda avtalet i förtid. Detta gäller framför allt vid långvariga tidsbestämda avtal. Vid avtal som löper tills vidare bör man beakta i vad mån de inträffade förhållandena var förutsebara för parten och vilka möjligheter han alltså har haft att dra sig ur avtalsförhållandet med iakttagande av bestämmelserna om uppsägningstid.

Rent allmänt kan sägas att man vid bedömningen av vilka grunder som bör ge rätt till förtida uppsägning får väga kravet på stabilitet och trygghet i avtalsförhållandet mot behovet av rörlighet i ekonomiskt hänseende. Bedömningen får ske från fall till fall. Även om möjligheten att frånträda agenturavtalet i förtid nu har vidgats något jämfört med regleringen i KomL, är tanken att bestämmelsen i punkt 2 skall tillämpas förhållandevis restriktivt. Utgångspunkten bör fortfarande vara att ett agenturavtal är bindande för bägge parter. Det är svårt att uttömmande ange de situationer då det kan anses föreligga en viktig grund för förtida uppsägning. I det följande skall några typfall belysas.

Händelser med karaktär av force majeure får i regel anses innebära en viktig grund att frånträda agenturavtalet i förtid. Exempel på sådana händelser är krig, uppror eller inre oroligheter, rekvisition eller annat förfogande efter beslut av myndighet, införsel- eller utförselförbud, naturkatastrof, omfattande eldsvåda och betydande arbetskonflikt. En förutsättning för att en händelse av detta slag skall berättiga till förtida uppsägning får anses vara att händelsen utgör ett varaktigt hinder och i väsentlig mån minskar möjligheterna att fullfölja agenturavtalet. Det torde framför allt vara den part som närmast har drabbats av hindret i fråga som i dessa situationer vill frånträda avtalet i förtid. Denna möjlighet bör dock kunna utnyttjas även av den andra parten, där det står klart att medkontrahenten på grund av den inträffade händelsen inte har möjlighet att fullgöra sina åtaganden enligt agenturavtalet. Man bör alltså i den situationen inte behöva avvakta med uppsägningen tills det föreligger ett fullbordat avtalsbrott från medkontrahentens sida.

Även omständigheter av mera personlig natur bör kunna ge rätt att säga upp agenturavtalet i förtid. Långvarig eller svår sjukdom bör således berättiga en part att frånträda avtalet, om det inte skäligen kan krävas att han fortsätter avtalstiden eller uppsägningstiden ut. Däremot bör åldersskäl eller byte av bostadsort normalt inte ge sådan rätt. Om bostadsbytet har framtvingsats av hälsoskäl kommer dock saken i ett annat läge.

I fall då agenturavtalet har slutits för en mycket lång tid, kanske 10–20 år, kan det inträffa att en part vill frigöra sig från avtalet utan att kunna åberopa något annat skäl än t. ex. ändrade intressen eller tilltagande ålder. Det är inte tänkt att bestämmelsen om förtida uppsägning i förevarande punkt skall tillämpas i sådana fall. Skulle avtalsvillkoret om avtalstidens längd framstå som oskäligt, finns det i stället möjlighet att jämka det enligt bestämmelserna i 36 § avtalslagen. Det skulle föra för långt att i detta sammanhang gå in på de närmare förutsättningarna för en sådan jämkning.

Om en av parterna får förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken och hans möjligheter att driva verksamheten därigenom försvåras, bör båda parter ha rätt att säga upp avtalet i förtid. Mot bakgrund av att ett beslut om förordnande av förvaltare förutsätter att den enskilde lider av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande i sådan grad att han är ur stånd att vårda sig eller sin egendom, torde dock förutsättningar för att säga upp avtalet i förtid i de flesta fall föreligga redan före beslutet om förvaltarskap.

Ett förordnande om näringsförbud bör utan vidare ge medkontrahenten rätt att säga upp avtalet i förtid.

Det kan inträffa att en av parterna vill frånträda avtalet på grund av att medkontrahenten gjort sig skyldig till oegentligheter utan att förfarandet har något direkt samband med agenturförhållandet. Medkontrahenten kan t. ex. ha gjort sig skyldig till bestickning eller allvarlig ekonomisk brottslighet. Det ter sig i sådana fall ofta rimligt att den andre inte skall behöva fortsätta samarbetet och sätta sitt eget goda rykte på spel. Även i dessa fall bör det alltså finnas möjlighet att säga upp avtalet i förtid. En förutsättning får naturligtvis anses vara att det rör sig om förfaranden som är ägnade att i väsentlig mån rubba förtroendet för medkontrahenten. Denna ståndpunkt i frågan om betydelsen av oegentligheter från medkontrahentens sida skiljer sig från de överväganden i frågan som gjordes inför 1974 års ändringar i 51 och 52 §§ KomL (jfr prop. 1974: 29 s. 49 och 68 f.).

Om en av parterna dör under agenturavtalets bestånd, uppkommer fråga huruvida avtalet upphör som en automatisk följd av dödsfallet. När sakkunskap och andra personliga egenskaper hos den avlidne kan antas ha varit utslagsgivande för medkontrahentens val av partner, talar övervägande skäl för att så sker. I fall där det personliga förtroendeförhållandet inte har varit lika uttalat, bör utgångspunkten i stället vara att dödsboet träder in i agenturavtalet i den avlidnes ställe. Både dödsboet och medkontrahenten bör i dessa fall kunna säga upp avtalet i förtid, om det inte rimligen kan krävas att avtalet består under återstoden av avtalstiden eller en uppsägningstid.

Vad som nu sagts om omständigheter av personlig natur tar förstås sikte på fall där parten i fråga är en fysisk person. Sådana omständigheter kan inträffa även med avseende på befattningshavare i central ställning hos en part som är juridisk person. Också i sådana fall bör det finnas visst utrymme att tillämpa bestämmelsen i punkt 2 om förtida uppsägning. I de fallen torde det dock i regel finnas anledning att vara mera restriktiv vid bedömningen.

Det förhållandet att en av parterna – i första hand huvudmannen – lägger ned driften eller inskränker verksamheten bör inte kunna åberopas ensamt som skäl för att säga upp agenturavtalet i förtid. Det bör därvid inte ha någon betydelse om ändringen av verksamheten framstår som motiverad från företagsekonomisk synpunkt. Om huvudmannen överväger åtgärder av detta slag bör det med andra ord ingå som ett led i planeringen att han tar hänsyn till att avvecklingen skall föregås av en uppsägningstid eller att han är beredd att kompensera agenten för den skada denne kommer att åsamkas genom en förtida uppsägning.

Av *andra stycket* framgår att en uppsägning med omedelbar verkan skall vidtas utan oskäligt uppehåll. Tiden räknas från det att den som vill frånträda avtalet fick eller borde ha fått kännedom om den omständighet han åberopar. Håller han inte den tiden förlorar han rätten att åberopa omständigheten i fråga som grund för uppsägningen. En part i ett agenturförhållande bör alltså inte kunna dra sig ur förhållandet i förtid genom att hänvisa till omständigheter som inträffat långt tidigare och då inte föranledde honom att säga upp avtalet.

Det går inte att generellt ange hur lång tid som ligger i uttrycket oskäligt uppehåll. Beroende på omständigheterna kan det ibland röra sig om en frist på ett fåtal timmar eller en dag och i andra fall om en tidslängd på några dagar eller en vecka. En längre frist kan vara motiverad särskilt för större företag, som har flera beslutsinstanser.

Utgångspunkten för tidsfristen är då parten fick eller borde ha fått kännedom om den aktuella omständigheten. Det krävs alltså inte att parten faktiskt har fått sådan kännedom. Tidsfristen börjar löpa även i fall då en normalt aktsam näringsidkare i motsvarande situation borde ha uppmärksammat omständigheten i fråga.

Av tredje stycket framgår att paragrafens bestämmelser är tvingande till agentens förmån. Huvudmannen får alltså inte förbehålla sig rätt att säga upp avtalet i förtid på andra grunder än dem som tagits upp i paragrafen. Det torde däremot vara tillåtet att komma överens om att avtalet upphör vid någondera partens död. Förekomsten av ett sådant villkor visar att man vid avtalslutet har fäst stor vikt vid den partens personliga egenskaper, och det kan mycket väl vara så att avtalet hade förfallit som en direkt följd av dödsfallet även villkoret förutan (jfr vad som nyss sagts i anslutning till första stycket punkt 2).

Det förhållandet att paragrafen är tvingande har särskild betydelse i fall då parterna har kommit överens om att främmande rätt skall vara tillämplig på deras mellanhavande. Enligt 3 § får nämligen tvingande bestämmelser av detta slag inte åsidosättas till nackdel för agenten genom en lagvals-klausul, om rättsförhållandet annars skulle bedömas enligt svensk rätt. Denna reglering får ses mot bakgrund av att bestämmelser i andra länder om förtida uppsägning av agenturavtal på olika sätt uppvisar klara skillnader i förhållande till de svenska reglerna; i de svenska reglerna har till skillnad mot i vissa utländska rättssystem t. ex. omständigheter som dryckenskap och osedliga förbindelser med huvudmannens anhöriga inte tillmätts självständig betydelse.

27 §

Om agenten eller huvudmannen försätts i konkurs, upphör agenturavtalet att gälla. Utan hinder av huvudmannens konkurs får dock agenten göra uppdraget gällande för tiden intill utgången av dagen efter den då kungörelse om konkursbeslutet var införd i Post- och Inrikes Tidningar, om han inte tidigare hade eller borde ha haft kännedom om konkursen.

(Jfr 27 § andra stycket i kommitténs förslag)

I paragrafen regleras verkan av endera partens konkurs. Bestämmelsen stämmer överens med regleringen i 76 § jämförd med 47 § KomL. I den danska lagen finns inga bestämmelser i frågan. Det innebär att förhållandena får bedömas efter allmänna regler i den danska konkurslagen (kap. 7). Inte heller EG-direktivet innehåller några uttryckliga bestämmelser om verkan av konkurs i agenturförhållanden. I artikel 16 överlämnas åt medlemsstaterna att självständigt reglera frågan om omedelbart upphörande av agenturavtalet till följd av bristande avtalsuppfyllelse från någondera sidan och till följd av extraordinära omständigheter.

Försätts agenten eller huvudmannen i konkurs, upphör enligt förevarande paragraf agenturavtalet automatiskt att gälla. Det fordras således inte att avtalet sägs upp från någondera sidan. Konkursboet har inte heller rätt att inträda i avtalet i konkursgäldenärens ställe. Vill konkursboet och konkursgäldenärens medkontrahent fortsätta agenturverksamheten, kanske i ett avvecklingsskede, får de sluta ett nytt agenturavtal med konkursboet som part. Boet blir då massaansvarigt för de förpliktelser mot medkontrahenten som uppkommer genom det nya avtalet.

Av 34 § andra stycket framgår att konkursgäldenärens medkontrahent har rätt till ersättning för den skada som uppkommer på grund av att agenturavtalet upphör som en följd av konkursen. Medkontrahenten får i dessa fall en oprioriterad fordran i konkursen. Enligt 29 § förlorar agenten sin rätt till avgångsvederlag om agenturavtalet upphör att gälla till följd av agentens konkurs.

Att agenturavtalet upphör att gälla har främst den innebörden att parternas förpliktelser att handla i enlighet med avtalet i princip upphävs. Vid huvudmannens konkurs är dock agenten skyldig att vidta åtgärder till skydd mot förlust enligt bestämmelserna i 32 §. Agentens krav på ersättning för dessa åtgärder torde utgöra en massafordran gentemot konkursboet. Han bör ha rätt att innehålla huvudmannens egendom enligt bestämmelserna i 15 § till säkerhet för denna fordran. Vid agentens konkurs bör dennes konkursbo på motsvarande sätt ha rätt till ersättning av huvudmannen för åtgärder som konkursförvaltningen vidtar enligt bestämmelserna i 32 §. Skulle huvudmannen åsamkas skada på grund av att sådana åtgärder har underlåtit, bör utgångspunkten vara att huvudmannens skadeståndsanspråk är att betrakta som en konkursfordran, som alltså skall bevakas i konkursen. I fall då skadan har sin orsak i ren oaktsamhet från konkursförvaltningens sida bör det dock finnas utrymme för att behandla anspråket som en massafordran gentemot boet.

Om agenturavtalet har upphört till följd av huvudmannens konkurs, ger avtalet inte agenten någon rätt till provision på anbud som han förmedlar därefter i det fall anbudet skulle leda till ett avtal mellan konkursboet och tredje man. (Här bortses från fall då agenten, även om han inte hade förmedlat anbudet, skulle ha haft rätt till provision på avtalet enligt 10 § första stycket punkt 2.) Skulle huvudmannens konkursbo träffa ett avtal med tredje man på grundval av ett anbud som agenten har förmedlat före konkursen, bör dock agenten ha rätt till provision på det avtalet enligt bestämmelserna i 10 § första stycket punkt 1. Hans krav på provision torde då vara att betrakta som en konkursfordran och inte som en massafordran (jfr NJA 1981 s. 801).

Huvudregeln i förevarande paragraf innebär att agenturavtalet vid huvudmannens konkurs upphör att gälla vid själva konkursutbrottet. En kompletterande regel gäller för det fall agenten inte har eller bör ha kännedom om konkursen. Agenten får då göra agenturuppdraget gällande intill utgången av dagen efter den dag då kungörelse om konkursbeslutet införs i Post- och Inrikes Tidningar. Denna publikation kommer ut fem dagar i veckan. Den försäljs på tidningens redaktion samma eftermiddag som den ges ut men saluförs inte i den övriga handeln. Prenumeranter får

publikationen tidigast dagen efter utgivandet. En bestämmelse av det nu beskrivna innehållet infördes i 47 § KomL i samband med 1975 års konkurslagsreform (se prop. 1975:6, LU 12, rskr 91).

Att en godtroende agent kan göra agenturuppdraget gällande en tid efter utbrottet av huvudmannens konkurs innebär framför allt att det arbete han då lägger ned på uppdraget ger honom samma rätt till provision och annan ersättning som om konkursen inte hade inträffat. Agentens ersättningskrav är därvid att betrakta som en konkursfordran som kan bevakas i konkursen.

Det förhållandet att agenten kan göra agenturuppdraget gällande enligt förevarande paragraf har ingen betydelse för hans rätt att företräda huvudmannen i förhållande till tredje man. Rättshandlingar som agenten efter konkursutbrottet företar med stöd av en fullmakt från huvudmannen har enligt 23 § avtalslagen inte större verkan mot konkursboet än om huvudmannen själv hade företagit rättshandlingen. Rör det sig om s. k. muntlig fullmakt, framgår det av samma paragraf att rättshandlingen inte kan göras gällande mot boet, om agenten hade eller borde ha haft kännedom om konkursen då han företog handlingen. Vid andra typer av fullmakt saknar det i detta sammanhang betydelse om agenten var i ond eller god tro. Av 3 kap. 1 och 2 §§ konkurslagen kan utläsas när huvudmannens konkursbo är bundet av en rättshandling som huvudmannen företagit efter konkursutbrottet. Så blir i princip fallet om rättshandlingen företas senast dagen efter den då kungörelsen om konkursbeslutet var införd i Post- och Inrikes Tidningar och det inte visas att tredje man kände till beslutet eller att det förekom omständigheter som gav honom skälig anledning att anta att huvudmannen var försatt i konkurs. Detta gäller inte bara när huvudmannen själv sluter avtalet med tredje man utan också när han företräds av agenten. Utslagsgivande i dessa situationer är alltså — bortsett från fall av muntlig fullmakt — inte agentens goda tro utan tredje mans.

Vid agentens konkurs har huvudmannen separationsrätt till varor och redovisningsmedel som av agenten hållits avskilda för huvudmannens räkning (jfr 6 §). Vid huvudmannens konkurs har agenten enligt 15 § viss rätt att innehålla varor, material och handlingar till säkerhet för fordringar på huvudmannen. Innehållna varor kan försäljas enligt bestämmelserna i 16 §. Agenten torde vidare ha möjlighet att i huvudmannens konkurs kvitta fordringar på huvudmannen mot konkursboets krav på utfående av medel som av agenten avskilts för huvudmannens räkning enligt 6 § (jfr NJA 1971 s. 123).

28 §

När agenturavtalet upphör, har agenten rätt till avgångsvederlag, om och i den mån

1. agenten har tillfört huvudmannen nya kunder eller väsentligt ökat handeln med den befintliga kundkretsen och huvudmannen kommer att ha väsentlig fördel av förändringen, och

2. avgångsvederlag är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter.

särskilt agentens förlust av provision på avtal med de i första punkten angivna kunderna.

Bestämmelserna i första stycket skall ha motsvarande tillämpning, om agenturförhållandet upphör på grund av agentens död.

Avgångsvederlaget uppgår till högst ett belopp motsvarande ett års ersättning, beräknad efter ett genomsnitt under de senaste fem åren eller den kortare tid som uppdraget har varat.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Jfr 29 § i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om agentens rätt till avgångsvederlag. Den kan jämföras med KomL:s bestämmelser om schabloniserad efterprovision (68 § tredje stycket) och ersättning för investeringar (76 § jämförd med 52 §). Förevarande paragraf motsvaras av 25 och 26 §§ i den danska lagen. I artikel 17 i EG-direktivet ges två alternativa modeller att reglera frågan om ersättning till agenten när agenturavtalet upphör. Förevarande paragraf är uppbyggd enligt den ena av dessa modeller. Enligt artikel 19 i EG-direktivet är bestämmelser om sådan ersättning tvingande till agentens förmån.

De nu föreslagna bestämmelserna om avgångsvederlag skiljer sig klart från regleringen i KomL. De kompletteras i viss utsträckning av bestämmelserna om s. k. efterprovision i 10 §. Avgångsvederlag kan ses som en kompensation till agenten för att han har tillfört huvudmannen bestående värden som huvudmannen kan dra nytta av även efter agenturavtalets upphörande. Bestämmelserna om efterprovision, däremot, syftar till att ge agenten ersättning för affärer som är en direkt följd av agentens arbete. En viktig skillnad mellan avgångsvederlag och efterprovision är att rätt till avgångsvederlag inte föreligger vid sådana förhållanden som anges i 29 och 30 §§, t. ex. då huvudmannen har sagt upp agenturavtalet på grund av pliktförsummelse på agentens sida, medan rätten till efterprovision inte påverkas av orsakerna till att agenturförhållandet bringas till upphörande. Vid sidan av bestämmelserna om avgångsvederlag och efterprovision finns i 34 § regler om skadestånd.

Grundförutsättningen för agentens rätt till avgångsvederlag är att agenturavtalet upphör. Denna förutsättning är uppfylld inte bara vid uppsägning från huvudmannens sida. Bestämmelserna om avgångsvederlag är tillämpliga också när ett tidsbestämt avtal löper ut (jfr dock vad som strax sägs i anslutning till punkt 2 om fall då agenten avböjer ett erbjudande att fortsätta agenturen) och då ett avtal upphör att gälla till följd av huvudmannens död eller konkurs. I det sist nämnda fallet torde agentens krav på avgångsvederlag vara att betrakta som en konkursfordran, som skall bevakas i konkursen. Om avtalet upphör till följd av agentens konkurs, bortfaller rätten till avgångsvederlag enligt en särskild bestämmelse i 29 § första stycket punkt 2. Denna paragraf innehåller också vissa andra inskränkningar i agentens rätt till sådant vederlag än dem som nu berörs. Att avgångsvederlag kan utgå då avtalet upphör på grund av agentens död framgår direkt av andra stycket i förevarande paragraf. Vid uppsägning från agentens sida begränsas möjligheterna att få avgångsvederlag genom bestämmelserna i 30 § första stycket.

En inskränkning av agentens område eller kundkrets torde inte ge denne rätt till avgångsvederlag enligt förevarande paragraf. Däremot kan en åtgärd av detta slag, beroende på omständigheterna, ge agenten rätt att kräva skadestånd enligt 34 § första stycket eller att säga upp agenturavtalet i förtid enligt 26 § första stycket punkt 1.

I *första stycket* anges de närmare förutsättningarna för att agenten skall ha rätt till avgångsvederlag. Dels skall han ha tillfört huvudmannen ett bestående värde i form av nya eller utvecklade kundförbindelser (punkt 1), dels skall det vid en samlad bedömning framstå som skäligt att avgångsvederlag utgår (punkt 2). Som nyss nämnts bortfaller rätten till avgångsvederlag vid sådana förhållanden som anges i 29 och 30 §§.

Agenten har enligt första stycket rätt till avgångsvederlag "om och i den mån" förutsättningarna i punkt 1 och 2 är uppfyllda. Av bestämmelsen kan följaktligen inte bara utläsas *när* avgångsvederlag skall utgå. Den ger också viss ledning vid bedömningen av *hur stort* vederlaget skall vara. I fall då avgångsvederlag skall utgå för att agenten har anskaffat nya kunder (se punkt 1) är det således omsättningen med dessa kunder som bildar utgångspunkt för beräkningen av avgångsvederlaget, inte den totala omsättningen.

I *punkt 1* tas som en första förutsättning upp att agenten antingen har tillfört huvudmannen nya kunder eller att han väsentligt har ökat handeln med den befintliga kundkretsen. Med kund avses vid försäljningsagentur en köpare och vid inköpsagentur en säljare, jfr vad som sagts under 9 §.

Det är naturligtvis fråga om en ny kund om huvudmannen inte har haft någon kontakt med kunden tidigare. Men även i fall då agenten återupplivar affärsförbindelser med en tidigare kund till huvudmannen, vilka har legat nere en tid, kan kunden vara att betrakta som ny. Vidare kan en kund anses vara ny om agenten introducerar honom som köpare av den produkt som agenten marknadsför, även om kunden redan tidigare är kund hos huvudmannen när det gäller andra produkter.

Det förutsätts att agenten har *tillfört* huvudmannen den nya kunden. Så är till en början fallet när huvudmannens första avtal med kunden har kommit till stånd genom agentens medverkan (jfr 9 § punkt 1). Detsamma gäller om avtalet mellan kunden och huvudmannen kan ses som en följd av agentens verksamhet, t. ex. hans marknadsföring, trots att anbudet inte har förmedlats av agenten. Det torde däremot inte vara tillräckligt att kunden och huvudmannen har ingått ett avtal som ger agenten rätt till provision enligt 9 § punkt 3. Men även i dessa fall är det ofta så att det är agenten som har tillfört huvudmannen kunden och att agenten på den grunden har rätt till avgångsvederlag.

Som nyss nämnts kan även en ökning av handeln med den befintliga kundkretsen ge agenten rätt till avgångsvederlag. Med befintlig kundkrets avses den kundkrets som vid agenturavtalets ingående redan hade etablerats av huvudmannen själv eller av en tidigare agent såvitt avser varor av det slag som agenturavtalet gäller. Det förutsätts att ökningen av handeln är väsentlig. Den närmare innebörden härav får avgöras från fall till fall.

Som en andra förutsättning — utöver kravet på nya kunder eller ökad handel med den befintliga kundkretsen — gäller enligt punkt 1 att huvud-

mannen även efter agenturavtalets upphörande kommer att ha väsentlig fördel av den kundkrets som agenten lämnar efter sig. Med fördel avses i första hand utsikten till en fortsatt löpande affärsverksamhet. Bedömningen får ske utifrån vad som är antagligt i det enskilda fallet. Man bör i regel kunna utgå från att en fast affärsförbindelse som agenten har etablerat mellan en kund och huvudmannen kommer att bestå, om inte annat framgår av omständigheterna. Väsentlighetskravet såvitt avser huvudmannens fördel av kundkretsen får sättas i relation till den marknadsandel som har varit tilldelad agenten. Huvudmannens totala kundkrets eller omsättning bör alltså inte vara avgörande i detta sammanhang.

Om huvudmannen säger upp agenturavtalet som ett led i en definitiv nedläggning av verksamheten, bör avgångsvederlag i regel inte utgå. Han kommer ju i dessa fall inte att ha någon fördel av kundkretsen. Här avses fall då huvudmannen på sakliga grunder beslutar sig för att inte fortsätta med försäljningen inom agentens område eller till den kundkrets som denne har upparbetat. Avgångsvederlag bör dock utgå om huvudmannen illojalt upphör med verksamheten i syfte att inte behöva utge någon sådan ersättning. Vidare bör avgångsvederlag utgå om det kan förväntas att försäljningen kommer att återupptas inom överskådlig tid.

Även i det fallet att huvudmannen säger upp agenturavtalet på grund av att han överlåter kundkretsen eller verksamheten till någon annan, bör agenten ha rätt till avgångsvederlag. Därvid bör nämligen de värden som agenten har tillfört huvudmannen anses utgöra en tillgång vid överlåtelsen. I sammanhanget bör dock uppmärksammas bestämmelsen i 29 § första stycket punkt 3, som säger att agenten inte har rätt till avgångsvederlag om han i samförstånd med huvudmannen överlåter agenturen till någon annan.

Om huvudmannen bestrider att utge avgångsvederlag ankommer det på agenten att visa att han tillfört huvudmannen sådana värden som avses i punkt 1. Därvidlag bör inte ställas alltför höga krav på bevisningen. För den händelse huvudmannen påstår att han skall lägga ned sin verksamhet åligger det honom att styrka sin avsikt.

I punkt 2 ställs det upp ytterligare en förutsättning för att agenten skall ha rätt till avgångsvederlag, nämligen att det skall vara skäligt att sådant utgår. Vid skälighetsbedömningen skall samtliga omständigheter beaktas. Som en omständighet av särskild betydelse framhävs i lagtexten agentens förlust av provision på avtal med de i punkt 1 avsedda kunderna, dvs. kunder som agenten har tillfört eller med vilka han väsentligt har ökat handeln. Beräkningen av agentens förlust får ske efter en uppskattning av den framtida ordertillströmning som kan förväntas från dessa kunder. En förutsättning är naturligtvis att agenten skulle ha haft rätt till provision på avtalen i fråga. Vid beräkningen av storleken på avgångsvederlaget bör man ta hänsyn till att agenten besparas driftskostnader efter det att agenturavtalet har upphört.

Vidare ingår i skälighetsbedömningen enligt punkt 2 en mängd förhållanden som kan påverka både själva rätten till avgångsvederlag och storleken på detta. Det är knappast möjligt att lämna en uttömmande redogörelse för dessa förhållanden. Som en icke oviktig omständighet kan dock

nämnas avtalsförhållandets längd. Ju längre agenturuppdraget har varit, desto starkare skäl talar för att agenten skall kompenseras med avgångsvederlag. En annan omständighet som talar i denna riktning är att agenten har haft stora inarbetningskostnader. Andra förhållanden som kan inverka på bedömningen är hur intensivt agenten har verkat för huvudmannen och i vad mån försäljningsframgångar kan härledas till agentens insatser.

Det förhållandet att agenten avböjer ett erbjudande från huvudmannen att fortsätta ett tidsbestämt avtal som har löpt ut, kan tunna ut skälen för avgångsvederlag. Man kan här söka ledning i vad som i 30 § första stycket sägs om rätt till avgångsvederlag vid uppsägning från agentens sida. Ett annat skäl att visa återhållsamhet när det gäller avgångsvederlag kan vara att agenten övergår till försäljning av en direkt konkurrerande produkt. På motsvarande sätt kan en konkurrensklausul, som förbjuder agenten att inom viss tid efter avtalets upphörande marknadsföra konkurrerande produkter, utgöra ett skäl att anlägga ett mera generöst betraktelsesätt på frågan i vad mån avgångsvederlag skall utgå.

Som tidigare nämnts finns i 29 § första stycket punkt 3-en bestämmelse att agenten inte har rätt till avgångsvederlag om han i samförstånd med huvudmannen överlåter agenturen till någon annan. Skälet till denna bestämmelse är att agenten i den situationen får compensation genom den överelätelselikvid han får av den tillträdande agenten. Om huvudmannen sedan säger upp agenturavtalet med den nya agenten, uppkommer fråga huruvida man vid beräkningen av dennes avgångsvederlag skall kompensera honom för vad han har erlagt till den tidigare agenten. Denna fråga får lösas med utgångspunkt i avtalet mellan de tre parterna och förutsättningarna härför.

Av *andra stycket* framgår att avgångsvederlag skall utgå under de i första stycket angivna förutsättningarna även i fall då agenturavtalet upphör på grund av agentens död. Avgångsvederlaget skall då utbetalas till agentens dödsbo.

I ett agenturavtal kan ha bestämts att det skall gälla för agentens livstid (jfr vad som sagts under 24 §). Det står då klart att avtalet upphör vid agentens död. I andra fall kan det vara mera tveksamt vilken verkan agentens död har på avtalets bestånd, dvs. huruvida detta automatiskt upphör eller om dödsboet träder in i agentens ställe. När sakkunskap eller andra personliga egenskaper hos agenten kan antas ha varit avgörande vid huvudmannens val av agent, talar avgörande skäl för att agenturavtalet skall upphöra som en direkt följd av agentens död. I fall där avtalet inte bygger på ett sådant personligt förtroendeförhållande, utan där det mera är firman än firmainnehavaren som har varit utslagsgivande för huvudmannens val av agent, bör utgångspunkten i stället vara att agenturen övergår på dödsboet. Ju mera omfattande agentens verksamhet har varit, desto närmare ligger det till hands att låta dödsboet träda in i avtalet.

I fall då agenturavtalet inte upphör som en direkt följd av agentens död, kan dödsfallet i stället utgöra grund för att säga upp avtalet i förtid enligt bestämmelserna i 26 § första stycket punkt 2. En sådan åtgärd kan vidtas antingen av huvudmannen eller av agentens dödsbo. I båda fallen bör agenturavtalet anses ha upphört på grund av agentens död enligt bestäm-

melsen i andra stycket i förevarande paragraf. En förutsättning är naturligtvis att uppsägningen har skett utan oskäligt uppehåll enligt vad som sägs i 26 § andra stycket. En följd av att agenturavtalet i dessa fall anses ha upphört på grund av agentens död är att undantagsreglerna i 29 och 30 §§ inte blir tillämpliga. Dödsboets rätt till avgångsvederlag bedöms alltså uteslutande enligt bestämmelserna i förevarande paragraf.

Bestämmelsen i andra stycket gäller naturligtvis inte i fall då agenten är en juridisk person. Skulle agenturavtalet i ett sådant fall sägas upp i förtid på grund av att någon person med central ställning i agenturrörelsen har avlidit, blir bestämmelserna i första stycket direkt tillämpliga när det gäller rätten till avgångsvederlag. Under 30 § första stycket punkt 2 diskuteras vilken betydelse dödsfallet bör tillmätas vid tillämpning av undantagsreglerna i den paragrafen.

I *tredje stycket* maximeras avgångsvederlaget till ett belopp motsvarande ett års ersättning till agenten. Denna årsersättning skall utgöra ett genomsnitt av ersättningarna de senaste fem åren. Har agenturförhållandet varit kortare tid än fem år, får genomsnittet beräknas på årsersättningarna under den tiden. Det är inget som hindrar att parterna avtalar om ett större avgångsvederlag än vad som sägs i förevarande stycke (jfr fjärde stycket).

Med ersättning menas i tredje stycket — liksom i 8 § — både provision och annan avtalad ersättning för löpande kostnader. Det kan röra sig om kostnader för kontors- och lagerlokaler, resa och uppehälle, löner åt anställda, frakt, reklam m. m. Det är bruttoersättningen som avses, vare sig det rör sig om provision eller ersättning av annat slag. Agentens driftskostnader skall således inte dras av. (En annan sak är att man — som nämndes i samband med första stycket punkt 2 — bör ta hänsyn till att agenten besparas driftskostnader, då man beräknar avgångsersättningen i det enskilda fallet.) Ersättning för kostnader som inte är att hänföra till den löpande verksamheten bör inte beaktas vid beräkningen av maximibeloppet. Till sådana kostnader hör t. ex. utgifter för tillfälliga reklamkampanjer och deltagande i mässor.

Vid beräkningen av avgångsvederlaget bör man först se vilket belopp man får fram vid en tillämpning av de normer som bär upp bestämmelserna i första stycket. Skulle denna beräkning leda till ett belopp som överstiger det maximibelopp som följer av tredje stycket, skall avgångsvederlaget stanna vid maximibeloppet. Om beräkningen enligt första stycket i stället leder till ett belopp som är lägre än maximibeloppet, skall avgångsvederlaget uppgå till detta lägre belopp. Det sagda innebär att avgångsvederlaget, åtminstone vid framgångsrika agenturuppdrag som varat en tid, ofta torde komma att ligga i övre delen av det intervall som avgränsas av bestämmelsen i tredje stycket. Det går inte att ange någon "normalnivå" för avgångsvederlaget. Förhållandena är alltför skiftande mellan olika branscher. Emellertid bör framhållas att avsikten med förevarande bestämmelse inte är att sänka nivån på avgångsvederlag inom branscher där det finns en utvecklad praxis med avseende på vederlagets storlek.

Av *fjärde stycket* framgår att paragrafen är tvingande till agentens förmån. Han är således inte bunden av avtalsvillkor som avskär honom från

rätt till avgångsvederlag eller som innebär att sådant skall utgå under snävare förutsättningar än vad som framgår av paragrafens bestämmelser, jämförda med bestämmelserna i 29 och 30 §§.

I förevarande paragraf finns ingen bestämmelse om miniminivå för avgångsvederlaget eller någon regel om hur detta skall beräknas i normalfallet. Eftersom den grundläggande bestämmelsen om rätt till avgångsvederlag är av tvingande natur, bör dock agenten kunna hävda att ett avtalsvillkor, som ger honom ett klart lägre avgångsvederlag än vad som är sedvanligt inom branschen, inte är förenligt med de tankar som bär upp förevarande paragraf. Det torde därför inte vara uteslutet att jämka ett sådant avtalsvillkor med stöd av 36 § avtalslagen. Som tidigare nämnts står det parterna fritt att komma överens om ett högre avgångsvederlag än vad som ryms inom det maximum som angivits i tredje stycket.

29 §

Agenten har inte rätt till avgångsvederlag enligt 28 §, om

1. huvudmannen säger upp agenturavtalet på grund av att agenten uppsåtligen eller av vårdslöshet väsentligt åsidosatt sina plikter gentemot huvudmannen och åsidosättandet är av sådant slag som ger huvudmannen rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket 1, eller

2. agenturavtalet upphör till följd av agentens konkurs, eller

3. agenten i samförstånd med huvudmannen överläter agenturen till någon annan.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Saknar motsvarighet i kommitténs förslag)

I förevarande och nästföljande paragrafer finns bestämmelser som i vissa fall utesluter agenten från rätt till avgångsvederlag. Liknande bestämmelser finns i 52 § jämförd med 76 § KomL med avscende på rätt till ersättning för investeringar. Bestämmelserna i förevarande paragraf motsvaras av 27 och 29 §§ i den danska lagen samt artiklarna 18 och 19 i EG-direktivet.

Även om förutsättningarna för avgångsvederlag i 28 § är uppfyllda, har agenten inte rätt till sådant vederlag vid de förhållanden som anges i förevarande och nästföljande paragrafer. I paragraferna tas upp fyra fall. I första stycket av förevarande paragraf behandlas situationer då huvudmannen säger upp agenturavtalet (punkt 1), då detta upphör att gälla till följd av agentens konkurs (punkt 2) och då parterna i samförstånd låter en annan agent ta över uppdraget (punkt 3). Nästföljande paragraf rör fall då uppsägning sker från agentens sida. Utanför de båda paragraferna faller således fall då ett tidsbestämt avtal löper ut. Men även i dessa fall kan sådana omständigheter som tas upp i paragraferna ha betydelse genom att inverka på skälighetsbedömningen enligt 28 § första stycket punkt 2 (jfr vad som sagts i anslutning till den bestämmelsen). Andra fall som inte berörs av de nu aktuella paragraferna är då agenturavtalet upphör som en automatisk följd av någondera partens död.

Rekvisiten i de nu diskuterade paragraferna har flera beröringspunkter

med dem som gäller rätt till förtida uppsägning enligt 26 §. De olikheter som finns förklaras till viss del av att förevarande paragrafer har utformats under hänsynstagande till motsvarande bestämmelser i EG-direktivet, medan frågan om förtida uppsägning inte regleras i detta.

Enligt *punkt 1 i första stycket* kan agenten förlora sin rätt till avgångsvederlag om huvudmannen säger upp agenturavtalet på grund av pliktförsummelse från agentens sida. Grundförutsättningen är alltså att agenten uppsåtligt eller av vårdslöshet har åsidosatt sina förpliktelser enligt avtalet eller lagen. Han svarar enligt allmänna regler också för försummelse från sina anställda. En andra förutsättning är att pliktförsummelsen är väsentlig. Det är inte tillräckligt att försummelsen får följder som är av väsentlig betydelse för huvudmannen, utan försummelsen skall i sig framstå som allvarlig. Ett mindre misstag från agentens sida som råkar få allvarliga följder för huvudmannen leder följaktligen inte till att agenten förlorar sin rätt till avgångsvederlag. För det tredje skall pliktförsummelsen vara av sådant slag att den ger huvudmannen rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket punkt 1. Av den bestämmelsen följer att agentens avtalsbrott skall vara av väsentlig betydelse för huvudmannen. Avtalsbrottet skall alltså samtidigt vara av väsentlig art och ha väsentlig betydelse för huvudmannen. Sammanfattningsvis kan sägas att rekvisiten för förlust av rätt till avgångsvederlag enligt förevarande punkt är snävare än de rekvisit som gäller rätt till förtida uppsägning enligt 26 § första stycket punkt 1.

Bestämmelserna i punkt 1 förutsätter inte att huvudmannen faktiskt utnyttjar möjligheten i 26 § att säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan. Det är tillräckligt att rätt till sådan uppsägning har förelegat, även om huvudmannen väljer att iaktta de tidsfrister som gäller vid ordinär uppsägning eller kommer överens med agenten om en annan — längre eller kortare — uppsägningstid. Kravet på orsakssamband mellan uppsägningen och agentens pliktförsummelse får dock anses innebära att uppsägningen skall ske utan oskäligt uppehåll från det att huvudmannen måste antas ha fått kännedom om pliktförsummelsen (jfr 26 § andra stycket). Huvudmannen bör alltså inte kunna slippa ifrån skyldigheten att utge avgångsvederlag genom att hänvisa till tidigare pliktförsummelse från agentens sida som då de inträffade inte föranledde huvudmannen att säga upp agenturavtalet.

Det förhållandet att agenten accepterar en uppsägning med omedelbar verkan från huvudmannens sida kan inte utan vidare tolkas som att han avstår från sin rätt till avgångsvederlag. Man kan mycket väl tänka sig fall då agenten visserligen inte delar huvudmannens mening i frågan huruvida han har försummat uppdraget men han i den uppkomna situationen ändå inte har något emot att snarast träda tillbaka från detta.

Av *punkt 2 i första stycket* framgår att agentens rätt till avgångsvederlag går förlorad om agenturavtalet upphör till följd av agentens konkurs enligt bestämmelserna i 27 §. I detta fall kan alltså varken agenten eller hans konkursbo resa krav på avgångsvederlag gentemot huvudmannen. De närmare orsakerna till konkursen saknar i sammanhanget betydelse. Upphör avtalet i stället på grund av att huvudmannen försätts i konkurs, går

agenten naturligtvis inte miste om rätten till avgångsvederlag. Kravet på sådant vederlag är därvid att betrakta som en konkursfordran som får bevakas i konkursen.

Bestämmelsen i *punkt 3* i första stycket innebär att agenten förlorar sin rätt till avgångsvederlag om han i samförstånd med huvudmannen överlåter agenturen till någon annan. Bakgrunden till bestämmelsen är att agenten vid en överlåtelse av detta slag kan antas få kompensation för de värden han tillfört rörelsen genom en överlåtelselikvid från den tillträdande agenten. Bestämmelsen har dock utformats som en generellt verkande regel. Rätten till avgångsvederlag bortfaller således även om överlåtelselikviden understiger det avgångsvederlag som skulle följt av bestämmelserna i 28 § eller om överlåtelselikvid inte alls lämnas.

Som redan har nämnts under 28 § är bestämmelserna i förevarande paragraf i förening med bestämmelserna i 28 och 30 §§ tvingande till agentens förmån. Detta framgår bl. a. av *andra stycket* i förevarande paragraf (jfr 28 § fjärde stycket och 30 § andra stycket). Agenten är alltså inte bunden av avtalsvillkor som innebär att hans rätt till avgångsvederlag bortfaller till följd av andra omständigheter än dem som angivits i paragrafen eller att avgångsvederlaget under vissa förhållanden skall utgå med reducerat belopp. Av paragrafens tvingande natur följer också att huvudmannen inte kan uppställa som villkor att krav på avgångsvederlag skall framställas i någon viss form, t. ex. skriftligen. I sammanhanget bör påminnas om att det i 31 § finns bestämmelser om preskription av anspråk på avgångsvederlag.

30 §

Säger agenten själv upp agenturavtalet, har han rätt till avgångsvederlag enligt 28 § endast om

1. uppsägningen grundas på en omständighet på huvudmannens sida av sådant slag som ger agenten rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 §, eller

2. det på grund av agentens ålder eller sjukdom eller liknande förhållande inte skäligen kan krävas att han fortsätter sin verksamhet.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Saknar motsvarighet i kommitténs förslag)

Vissa allmänna kommentarer till förevarande paragraf har gjorts under 29 §.

Första stycket av förevarande paragraf handlar om fall då agenten säger upp agenturavtalet. Huvudregeln är att agenten då går miste om sin rätt till avgångsvederlag. Detta gäller även om uppsägningen sker med iakttagande av bestämmelserna om uppsägningstid i 24 §. Bakgrunden till denna huvudregel är att agenten inte själv skall kunna utlösa ett krav på avgångsvederlag vid en för honom gynnsam tidpunkt. Huvudregeln har två undantag som möjliggör för agenten att säga upp avtalet utan förlust av avgångsvederlaget. Undantagen, som i praktiken torde täcka en ganska stor del av uppsägningsfallen, avser situationer då agenten har rätt till förtida uppsäg-

ning på grund av omständigheter på huvudmannens sida (punkt 1) och då uppsägningen motiveras av hälso- eller åldersskäl (punkt 2).

Av *punkt 1* följer således att agenten behåller sin rätt till avgångsvederlag om hans uppsägning är en följd av sådana omständigheter på huvudmannens sida som ger agenten rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 §. Till dessa omständigheter hör till en början avtalsbrott från huvudmannens sida som är av väsentlig betydelse för agenten (26 § första stycket punkt 1). Det krävs inte att huvudmannen har varit oaktsam. Inte heller förutsätts att avtalsbrottet är väsentligt till sin art, bara att dess verkningar har väsentlig betydelse för agenten. Här föreligger en skillnad jämfört med rekvisiten för förlust av avgångsvederlag i 29 § första stycket punkt 1.

Andra omständigheter som omfattas av punkt 1 i förevarande paragraf är sådana viktiga grunder att frånträda agenturavtalet i förtid som avses i 26 § första stycket punkt 2. En förutsättning är dock att grunden består i en omständighet på huvudmannens sida. Som exempel kan nämnas att huvudmannen har fått en förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken, att han har avlidit (i en situation där dödsfallet inte automatiskt leder till att agenturavtalet upphör att gälla) eller att han har gjort sig skyldig till oegentligheter ägnade att i väsentlig mån rubba förtroendet för honom. Utgörs grunden för förtida frånträdan av en omständighet på agentens sida, kan i stället bestämmelsen i punkt 2 bli tillämplig.

Bestämmelsen i punkt 1 förutsätter inte att uppsägningen faktiskt sker med omedelbar verkan, utan det är tillräckligt att agenten har haft rätt att vidta uppsägningen på detta sätt. Här gör sig ungefär samma synpunkter gällande som vid tillämpning av 29 § första stycket punkt 1.

Av *punkt 2* framgår att agentens uppsägning inte leder till förlust av rätten till avgångsvederlag, om det på grund av hans ålder eller sjukdom eller liknande förhållande inte skäligen kan krävas att han fortsätter sin verksamhet. Under bestämmelsen faller förutom hög ålder och sjukdom även andra fysiska svaghetstillstånd. Svaghet och sjukdom — men knappast åldersskäl — kan i många fall också utgöra grund att frånträda agenturavtalet i förtid enligt 26 § första stycket punkt 2. Rent allmänt kan sägas att rekvisiten i den bestämmelsen täcker ett snävare fält än rekvisiten i förevarande punkt.

Bestämmelsen i punkt 2 kan bli tillämplig både på tidsbestämda agenturavtal och på sådana som gäller tills vidare. Agentens möjlighet att frånträda avtalet med bibehållen rätt till avgångsvederlag begränsas av det skälighetskrav som ingår i bestämmelsen. Det torde knappast stå i överensstämmelse med detta skälighetskrav att åberopa enbart åldersskäl för att vid ett icke tidsbestämt avtal åsidosätta en uppsägningstid på några månader. Är det däremot fråga om ett avtal slutet på lång tid bör hög ålder i sammanhanget kunna accepteras som tillräckligt skäl att frånträda avtalet. Trots att agentens uppsägning i detta fall företas i strid mot bestämmelserna om förtida uppsägning bör han således ha kvar sin rätt till avgångsvederlag enligt 28 §. Den ålder som är av betydelse i sammanhanget torde i normalfallet ligga över den allmänna pensionsåldern.

Det kan mycket väl inträffa att ingen av de omständigheter som anges i

punkt 2 är ensamt utslagsgivande men att man vid en samlad bedömning av agentens tillstånd – ålder, fysik och hälsa – finner att han uppfyller de förutsättningar som får anses gälla i sammanhanget.

Ordalydelsen i punkt 2 förutsätter att agenten är en fysisk person. Det bör dock finnas visst utrymme för en analog tillämpning av bestämmelsen i fall då en befattningshavare i central ställning hos en juridisk person befinner sig i en sådan situation som bestämmelsen tar sikte på. Sådan analogisk tillämpning bör komma i fråga endast i förhållandevis begränsad omfattning. En förutsättning får anses vara att befattningshavaren är av så vital betydelse för agenturverksamheten att situationen är jämförbar med att verksamheten drivs av honom personligen. En speciell situation uppkommer när en befattningshavare av detta slag har avlidit och dödsboet säger upp avtalet i förtid enligt 26 § första stycket punkt 2. Övervägande skäl talar för att dödsboets uppsägning därvid får anses ha skett på grund av en sådan omständighet som berättigar till en analog tillämpning av punkt 2 i förevarande paragraf. Dödsboet bör alltså i denna situation behålla sin rätt till avgångsvederlag.

Av det anförda framgår att agenten i olika situationer kan behålla sin rätt till avgångsvederlag trots att han har sagt upp agenturavtalet i strid mot bestämmelserna om förtida uppsägning i 26 §. En sådan uppsägning kan föranleda skyldighet för agenten att utge skadestånd enligt bestämmelserna i 34 §. I den situationen kan huvudmannen kvitta agentens anspråk på avgångsvederlag mot sitt eget krav på skadestånd, om förutsättningar i övrigt föreligger för kvittning.

I *andra stycket* anges att bestämmelserna i förevarande paragraf är tvingande till agentens förmån. Detta har redan berörts under 28 och 29 §§.

31 §

Agenten förlorar sin rätt till avgångsvederlag, om han inte inom ett år från det att avtalet upphörde meddelar huvudmannen att han kräver sådant vederlag.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Jfr 30 § i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om preskription av krav på avgångsvederlag. Den saknar motsvarighet i KomL men stämmer överens med 28 och 29 §§ i den danska lagen samt artikel 17 punkt 5 och artikel 19 i EG-direktivet.

I *första stycket* föreskrivs att agenten måste framställa krav på avgångsvederlag inom ett år från det att uppdraget upphörde. Annars förlorar han rätten till sådant vederlag. Det har inte uppställts några formkrav med avseende på agentens meddelande. Från bevissynpunkt kan det naturligtvis vara tillrådligt att meddelandet sker skriftligen. Även ett muntligt meddelande är dock fullt giltigt.

Det är tillräckligt att det av meddelandet framgår att agenten har för avsikt att begära avgångsvederlag. Agenten behöver inte i meddelandet

precisera sina anspråk gentemot huvudmannen. En sådan precisering kan anstå till efter ettårsfristens utgång.

Huvudmannen står enligt 36 § risken för att ett ändamålsenligt avsänt meddelande enligt förevarande paragraf försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

Av *andra stycket* framgår att paragrafen är tvingande till agentens förmån. Agenten är följaktligen inte bunden av avtalsvillkor som går ut på att preskriptionstiden är kortare än ett år eller att agentens meddelande skall ske i skriftlig form eller med iakttagande av några särskilda formaliteter.

32 §

Har agenturavtalet upphört skall agenten, intill dess huvudmannen själv kan bevaka sina intressen, vidta sådana åtgärder som är nödvändiga för att skydda huvudmannen mot förlust, om det inte därav uppkommer betydande kostnad, olägenhet eller ekonomisk risk för agenten. Denne har rätt till skälig ersättning för åtgärderna.

(Jfr 31 § i kommitténs förslag)

I paragrafen finns bestämmelser om förhållandena strax efter uppdragstidens slut. Den motsvaras delvis av 76 § jämförd med 48 § KomL men saknar motsvarighet i den danska lagen och i EG-direktivet.

Av paragrafen framgår att agentens plikt att tillvarata huvudmannens intressen inte upphör i samma stund som hans uppdrag löper ut. Han skall inom rimliga gränser vidta de åtgärder som är nödvändiga för att skydda huvudmannen mot förlust. Det kan röra sig om att vidarebefordra anbud som avgetts av tredje man eller att ta vård om varor och annat som han har om hand. Skyldigheten gäller inte åtgärder som innebär betydande kostnad, olägenhet eller ekonomisk risk för agenten. Bedömningen härvidlag får ske mot bakgrund av bland annat verksamhetens omfattning, agentens ekonomiska situation och storleken på den förlust som kan komma att drabba huvudmannen, om åtgärderna underlåts.

Agentens skyldighet enligt förevarande paragraf gäller oavsett orsaken till att agenturförhållandet har upphört. Så snart huvudmannen, om han använder tillbörlig omsorg och varsamhet, själv kan ta till vara sina intressen, upphör agentens skyldighet. Agentens plikt torde i regel sträcka sig under längre tid i fall då det är han själv som har frånträtt avtalet, särskilt om han har gjort det utan att iaktta uppsägningstid.

Om agenten brister i sina åligganden enligt förevarande paragraf, kan han bli skadeståndsskyldig gentemot huvudmannen.

Agenten har rätt till skälig ersättning för de åtgärder han vidtar. Ersättningen är avsedd att innefatta både gottgörelse för arbete – i den mån detta inte ersätts genom provision – och ersättning för utgifter och kostnader, t. ex. för frakt och förvaring av huvudmannens varor.

Bestämmelsen om ersättning gäller i princip bara sådana åtgärder som agenten enligt vad som nyss sagts är skyldig att vidta. I påbudet att ersättningen skall vara skälig får dock anses ligga att agenten i viss utsträckning bör ha rätt till kompensation för åtgärder som inte helt täcks av

denna skyldighet. Det rör sig framför allt om åtgärder som han visserligen kunnat neka att utföra med hänvisning till att de inte var nödvändiga eller skulle bli alltför kostsamma för honom men som ändå har varit kostnadsbesparande för huvudmannen. Viss försiktighet bör dock iakttas vid bedömningen av anspråk på ersättning för åtgärder av detta slag.

Agenten har enligt 15 och 32 §§ rätt att hålla inne huvudmannens varor, material m. m. som säkerhet för krav på ersättning enligt förevarande paragraf.

Bestämmelserna i förevarande paragraf gäller i princip även när agenturavtalet upphör att gälla till följd av någondera partens konkurs. Denna fråga har behandlats under 27 §.

33 §

När agenturavtalet har upphört skall agenten till huvudmannen återlämna varor, material och handlingar som han har mottagit för att fullgöra uppdraget. Agenten har dock rätt att till säkerhet för fordran innehålla huvudmannens egendom i enlighet med 15 § och försälja den enligt 16 §.

(Jfr 32 § i utredningens förslag)

Av paragrafen framgår hur agenten skall förfara med huvudmannens egendom efter agenturuppdragets upphörande. Den motsvaras till viss del av 76 § jämförd med 49 och 39 §§ KomL men saknar direkt motsvarighet i den danska lagen och EG-direktivet.

I och med att agenturuppdraget upphör skall agenten till huvudmannen återlämna vad han har mottagit för uppdraget. Skyldigheten omfattar till en början varor som agenten har mottagit för försäljning. När det gäller varor som han på grund av ett inkösuppdrag har mottagit av tredje man ligger det i själva uppdraget att varorna skall överlämnas till huvudmannen. I paragrafen sägs vidare att agenten skall återlämna material och handlingar som huvudmannen har tillhandahållit. Bestämmelsen tar sikte på t. ex. varuprover, mönster, broschyrer, prislistor, ritningar, anbudsblanketter och behörighetshandlingar. Vad beträffar medel som agenten har uppburit av tredje man finns bestämmelser om redovisningsskyldighet i 6 § andra stycket.

Bestämmelsen om återlämningskyldighet inkräktar inte på agentens rätt att innehålla och därefter försälja huvudmannens egendom enligt bestämmelserna i 15 och 16 §§. Denna rätt får utövas även med avseende på fordringar som uppkommit efter uppdragets avslutande, t. ex. krav på skadestånd eller ersättning för avvecklingsåtgärder.

Egendomen bör återlämnas utan anmaning från huvudmannens sida. Det bör ske så snart agenturuppdraget har upphört, om inte agenten har rätt att hålla kvar egendomen som säkerhet för fordringar gentemot huvudmannen. Kostnaderna för att återlämna egendomen, t. ex. frakt och porto, torde i de flesta fall primärt komma att belasta agenten. Har agenturavtalet bringats till upphörande under förhållanden som ger agenten rätt till skadestånd av huvudmannen, bör agenten inom ramen för skadeståndet kunna få ersättning för kostnader av detta slag.

Det står parterna fritt att närmare komma överens om hur återlämnandet skall ske, t. ex. att egendomen skall överlämnas till en ny agent i stället för till huvudmannen. Har någon överenskommelse om formerna för återlämnandet inte träffats, bör egendomen återlämnas till huvudmannen på ett med hänsyn till omständigheterna ändamålsenligt sätt. Man får härvid beakta bestämmelserna om vårdplikt och intressebevakning i 6 och 32 §§.

Skulle agenten brista i sina skyldigheter enligt förevarande paragraf, kan han bli skadeståndsskyldig i förhållande till huvudmannen. Om agenten vägrar att återlämna egendomen, kan huvudmannen väcka talan vid allmän domstol med yrkande om förpliktande att utfå egendomen eller, om förutsättningar i övrigt föreligger, anhängiggöra frågan vid kronofogdemyndighet genom en ansökan om vanlig handräckning enligt lagen (1990: 746) om betalningsföreläggande och handräckning.

Skadestånd

34 §

Underlåter agenten eller huvudmannen att fullgöra sina skyldigheter enligt agenturavtalet eller lagen, är han skyldig att ersätta den andre den skada som uppkommer därav, om han inte visar att underlåtenheten ej beror på försummelse på hans sida.

Upphör agenturavtalet att gälla till följd av den ena partens konkurs, har den andra parten rätt till ersättning för den skada som uppkommer därav.

Den som vill kräva skadestånd skall meddela den andre detta utan oskäligt upphåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om de omständigheter som ligger till grund för kravet. Gör han inte det, förlorar han rätten till skadestånd utom i fall när den andre har handlat grovt vårdslöst eller i strid mot tro och heder.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

(Jfr 12 och 28 §§ i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om skadestånd. I KomL finns bestämmelser om skadestånd dels i 67 §, dels i det regelkomplex som bildas av 76 § jämförd med 46 och 51 §§. Skadestandsfrågan regleras i den danska lagen av 6 §. EG-förslaget innehåller inga bestämmelser om skadestånd till följd av pliktförsummelse men erbjuder, som nämnts under 28 §, två alternativa modeller att reglera frågan om ersättning till agenten när agenturavtalet upphör. I artikel 17, punkt 2 b, sägs beträffande avgångsvederlag enligt en av dessa modeller, att sådant vederlag inte hindrar att agenten dessutom begär skadestånd.

Bestämmelser om skadestånd har nu sammanförts till en enda paragraf. Första stycket täcker tre situationer som i KomL behandlas var för sig. För det första avses skadeståndskrav som uppkommer under agenturavtalets bestånd. Detta fall har hittills reglerats i 67 § KomL, som dock bara gäller skadeståndsskyldighet för agenten. För det andra avses skadestånd vid uppsägning på grund av motpartens avtalsbrott. Vad som hittills har gällt i denna situation kan utläsas av 76 § jämförd med 46 § och 51 § KomL (bortsett från andra stycket tredje meningen och tredje stycket andra

meningen). För det tredje omfattar första stycket i förevarande paragraf skadestånd till följd av otillåten uppsägning från motpartens sida. De hittills gällande reglerna härom får man fram vid en sammanställning av 76 § med 46 § och 51 § första, andra och fjärde styckena KomL. Andra stycket i förevarande paragraf handlar om skadestånd vid motpartens konkurs. Motsvarande bestämmelser i KomL framgår av 76 § jämförd med 46 § och 51 § tredje stycket andra meningen och fjärde stycket.

I det nu framlagda lagförslaget regleras lika litet som i KomL skadeståndsskyldighet i förhållandet mellan å ena sidan någon av parterna i agenturavtalet — agenten eller huvudmannen — och å andra sidan tredje man. Denna fråga får även i framtiden lösas med tillämpning av bestämmelser i annan lagstiftning, t. ex. köprättsliga regler om skadestånd eller bestämmelser om sysslomans ansvar (jfr 18 kap. 2 § handelsbalken), eller av allmänna regler om skadestånd i kontraktsförhållanden.

I *första stycket* behandlas skadestånd till följd av avtalsbrott. Grundförutsättningen är att en av parterna har underlåtit att fullgöra sina skyldigheter enligt agenturavtalet eller lagen. Detta avtalsbrott skall ha orsakat skada för den andra parten. Det skall föreligga adekvat kausalitet mellan avtalsbrottet och skadan, dvs. skadan skall vara en beräknelig och sannolik följd av avtalsbrottet. Den som vill ha skadestånd har bevisbördan både för att motparten har begått ett avtalsbrott och för att detta har lett till en skada enligt vad som nu sagts. Har han visat detta måste motparten för att undgå skadeståndsskyldighet visa att avtalsbrottet inte beror på försummelse på hans sida. Han har med andra ord ett s. k. presumtionsansvar.

Bestämmelsen i första stycket gäller både agentens och huvudmannens skadeståndsansvar. Samma förutsättningar gäller härvid för bägge parter. Av fjärde stycket framgår dock att bestämmelserna är tvingande till förmån för agenten men inte till förmån för huvudmannen.

Första stycket avser till en början skadeståndskrav som uppkommer under avtalets bestånd. Det torde inte vara möjligt att uttömmande ange i vilka situationer skadestånd härvid kan komma i fråga. Några fall av olika slag kan illustrera framställningen.

Situationen kan t. ex. vara den att agenten åsamkas kostnader på grund av att huvudmannen har försummat att tillstålla honom material eller att lämna honom upplysningar som krävs för uppdragets fullgörande (jfr 7 § första stycket punkt 1 och 2). En annan situation är att huvudmannen brister i sin skyldighet att underrätta agenten om förutsedda driftsin-skränkningar med påföljd att agenten gör investeringar som inte kommer till nytta (jfr 7 § andra stycket). Vidare kan huvudmannens åtgärd att lämna ofullständiga eller felaktiga provisionsnotor föranleda kostnader för agenten i samband med att denne behöver granska huvudmannens bokföring (jfr 14 §).

Som exempel på skador för huvudmannen kan nämnas försäljningsbortfall till följd av att agenten underlåter att vidarebefordra anbud från tredje man eller bryter mot instruktioner att delta i mässor eller reklamkampanjer, förutsatt att instruktionerna faller inom ramen för vad som kan anses skäligt (jfr 5 § punkt 2 och 3). Ett annat fall är att agenten brister i sin vårdplikt med avseende på huvudmannens varor (jfr 6 § första stycket).

Skada för huvudmannen kan också uppkomma genom att agenten felaktigt innehåller huvudmannens egendom under återopande av bestämmelserna i 15 §. I sammanhanget bör också nämnas det fallet att agenten bedriver konkurrerande verksamhet inom det område som har tilldelats honom, antingen för en annan huvudman eller för egen räkning. Omständigheterna i det enskilda fallet blir här avgörande för om förfarandet är att betrakta som avtalsbrott från agentens sida (jfr vad som anförts under 5 och 26 §§). Föreligger inte avtalsbrott, finns inte heller grund för skadestånd.

Under första stycket faller vidare krav på skadestånd till följd av otillåten uppsägning från motpartens sida. Bestämmelser om rätt till uppsägning av agenturavtal finns i 24–26 §§. Säger en av parterna upp avtalet i enlighet med dessa bestämmelser, kan motparten inte kräva skadestånd av honom på den grunden att uppsägningen har vållat honom skada. Rätt att säga upp avtalet innebär just att man får frånträda detta utan att därigenom ådra sig skadeståndsskyldighet. Däremot står det naturligtvis den uppsagde fritt att kräva skadestånd på grund av något under avtalstiden begånget avtalsbrott från motpartens sida, förutsatt att anspråket inte preskriberats enligt bestämmelserna i tredje stycket.

En otillåten uppsägning är alltid ett avtalsbrott enligt första stycket. Bakgrunden till avtalsbrottet kan variera från fall till fall. Det kan röra sig om ett medvetet åsidosättande av bestämmelserna om uppsägning på grund av att parten inte har ekonomiska möjligheter att fullfölja sina åtaganden enligt agenturavtalet eller att han helt enkelt anser det värt att frånträda detta till priset av ett skadestånd. Uppsägningen kan också grunda sig på felaktig information om sakförhållandena, t. ex. ogrundade rykten om att agenten skulle bedriva konkurrerande verksamhet inom det område som tilldelats honom. Det är också tänkbart att den som säger upp avtalet visserligen har en i sak riktig bild av situationen men gör en felaktig bedömning i frågan huruvida ett avtalsbrott skall anses vara av väsentlig betydelse för honom på det sätt som avses i 26 § första stycket punkt 1 eller om en "annan grund" enligt punkt 2 i samma stycke är att bedöma som som viktig i lagbestämmelsens mening. En skillnad i förhållande till KomL:s bestämmelse om skadestånd på grund av otillåten uppsägning är att den generella skadeståndsbestämmelse som nu har föreslagits innehåller en regel om ansvarsbefrielse vid exculpation, medan bestämmelsen i KomL bygger på ett strikt ansvar. Denna fråga behandlas närmare i det följande.

Det tredje fallet som faller under första stycket är när skada åsamkas en part till följd av att han utnyttjar sin rätt att säga upp agenturavtalet på grund av motpartens avtalsbrott. Det är nu inte fråga om den skada som är en följd av själva avtalsbrottet utan den ytterligare skada som beror på den av avtalsbrottet föranledda uppsägningen. En uppsägning som företas med stöd av 26 § första stycket punkt 1 får anses utgöra en naturlig och förutsebar följd av det avtalsbrott som ligger till grund för den. Det får mot den bakgrunden anses föreligga adekvat kausalitet mellan avtalsbrottet och de skador som genom uppsägningen åsamkas den part som vidtar denna. Någon särbestämmelse om skadestånd i dessa fall – motsvarande 51 §

tredje stycket första meningen KomL — har därför inte ansetts erforderlig, utan fall av detta slag får, som nyss sagts, bedömas enligt den generella skadeståndsregeln i första stycket i förevarande paragraf.

Avtalsbrott är ett neutralt begrepp. Enbart det förhållandet att en part har begått ett avtalsbrott innebär inte att han har varit försumlig. Han kan men behöver inte ha varit det. Bestämmelsen om omedelbar uppsägning på grund av avtalsbrott i 26 § första stycket punkt 1 förutsätter inte heller att avtalsbrottet har begåtts av försumlighet. Däremot bygger bestämmelsen om skadestånd i första stycket i förevarande paragraf på att den som har begått avtalsbrottet därvid har varit försumlig.

Bestämmelsen har utformats på så sätt att den som har begått avtalsbrottet skall visa att detta inte beror på försummelse på hans sida. Han skall med andra ord exculpera sig. Förmår han inte det, är han skyldig att ersätta den av avtalsbrottet orsakade skadan.

Det är inte alltid tillräckligt att den som har begått avtalsbrottet visar att detta inte beror på försummelse av honom själv. För att undgå skadeståndsskyldighet skall han också visa att försummelse inte föreligger hos någon på hans sida. Härmed avses inte bara anställda hos honom utan även självständiga företagare och deras anställda som har anlåtats för att utföra någon av de uppgifter som enligt agenturavtalet eller lagen ligger på parten i fråga. Således ansvarar agenten t. ex. för försummelse av ett åkeri som av honom anlåtats för att utföra en transport av huvudmannens varor, vilken enligt agenturavtalet skulle ha utförts av agenten själv. (En förutsättning är naturligtvis att en annan ansvarsfördelning inte följer av agenturavtalet, jfr fjärde stycket). På motsvarande sätt bär huvudmannen ansvaret t. ex. i fall då en av honom anlåtad revisionsbyrå visar försumlighet genom att tillstålla agenten felaktiga provisionsnotor.

Där en skada kan hänföras till ett uppsåtligt avtalsbrott av någon av parterna, har denne naturligtvis ingen möjlighet att exculpera sig. Som exempel kan nämnas att agenten i strid med klara bestämmelser i agenturavtalet bedriver konkurrerande verksamhet inom det område som tilldelats honom.

I fall där ett avtalsbrott består i att parten i fråga har brustit i omsorg, ingår vållande redan i rekvisiten för avtalsbrottet. Har väl ett avtalsbrott konstaterats, finns således inte heller i det fallet något utrymme för exculpation.

Frågan är då vilken sorts omständigheter en part kan åberopa som grund för att ett avtalsbrott från hans sida inte skall föranleda skadeståndsansvar. Förhållandena kan härvid variera från fall till fall. Någon uttömmande uppräkningsgrundande omständigheter låter sig svårigen göras. Ett typfall är att avtalsbrottet, t. ex. underlåtenhet att tillhandahålla varor eller material, beror på en naturkatastrof e. d. Även andra slag av olyckshändelser kan åberopas i sammanhanget, t. ex. en eldsvåda eller en explosion. För att parten skall undgå skadeståndsansvar i sådana fall måste han dock visa att olyckshändelsen inte kan sättas i samband med bristande tillsyn eller underhåll. Rent allmänt kan sägas att en part inte kan komma ifrån skadeståndsansvar i fall då avtalsbrottet är en följd av bristande omsorg och planering i fråga om företagets organisation, administration, resurser eller effektivitet.

En strejk som orsakat driftstörningar kan godtas som befrielsegrund om den är ett led i en konflikt i anslutning till allmänna kollektivavtalsförhandlingar men knappast om den utlösts på grund av att parten i fråga har brutit mot bestämmelser i gällande lag eller kollektivavtal. Ett oförutsett import- eller exportförbud är typiskt sett en omständighet som kan leda till befrielse från skadeståndsansvar. Sjukdom bör kunna godtas som prestationshinder om verksamheten är nära kopplad till partens person. Men om verksamheten bedrivs i större skala, bör enstaka sjukdomsfall inte kunna åberopas som befrielsegrund.

En allmän regel är att en part i ett avtalsförhållande svarar för sin solvens. Bristande ekonomisk förmåga bör således inte godtas som förklaring till att prestation inte kunnat ske i enlighet med avtalet. Oavsett orsaken till den ekonomiska oförmågan bör avtalsbrottet i dessa situationer betraktas som culpöst. En speciell situation uppkommer om en utbetalning, t. ex. av provisionsbelopp, fördröjs till följd av en strejk bland bankpersonal. Det är här inte fråga om betalningsoförmåga hos den betalningsskyldige utan om ett hinder som i princip ligger utanför hans kontroll. Om inte andra betalnings sätt står till buds, bör han med befriande verkan kunna åberopa bankstrejken som prestationshinder.

Den som vidtar en otillåten uppsägning bör endast i extrema undantagsfall kunna hävda att det avtalsbrott han därigenom företar inte kan läggas honom till last som försummelse. Det får i sammanhanget förutsättas att en part noggrant sätter sig in i förhållandena innan han vidtar en så pass ingripande åtgärd. I praktiken är det tveksamt om den som vidtar en sådan uppsägning kan undgå skadeståndsansvar i andra fall än då uppsägningen grundar sig på felaktiga uppgifter direkt från medkontrahenten.

När det gäller skadeståndsskyldighetens omfattning är den allmänna utgångspunkten att den skadelidande parten ekonomiskt skall sättas i samma läge som om motparten hade fullgjort avtalet på rätt sätt. Ersättning skall med andra ord utgå för det s. k. positiva kontraktsintresset. Kravet på adekvat kausalitet kan dock medföra att alltför avlägsna, onormala och opåräknliga följder av avtalsbrottet faller utanför skadeståndsskyldigheten. Det är inte möjligt att ange några generella riktlinjer för hur gränsen mellan adekvata och icke adekvata förluster på grund av ett kontraktsbrott skall dras. Det får i stället liksom hittills överlämnas åt rättstillämpningen att avgöra denna fråga med hänsyn till de enskilda omständigheterna i varje särskilt fall.

Som allmän princip gäller vidare att den skadelidande är skyldig att efter förmåga söka begränsa skadan och att försummelse härvidlag kan inverka på hans rätt till ersättning. En annan princip, som kan sägas delvis ha samband med skyldigheten att begränsa sin skada, är att den skadelidande partens eget medvållande till skadan kan föranleda nedsättning eller bortfall av skadeståndet. Som en allmän regel gäller också att den skadelidande parten bara har rätt till ersättning för sin faktiska nettoförlust. Om han genom avtalsbrottet har befriats från kostnader som han skulle ha haft om avtalet hade fullgjorts på ett riktigt sätt, skall detta beaktas vid beräkningen av skadeståndet genom att ersättningen minskas med motsvarande belopp.

Enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) kan ett skadestånd jämkas om skyldigheten att utge ersättning är oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas. Denna bestämmelse är tillämplig även i kontraktsförhållanden, om inte annat föranleds av avtalet eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden (se prop. 1975:12 s. 178). I praktiken torde jämningsregeln i vidsträckt omfattning sättas ur spel på grund av uttryckliga eller underförstådda avtalsvillkor eller kontraktsrättsliga regler. Framför allt gäller detta brott mot en s. k. huvudförpliktelse i kontraktet, dvs. när en av kontrahenterna har eftersatt den skyldighet som avtalet i första hand går ut på. Större utrymme för en tillämpning av jämningsregeln finns det vid bristande uppfyllelse av en s. k. biförpliktelse, särskilt i situationer som nära nog är att bedöma som utomobligatoriska skadefall.

När det gäller skadeståndskrav som uppkommer under agenturavtalets bestånd, bör ersättning till en början utgå för direkta kostnader som avtalsbrottet har medfört för den skadelidande parten. Det kan gälla utgifter som agenten har fått vidkännas för att införskaffa marknadsföringsmaterial som huvudmannen försummat att tillställa honom eller kostnader som huvudmannen har haft för att återanskaffa egendom som förkommit eller skadats till följd av att agenten åsidosatt sin vårdplikt.

Ersättning bör vidare utgå för utebliven vinst och annan indirekt förlust. Utebliven vinst kan ibland hänföras till konkreta försummelse från agentens sida och är då ganska lätt att beräkna. Typfallet är att agenten har försummat att vidarebefordra anbud från tredje man. En förutsättning för skadestånd i detta fall är naturligtvis att anbudet är av sådan beskaffenhet att det skulle ha lett till ett köpeavtal mellan huvudmannen och tredje man. Beräkningen av utebliven vinst är svårare i fall då det läggs agenten till last att han rent allmänt har gjort otillräckliga försäljningsansträngningar. I den situationen torde huvudmannen ofta välja att säga upp agenturavtalet. Ett annat exempel på indirekt förlust är att agenten har gjort onyttiga investeringar som inte hade kommit till stånd om huvudmannen i enlighet med den upplysningsskyldighet som åvilar honom hade underrättat agenten om förestående driftsinskränkningar. Det bör i sammanhanget understrykas att agenten inte har någon generell rätt till ersättning för onyttiga investeringar – motsvarande den i 52 § jämförd med 76 § KomL – utan att sådan ersättning bara kan komma i fråga i form av skadestånd till följd av avtalsbrott från huvudmannens sida. Som ytterligare ett exempel på indirekt förlust kan nämnas att en av parterna i agenturavtalet blir ersättningskyldig mot någon annan till följd av försummelse från medkontrahentens sida. Huvudmannen kan t. ex. råka ut för skadeståndskrav från tredje man på grund av leveransdröjsmål som beror på agenten.

En särskild fråga är huruvida s. k. produktskador berörs av bestämmelsen i första stycket. Med denna term avses skador som skadebringande egenskaper hos en vara orsakar på annat än denna vara. Inom köprätten anses produktskador i princip falla utanför det ansvar som åvilar säljaren enligt de allmänna köprättsliga skadeståndsreglerna. En säljare kan i stället bli ansvarig för sådana skador på den grunden att han har garanterat

frånvaron av skadebringande egenskaper hos varan eller att han har varit försumlig. Man kan i agenturförhållanden tänka sig att skador orsakas på agentens egendom av varor som han har om hand för huvudmannens räkning. Enligt gällande rätt torde ansvaret för sådana skador inte vara att bedöma enligt de särskilda reglerna om skadestånd i agenturförhållanden utan enligt allmänna regler om produktansvar. Avsikten har inte varit att få till stånd någon ändring på denna punkt. Skador av nu angivet slag faller alltså inte under regleringen i förevarande paragraf. Det kan tilläggas att frågan om lagstiftning om ansvar för produktskador för närvarande övervägs inom justitiedepartementet (se Ds 1989: 79 Produktskadelag).

Som nämnts i det föregående avser första stycket även skadestånd till följd av otillåten uppsägning från motpartens sida och skadestånd med anledning av uppsägning på grund av motpartens avtalsbrott. Även i dessa fall kan utgifter och kostnader av det slag som nyss berörts vara ersättningsgilla. Men framför allt kan den skadeståndsberättigade ha rätt till ersättning för den förlust som åsamkas honom till följd av att agenturavtalet upphör i förtid. Den skadeståndsberättigade bör därvid ställas i den situation han skulle ha varit i, om avtalsförhållandet hade fortsatt den avtalade tiden ut eller till den tidpunkt då avtalet skulle kunna frånträdas efter ordinär uppsägning.

I fall då agenten har rätt till skadestånd på grund av att agenturavtalet upphör i förtid, t. ex. vid otillåten uppsägning från huvudmannens sida, bör ersättningen motsvara den provision han sannolikt skulle ha uppburit om uppdraget hade varat fram till den tidpunkt som nyss berörts. Ersättningen får då beräknas med ledning av den provision agenten tidigare har uppburit under en motsvarande tidsperiod. Är marknadsutvecklingen positiv, kan ersättningen bli högre. Vid skadeståndets bestämmande bör avräknas de besparingar som agenten gör på grund av uppdragets upphörande och de inkomster han skaffar sig — eller borde kunna skaffa sig — från annat håll genom att hans arbetskraft frigörs. Agenten får anses ha en skyldighet att försöka begränsa sin förlust genom att söka inkomst från annat håll inom samma eller ett liknande verksamhetsområde samt genom att söka nedbringa sina utgifter. Att han någon tid behåller personal, maskiner etc. i väntan på nya uppdrag bör emellertid inte påverka bedömningen.

Det skadestånd huvudmannen kan vara berättigad till i motsvarande situation torde huvudsakligen omfatta de förluster som uppkommer på grund av att försäljningsområdet under en övergångstid inte kan bearbetas tillfredsställande. Vad som nyss sagts om avräkning och skyldighet att begränsa skada gäller även i fråga om huvudmannens rätt till skadestånd.

Agenturavtalets upphörande kan också föranleda krav på annan ersättning än skadestånd. Agenten kan således ha krav på efterprovision och avgångsvederlag. Samma förlust skall givetvis inte täckas av flera olika ersättningar. Man kan tänka sig situationer då huvudmannen har krav på skadestånd av agenten samtidigt som denne gör gällande fordringar avseende t. ex. efterprovision gentemot huvudmannen. I denna situation torde fordringarna ofta kunna gå i avräkning mot varandra.

Av *andra stycket* framgår att skadestånd kan komma att utgå om agen-

turavtalet upphör till följd av den ena partens konkurs (jfr 27 §). Den andra parten har då rätt till ersättning för den skada som uppkommer som en följd av konkursen. Kravet på ersättning utgör därvid en konkursfordran. Värdet på en sådan fordran är ofta osäkert. Rätten till skadestånd kan ändå vara av stor betydelse i fall då möjlighet till kvittning föreligger.

Vid krav på skadestånd till följd av konkurs finns ingen möjlighet att undgå skadeståndsskyldighet genom att visa att konkursen inte kan läggas konkursgäldenären till last som försumlighet. För att skadeståndsskyldighet skall inträda är det alltså tillräckligt att den skadelidande påvisar ett i sammanhanget adekvat orsakssamband mellan de skador han vill ha ersatta och själva konkursen.

Beräkningen av ett skadestånd enligt andra stycket bör ske enligt i stort sett samma principer som gäller skadestånd på grund av agenturavtalets upphörande i de fall som faller under första stycket.

Tredje stycket innehåller bestämmelser om reklamationskyldighet. Den skadelidande måste reklamera till motparten för att inte förlora rätten till skadestånd. Reklamation skall ske utan oskäligt uppehåll från det att den skadelidande fick eller borde ha fått kännedom om de omständigheter som ligger till grund för kravet.

Med "de omständigheter som ligger till grund för kravet" avses både avtalsbrottet eller konkursutbrottet och den därav föranledda skadan. Utgångspunkten för reklamationsfristen är den senast inträffade av dessa omständigheter. Om ett avtalsbrott orsakar olika skador som uppdragas vid skilda tidpunkter, bör individuella reklamationsfrister gälla för var och en av skadeståndsposterna. Skulle det först i efterhand komma fram att inträffade skador, t. ex. en minskning av omsättningen, beror på avtalsbrott från motpartens sida, bör reklamationsfristen räknas från det att uppgifterna om avtalsbrottet blev tillgängliga för den skadelidande.

Utgångspunkten för tidsfristen är då parten fick eller borde ha fått kännedom om omständigheterna i fråga. Det krävs alltså inte att parten faktiskt har fått sådan kännedom. Tidsfristen börjar löpa även i fall då en normalt vaksam näringsidkare i motsvarande situation borde ha uppmärksammat de avgörande omständigheterna.

Reklamation skall ske "utan oskäligt uppehåll". Det går inte att generellt ange hur lång tid som avses med detta uttryck. Ibland är det också svårt att ange en exakt tidpunkt för när en omständighet av avsett slag kan anses ha inträffat. Detta är särskilt fallet när ett förhållande gradvis utvecklas. En successiv minskning av omsättningen kan till en början vara att betrakta som en smärre avvikelse från uppställda förhoppningar men i ett senare skede få karaktären av skada i den mening som avses i paragrafen. På samma sätt kan en nedtrappning av ambitionsnivån hos en agent intill en viss gräns hålla sig inom ramen för vad som i 5 § kallas "skäliga ansträngningar" men bortom denna gräns vara att betrakta som ett avtalsbrott.

Den skadelidande behöver inte precisera skadeståndskravet i reklamationen, utan det är tillräckligt att han i huvudsak anger vari skadan består och vad han grundar kravet på. Det är ofta svårt eller rent av ogörligt att helt överblicka situationen under den begränsade tid som står till buds för reklamation. Det torde därför inte vara ovanligt att en allmänt hållen

reklamation åtföljs av ett mera preciserat fordringsanspråk när förhållandena så småningom har klarnat. Ett sådant anspråk är underkastat allmänna regler om preskription. Dessa innebär att kravet preskriberas efter tio år. När det gäller krav på skadestånd till följd av motpartens konkurs bör man också uppmärksamma konkurslagens bestämmelser om bevakning av konkursfordringar.

Det har inte uppställts några formkrav med avseende på reklamationen. Av fjärde stycket framgår att bestämmelserna om reklamation är tvingande till agentens förmån. Agenten är således inte bunden av ett avtalsvillkor som innebär att reklamation skall ske skriftligen.

Av 36 § framgår att ett på ändamålsenligt sätt avsänt meddelande om reklamation får åberopas även om det försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

I tredje stycket finns vissa undantag från reklamationsansvarigheten. Om den som har orsakat skadan har handlat grovt vårdslöst eller i strid mot tro och heder, är den skadlidande bevarad vid sin rätt att kräva skadestånd utan hinder av att reklamation inte sker inom den i tredje stycket angivna tiden. Detta innebär dock inte att han kan dröja i obegränsad tid med reklamationen efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om de omständigheter som ger honom rätt till skadestånd. En sådan passivitet kan enligt allmänna principer medföra att han förlorar rätten till skadestånd. Vidare gäller även i här avsedda fall de allmänna reglerna om preskription av fordringar.

I fjärde stycket slås fast att paragrafens bestämmelser är tvingande till förmån för agenten. Avtalsvillkor som inskränker agentens möjlighet att få vissa skador ersatta eller som på något sätt begränsar ersättningsbeloppen, t. ex. genom beloppstak eller självrisker, är följaktligen inte bindande för honom. Detsamma gäller avtalsvillkor som innebär en skärpning av bestämmelserna om reklamation, t. ex. genom att föreskriva en alltför kort reklamationsfrist eller ställa upp särskilda formkrav med avseende på reklamationen.

Konkurrenskláusuler

35 §

Ett avtal mellan agenten och huvudmannen att agenten inte skall bedriva verksamhet efter det att agenturavtalet har upphört (konkurrenskláusul) är bindande för agenten bara om och i den mån konkurrenskláusulen

1. har upprättats skriftligt,
2. avser det område eller den kundkrets som har tilldelats agenten, och
3. avser de slag av varor som agenturavtalet gäller.

Agenten är inte bunden av en konkurrenskláusul i den mån den avser längre tid än två år efter det att agenturavtalet har upphört.

Bestämmelserna i denna paragraf hindrar inte att lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område tillämpas på en konkurrenskláusul.

(Saknar motsvarighet i kommitténs förslag)

Paragrafen handlar om konkurrenskláusuler. Den saknar motsvarighet i

Det finns i 38 § avtalslagen en generell bestämmelse om oskäligen konkurrensklausuler. Bestämmelsen avser fall då någon har betingat sig av en annan att denne inte skall bedriva verksamhet av visst slag eller inte ta anställning hos någon som bedriver sådan verksamhet. Den som har gjort utfästelsen är enligt bestämmelsen inte bunden därav i den mån utfästelsen sträcker sig längre än vad som kan anses skäligt. I förevarande paragraf preciseras reglerna om konkurrensklausuler med avseende på agenturförhållanden. Av tredje stycket framgår dock att även 38 § avtalslagen eller andra bestämmelser i avtalslagen, t. ex. 36 §, kan komma att tillämpas på konkurrensklausuler i agenturförhållanden.

Paragrafen tar sikte på verksamhet som agenten bedriver efter agenturavtalets upphörande. Härmed avses inte bara nya agenturer utan även t. ex. anställning hos konkurrenter och egen verksamhet som återförsäljare. Agentens möjlighet att under avtalets bestånd bedriva verksamhet som konkurrerar med huvudmannens får bedömas enligt reglerna om agentens lojalitetsplikt i 5 §.

Paragrafens bestämmelser gäller oavsett om agenturavtalet har upphört på ordinärt sätt (24 och 25 §§) eller om avtalet från någondera sidan har uppsagts med omedelbar verkan (26 §). I fall då agenturavtalet upphör till följd av huvudmannens konkurs (27 §) eller som en automatisk följd av huvudmannens död (jfr vad som har anförts under 26 §) torde en konkurrensklausul inte binda agenten i förhållande till konkursboet eller dödsboet, som ju aldrig har haft ställning av avtalspart i förhållande till agenten. Detta torde gälla även i fall där boet väljer att driva huvudmannens verksamhet vidare på egen hand eller med användande av en annan agent.

I första stycket uppställs vissa förutsättningar för att en konkurrensklausul skall vara bindande för agenten. Förutsättningarna avser både form (punkt 1) och sakligt innehåll (punkt 2 och 3). Brister någon av förutsättningarna helt, är konkurrensklausulen inte alls bindande för agenten. Uppfyller klausulen endast delvis någon av förutsättningarna, kan den göras gällande mot agenten i motsvarande utsträckning men inte längre (jfr uttrycket "i den mån").

Av punkt 1 framgår att en konkurrensklausul måste upprättas skriftligt för att gälla mot agenten. Den kan ingå i det ursprungliga agenturkontraktet eller ha skrivits vid ett senare tillfälle. Muntliga tillägg till en konkurrensklausul, vilka är till nackdel för agenten, är inte bindande för denne. Däremot är agenten oförhindrad att åberopa lättnader i en konkurrensklausul även om överenskommelsen därom har träffats muntligen.

I punkt 2 begränsas verkningarna av en konkurrensklausul till det område eller den kundkrets som har tilldelats agenten. Det förutsätts inte att agenten har ensamrätt till området. Om agenturuppdraget inte har inskränkts till något område eller någon kundkrets kan agenten inte heller bli bunden av någon konkurrensklausul. Skulle en konkurrensklausul ta sikte på ett vidare område än det som tilldelats agenten, saknar den verkan utanför agentens område.

Genom bestämmelsen i *punkt 3* inskränks giltigheten av en konkurrensklausul till varor av de slag som agenturavtalet gäller. Man bör vid bedömningen av denna fråga inte vara bunden av hur agentens varusortiment har betecknats i agenturavtalet utan beakta vilka varor som i praktiken har omfattats av hans uppdrag. Bestämmelsen i förevarande punkt bör således inte kunna kringgås genom att man i agenturavtalet tar upp ett mer omfattande varusortiment än det som faktiskt är avsett att omfattas av agentens verksamhet. Om det i ett agenturkontrakt har angivits att agenten skall verka för försäljning av livsmedel men verksamheten endast har bestått i marknadsföring av konserverad frukt, torde således en i kontraktet intagen konkurrensklausul inte kunna åberopas till stöd för att agenten efter avtalets upphörande skulle vara förbjuden att bedriva försäljning av t. ex. ost eller kryddor.

I många fall kan det vara tveksamt vad som skall hänföras till ett visst varuslag. Ofta ger branschpraxis viss ledning. I rena gränsfall bör konkurrensklausulen ges en tolkning som inte i onödan inskränker agentens utkomstmöjligheter.

I *andra stycket* slås fast att en konkurrensklausul inte gäller längre tid än två år från agenturavtalets upphörande. Agenten är alltså inte bunden av en konkurrensklausul i den mån denna sträcker sig längre fram i tiden.

I fall då ett tidsbegränsat agenturavtal har löpt ut eller ett avtal har sagts upp på ordinarie sätt med iakttagande av uppsägningstid är det i regel helt klart vid vilken tidpunkt avtalet har upphört. Vid uppsägning med omedelbar verkan får motsvarande tidpunkt anses ha inträffat då medkontrahenten fick del av uppsägningen. Om en av parterna har haft rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan men parterna ändå har kommit överens om en viss uppsägningstid, bör avtalet anses ha upphört vid utgången av denna tid. Det förhållandet att agenten efter uppdragets upphörande vidtar åtgärder enligt 32 eller 33 § skjuter inte fram utgångspunkten för tvåårsfristen.

Av *tredje stycket* framgår att bestämmelserna i förevarande paragraf inte hindrar att 38 § avtalslagen tillämpas på en konkurrensklausul. Medan förevarande paragraf innehåller tämligen fasta ogiltighetskriterier, ger 38 § avtalslagen utrymme för en mer diskretionär skälighetsbedömning. Vid tillämpning av 38 § avtalslagen kan man t. ex. väga in omständigheter som orsaken till att agenturavtalet har bringats till upphörande eller graden av ensidigt beroende i förhållandet mellan parterna. En konkurrensklausul kan alltså förklaras ogiltig eller jämkas enligt 38 § avtalslagen trots att den uppfyller de krav som uppställts i förevarande paragraf.

Som framgår av tredje stycket är det inget som hindrar att andra ogiltighets- eller jämningsregler i avtalslagen än 38 § tillämpas på en konkurrensklausul.

Vissa meddelanden

36 §

Har ett meddelande från agenten enligt 16, 31 eller 34 §, från huvudmannen enligt 18, 19, 22, 23 eller 34 § eller från tredje man enligt 21 § avsänts på ett ändamålsenligt sätt, får meddelandet återopas även om det försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

(Jfr 4 § i kommitténs förslag)

I paragrafen anges vilken av parterna som bär risken för att vissa meddelanden som berörs i lagen försenas eller förvanskas vid befordran eller inte alls kommer fram. Paragrafen motsvaras delvis av 3 § KomL. Den har ingen motsvarighet i den danska lagen eller i EG-direktivet.

Den generella utgångspunkten inom avtalsrätten är att avsändaren står risken för att hans meddelande inte kommer fram i rätt tid eller på rätt sätt. I 32 § andra stycket avtalslagen finns en särskild bestämmelse om meddelanden som befordras genom telegram eller framförs muntligt genom bud. Om ett sådant meddelande förvanskas till följd av fel vid telegraferingen eller oriktigt återgivande genom budet, är avsändaren inte bunden av det förvanskade meddelandet. Det saknar betydelse om mottagaren är i god eller ond tro. Men avsändaren måste utan oskäligt uppehåll efter det att han fått reda på förvanskningen meddela mottagaren att han inte vill låta det förvanskade meddelandet gälla. Annars gäller det förvanskade meddelandet mot en mottagare i god tro.

Förevarande paragraf innebär att risken för befordran av vissa meddelanden läggs på mottagaren. Avsändaren får återopa meddelandet även om det på grund av ett missöde vid befordringen har försenats, förvanskats till sitt innehåll eller inte alls kommit fram. I KomL gäller motsvarande regel när ett meddelande har försenats eller inte kommit fram. Däremot finns i KomL ingen bestämmelse om meddelanden som har förvanskats. I dessa fall kan i stället bestämmelsen i 32 § andra stycket avtalslagen bli tillämplig. Vad som i den bestämmelsen sägs om telegrafiska meddelanden får nu träda tillbaka för regleringen i förevarande paragraf. Detsamma gäller meddelanden som framförs muntligt genom bud, i den mån ett sådant förfaringssätt kan anses ändamålsenligt i den mening som avses i paragrafen.

De meddelanden som befordras på mottagarens risk räknas upp i paragrafen. Uppräkningen börjar med vissa meddelanden från agenten till huvudmannen, nämligen besked om utövande av retentionsrätt (16 §) samt krav på avgångsvederlag (31 §) och skadestånd (34 §). Därefter tas i paragrafen upp en del meddelanden från huvudmannen till tredje man. Det rör sig om underrättelser om att huvudmannen inte godkänner ett av agenten slutet avtal (18 §), att han inte antar ett anbud (19 §), att han inte godtar betalning till agenten eller ändringar i avtalet som denne medgett (22 §) och att han inte godkänner avgöranden som agenten träffat med anledning av reklamationer m. m. från tredje man (23 § andra stycket). Uppräkningen fortsätter med huvudmannens skadeståndskrav mot agenten (34 §). Den avslutas med tredje mans meddelande till huvudmannen att ett besked från denne avviker från vad tredje man överenskommit med agenten (21 §).

Uppräkningen i paragrafen är i princip uttömmande. Detta utesluter dock inte att ett meddelande, som faller utanför uppräknigen, kan komma att befordras på mottagarens risk till följd av någon bestämmelse i annan lagstiftning. I 82 § 1990 års köplag föreskrivs t. ex. att vissa meddelanden om reklamation skall gå på mottagarens risk. Den bestämmelsen gäller även sådana meddelanden från köparen till huvudmannen som avses i 23 § första stycket i det nu framlagda lagförslaget, trots att dessa meddelanden inte ingår i uppräknigen i förevarande paragraf.

Kravet på att meddelandet skall avsändas på ett ändamålsenligt sätt får bedömas efter omständigheterna i det enskilda fallet. Postbefordran är t. ex. inte i alla situationer en tillräckligt snabb metod, om andra kommunikationssätt, såsom telefax, står till förfogande.

Bestämmelsen i förevarande paragraf innebär bara att ett meddelande skall anses ha kommit fram i oförvanskat skick. Den behandlar inte frågan huruvida det avsända meddelandet, t. ex. en reklamation, kan anses uppfylla de krav som ställs på ett meddelande av det ifrågavarande slaget. Om den som har avsänt ett meddelande om reklamation får reda på att meddelandet har förkommit eller förvanskats, kan det – trots förevarande bestämmelse – ingå i reklamationsskyldigheten att han sänder ett nytt meddelande. Reklamation kan sedan anses ha skett i rätt tid, om det första meddelandet skickades i sådan tid att det borde ha nått adressaten före reklamationsfristens utgång. Bestämmelsen innebär således inte – till skillnad mot konsumenttjänstlagens bestämmelser om reklamation – att reklamation skall anses ha skett redan då meddelandet avsändes.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2. I fråga om agenturavtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande tillämpas bestämmelserna om handelsagentur i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande till utgången av år 1993.

(Jfr ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna i utredningens förslag)

Den nya lagen kommer i första hand att bli tillämplig på agenturavtal som ingås efter ikraftträdandet.

Bestämmelserna i punkt 2 innebär att lagen från och med den 1 januari 1994 kommer att omfatta alla agenturavtal oavsett vid vilken tidpunkt de har ingåtts. Parterna i ett agenturavtal som har ingåtts före den 1 januari 1992 har alltså två år på sig att avveckla förhållandet, om de inte vill underkasta sig bestämmelserna i den nya lagen.

Ändringar som efter ikraftträdandet företas i ett avtal från tiden dessförinnan bör bedömas enligt den nya lagen.

4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande

KomL kommer i framtiden bara att innehålla bestämmelser om kommission. Bestämmelser om handelsagentur kommer att finnas i den nya lagen om handelsagenter och lagregleringen rörande handelsresande och plats-

försäljare kommer att upphöra. Detta innebär att lagrubriken till KomL ändras till att avse bara kommission och att de kapitel som avser de andra yrkeskategorierna upphör att gälla. De återstående kapitelrubrikerna blir därmed överflödiga och får utgå.

27 §

Handelskommissionär är berättigad till provision å avtal, som han under uppdragstiden för kommittentens räkning ingår med tredje man.

Har kommissionären varaktigt uppdrag och ingås avtal för kommittentens räkning efter uppdragets slut, *har kommissionären rätt till provision på avtalet, om tredje mans anbud kommit kommittenten eller kommissionären till handa under uppdragstiden.*

Ingås avtal efter uppdragets slut i annat fall än som avses i andra stycket, är kommissionären likaledes berättigad till provision (efterprovision), om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom hans medverkan under uppdragstiden.

Förebringas ej utredning om efterprovisionens storlek och har uppdraget varat minst ett år, skall efterprovision utgå med belopp som motsvarar tre månaders provision, beräknad efter genomsnittet av månadsprovisionerna under uppdragets sista år. Vad nu sagts gäller dock ej, om uppsägning skett med minst sex månaders uppsägningstid.

Kommissionären kan inte före uppdragets slut med bindande verkan avstå från den rätt till ersättning som tillkommer honom enligt tredje och fjärde styckena.

(Saknar direkt motsvarighet i kommitténs förslag. Jfr dock 13, 14 och 41 §§ i dess lagförslag 1)

Paragrafen handlar om handelskommissionärers rätt till provision. Den innehåller i sin hittillsvarande lydelse en hänvisning till 68 §, som handlar om handelsagentur. Den paragrafen skall nu upphöra att gälla. Hänvisningen i förevarande paragraf kan alltså inte stå kvar. I stället flyttas relevanta delar av innehållet i den upphävda paragrafen över till förevarande paragraf. Det rör sig således om en ren följdändring.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2. I fråga om agentur-, handelsresande- eller platsförsäljaravtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande tillämpas lagen i sin tidigare lydelse till utgången av år 1993.

Bestämmelsen i punkt 2 innebär att KomL:s regler om agentur tillämpas på agenturavtal som har ingåtts före den 1 januari 1992 under en övergångstid på två år. Därefter regleras parternas mellanhavanden av den nya lagen om handelsagentur. Motsvarande gäller med avseende på självständiga handelsresande och platsförsäljare.

Förhållandena för anställda handelsresande och platsförsäljare, som har ingått anställningsavtalet före den 1 januari 1992, regleras av KomL till och med utgången av år 1993. Sedan upphör lagregleringen för deras del.

4.3 Förslaget till lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981:1361)

Prop. 1990/91:63

12 §

Anlitar näringsidkaren ett ombud, skall denne alltid anses behörig att handla på näringsidkarens vägnar när det gäller att ingå avtal som avses i denna lag, att utfästa förmåner som är avsedda att ingå i ett sådant avtal samt att ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Näringsidkaren kan inte till nackdel för konsumenten inskränka denna behörighet.

(Jfr 12 § i kommitténs lagförslag 2)

Paragrafen går ut på att ett ombud, som anlitas av en näringsidkare för att bedriva hemförsäljning, har s. k. legal ställningsfullmakt att ingå avtal och ta emot betalning. Enligt paragrafens nuvarande lydelse finns i andra stycket en erinran om att det i KomL finns särskilda bestämmelser om handelsagenter och handelsresande.

Andra stycket skall nu utgå. I framtiden kommer alltså inte agenter och handelsresande att undantas från bestämmelsen om legal ställningsfullmakt.

4.4 Förslaget till lag om ändring i fondkommissionslagen (1979:748)

2 §

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om handelskommission i lagen (1914:45) om kommission.

(Jfr 2 § i kommitténs lagförslag 3)

Ändringen innebär att KomL nämns vid sitt nya namn. Det rör sig således om en ren följdändring.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om handelsagentur,
2. lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande,
3. lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981:1361),
4. lag om ändring i fondkommissionslagen (1979:748),

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om

5. internationella konventioner (avsnitt 2.11).

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

Genom de ändringar, som gjordes i KommL under 1970-talet, förstärktes kommissionärernas, agenternas och handelsresandenas rättsliga ställning vid uppdragets slut. Det visade sig emellertid att dessa ändringar inte var tillräckligt långtgående och att det alltjämt fanns brister i dessa uppdragstagares rättsskydd när avtalet upphörde. På grund härav gjordes det framställningar i olika sammanhang med begäran om att en ny översyn skulle göras av lagen. Dessa framställningar utmynnade i att kommittén tillsattes.

Enligt direktiven har den främsta uppgiften för kommittén varit att få till stånd en tidsenlig lagstiftning rörande de rättsförhållanden som regleras i KommL. Översynen har inte varit begränsad till att avse någon viss del av lagen. Den har gällt såväl lagstiftningens sakliga innehåll som dess språkliga och redaktionella utformning.

Kommitténs förslag innebär i huvudsak följande.

Lagförslagets omfattning

Lagförslaget innehåller huvudsakligen två avsnitt av vilka det ena handlar om handelsagentur (agentur) och det andra om det som närmast skall jämföras med handelskommission och som i lagförslaget kallas kommission. Det har visat sig att institutet agentur har den största utbredningen och den dominerande ställningen. På grund härav har huvudvikten i lagförslaget lagts vid agenturverksamheten. Avsnittet om agentur omfattar inte bara de som i KommL:s mening är agenter utan däri innefattas också de som nu karakteriseras som självständiga handelsresande. Utvecklingen under årens lopp har nämligen inneburit att agenternas och handelsresandenas arbetsätt och arbetsformer har ändrats och därför har uppdelningen i KommL blivit otidsenlig. Avsnittet i lagförslaget om kommission innefattar inte civil kommission. Ett av skälen till detta är att kommittén funnit att det är lämpligt att begränsa lagförslagets omfattning till att avse endast uppdrag som utförs av näringsidkare. När det sedan gäller de anställda handelsresandena innebär kommitténs förslag att dessa inte skall omfattas av den nya lagen. De anställda handelsresande som har uteslutande fast lön är jämförbara med vilka löntagare som helst. Deras rättsförhållanden regleras genom den arbetsrättsliga lagstiftningen och genom kollektivavtal och enskilda avtal. De anställda handelsresande som får sin ersättning helt eller delvis i form av provision är enligt kommitténs förmenande en förhållandevis liten grupp. I gällande rätt förekommer det inga speciella lagbestämmelser för några andra provisions-

anställda än handelsresande. De speciella rättsförhållandena för de provisionsanställda är till största delen reglerade genom avtal och kommittén har inte funnit något hinder mot att de provisionsanställda handelsresandenas rättsförhållanden ordnas på samma sätt. Det som sagts om handelsresande gäller även platsförsäljare. Genom uttalanden i motiven öppnas möjligheter att tillämpa lagförslaget analogt vid civil kommission eller i rättsförhållanden med anställda handelsresande.

Begreppet agent

För att en person skall anses vara agent i lagförslagets mening krävs det att han är näringsidkare och att uppdragsavtalet är varaktigt. I övrigt gäller samma förutsättningar som i KommL. Dock krävs det inte längre att agenten har ett eget kontor eller annan egen lokal för sin rörelse. Anledningen till detta är att de självständiga handelsresandena skall innefattas i denna kategori.

Begreppet kommissionär

En person är kommissionär i lagförslagets mening om han är näringsidkare och åtagit sig huvudmannens uppdrag att för dennes räkning men i eget namn ingå avtal om försäljning eller inköp av varor. Den som i KommL kallas kommittent har i lagförslaget fått benämningen huvudman.

Parternas rättigheter och skyldigheter

När det gäller parternas rättigheter och skyldigheter vid agentur och kommission innebär lagförslaget att huvudmannens lojalitetsplikt och informationsplikt lagfästs liksom hans skyldighet att tillhandahålla vissa saker och hans skyldighet att utge ersättning för sådan skada som han vållat. Huvudmannens lojalitetsplikt innebär en skyldighet att ge agenten eller kommissionären en viss hjälp och ett visst stöd. Informationsplikten gäller vissa upplysningar om tillverkningen och marknadsföringen. Agentens och kommissionärens skyldigheter enligt lagförslaget överensstämmer i huvudsak med vad som åligger dem enligt KommL. En nyhet i lagförslaget är dock att genom en dispositiv bestämmelse är agenterna och kommissionärerna alagda att hålla inkasserade medel avskilda.

Provision och annan ersättning

I fråga om agenternas och kommissionärernas rätt till provision ansluter lagförslaget i stora delar till KommL när det gäller provision under avtalets bestånd. Angående rätt till provision på avtal som ingås efter uppdragets slut föreslår kommittén att den bestämmelse behålls som stadgar att agenten har rätt till provision på avtal som ingås sedan agenturavtalet upphört om anbudet inkommit före upphörandet. Vid avtal där köparens anbud inkommer och avtalet ingås efter uppdragstidens slut föreslår kommittén att agenten skall ha rätt till provision om han gjort det förberedande arbetet till ett avtal och att detta arbete varit den huvudsakliga orsaken till att avtalet kommit till stånd. För den händelse det uppstår konkurrens om provisionen mellan en

avgående och en tillträdande agent föreslår kommittén en bestämmelse med innehåll att en tillträdande agents krav på provision kan få ge vika för den avgående agenten om denne är berättigad till provision enligt ovan nämnda bestämmelse. I en undantagsregel föreslår kommittén att provisionen skall delas lika mellan den avgående och den tillträdande agenten om detta är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Någon motsvarighet till bestämmelsen i 68 § andra till fjärde styckena KommL. om efterprovision kommer inte att föreslås. Anspråk på provision skall framställas inom ett år från avtalets upphörande.

I bestämmelser, som saknar motsvarighet i KommL., föreslår kommittén att provisionen skall bestämmas efter vad som är skäligt och att provisionen skall beräknas på fakturans slutbelopp men att avdrag skall göras för vissa omkostnader som är särskilt angivna i fakturan. När det gäller de fragor som har samband med utbetalningen av provisionen har kommittén valt att föreslå en dispositiv lagbestämmelse enligt vilken provisionen skall utbetalas inom en månad efter utgången av den kalendermånad i vilken avtalet med tredje man fullgjorts eller bort fullgöras av huvudmannen. Inom samma tid skall agenten tillställas en provisionsnota och denna skall innehålla vissa uppgifter. I syfte att förbättra agentens möjligheter till kontroll av provisionen föreslår kommittén att agenten genom en indispositiv bestämmelse skall ha rätt att få granska huvudmannens bokföring med hjälp av en auktoriserad eller godkänd revisor. Denna rätt till granskning skall föreligga endast om vissa förutsättningar är uppfyllda.

Stadgandet i lagförslaget om ansvar del credere innehåller dels en definition av detta begrepp och dels en bestämmelse enligt vilken agenten är berättigad till särskild gottgörelse för detta ansvar. Bestämmelserna om ersättning för inkassouppdrag och om ersättning för utgifter har underkastats vissa smärre ändringar i förhållande till vad som gäller i KommL.

Säkerhetsrätt

Kommittén anser att agenterna och kommissionärerna skall genom en indispositiv bestämmelse vara tillförsäkrade retentionsrätt. Denna skall kunna utövas i prover, mönster och handlingar och dessutom i varor som är avsedda att säljas samt i pengar och andra likvida medel. Det föreslås också att säkerhetsrätten skall kunna utövas i objekt från alla uppdrag av samma huvudman, s. k. kopplad säkerhetsrätt. För att inte retentionsrätten skall bli verkningslös anser kommittén att agenten eller kommissionären skall vara berättigad att efter tre månader sälja vad han innehållit eller tillgodogöra sig vad han har att fordra. Även denna bestämmelse föreslås bli indispositiv.

Avtalets upphörande

När det gäller lagförslagens bestämmelser om avtalets upphörande innebär dessa omfattande förändringar jämfört med bestämmelserna i KommL. Inledningsvis stadgas det i lagförslaget i denna del att ett agenturavtal upphör när den avtalade tiden gått till ända. Om parterna därefter fortsätter sitt samarbete kan det i vissa fall anses att avtalet är förlängt att gälla tills vidare. Om ett tidsbestämt avtal som förlängts två gånger eller om ett avtal som

gäller tills vidare skall upphöra skall det föregås av uppsägning. När uppsägningstiden sedan löpt ut upphör avtalet. Enligt kommitténs förmenande skall uppsägningstiden vara sex månader. Genom att bestämma uppsägningstiden till sex månader får man överensstämmelse med den arbetsrättsliga lagstiftningen. Detta kan ha stor betydelse för de agenter som har anställda att ta hänsyn till. Samma uppsägningstid skall gälla oavsett hur lång tid avtalet varat. Bestämmelsen om sex månaders uppsägningstid föreslås bli indispositiv mot huvudmannen.

I fråga om avtalets upphörande i förtid föreslår kommittén att en part skall ha rätt att häva avtalet om medkontrahenten inte uppfyllt sina avtalsenliga förpliktelser. Därutöver krävs det att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den som häver. I lagförslaget ges det även möjlighet för en part att frånträda ett avtal i förtid. Förutsättningen för detta är att det föreligger vägande skäl. Lagtexten innehåller exempel på omständigheter som kan anses utgöra vägande skäl. Således kan en parts konkurs berättiga medkontrahenten att frånträda avtalet i förtid. Om en part skall häva ett avtal eller frånträda det i förtid med stöd av dessa bestämmelser skall han göra detta utan oskäligt uppehåll.

Det finns alltid en möjlighet för en part att frånträda ett avtal med omedelbar verkan. I fråga om skadeståndsskyldighet i samband med upphörandet innehåller lagförslaget att den som häver eller frånträder ett avtal i förtid är skyldig att hålla medkontrahenten skadeslös såvida han inte haft giltig grund till frånträdan. En part, som frånträder ett avtal till följd av ett väsentligt avtalsbrott på medkontrahentens sida, undgår skadeståndsskyldighet för egen del och är berättigad till skadestånd av medkontrahenten om avtalsbrottet är culpöst. Bestämmelsen om skadeståndsskyldighet föreslås bli tvingande till agentens förmån.

Ersättning till agenten vid uppdragets upphörande

De frågor som har samband med ersättning till agenten vid uppdragets upphörande har varit föremål för en ingående behandling av kommittén. Därvid har kommittén valt att lägga fram ett förslag som innehåller en bestämmelse om avgångsvederlag. Enligt denna bestämmelse är agenten berättigad till avgångsvederlag, om han tillfört huvudmannen bestående värden såsom nya kunder eller ökad försäljning till den befintliga kundkretsen. När kundkretsens värde skall fastställas innehåller lagförslaget en presumtion enligt vilken sex månaders provision skall anses utgöra en skälig ersättning. Denna schablonregel är avsedd att utgöra huvudregel och tänkt att tillämpas i merparten av de fall där avgångsvederlag kommer i fråga. Om emellertid förhållandena i det enskilda fallet väsentligt avviker från vad som kan anses vara normalt kan avgångsvederlaget bestämmas till högst tolv månaders provision eller helt utebli. Bestämmelsen föreslås bli indispositiv. Anspråk på avgångsvederlag skall framställas inom ett år efter avtalets upphörande. Någon bestämmelse om rätt till ersättning för investeringar som blivit onyttiga genom uppsägning kommer inte att föreslås. I utvecklingskedet har agenten en viss skyldighet att tillvarata huvudmannens intresse samt att återlämna dennes egendom.

Agentens behörighet

De bestämmelser i lagförslaget som reglerar agentens behörighet och huvudmannens förhållande till tredje man överensstämmer i huvudsak med vad som gäller i KommL. Lagförslaget innehåller dock ingen motsvarighet till bestämmelsen i KommL om att s. k. slutsedelsblanketter konstituerar fullmakt. Om en agent genomför försäljningar enligt hemförsäljningslagen (1981:1361) skall det gälla som stadgas i sistnämnda lag.

Kommission

Förutom att göra en översyn av KommL har kommittén i uppgift att utreda vissa frågor kring s. k. kommissionärsbolag. Dessa frågor har ett starkt samband med vissa sakrättsliga frågor vid kommission. Spörsmålen om kommissionärsbolagen behandlas inte i detta betänkande. Till följd av att de sakrättsliga frågorna vid kommission måste samordnas med frågorna kring kommissionärsbolagen presenterar kommittén vid ett senare tillfälle sitt slutliga förslag i den del som gäller de sakrättsliga bestämmelserna vid kommission. Emellertid redovisar kommittén i detta betänkande de överväganden som hittills gjorts i denna del. Dessa överväganden innehåller bl. a. ett preliminärt förslag om att partsbindningsmönstret vid kommission skall vara symmetriskt. Om det önskas ett snabbt ikraftträdande av kommitténs förslag i övrigt kan 53–64 §§ KommL inarbetas i den nya lagen i avvaktan på det tillkommande utredningsarbetet.

I fråga om de obligationsrättsliga bestämmelserna vid kommission är dessa till övervägande del gemensamma med vad som gäller vid agentur. Kommitténs förslag i övrigt i denna del överensstämmer i huvudsak med innehållet i KommL. Det föreslås dock att huvudmannen inte längre skall ha rätt att avvisa ett avtal som ingåtts mellan kommissionären och tredje man. Bestämmelserna om ett agenturavtals upphörande föreslås bli tillämpliga även när varaktiga kommissionärsuppdrag skall upphöra.

Ensamåterförsäljning

En uppgift för kommittén har varit att utreda behovet och möjligheterna av att i lag införa särskilda regler för avtal om försäljning med ensamrätt och särskilt då när det gäller återförsäljarens rättsskydd i avtalsförhållandet. Kommittén har i denna del funnit att ett etablerat förhållande mellan två parter kan ha inslag av både ensamåterförsäljning och agentur. Många uppdragstagare arbetar i båda formerna samtidigt eller övergår från den ena formen till den andra. För de rättsförhållanden som innebär ensamåterförsäljning har de berörda partsorganisationerna nyligen utarbetat en avtalsmall. Bestämmelserna i denna har utformats i nära anslutning till bestämmelserna i förslaget till lag om handelsagentur och kommission. Det finns förutsättningar för att innehållet i avtalsmallen får en god genomslagskraft. Genom att det finns så många gemensamma beröringspunkter mellan bestämmelserna i kommitténs lagförslag och villkoren i avtalsmallen anser kommittén att det finns möjligheter till analog tillämpning av lagförslaget på förhållanden med ensamåterförsäljning. Mot denna bakgrund finner kommittén att det f. n. inte föreligger något behov av lagregler för ensamåterförsäljning.

Ikraftträdande

Prop. 1990/91:63
Bilaga I

Kommittén föreslår att den nya lagen skall tillämpas på de avtal som ingås efter det att lagen trätt ikraft. Vidare föreslås det en övergångsbestämmelse som stadgar att i förhållandet mellan en huvudman och dennes agent eller kommissionär skall Komml gälla i två år efter den nya lagens ikraftträdande i fråga om de avtal som ingåtts medan Komml gällde. När dessa två år förflutit skall den nya lagen gälla alla avtal oavsett när de ingåtts.

1. Förslag till Lag om handelsagentur och kommission

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Allmänna bestämmelser

1 § Med handelsagent (agent) förstås i denna lag en näringsidkare som på grund av avtal med annan, huvudmannen, åtagit sig att för dennes räkning varaktigt verka för avsättning av varor genom att uppta anbud till huvudmannen eller i dennes namn sluta avtal om försäljning av varor (handelsagentur).

2 § Med kommissionär förstås i denna lag en näringsidkare som på grund av avtal med annan, huvudmannen, åtagit sig att för dennes räkning men i eget namn sluta avtal om försäljning eller inköp av varor (kommission).

3 § Lagens bestämmelser tillämpas inte om annat följer av avtalet eller bruk som har utbildats mellan parterna eller av handelsbruk eller annan sedvänja.

Att i vissa fall avtal, bruk eller sedvänja inte gäller framför denna lag är särskilt stadgat här nedan.

4 § Skall någon enligt denna lag lämna annan ett meddelande och har meddelandet avsänts på ett ändamålsenligt sätt, har den förstnämnde fullgjort vad som åligger honom även om meddelandet försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

2 kap. Handelsagentur

Agentens skyldigheter

5 § Agenten skall vid uppdragets fullgörande med omsorg tillvarata huvudmannens intresse.

6 § Agenten skall lämna huvudmannen upplysningar om sådana omständigheter av betydelse för uppdragets fullgörande som han känner till. Särskilt skall han upplysa om anbud som avgetts eller upptagits och avtal som ingåtts.

7 § Agenten skall väl vårda varor och annat som tillhör huvudmannen och

som är i agentens besittning. Det åligger agenten att hålla erforderlig sakför-
säkring. Huvudmannens varor skall hållas avskilda från andra varor.

8 § Har agenten rätt att ta emot betalning för sålda varor är han skyldig att
hålla mottagna medel avskilda och avge redovisning för sitt uppdrag.

Huvudmannens skyldigheter

9 § Huvudmannen skall ge agenten den hjälp och det stöd som uppdragets
utförande skäligen påkallar.

10 § Huvudmannen skall tillstålla agenten det material som skäligen erford-
ras för uppdragets fullgörande såsom prover, mönster, broschyrer och pris-
listor.

11 § Huvudmannen skall lämna agenten upplysningar om sådana omstän-
digheter av betydelse för uppdragets fullgörande som han känner till, särskilt
vad angår planering av tillverkningen och marknadsföringen. Han skall utan
dröjsmål underrätta agenten om han förutser en väsentlig ändring av verk-
samhetens art eller omfattning i förhållande till vad agenten skäligen kunnat
förvänta sig.

Huvudmannen skall utan oskäligt uppehåll meddela agenten, om han
antar eller avslår ett anbud som agenten tillstållt honom.

Skadeståndsskyldighet

12 § Har huvudmannen eller agenten vårdslöst underlåtit att fullgöra någon
skyldighet enligt agenturavtalet eller denna lag, skall han ersätta den andre
den skada som uppkommit därav.

Den som vill kräva skadestånd skall meddela den andre detta utan oskäligt
uppehåll efter det han insett eller bort inse försummelsen och den därav
föranledda skadan. Gör han inte detta förlorar han sin rätt till skadestånd.

Vad som föreskrivs i det andra stycket gäller inte om den andre handlat i
strid med tro och heder eller grovt vårdslöst.

Provision m. m.

13 § Agenten är berättigad till provision på de avtal, som ingås under
uppdragstiden, om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens
medverkan.

Har agenten ensamrätt till ett visst område eller en viss kundkrets har
agenten rätt till provision på avtal som utan hans medverkan sluts med
köpare inom området eller kundkretsen under uppdragstiden.

14 § Agenten har rätt till provision om ett anbud till sådant avtal, som avses i
13 §, kommit huvudmannen eller agenten till handa under uppdragstiden
men avtalet ingåtts därefter.

Har köparens anbud inkommit och avtalet ingåtts efter uppdragets upphö-
rande har agenten rätt till provision om han förberett avtalet och detta
kommit till stånd huvudsakligen genom hans medverkan under uppdrags-
tiden.

En tillträdande agent utan ensamrätt har inte rätt till provision på ett avtal om den avgående agenten är berättigad därtill enligt andra stycket, såvida det inte med hänsyn till omständigheterna är skäligt att provisionen delas mellan dem.

15 § Har tredje man inte betalat priset eller betalat endast del därav och beror underlåtenheten inte av huvudmannen eller av händelse för vilken denne bär risken förlorar agenten rätten till provision på det belopp som inte erlagts.

Har huvudmannen överenskommit med tredje man om återgång av avtalet eller om ändring av villkoren för avtalet och utblir betalningen helt eller delvis till följd härav, inverkar detta inte på agentens rätt till provision.

16 § Om provisionens storlek inte är avtalad skall den bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till vad som brukar utgå för uppdrag av samma eller motsvarande slag samt omständigheterna i övrigt.

17 § Provisionen skall beräknas på fakturans belopp efter avdrag för omkostnader för transport, förpackning, försäkring, skatt och andra liknande merkostnader under förutsättning att dessa kostnader angetts särskilt i fakturan. Avdrag görs inte för kontant- eller kassarabatt.

18 § Provisionen skall utbetalas inom en månad efter utgången av den kalendermånad i vilken avtalet med tredje man fullgjorts eller bort fullgöras av huvudmannen. Inom samma tid har agenten rätt att få en provisionsnota upptagande dels provisionsbeloppen från den gångna månaden, dels de avtal från vilka provisionen härrör.

Finns det anledning till antagande att huvudmannens uppgifter i provisionsnotan är oriktiga har agenten rätt att granska huvudmannens bokföring genom en auktoriserad revisor eller en godkänd revisor. Denna rätt får inte utövas om uppgifterna kan införskaffas på annat sätt. Agenten kan inte med bindande verkan avstå från denna rätt.

Har agenten helt eller delvis förlorat sin rätt till provision för ett avtal skall provisionsnotan innehålla uppgift om skälet därtill. Huvudmannen får i en senare nota tillgodoföra sig eller kräva åter det som betalats för mycket.

19 § Har agenten genom avtal med huvudmannen förbundit sig att gentemot denne svara för att tredje man fullgör sin betalningsskyldighet på grund av avtal som slutits av agenten eller som på annat sätt tillkommit genom hans medverkan (ansvar del credere), svarar agenten för en sådan förbindelse såsom för egen skuld.

För ett åtagande att stå ansvar del credere har agenten rätt till särskild gottgörelse. Denna skall utbetalas inom en månad efter utgången av den kalendermånad i vilken avtalet med tredje man ingicks.

20 § Har agenten genom avtal med huvudmannen åtagit sig att ta emot betalning för sålda varor har han rätt till särskild gottgörelse, såvida det inte är avsett att denna ersättning skall ingå i agentens provision.

21 § Agenten bär de utgifter, som är normala för hans verksamhet. Uppkommer fråga om särskilda utgifter har agenten att samråda med huvudmannen om vem som skall bära dessa kostnader. Har samråd inte kunnat äga rum är agenten berättigad till ersättning av huvudmannen under förutsättning att utgifterna varit skäligen påkallade för uppdragets behöriga fullgörande.

22 § Om agenten inte i rätt tid fått sin provision eller annan ersättning av huvudmannen eller kan det skäligen befaras att han inte kommer att få den, har agenten rätt att innehålla huvudmannens varor, prover, mönster och handlingar. Vidare har agenten rätt att innehålla vad han med stöd av uppdraget uppburit av tredje man.

Rätten upphör när huvudmannen ställt säkerhet för fordringen.

Avtalsvillkor som inskränker eller upphäver rättigheten enligt denna bestämmelse är inte gällande mot agenten.

23 § Har huvudmannen inte inom tre månader från förfallodagen betalat sin skuld är agenten berättigad att försälja de varor han innehållit eller ta ut sin fordran ur de medel som innehållits. För försäljning skall gälla det som stadgas i lagen (0000:000) om rätt att sälja saker som inte har hämtats.

Avtalsvillkor som inskränker eller upphäver rättigheten enligt denna bestämmelse är inte gällande mot agenten.

24 § Agenten förlorar sin rätt till provision, om han inte inom ett år från avtalets upphörande meddelar huvudmannen att han kräver sådant vederlag.

Avtlets upphörande

25 § Ett agenturavtal, som ingåtts för viss tid, upphör vid avtalstidens slut. Om parterna efter utgången av en bestämd avtalstid enligt uttrycklig överenskommelse eller i samförstånd fortsätter agenturförhållandet, anses avtalet förlängt att gälla tills vidare. Detsamma gäller om ett tidsbestämt avtal enligt villkor däri skall uppsägas för att upphöra vid avtalstidens utgång, och sådan uppsägning uteblir.

26 § Ett agenturavtal, som ingåtts för viss tid och som förlängts vid minst två tillfällen, upphör vid avtalstidens slut men bara om det dessförinnan sagts upp och uppsägningstiden enligt det tredje stycket löpt ut.

Ett agenturavtal, som gäller tills vidare, får uppsägas att upphöra efter den uppsägningstid som anges i det tredje stycket.

Uppsägningstiden är sex månader räknat från utgången av den kalendermånad då uppsägningen skedde. Agenten kan inte med bindande verkan avstå från denna rätt till uppsägningstid.

27 § En part får häva ett agenturavtal om medkontrahenten inte uppfyllt sina avtalsenliga förpliktelser och detta förhållande är av väsentlig betydelse för honom.

Vardera parten får frånträda agenturavtalet i förtid om vägande skäl påkallar detta. Med vägande skäl avses att förutsättningarna för avtalets fullgörande i det särskilda fallet väsentligt rubbats till följd av omständighet

såsom sjukdom, konkurs, nedläggning eller annan genomgripande förändring av verksamheten, införsel- eller utförsel förbud eller annat ingripande av myndighet.

Hävning eller frånträdande i förtid skall ske utan oskäligt uppehåll sedan parten måste antas ha fått kännedom om det som åberopas. Gör parten inte detta förlorar han sin rätt att häva eller frånträda i förtid.

28 § Den som häver eller frånträder ett agenturavtal i förtid utan att vara berättigad därtill enligt 27 § är skyldig att ersätta medkontrahenten dennes förlust därav.

Den som häver ett agenturavtal på grund av att medkontrahenten vårdslöst underlåtit att fullgöra sina avtalsenliga förpliktelser har rätt till ersättning för sin förlust. Denna rätt till ersättning föreligger också om en part frånträder ett agenturavtal i förtid till följd av att medkontrahenten försatts i konkurs.

En agent kan inte med bindande verkan före agenturavtalets upphörande avstå från sin rätt till ersättning enligt denna paragraf.

29 § När agenturavtalet upphör har agenten rätt till avgångsvederlag, om han tillfört huvudmannen bestående värden såsom nya kunder eller ökad försäljning till den befintliga kundkretsen.

Värdet av vad agenten tillfört huvudmannen skall anses motsvara sex månaders provision, beräknad efter ett genomsnitt av månadsprovisioner under de sista fem åren eller den kortare tid uppdraget varat. Kan det visas att värdet är väsentligt större eller mindre skall avgångsvederlaget ökas till högst tolv månaders provision eller minskas eller helt utebli.

En agent kan inte med bindande verkan före uppsägning avstå från rätten till det avgångsvederlag, som nu angetts.

30 § Agenten förlorar sin rätt till avgångsvederlag, om han inte inom ett år från avtalets upphörande meddelar huvudmannen att han kräver sådant vederlag.

31 § Har agenturavtalet upphört skall agenten, intill dess huvudmannen själv kan bevaka sina intressen, vidta sådana åtgärder som är nödvändiga för att skydda huvudmannen mot förlust, om det inte därav uppkommer betydande kostnader, olägenheter eller ekonomisk risk för agenten.

32 § När agenturavtalet upphört skall agenten till huvudmannen återlämna varor, prover, mönster och handlingar som han mottagit för uppdragets fullgörande. Agenten har dock rätt att såsom säkerhet innehålla och försälja huvudmannens egendom i enlighet med 22 och 23 §§.

Agentens behörighet och huvudmannens förhållande till tredje man

33 § En agent är behörig att på sin huvudmans vägnar sluta avtal endast om han särskilt befullmäktigats till detta.

Vid hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

34 § Har en agent på huvudmannens vägnar slutit avtal utan erforderlig behörighet skall huvudmannen meddela tredje man om han inte godkänner avtalet. Meddelandet skall lämnas utan oskäligt uppehåll sedan han genom agenten eller tredje man fått kännedom om avtalet. Gör huvudmannen inte detta är han bunden av avtalet.

35 § Vill huvudmannen inte anta ett köpeanbud, som agenten insänt eller som anbudsgivaren till följd av agentens verksamhet tillställt honom, skall han underrätta anbudsgivaren härom. Denna underrättelse skall lämnas utan oskäligt uppehåll sedan han fått kännedom om anbudet. Gör han inte detta är anbudet antaget.

Det sagda gäller inte om ett villkor vid förhandlingarna mellan agenten och anbudsgivaren varit att anbudet skall förfalla om det inte uttryckligen antas.

36 § Har tredje man avgett ett köpeanbud till agenten och har denne insänt det till huvudmannen har anbudsgivaren samma rätt att hos huvudmannen återkalla anbudet som skulle ha tillkommit honom om han själv insänt anbudet.

Det sagda gäller inte om annat följer av vad som förekommit mellan anbudsgivaren och agenten.

37 § Har en köpare, som är näringsidkare, av huvudmannen efter förda förhandlingar fått antagande svar eller bekräftelse och anser han att beskedet avviker från vad han i och för sin rörelse överenskommit med agenten skall han utan oskäligt uppehåll underrätta huvudmannen härom. Gör köparen inte detta har han godkänt ett avtal med det innehåll beskedet från huvudmannen utvisar.

Det sagda gäller inte om huvudmannen insåg eller bort inse att något anbud inte avgetts eller avtal inte ingåtts eller att innehållet blivit oriktigt anförts.

38 § Endast om en agent befullmäktigats särskilt har han rätt att ta emot betalning för sålda varor eller efter avtalets ingående medge anstånd med betalningen eller nedsättning i priset eller annan ändring i avtalet.

Har agenten utan att ha haft behörighet därtill tagit emot betalning för varor, som blivit försålda genom hans medverkan eller inom ett sådant område eller sådan krets där han har ensamrätt, skall huvudmannen meddela köparen att han inte godkänner betalningen. Meddelandet skall lämnas utan oskäligt uppehåll sedan huvudmannen från agenten eller köparen fått kännedom om betalningen. Gör huvudmannen inte detta skall han anses ha godkänt denna.

Vid hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

39 § En agent är behörig att på huvudmannens vägnar ta emot ett meddelande om fel eller brist i varan eller om dröjsmål med dess avlämnande liksom annat meddelande angående uppfyllelsen om avtalet slutits genom hans medverkan eller inom ett sådant område eller sådan krets där han har

ensamrätt. Endast om agenten befullmäktigats särskilt har han rätt att träffa något avgörande i anledning av ett sådant meddelande.

Prop. 1990/91:63
Bilaga 2

3 kap. Kommission

Avtalets ingående

40 § Har en kommissionär av någon med vilken han står i affärsförbindelse fått anmodan att utföra ett uppdrag som faller inom området för hans verksamhet och vill han inte utföra uppdraget skall han utan oskäligt uppehåll underrätta den andre härom. Gör kommissionären inte detta har han åtagit sig uppdraget.

Rättigheter och skyldigheter

41 § Kommissionären skall vid uppdragets fullgörande med omsorg tillvarata huvudmannens intresse. Har huvudmannen föreskrivit ett lägsta pris vid försäljningen till tredje man eller ett högsta pris vid inköp (limitum) och kan detta pris inte uppnås skall kommissionären begära anvisningar från huvudmannen eller i brådskande fall förfara på ett lämpligt sätt. Ifall omständigheterna vid avtalets ingående medger det skall kommissionären betinga sig ett mer fördelaktigt pris än vad som föreskrivits i limitum.

Beträffande övriga rättigheter och skyldigheter vid kommission gäller vad som sägs i 6 och 7 §§, 9 och 10 §§, 11 § första stycket, 12 och 13 §§, 14 § första och andra styckena dock endast om uppdraget är varaktigt, 15–17 §§, 19 § och 21–24 §§ om rättigheter och skyldigheter vid agentur.

42 § Kommissionären är inte skyldig att för huvudmannen uppge vem som är tredje man såvida inte skyldighet därtill följer av stadgandet i [54 §]. Har kommissionären inte uppgett tredje mans namn är huvudmannen berättigad att av kommissionären kräva avtalets fullgörande.

43 § Kommissionären är skyldig att hålla mottagna medel avskilda och att avge redovisning för sitt uppdrag.

44 § Vad i 39 och 41 §§ lagen (1905:38 s. 1) om köp och byte av lös egendom samt 166 § sjölagen (1891:35 s. 1) är stadgat om en säljares rätt att hindra att gods lämnas ut till en köpare eller i visst fall kräva det åter av köparens borgenärer gäller även där en kommissionär sänt varor, som han haft till försäljning, tillbaka till huvudmannen och denne befinner sig på sådant obestånd som i nämnda paragrafer sägs. Har kommissionären utnyttjat denna rätt är han berättigad att sälja varorna på sätt som anges i 23 §.

Det som sägs i första stycket gäller också där en kommissionär till sin huvudman sänt varor, som inköpts för huvudmannens räkning.

Självinträde

45 § En kommissionär är berättigad att för egen räkning inträda som köpare (självinträde) när det följer av avtalet eller bruk som har utbildats mellan

parterna eller av handelsbruk eller annan sedvänja. Kommissionären har därvid rätt till provision och annan ersättning.

Prop. 1990/91: 63
Bilaga 2

46 § Om en kommissionär felaktigt och mot bättre vetande uppgett att ett uppdrag är utfört är han skyldig att fullgöra det om huvudmannen påkallar detta. Fullgörandet sker därigenom att självinträde anses ha skett då uppgiften gavs.

Avtalets upphörande

47 § Då ett varaktigt kommissionsavtal skall upphöra gäller det som stadgas i 25–32 §§ om upphörande av ett agenturavtal.

Rättsförhållandet till tredje man

Till detta sista avsnitt av lagen har kommittén utarbetat ett preliminärt förslag till lagtext. Förslaget redovisas i avsnitt 4.15.10 i kommitténs överväganden och förslag. Ett slutligt ställningstagande i dessa delar förutsätter en utredning om de sakrättsliga problemen inkl. kvittningsfrågor. Denna utredning återstår som avslutande del av kommitténs uppdrag. Om det önskas ett snabbt ikraftträdande av kommitténs förslag i övrigt kan bestämmelserna i 53–64 §§ KommL inarbetas i den nya lagen i avvaktan på det tillkommande utredningsarbetet.

-
1. Denna lag träder i kraft den
 2. Genom lagen upphävs lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande.
 3. Den upphävda lagen tillämpas i ytterligare två år i fråga om de agentur- eller kommissionsavtal som ingåtts före den nya lagens ikraftträdande.

2. Förslag till Lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981:1361)

Häri genom föreskrivs att 12 § hemförsäljningslagen (1981:1361) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Anlitar näringsidkaren ett ombud, skall denne alltid anses behörig att handla på näringsidkarens vägnar när det gäller att ingå avtal som avses i denna lag, att utfästa förmåner som är avsedda att ingå i ett sådant avtal samt att ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Näringsidkaren kan inte till nackdel för konsumenten inskränka denna behörighet.

Om handelsagentur och handelsresande finns särskilda bestämmelser i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande.

Denna lag träder i kraft den

**3. Förslag till
Lag om ändring i fondkommissionslagen (1979:748)**

Prop. 1990/91:63
Bilaga 2

Härigenom föreskrivs att 2 § fondkommissionslagen (1979:748) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om *handelskommission* i lagen (1914:45) om *kommission*, *handelsagentur* och *handelsresande*.

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om *kommission* i lagen (0000:000) om *handelsagentur* och *kommission*.

Denna lag träder i kraft den

**4. Förslag till
Lag om ändring i lagen (1908:129 s. 1) med vissa bestämmelser om handel med fondpapper**

Härigenom föreskrivs att i 2 § ordet "(kommittenten)" skall bytas ut mot "(huvudmannen)" och att i 4 § orden "kommittentens" och "kommittent" skall bytas ut mot "huvudmannens" resp. "huvudman".

Denna lag träder i kraft den

**5. Förslag till
Lag om ändring av konkurslagen (1921:225)**

Härigenom föreskrivs att i 194 § orden "kommittents" och "kommittentens" skall bytas ut mot "huvudmans" resp. "huvudmannens".

Denna lag träder i kraft den

**6. Förslag till
Lag om ändring av lagen (1968:430) om mervärdeskatt**

Härigenom föreskrivs att i anvisningarna till 10 § orden "lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande" skall bytas ut mot "lagen (0000:000) om handelsagentur och kommission".

Denna lag träder i kraft den

Remissammanställning

Kommissionslagskommitténs betänkande (SOU 1984: 85) Handelsagentur och kommission

Prop. 1990/91: 63
Bilaga 3

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Göta hovrätt, Norrköpings tingsrätt, kommerskollegium, bankinspektionen, näringsfrihetsombudsmannen, konsumentverket, arbetsdomstolen, Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd, Sveriges advokatsamfund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska föreningsbankers förbund, Svenska fondhandlareföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska arbetsgivareföreningen, Tjänstemännens centralorganisation, Förbundet Sveriges handelsrepresentanter, Motorbranschens riksförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen, Sveriges industriförbund, Sveriges speditörförbund, Kooperativa förbundet, Sveriges handelsagenters förbund, Föreningen auktoriserade revisorer och Svenska revisorssamfundet.

Kommerskollegium har bifogat ett yttrande från Stockholms handelskammare. Svenska handelskammareförbundet har i sitt yttrande anslutit sig till synpunkterna i Stockholms handelskammares yttrande.

I yttrandet från Svenska bankföreningen anges att Post- och kreditbanken förklarar sig instämma i vad som anförs i yttrandet. Sveriges föreningsbankers förbund har i sitt yttrande instämt i de synpunkter som Svenska bankföreningen framfört.

Den följande sammanställningen av remissyttrandena följer i huvudsak den disposition som finns i betänkandet.

Remissyttrandena återges i regel i oavkortat skick och utan bearbetning.

1 Allmänna synpunkter

Göta hovrätt:

Kommissionslagen har sedan den trädde i kraft 1914 endast varit föremål för en mera genomgripande översyn, nämligen genom den lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1974 (SFS 1974:219). Anledning till översynen då var bl. a. begäran från olika uppdragstagarorganisationer om en revision av lagstiftningen för att förbättra dessa uppdragstagares rättsskydd i förhållande till huvudmannen/arbetsgivaren. Det nu framlagda förslaget präglas i stora delar av samma syfte, i synnerhet att förbättra rättsskyddet vid avtalets upphörande.

Kommittén synes ha valt lämpliga lösningar på förekommande problem och framlagt en produkt, väl ägnad att läggas till grund för ny lagstiftning på detta rättsområde. På en del punkter har dock kommittén utan närmare motivering eller analys förordat en viss lösning (se t. ex. s. 99 m-n 164 x). Hovrätten, som mera sällan handlägger tvister inom förevarande rättsområde och alltså har begränsad praktisk erfarenhet av detta, tillstyrker att kommitténs förslag genomförs, dock med reservationen att hovrättens bedömning på en del punkter försvåras av att kommitténs motivering för sin ståndpunkt är rätt knapphändig.

Norrköpings tingsrätt:

Lagförslaget synes väl tillgodose direktivens huvudinnehåll att med bibehållande av nuvarande grundprinciper tillskapa en modern lagstiftning med god balans mellan huvudmannens och mellanmannens rättsliga ställning. Den förstärkning av mellanmannens ställning som förslaget genom sina indispositiva regler innehåller ter sig dock väl långtgående med hänsyn till att här rör sig enbart om rättsförhållandet mellan näringsidkare. Särskilt gäller detta förslagets innehåll i 18 § om en agents rätt till granskning av huvudmannens bokföring.

— — —
I övrigt ger betänkandet icke från de synpunkter tingsrätten företräder skäl till anmärkningar.

Kommerskollegium:

Såvitt kommitténs förslag till ny lag hänför sig till bestämmelserna om handelsagentur och kommission, därvid undantaget det preliminära förslaget till reglering av rättsförhållandet till tredje man vid kommission, har kommerskollegium inga principiella erinringar mot utredningens förslag.

Stockholms handelskammare:

Kommitténs arbete har främst inriktats på att få till stånd en tidsenlig lagstiftning avseende de rättsförhållanden som regleras i kommissionslagen (1914:45) samt att åstadkomma en anpassning till kontinental rätt.

Handelskammaren finner kommitténs förslag till ny lag om handels-

agentur och kommission i huvudsak väl avvägt. Den redaktionella uppbyggnaden har fått en lämplig utformning och språkdräkten är i jämförelse med kommissionslagen mer lättillgänglig. Handelskammaren vill dock föreslå att i kommissionsförhållanden beteckningen kommittent behålles i stället för den föreslagna benämningen huvudman.

Bankinspektionen:

Enligt fondkommissionslagen (1979:748) har bankinspektionen tillsyn över här i landet bedriven fondkommissionsrörelse, dvs. yrkesmässigt utövad verksamhet som avser handel med värdepapper för annans räkning i eget namn. Fondkommissionsrörelse drivs av vissa bankinstitut och av aktiebolag som fått särskilt tillstånd därtill, s. k. fondkommissionsbolag. Fondkommissionslagens huvudsyften är att minska risken för att allmänheten drabbas av onödiga förluster i samband med handel med värdepapper och att skapa goda förutsättningar för en väl fungerande fondkommissionshandel som åtnjuter allmänhetens förtroende. Bankinspektionens tillsynsuppgifter har utformats i enlighet med lagens nu angivna ändamål. Tillsynen går sålunda ut på att med uppmärksamhet följa förhållanden som är av betydelse för en sund utveckling av fondkommissionsverksamheten och att ingripa i vissa särskilda fall. Ingripande av inspektionen kan ske då en fondkommissionsrörelse bedöms vara till skada för det allmänna eller då huvudmans intresse uppenbarligen åsidosätts eller annars då en sund utveckling äventyras. — Mot bakgrund av det sagda anser sig bankinspektionen i första hand böra pröva om det framlagda lagförslaget står i samklang med nyssnämnda skyddsintressen.

I 2 § fondkommissionslagen sägs, att om inte annat följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om handelskommission i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande. På grund av denna hänvisning blir sistnämnda lag, fortsättningsvis benämnd KommL, direkt tillämplig på fondkommissionärs verksamhet i den mån ej avvikande specialregler förekommer. Motsvarande hänvisning görs i förslaget till ändrad lydelse av angivna lagrum i fondkommissionslagen. Avsikten är alltså att allmänna regler om kommission även framgent till viss del skall vara normerande för vad som skall gälla i fondkommissionsförhållanden. Enligt bankinspektionens bedömande kommer dock dessa i lagförslaget förekommande allmänna regler — som i huvudsak är dispositiva — att till inte oväsentlig del lämna fondkommissionsförhållandena oberörda. På grund av beskaffenheten av uppdragen till fondkommissionär är sålunda lagförslagens bestämmelser om huvudmannens lojalitetsplikt och övriga skyldigheter (9–11 §§) av begränsat intresse. Detsamma gäller lagförslagens bestämmelser om provision (13–17 §§). Det kan i detta sammanhang nämnas att bankinspektionen med stöd av 42 § fondkommissionslagen kan meddela bindande föreskrifter om provision (courtagé) beträffande affärer av en mindre storleksordning. Vidare föreslås bestämmelserna om hur ett avtal upphör (25–32 §§) bli tillämpliga på kommissionsförhållande endast om uppdraget är varaktigt (47 §); enskilda uppdrag att köpa eller försälja vissa papper berörs därför inte. Det kan

vidare konstateras att föreslagna obligationsrättsliga regler i övrigt till stor del överensstämmer med vad som nu gäller enligt KommL. I fråga om rättsförhållandet till tredje man vid kommission har inte framlagts något slutgiltigt förslag.

Det anförda föranleder det allmänna omdömet att lagförslaget — med de reservationer som framgår nedan — ej är ägnat att motverka de intressen som bär upp och kommer till uttryck i fondkommissionslagen.

Arbetsdomstolen:

Enligt domstolens mening bör övervägas att i en eller annan form tills vidare behålla den lagreglering som gäller för anställda handelsresande.

I övrigt tillstyrker arbetsdomstolen förslaget.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

1. Omedelbar lagstiftning eller etapparbete?

Kommitténs arbete har främst inriktats på innerförhållandet mellan huvudman och mellanman, där den har gjort en detaljerad och värdefull inventering av gällande rätt och aktuella ändringsbehov och framlagt ett färdigt och enligt fakultetsnämnden förtjänstfullt förslag till ny lagstiftning. Mer översiktligt har kommittén redovisat gällande rätt om tredjemansförhållandet, och man har här förordat att den framtida lagstiftningen om kommissionärskap skulle anpassa till det föreliggande UNIDROIT-förslaget, som innebär ett försök att samordna kontinental rätt med den anglosachsiska — ett arbete vari kommitténs ordförande tagit aktiv del. På försök framläggas nu på UNIDROIT-förslagets grund ett preliminärt förslag ("utkastet") till ändring även av tredjemansreglerna vid kommission, i den uttryckta avsikten (s. 160) att ge remissinstanserna tillfälle att uttala sig om den omdaning i svensk mellanmans rätt som en sådan anpassning skulle innebära.

Det är utmärkt att kommittén på detta sätt stannar upp i sitt arbete för att känna efter om det finns förutsättningar för den övervägda radikala kursändringen, och det är bra att utkastet så fullständigt grundas på UNIDROIT-förslaget, eftersom steget antingen måste tas i internationellt samarbete eller inte alls. Fakultetsnämnden har emellertid redan tidigare uttalat sig om UNIDROIT-förslaget och funnit att det i väsentliga avseenden är illa ägnat att införlivas med svensk rätt. Vad som då sades, särskilt om den väsentliga frågan om ansvarsgenombrott mot huvudmannen, gäller även för 52–54 §§ i kommitténs utkast. Som kommittén själv påpekar är dessutom nuvarande 56 § kommissionslagen en hörnpelare i svensk civilrätt, och den föreslagna reformen skulle medföra vittgående följdändringar. Det kan ifrågasättas om UNIDROIT-förslaget verkligen kommer att få det internationella gensvar som kan motivera införandet av ett så främmande element i central svensk civilrätt, och det kan vara skäl att enligt direktivens anvisningar fästa särskild vikt vid utvecklingen inom EG innan man binder sig för en sådan lösning.

Fakultetsnämnden avstyrker sålunda ett införande av sådana tredje-

mansverkningar vid kommission som UNIDROITs förslag innebär. Om det fortsatta arbetet likväl skulle inriktas på denna förändring, erfordras nya direktiv för en betydligt bredare uppläggning. På liknande sätt finner fakultetsnämnden ej heller skäl till ett omedelbart genomförande av resten av förslaget, eftersom mellanmansreglerna bör ses som ett sammanhållet helt, där förändringar i partsbildningsreglerna får konsekvenser även på reglerna om innerförhållandet. Såsom senare skall utvecklas är förslaget knappast heller så brådskande att det inte kan anstå till dess man kunnat bestämma sig för tredjemansreglernas utformning. En del regler borde kunna införas tills vidare om de anses angelägna, t. ex. om avgångsvederlag.

Fakultetsnämnden anser slutligen att nuvarande läge, med åtskillig köp- och konsumentskyddslagstiftning i stöpsleven, inte är det allra bästa tillfället att införa en helt ny reglering av kommissions- och agentavtal, som kräver anpassning till de avtal som mellanmannen skall sluta. Detta är ett ytterligare skäl till att vänta med lagstiftning.

7 Avslutning

Fakultetsnämnden anser sålunda att betänkandet inte bör resultera i omedelbar lagstiftning utan läggas till grund för fortsatt arbete. Ledstjärnor för detta arbete bör enligt fakultetsnämnden vara (1) en breddning av tillämpningsområdet, (2) en ytterligare utredning om problemet med tredje mans direktkrav mot huvudmannen, samt (3) samordning med kommande lagstiftning om konsumentskydd och köp.

Sveriges advokatsamfund:

Allmänt

Inledningsvis vill samfundet uttrycka sin uppskattning över betänkandets utformning med utförlig översikt över gällande rätt samt bilagd internationell utblick.

Samfundet finner betänkandet innehålla viktiga förstärkningar av agentens och kommissionärens rättsskydd vad avser framför allt uppsägnings- tid och avgångsvederlag. Samfundet stöder också tanken bakom den genomförda moderniseringen av kommissionslagen i vad avser språkbruk och disposition. I likhet med kommitténs majoritet anser samfundet det vidare lämpligt att begreppet handelsresande utmönstras ur kommissionslagen, varvid självständiga handelsresande jämställs med agenter medan rättsförhållandena för övriga handelsresande regleras inom ramen för de regler som gäller på arbetsrättens område.

Samfundet menar emellertid att det rättsskydd som etablerats för provisionsanställda handelsresande inte bör försvinna i och med att bestämmelserna utmönstras ur lagen. Samfundet menar att därvid någon av de lösningar som föreslagits i Stig Olssons reservation på sidan 190 kan väljas.

Samfundet konstaterar också att kommissionslagskommitténs arbete ännu inte är slutfört. Således har ett slutligt betänkande endast framlagts

vad avser handelsagentur medan reglerna för kommission föreligger i form av ett preliminärt utkast. Avsikten är att kommittén i denna del skall arbeta vidare i ny sammansättning.

Direktiven till kommittén understryker vikten av att en anpassning om möjligt sker till harmoniseringsarbetet inom EG rörande handelsagenter och andra mellanmän samtidigt som det är angeläget att man i möjligaste mån söker upprätthålla en nordisk rättslighet på området. Som kommittén funnit lär emellertid något resultat av EG:s arbete på detta område inte kunna påräknas inom överskådlig tid. Däremot verkar förutsättningarna nu goda för liknande lagstiftningsförslag i de övriga nordiska länderna. Även i Danmark synes ett sådant förslag nu kunna bli aktuellt sedan hoppet om en harmonisering inom EG måst ställas på framtiden.

Då förutsättningar således finns för ett gemensamt nordiskt lagförslag på detta område, som ju traditionellt varit föremål för ett nära samarbete mellan de nordiska länderna, är det samfundets uppfattning att regeringen bör avvakta med att framlägga ett förslag för riksdagen. Därmed vinnns också den fördelen att ett fullständigt lagförslag, som också innefattar fullständiga regler om kommission, kan läggas fram i ett sammanhang.

Ett ytterligare skäl att avvakta med ett slutligt lagförslag är att någon utredning inte föreligger vad avser behovet av och förutsättningarna för ett rättsskydd för ensamåterförsäljare. Ensamåterförsäljare företer ofta betydande likheter med agenter. Blandade förhållanden, där mellanmannen ibland uppträder som ensamåterförsäljare och ibland som agent, är vanligt förekommande. Enligt samfundets uppfattning föreligger därför ett behov av rättsskydd för många ensamåterförsäljare och utredningsarbetet bör därför fortsätta även i denna del. Även om några regler slutligen inte skulle införas, kan ett sådant arbete lämna värdefulla riktlinjer för en analog tillämpning av reglerna om handelsagentur. Detta utredningsarbete kan därför inte ersättas av den mall för ensamåterförsäljningsavtal, vilken utarbetats av vissa i kommittén företrädde organisationer och till vilka hänvisning sker i kommitténs betänkande.

Avslutningsvis konstaterar samfundet att lagförslaget i vissa delar fått en något utslätad och delvis motsägelsefull terminologi. Här bör en översyn ske innan förslaget görs till lag.

Samfundets slutsats är således att det finns skäl att avvakta med ett slutligt lagförslag till dess kommitténs arbete slutförts, då också hänsyn kan tas till liknande arbete inom de övriga nordiska länderna. Detta hindrar inte att vissa viktigare skyddsregler, i första hand förslaget om längre uppsägningstid, bör kunna införas redan nu genom ändring i gällande lag.

— — —

Sammanfattning

Samfundet anser att lagförslaget bör avvakta kommitténs fortsatta arbete samt lagstiftningsarbetet i övriga nordiska länder. Under tiden kan enligt samfundets förmenande betänkandets regler om uppsägningstid och möjligen också avgångsvederlag med vissa justeringar införas i nu gällande lag.

Svenska bankföreningen:

Bankföreningen anser kommitténs förslag i huvudsak väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning. Lagförslaget är såväl systematiskt som språkligt mera lättillgängligt än den nu gällande lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande (kommissionslagen). Den föreslagna lagen kan därför antas vara lättare att förstå av dem som skulle komma att beröras av den än vad som gäller den nuvarande kommissionslagen.

Svenska sparbanksföreningen:

Kommittén föreslår att handelsagenter och kommissionärer skall vara tillförsäkrade retentionsrätt.

— — —

Sparbanksföreningen är därför inte beredd att tillstyrka förslaget i denna del.

Vad gäller kommitténs förslag i övrigt kan konstateras att det i huvudsak bygger på gällande rätt. Sparbanksföreningen har inte funnit anledning till erinran mot dessa delar av betänkandet. Föreningen kan därför tillstyrka lagstiftning.

Svenska fondhandlareföreningen:

Såsom klargörs i betänkandet, hänvisar fondkommissionslagen till kommissionslagen som därmed blir gällande även på fondkommissionärernas verksamhetsområde, såvida något annat inte följer av själva fondkommissionslagen. Detta mönster är enligt förslaget avsett att bevaras. Fondhandlareföreningen har inte något att erinra mot denna konstruktion. Detta så mycket mindre som de föreslagna bestämmelserna synes väl uppfylla de krav på tydlighet, enkelhet och anpassning till senare rättsutveckling som kommissionslagskommittén ställt upp för sig.

Föreningen får alltså lämna det av kommittén framlagda förslaget i stort sett utan invändning men önskar dock något ifrågasätta den beträffande kommissionärens säkerhetsrätt valda lösningen.

Svenska arbetsgivareföreningen:

Föreningen har i sin granskning av betänkandet begränsat sig till det arbetsrättsliga innehållet och vill framhålla att den i sådant hänseende inte har någon erinran.

Tjänstemännens centralorganisation:

TCO ansluter sig till den av Stig Olsson med instämmande av Kerstin Gustafsson framförda reservationen mot kommitténs förslag.

I övrigt tillstyrks utredningens förslag.

Förbundet Sveriges handelsrepresentanter:

Vi hälsar med tillfredsställelse att kommittén nu föreslagit en mer tidsenlig lagstiftning rörande de rättsförhållanden som regleras i kommissionslagen, samtidigt som den språkliga och redaktionella utformningen moderniserats.

Förbundet kan till större delen godta de förslag kommittén kommit fram till.

Sveriges grossistförbund:

De ändringar som 1974 genomfördes i 1914 års kommissionslag var välbehövliga men otillräckliga. Även efter 1974 års modernisering har lagens bestämmelser visat sig vara praktiskt svåra och – i vissa fall – omöjliga att tillämpa.

Kommissionslagskommitténs förslag innebär en anpassning till gällande rätt i flera andra länder med vilka Sverige har ett omfattande affärsutbyte. Detta måste ses som mycket positivt. Rättslighet länder emellan är en viktig och ofta underskattad faktor i den internationella handeln.

Enligt direktiven har kommittén haft att följa utvecklingen inom EG och om möjligt anpassa sina förslag därtill. Sedan det visat sig att det sannolikt inom överskådlig tid ej blir någon harmonisering av agentlagstiftningen inom EG är det enligt Grossistförbundets mening riktigt att inte avvakta ytterligare.

En eventuell framtida harmonisering inom EG lär dessutom knappast komma att innebära några väsentliga avvikelser från den svenska lagen.

— — —

Grossistförbundet välkomnar kommitténs förslag och tillstyrker det samma.

Sveriges köpmannaförbund:

Sveriges Köpmannaförbund har beretts tillfälle att avge yttrande över rubricerat betänkande och får med anledning därav meddela att förbundet inte har några erinringar mot vad som framlagts i betänkandet.

Sveriges hantverks- och industriorganisation — Familjeföretagen:

SHIO-Familjeföretagen, som beretts tillfälle att avge yttrande över rubricerade betänkande, tillstyrker att de föreslagna ändringarna genomförs.

Sveriges industriförbund:

Förbundet finner att kommittén – i stort sett – lyckats med uppgiften att söka skapa ett enklare och mera lättillgängligt regelsystem för agentur och kommission än vad som innefattas i kommissionslagen. Förbundet kan också i flertalet avseenden godta de sakliga ändringar som kommittén föreslår. I vissa frågor har dock förbundet särskilda synpunkter.

Kooperativa förbundet:

KF har i princip inget att invända mot de förändringar som kommittén föreslår ifråga om de rättsförhållanden som rör agenter och de obligationsrättsliga förhållanden som rör kommissionärer. Däremot anser KF det vara en brist, att kommittén utan närmare redovisad utredning föreslår, att lagen endast omfattar försäljning – i agentförhållanden – samt försäljning av inköp – i kommissionärsförhållanden – av varor. Kommittén uttalar däremot (s. 91) att lagförslaget kan tillämpas analogt på de agenter som sysslar med annat än omsättning av varor. Kommittén gör ett motsvarande uttalande (s. 186) i fråga om ensamåterförsäljare.

Sveriges handelsagenters förbund:

Det har länge förelegat ett behov av en modernare lagstiftning än 1914 års kommissionslag. De ändringar i lagen som genomfördes 1974 var visserligen ett steg i rätt riktning, men otillräckligt.

Kommissionslagskommitténs förslag innebär en modernisering och en anpassning till vad som gäller i flera andra länder, med vilka Sverige har omfattande affärsförbindelser.

Särskilt viktigt är att kommittén föreslår ett liknande skydd för handelsagenten och kommissionären som sedan länge är introducerat i flera länder på den europeiska kontinenten. Det gäller minsta uppsägningstid och ersättning vid ett agenturavtals upphörande. Likartade regler i länder med omfattande handelsförbindelser med varandra underlättar på ett önskvärt sätt handeln dem emellan.

Förbundet kan alltså i alla avseenden tillstyrka kommitténs förslag.

Kommittén har enligt sina direktiv haft att följa utvecklingen inom EG och om möjligt anpassa sina förslag till vad som sker där. Förbundet har på nära håll kunnat följa händelseutvecklingen inom EG när det gäller harmoniseringen av agentlagstiftningen. Dessvärre har den till en början rådande optimistiska inställningen, innebärande förhoppningar om en snar lösning, visat sig orgundat och man torde nu med stor säkerhet kunna säga att de inom överskådlig tid inte blir någon harmonisering inom EG, när det gäller agentlagstiftningen.

Mot den bakgrunden är det enligt förbundets mening viktigt att man i Sverige inte ytterligare avvaktar händelseutvecklingen inom EG utan genast reformerar den svenska lagstiftningen. Det kan tilläggas att om det blir någon harmonisering inom EG, några väsentliga avvikelser från de svenska reglerna, såsom kommittén föreslagit dessa, med största säkerhet inte uppkommer. Detta omdöme grundas på det förhållandet att det svenska förslaget i sina huvuddrag anknyter till den tyska lagstiftningen och det är helt osannolikt att Tyskland skulle acceptera EG-regler som väsentligt avviker från nuvarande tyska lagstiftning.

— — —

Slutligen vill förbundet framhålla angelägenheten av att Kommissionslagskommitténs förslag snarast möjligt leder till lagstiftning så att den anpassning till omvärlden som förslaget innebär kommer till stånd utan ytterligare tidsutdräkt.

Till det sista sagda vill förbundet också foga det påpekandet, att man inom såväl Norge och Finland och Danmark hyser stort intresse för det svenska lagstiftningsarbetet och att en ny svensk lag sannolikt kommer att få till följd liknande lagar också i dessa tre länder.

2 Ensamåterförsäljare

Näringsfrihetsombudsmannen:

I direktiven påpekas att även ensamåterförsäljare i avtalsrelationer med sina leverantörer/huvudmän kan stöta på samma problem som handelsagenter i bl. a. nyss berörda hänseenden avseende uppsägningstid och ersättning vid avtalets upphörande. Kommitténs uppdrag har därför också gällt att granska problemet med ensamåterförsäljares rättsskydd. Granskningen skall enligt direktiven syfta till att utreda behovet och möjligheterna av att i lag införa särskilda regler för avtal om försäljning med ensamrätt och då särskilt när det gäller återförsäljarens rättsskydd i avtalsförhållandet. Vid prövning av denna fråga har det – enligt uttalanden i kommittédirektiven – ålegat kommittén att beakta om sådana regler kunde komma i konflikt med synen på konkurrensbegränsningsfrågor, eller med andra ord i konflikt med konkurrenslagens bestämmelser beträffande konkurrensbegränsning.

Frågan om regler för återförsäljare behandlas på flera håll i betänkandet, bl. a. i *avsnitt 4.18*. Kommitténs överväganden och förslag därvidlag kan sammanfattas på följande sätt. Kommittén uppger (s. 186) att man vid upprepade tillfällen behandlat frågor förknippade med ensamåterförsäljning. Vid sidan av arbetet i kommittén har spörsmålen behandlats i en arbetsgrupp med företrädare för Sveriges Industriförbund, Sveriges Grossistförbund och Sveriges Handelsagenters Förbund. Arbetet har resulterat i att organisationerna enats om standardvillkor för avtal om ensamåterförsäljning. Avtalet har fogats som en bilaga till betänkandet. Kommittén konstaterar att flera av bestämmelserna i standardavtalet utformats i nära anslutning till bestämmelserna i kommitténs förslag till lag om handelsagentur och kommission. Kommitténs bedömning är att innehållet i standardavtalet är väl avvägt och tillgodoser ensamåterförsäljarens behov av rättsskydd. Kommittén säger vidare att avtalsmallen kan förväntas komma till allmän användning och få god genomslagskraft. Kommittén framhåller att de många gemensamma beröringspunkterna mellan bestämmelserna i kommitténs lagförslag och i standardavtalet öppnar möjligheter till analog tillämpning av lagförslaget på förhållanden med ensamåterförsäljning. Mot denna bakgrund finner kommittén att det för närvarande inte föreligger något behov av lagregler för ensamåterförsäljning.

NO finner – enligt vad som framgår av det följande – anledning till kritik på en rad punkter. Kritiken gäller främst innehållet i det framlagda standardavtalet för återförsäljare som kommittén funnit "väl avvägt" och kommitténs argumentation och analys i frågan beträffande regler för dessa.

När det gäller analysen kan till att börja med konstateras att kommittén – trots uttalanden därom i direktiven – inte alls berört konkurrensbegränsningsaspekter på bestämmelserna i återförsäljaravtalet. Här saknas både en redovisning av rättspraxis på konkurrenslagstiftningens område, innefattande avgöranden av marknadsdomstolen och NO, samt en analys av hur paragraferna i standardavtalet överensstämmer med konkurrenslagets regler och principer. NO finner detta anmärkningsvärt och har svårt att förstå hur kommittén kunnat underlåta att behandla denna i sammanhanget mycket centrala fråga.

Kommitténs resonemang (s. 185–187) angående regler om rättsskydd för återförsäljare synes bygga på tanken att en återförsäljare kan jämföras med en agent eller en kommissionär i många avseenden. Likheter till trots föreligger dock enligt NOs mening avgörande skillnader av central betydelse från konkurrenssynpunkt, skillnader som kommittén för övrigt berört (s. 86–87) och därvid kallar för ”många olikheter av både teoretiskt och praktiskt intresse”.

I fråga om dessa viktiga skillnader vill NO anföra följande. En återförsäljare köper i fast räkning och säljer i eget namn. Denne har därigenom rätt att fritt sätta sina priser utan inblandning från tidigare försäljningsled. Återförsäljarens självständiga ställning garanteras av det straffbelagda bruttoprisförbudet i 13 § konkurrenslagen. Bruttoprisförbudet utgör den grundläggande legala förutsättningen för den omfattande och väsentliga priskonkurrensen inom näringslivet. För handelsagenter och kommissionärer är situationen en annan. Bruttoprisförbudet gäller endast i förhållande till senare säljled och omfattar således inte prisföreskrifter till agenter eller kommissionärer. Däremot kan generalklausulen mot skadlig konkurrensbegränsning i 2 § konkurrenslagen tillämpas mot prisföreskrifter och andra föreskrifter i ett kommissionsavtal. Sålunda fann marknadsdomstolen i ett fall (MD 1973: 1) att det medförde skadlig verkan att ett bokförlag vid försäljning av ett uppslagsverk upprätthöll fasta detaljhandelspriser genom att låta bokhandeln sälja uppslagsverket endast i kommission till fixerat pris.

Standardavtalet innehåller i §§ 10, 11 och 16 bestämmelser om dubbelsidig exklusivitet med fullt områdesskydd. I propositionen till konkurrenslagen (prop. 1981/82: 165 s. 71) nämns sådana klausuler som en typ av konkurrensbegränsning där det finns anledning att noga följa utvecklingen. Med stöd av uttalanden av föregångaren till marknadsdomstolen, näringsfrihetsrådet (NFR, beslut 1970: 2), har NO i en rad ärenden under de senaste 10–15 åren inom bl. a. bilbranschen och vissa närliggande branscher brutit upp det system med dubbelsidiga exklusivavtal i förening med förbud för återförsäljarna att sälja utanför distriktet som tidigare var vanligt. Marknadsdomstolen (MD) fann i ärendet (MD 1981: 10, NO ./.) Scan Väst ek. för. att ett exklusivavtal som Scan Väst tillämpade mot gatuköksinnehavare och som innebar att gatuköket måste göra alla sina inköp genom Scan hade skadlig verkan. MD har i ett annat ärende funnit en geografisk marknadsdelning med fast områdesindelning i tapethandeln medföra skadlig verkan (MD 1983: 2, NO ./.) Boråstapeter). MD framhöll i domsmotiveringen att ”marknadsdelning ofta anses ägnad att föranleda

skadlig verkan". Det hade varit på sin plats om kommittén i sin redovisning av gällande rätt beträffande återförsäljare i bl. a. avsnitt 2.9 berört konkurrensrättsliga avgöranden vid sidan av de privaträttsliga. Mot denna bakgrund finner NO det från konkurrenssynpunkt direkt olämpligt att, i ett standardavtal som det aktuella, som huvudregel uppställa klausuler som i den praktiska rättstillämpningen i vissa fall befunnits innebära konkurrensbegränsningar med skadlig verkan enligt konkurrenslagen.

I 11 § 2 st standardavtalet sägs beträffande återförsäljarens skyldigheter att "Alla förfrågningar, order, kontakter eller försäljningsuppslag av vad slag det vara må avseende försäljning av Produkten utanför Området skall hänskjutas till leverantören". I 16 § förbinder sig leverantören att inte sälja eller upplåta till annan att sälja Produkten inom återförsäljarens område. Dessutom förbinder sig leverantören att till återförsäljaren hänskjuta alla förfrågningar, order, kontakter eller försäljningsuppslag av vad slag det vara må avseende försäljning av Produkten inom återförsäljarens område. Innebörden i regleringen är att ensamåterförsäljaren skall vara tillförsäkrad ensamställning inom sitt område såtillvida att leverantören och återförsäljaren inom andra områden åtar sig att inte sälja inom området. I gengäld åtar sig återförsäljaren att hålla sig inom sitt område och inte gå in på andras distrikt.

Ett avtalsförhållande av aktuellt slag vid anbudstävling synes stå i strid med det straffbelagda förbudet mot anbudskarteller i 14 § konkurrenslagen. Enligt 14 § 1 konkurrenslagen får en näringsidkare nämligen inte ingå eller tillämpa en överenskommelse med en annan näringsidkare av innebörden att någon vid anbudstävling skall avstå från att avge anbud. NO har nyligen hos åklagarmyndighet i ett liknande fall hemställt om utredning angående överträdelse av anbudskartellförbudet (NOs dnr 2-198/85). För att undvika att komma i konflikt med det straffbelagda förbudet i 14 § konkurrenslagen krävs det att områdesskyddet i standardavtalet icke gäller vid anbudstävling. Även om en sådan klarhet skapades föreligger dock alltjämt den förut nämnda möjligheten att ingripa med stöd av generalklausulen i 2 § konkurrenslagen. Nyss redovisade invändningar mot standardavtalets innehåll gäller även i det nu aktuella avseendet.

NO vill understryka att det primära i utredningsuppdraget varit att överväga regler som tillgodoser återförsäljarens behov av rättsskydd i avtalsrelationen, dvs. i förhållande till leverantören. Behovet av rättsskydd är motiverat — som ovan angivits — av att mellanmannen-/återförsäljaren i flertalet fall är den svagare parten i avtalsförhållandet, dvs. ungefärligen samma motiv som ligger bakom konsumentskyddslagstiftning av olika slag. I direktiven pekas i sammanhanget främst på regler om uppsägningstid och avgångsvederlag. NO delar uppfattningen att återförsäljare kan ha ett beaktansvärt intresse av skydd härvidlag.

När det däremot gäller de bestämmelser i avtalet som NO ovan har kritiserat har dessa uppenbarligen tillkommit i andra syften, nämligen intresset av att skydda sig mot konkurrens. Det måste anses ha fallit utanför kommitténs uppdrag och kompetens att rekommendera tillämpningen av ett standardavtal som i stora delar har ett sådant innehåll.

Kommittén har, som tidigare nämnts, föreslagit att lagförslaget om handelsagentur och kommission skulle kunna tillämpas analogt i avtalsförhållanden med ensamåterförsäljning. Kommittén har inte preciserat vilka bestämmelser i lagförslaget som avsetts utan hänvisat till att detta är en fråga för rättstillämpningen. NO kan inte acceptera utredningens resonemang om analogitolkning. Såvitt NO kan se är det egentligen endast i två avseenden — uppsägningstid och avgångsvederlag — som analogiskt kan bli aktuella. De flesta bestämmelserna i lagförslaget saknar helt sin svarighet i återförsäljningsavtalet och kan därför av detta skäl inte tillämpas analogt. Andra bestämmelser i lagförslaget skulle det vara direkt olämpligt eller t. o. m. stridande mot lag att tillämpa analogt. T. ex. skulle en analog tillämpning av 41 § i lagförslaget om föreskrivande av lägsta pris från huvudmannens sida, i återförsäljarförhållandet vara otänkbar eftersom en lägstaprisbindning i sig skulle utgöra ett brott mot det straffbelagda bruttoprisförbudet i 13 § konkurrenslagen. Det sagda visar att kommitténs förslag inte är genomtänkt, vilket också framgår av kommitténs uttalande att "det inte närmare övervägts om det är möjligt att införa lagbestämmelser om ensamåterförsäljning". Därmed är ju ej heller övervägt om en analogitolkning är lämplig eller ens möjlig. Skall en analogitolkning alls kunna rekommenderas som metod att lösa problem i sammanhanget är det enligt NOs mening nödvändigt att i det fortsatta arbetet precisera i vilka avseenden en sådan tolkning kan göras.

Slutligen vill NO peka på att standardavtalet redan idag utbjuds till försäljning av organisationer som står bakom det. Ett sådant erbjudande finns t. ex. i tidskriften "Världsmarknad" nr 1/1985, utgiven av Sveriges Handelsagenters Förbund. NO finner det anmärkningsvärt att detta sker innan remissinstanserna givits tillfälle att lämna synpunkter. Det hade också varit lämpligt att kommittén — med hänsyn till direktivens krav att konkurrensbegränsningsaspekter skulle beaktas — under utredningsarbetets gång inhämtat NOs syn på frågorna.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Vid en behandling inriktad på de merkantila mellanmännen träder som tidigare antytts innerförhållandet mellan huvudman och mellanman i förgrunden. Här avses förhållanden som i stor utsträckning är oberoende av bindningsfrågorna, och som bör bedömas ur likartade synvinklar för personer som företräder andra med förmedlingsarbete, oavsett om partsbindningen är den mellanmansrättsliga eller någon annan. Kommitténs starka koncentration på sådant som mellanmansförhållandets uppkomst, parternas skyldigheter och inte minst mellanmannens rättigheter vid förhållandets upphörande gör det motiverat att fråga varför ensamåterförsäljaren utesluts från regleringen. Det förhållandet att han bär egen risk för varorna och deras avsättning hindrar inte att han kan stå i samma beroende till sin huvudman som agenten och ha samma skyddsbehov som denne. Synpunkten att det för tillfället finns ett användbart standardavtal utarbetat är inte övertygande. Kommitténs lösning gör att man åter hänvisas till en osäker analogi.

Sveriges advokatsamfund:

Ett ytterligare skäl att avvakta med ett slutligt lagförslag är att någon utredning inte föreligger vad avser behovet av och förutsättningarna för ett rättsskydd för ensamåterförsäljare. Ensamåterförsäljare företer ofta betydande likheter med agenter. Blandade förhållanden, där mellanmannen ibland uppträder som ensamåterförsäljare och ibland som agent, är vanligt förekommande. Enligt samfundets uppfattning föreligger därför ett behov av rättsskydd för många ensamåterförsäljare och utredningsarbetet bör därför fortsätta även i denna del. Även om några regler slutligen inte skulle införas, kan ett sådant arbete lämna värdefulla riktlinjer för en analog tillämpning av reglerna om handelsagentur. Detta utredningsarbete kan därför inte ersättas av den mall för ensamåterförsäljningsavtal, vilken utarbetats av vissa i kommittén företrädda organisationer och till vilka hänvisning sker i kommitténs betänkande.

— — —
Samfundet delar inte kommitténs uppfattning att en avtalsmall som upprättats av vissa i kommittén företrädda organisationer kan anses fylla ensamåterförsäljarnas behov av rättsskydd.

För det första ifrågasätter samfundet om avtalsmallen kommer att vinna den spridning som kommittén förväntar. Tidigare mallar av liknande natur har haft en begränsad framgång. En rad återförsäljarförhållanden passar inte in under den nu nämnda mallen. Den kommer sannolikt endast att vinna begränsad användning i internationella förhållanden.

För det andra uppvisar ensamåterförsäljarförhållandena stora variationer, och det synes oklart om en analog tillämpning med nuvarade motivuttalanden kan komma till stånd på i och för sig skyddsvärda ensamåterförsäljare där förhållandena ändå företer betydande olikheter i förhållande till avtalsmallen.

För det tredje lär en analog tillämpning över huvud taget inte kunna ske i strid mot uttryckliga bestämmelser i enskilda avtal.

Tidigare har förutsättningar funnits för en analog tillämpning av kommissionslagens regler avseende bl. a. uppsägning och investeringsersättning. I nu föreliggande förslag utmönstras reglerna om investeringsersättning. Dessutom är motivuttalandena om en analog tillämpning alltför knapphändiga för att tjäna till ledning för domstolarna. Risk finns att lagförslaget snarare minskar än ökar ensamåterförsäljarens skydd, vilket inte kan ha varit avsikten.

Som ovan framhållits ryms under benämningen ensamåterförsäljare en rad olika typer av mellanmän med varierande behov av rättsskydd. Enligt samfundets uppfattning behövs här ytterligare utredning om i vilka fall ett behov av rättsskydd föreligger och hur detta behov i så fall skall tillgodoses. En sådan utredning kommer — även om den slutligen inte leder till något lagförslag — att vara värdefull vid bedömningen av möjligheten till analog tillämpning av reglerna om handelsagentur.

Motorbranschens riksförbund:

Såsom kommittén påpekar förekommer det ofta två sorters avtal mellan generalagenter (huvudmän) och återförsäljare inom bilbranschen, nämligen

gen återförsäljaravtal och kommissionsavtal. Parternas mellanhavanden regleras huvudsakligen i det förstnämnda avtalet, medan det sistnämnda utgör en komplettering till återförsäljaravtalet.

Det förstnämnda avtalet betecknas regelmässigt inom bilbranschen för återförsäljaravtal och inte ensamåterförsäljningsavtal som kommittén tycks utgå från. Vissa återförsäljaravtal innehåller dock en bestämmelse varigenom återförsäljaren uttryckligen ges ensamrätt till försäljningen av generalagentens produkter inom ett visst område. Andra återförsäljaravtal saknar sådan uttrycklig bestämmelse om ensamrätt. I dessa avtal sägs endast att återförsäljaren äger rätt att sälja generalagentens produkter inom ett tilldelat marknadsföringsområde.

I samband med vissa tvister under senare år mellan återförsäljare och generalagenter på grund av uppsägningar av återförsäljaravtal har från berörda generalagenters sida hävdats att sistnämnda avtal inte är att anse som ensamförsäljningsavtal. Generalagenterna har ansett sig oförhindrade att utse ytterligare återförsäljare inom försäljningsdistriktet trots bestående avtal med den "gamle" återförsäljaren. Från återförsäljarnas sida har i dessa fall hävdats att även om återförsäljaravtalet inte innehåller en uttrycklig bestämmelse om ensamförsäljningsrätt så måste avtalet i sin helhet ändå tolkas så att en sådan rätt föreligger.

Den nu angivna frågeställningen har såvitt vi känner till inte blivit föremål för rättslig prövning. Med hänsyn till rådande osäkerhet i detta avseende anser vi att den nu föreslagna lagen bör innehålla en bestämmelse som fastslår att agenten och kommissionären har ensamförsäljningsrätt till huvudmannens produkter såvida inte agentavtalet (kommissionsavtalet) uttryckligen anger motsatsen.

Kommittén anger på sid. 138 att det är vanligt att agenturavtalen innehåller klausuler som uttryckligen förbjuder agenter att handla med konkurrerande produkter. Med anledning härav får vi påpeka att Näringsfrihetsombudsmannen vid en rad tillfällen ingripit mot sådana konkurrenshämmande klausuler i återförsäljaravtal inom bilbranschen.

Sveriges grossistförbund:

Beträffande ensamåterförsäljare har kommittén – mot bakgrund av att för de rättsförhållanden som innebär ensamåterförsäljning berörda partsorganisationer nyligen utarbetat en avtalsmall, vilken utformats i nära anslutning till bestämmelserna i lagförslaget – funnit att behov av lagregler för närvarande inte föreligger.

Grossistförbundet, som deltagit i utarbetandet av avtalsmallen, vill här framhålla vikten av att frågan blir föremål för fortsatt uppmärksamhet. Om avtalsmallen inte kommer till så stor användning som man har anledning att hoppas, bör frågan om särskilda lagregler för ensamåterförsäljare ånyo övervägas.

Sveriges industriförbund:

Förbundet har tillsammans med Grossistförbundet och Handelsagenternas Förbund arbetat fram en avtalsmall för ensamåterförsäljning. För organisationerna har det varit en gemensam strävan att bevara avtalsfrihe-

ten och undvika en tvingande lagstiftning, som med nödvändighet skulle bli alltför stelbent.

Kommittén har funnit, att innehållet i avtalsmallen är väl avvägt. Flera skäl talar starkt för att kommittén borde ha stannat vid detta och inte inlåtit sig på uttalanden om den föreslagna lagens analoga tillämpning på ensamåterförsäljarförhållanden. Att, som kommittén gjort, ange att det *inte* närmare övervägts om det är möjligt att införa lagbestämmelser om återförsäljning men dessförinnan göra uttalanden till klar fördel för en analog tillämpning av lagförslaget om handelsagentur och kommission på ensamåterförsäljarförhållanden synes inte förenligt och undergräver dessutom tilltron till den bakomliggande analysen av möjligheterna till analogier. Förbundet måste starkt ifrågasätta det lämpliga och riktiga i uttalanden om att lagregler som är avsedda för en typ av rättsförhållanden också skall tillämpas analogt i andra avtalsrelationer, som i många avseenden är av helt annan natur.

Härutöver kommer i detta fall att behovet av "reglering" av återförsäljarförhållanden måste anses väl tillgodosett genom en avtalsmall som accepterats av organisationer som representerar både leverantörers och återförsäljares intressen. Kommittén borde i detta läge ha nöjt sig med ett sådant konstaterande och avstått från att härutöver göra uttalanden om analogier från den föreslagna lagstiftningen.

Sveriges handelsagenters förbund:

Kommittén har också enligt sina direktiv haft att överväga särskilda regler för ensamåterförsäljare. I den delen har kommittén, sedan organisationerna på den svenska marknaden kommit överens om ett gemensamt formulär, som i väsentliga hänseenden anknyter till de regler som kommittén föreslår för handelsagenter, stannat för att inte föreslå någon lagstiftning.

Förbundet, som egentligen hyser uppfattningen att lagregler behövs också för ensamåterförsäljare, är införstått med kommitténs ställningstagande i detta hänseende och vill därför f. n. inte påfordra lagstiftning också för ensamåterförsäljare. Förbundet vill dock poängtera angelägenheten av att den fortsatta utvecklingen på det området följs och att frågan om lagstiftning också för denna kategori mellanmän ånyo upptages till prövning, om det visar sig behövt. Det är gott och väl att ett gemensamt formulär kunnat åstadkommas, vilket krävt ett omfattande och tidvis ganska besvärligt arbete, i vilket Förbundet deltagit, men det är inte förefintligheten av ett formulär som är avgörande utan bruket därav. Om det skulle visa sig att formuläret får vidsträckt användning, varmed åsyftas också internationellt bruk, torde särskilda lagregler inte vara behövliga, men om motsatsen skulle inträffa, blir det ånyo angeläget med lagregler.

Arbetsdomstolen:

En handelsagent i kommissionslagens mening kan inte vara anställd i huvudmannens tjänst. Detta är uttryckligen angivet i lagtexten. Såvitt framgår av motiven till det föreliggande lagförslaget avser kommittén inte att föreslå någon principiell förändring på denna punkt. Av den föreslagna lagtexten framgår emellertid ej att den som är anställd hos huvudmannen faller utanför lagens tillämpningsområde. En regel härom torde vara erforderlig. Det bör anmärkas att det inte är tillräckligt att hänvisa till begreppet näringsidkare. Det är nämligen principiellt inte uteslutet att en person som skulle kunna vara ått anse som näringsidkare i lagförslagets mening likväl vid en bedömning av omständigheterna blir att betrakta som arbetstagare.

Arbetsdomstolen kan se fördelarna med att från en ny lag på det föreliggande området utesluta de anställda handelsresandena. Därmed är emellertid inte sagt att det är lämpligt att nu slopa de lagregler som för närvarande gäller för denna grupp. Reglerna avser ett inte obetydligt antal anställda. Kommittén kan inte anses ha klarlagt att reglerna kan upphävas utan att olägenheter uppstår. Särskilt de indispositiva reglerna om efterprovision torde alltså vara av avsevärd betydelse för de provisionsanställda handelsresandena. Enligt domstolens mening bör övervägas att i en eller annan form tills vidare behålla den lagreglering som gäller för anställda handelsresande.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Att icke särbehandla handelsresande verkar däremot välbetänkt. Det förhållandet att den ene reser medan den andre kanske telefonerar verkar inte att vara något meningsfullt kriterium för att urskilja en särskild kategori. Detta betyder dock att de nuvarande anställda handelsresandena faller mellan två stolar. Det borde nog övervägas om inte åtminstone en del av de tvingande reglerna – särskilt om avgångsvederlag – borde införas i den arbetsrättsliga lagstiftningen. Åtminstone borde det nog gälla för provisionsavlönade.

Sveriges advokatsamfund:

I likhet med kommitténs majoritet anser samfundet det vidare lämpligt att begreppet handelsresande utmönstras ur kommissionslagen, varvid självständiga handelsresande jämställs med agenter medan rättsförhållandena för övriga handelsresande regleras inom ramen för de regler som gäller på arbetsrättens område.

Samfundet menar emellertid att det rättsskydd som etablerats för provisionsanställda handelsresande inte bör försvinna i och med att bestämmelserna utmönstras ur lagen. Samfundet menar att där vid någon av de lösningar som föreslagits i Stig Olssons reservation på sidan 190 kan väljas.

Tjänstemännens centralorganisation:

TCO ansluter sig till den av Stig Olsson med instämmande av Kerstin Gustafsson framförda reservationen mot kommitténs förslag.

Förbundet Sveriges handelsrepresentanter:

1. Anställda handelsresande

Kommittémajoritetens förslag att de anställda handelsresandenas villkor ej skall lagregleras kan inte accepteras av oss.

Tvärtemot kommitténs förmenande är vår erfarenhet att det är mycket vanligt att anställda handelsresande, i vart fall delvis, avlönas med provision. En inom vårt förbund genomförd enkät visade att cirka hälften av representanterna var avlönade med provision i någon form. Inom exempelvis teko- och möbelbranscherna är det snarast en regel att de anställda resandena till övervägande delen uppstår provisionslön.

Kommitténs påstående, att provisionsanställda handelsresande skulle utgöra en förhållandevis liten grupp, överensstämmer ej med verkliga förhållanden.

På goda grunder kan man uppskatta antalet anställda handelsresande till cirka 15 000 personer, således ett numerär som vida överstiger totala antalet handelsagenter i landet. Att gruppen successivt ökat i antal kan bl. a. bero på den gradvisa utvidgningen av arbetstagarbegreppet (se AD 1981 nr 58, AD 1979 nr 155). Framförallt kan man finna många i små och medelstora företag där det ofta saknas kollektivavtal.

Om kommitténs förslag genomförs i denna del får det till följd att ett avsevärt antal anställda handelsresande, i så väsentliga arbetsrättsliga frågor som lön och kostnadsersättningar, varken kan stödja sig på lag eller avtal.

Förbundet ifrågasätter f.ö. om provisionslön i egentlig bemärkelse förekommer i någon större omfattning utöver handelsresande och klart avgränsande yrkesgrupper såsom mäklare och advokater. Kommitténs förslag om borttagande av rätten till *efterprovision* 68 § andra stycket samt 86 a § andra stycket samt 86 a § tredje stycket Komml. kan vi ej acceptera eftersom dessa bestämmelser varit mycket värdefulla för vår yrkeskår.

Förslaget innebär att anställda handelsresande varken kommer att ha rätt till efterprovision eller avgångsvederlag enligt i och för sig väl utformade regler.

Förbundet ser stora farhågor i denna försämring. De motiv för ett skydd i form av efterprovision gör sig lika starkt gällande för anställda handelsresande som för agenter. Förtjänst uppstår först efter en mer eller mindre lång uppbyggnad av kundunderlag. I likhet med vad som gäller för agenter riskerar handelsresanden att huvudmannen själv tar över försäljningen eller anlitar andra säljkanaler (t. ex. säljbolag). En uppsägning av den anledningen, dvs. arbetsbrist, utgör i allmänhet saklig grund för uppsägning.

För kortvariga anställningar, t. ex. vid det allt vanligare provanställningsförfarandet, kan resultatet bli att handelsresanden inte får något

betalt alls för sitt arbete. Särskilt mot bakgrunden av att uppsägningslön för provisionsanställda i brist på annat beräknas på genomsnittlig tidigare försäljning (se t. ex. Avtal SAF-PTK om allmänna villkor m. m. § 11 mom. 2:3).

En allvarlig följd för anställda handelsresande får även borttagandet av den tvingande regeln om rätt till *kostnadsersättning*. Nuvarande regel är av vital betydelse för denna grupp.

Ytterligare en försämring är förslaget om borttagandet av, den visserligen dispositiva, *rätten till provision* (87 § Komml. Uppfyllelerisken). Förslaget innebär att den huvudregel som nu gäller för agenter (68 § Komml.) kommer att bli normgivande även för handelsresande. En oacceptabel urholkning enligt vår uppfattning.

Kommitténs uttalande i motiven om att det får prövas från fall till fall om bestämmelserna i lagförslaget om rätt till provision, om provisionens storlek och beräkning, om utbetalningen därav och om provisionsnota (13–18 §§) skall tillämpas *analogt* på provisionsanställda handelsresande ger långt ifrån ett tillfredsställande skydd. Ett absolut minimikrav är att nämnda paragrafer i vart fall får en direkt analogisk tillämpning.

— — —

Förbundets uppfattning är sammantaget att bestämmelserna för anställda handelsresande bör till vissa delar lagregleras. Detta kan lämpligen ske genom att lagförslaget kompletteras med ett särskilt kapitel med följande innehåll:

- Först en definition av rättsfiguren.
- Därefter ett bibehållande av 86 a § första stycket Komml. om rätt till kostnadsersättning och förskott.
- Ett bibehållande av 87 § Komml.
- Slutligen en hänvisning till 13–18 §§ i lagförslaget (rätt till provision, om provisionens storlek och beräkning, om utbetalningen därav och om provisionsnota). Ett tillägg till 14 § görs genom att schablonregeln avseende efterprovision i 68 § tredje stycket och 86 a § tredje stycket Komml. bibehålles. Bestämmelsen om efterprovision bör även i fortsättningen vara tvingande.

4 Andra frågor rörande tillämpningsområdet

Göta hovrätt:

I 2§ anges när kommission skall anses föreligga. Bestämmelsen är utformad så att den i sak motsvarar vad som nu kallas handelskommission. Trots att kommissionslagen gällt länge ger förekommande rättsfall begränsad ledning vid bedömandet av vad som avses med begreppet kommission. Även i doktrinen saknas vägledande uttalanden i denna fråga, som kan ha betydelse t. ex. för separationsrätt i konkurs. Hovrätten ifrågasätter om inte lagen bör innehålla en närmare definition av begreppet för avgränsning mot närliggande samarbetsformer.

Från direktiven 1978 märks, att målet för kommitténs arbete avsetts vara att få till stånd en tidsenlig lagstiftning om de förhållanden som regleras i kommissionslagen, med behållande av lagens grundprinciper. Kommittén uttalar utan närmare motivering (s. 84) att en sådan tidsenlig reglering "bör i första hand avhandla de yrkesmässiga transaktionerna" och att detta medför att civilkommission bör utelämnas. Samtidigt noterar kommittén att handelskommission har en tämligen undanskymd plats i praktiken, varför man gör agentureglerna till huvudfråga och låter kommissionsreglerna bli kompletteringsregler. Härigenom ändras väsentligen kommissionslagens karaktär.

Kommissionslagen innehåller i sitt andra kapitel om kommission en hel del allmänna civilrättsliga satsar. Reglerna om partsbindning hör till dessa, och de är primärt utformade för civilkommission, medan motsvarande regler om handelskommission framstår som modifierade för att tillgodose särskilda behov. Civilkommission är i själva verket det rättsläge som normalt uppstår när någon rättshandlar i eget namn för annans räkning — en situation som är mycket vanlig och i vissa lägen t. o. m. har presumerats vid makes eller sambos köp av fastighet i eget namn (jfr familjerättsakkunnigas förslag till äktenskapsbalk SOU 1981: 85 7 kap. 6 §). Det framstår som en brist att dessa situationer skulle sakna lagreglering och att man i framtiden skulle vara hänvisad till en ofta osäker analogi. Om, såsom kommittén funnit, handelskommission i praktiken har minskat i betydelse, borde civilkommission komma ytterligare i förgrunden snarare än att som i förslaget helt utelämnas.

Att civilkommission uteslutits kan sammanhålla med att kommittén hittills begränsat sig huvudsakligen till innerförhållandet mellan huvudman och mellanman. De frågorna träder i förgrunden vid de varaktiga avtalsförhållanden agentur och handelsresandeaftal som kommittén sett som huvudområdet för sitt arbete, medan det vid civilkommission närmast är partsbindningsfrågorna som ägnar sig för lagstiftning. Det rör sig här till dels om väsensskilda frågor, som kunde regleras i skilda lagar, såsom förhållandet ofta är utomlands. Det vore olyckligt om de begränsningar som kommittén kan ha sett som motiverade med särskild hänsyn till innerförhållandet mellan parterna skulle leda till att vi i fortsättningen bleve utan generella och direkt tillämpliga regler om partsbindningen vid avtal ingångna i eget namn för annans räkning.

Enligt fakultetsnämndens uppfattning finns de två avgränsningsmöjligheter för den planerade lagstiftningen. Antingen bör man ha en vittomfattande lag om "representantskap" omfattande allt annat rättshandlande för annans räkning än fullmakt, eller kan man ha en särreglering för merkantila företrädare kompletterad med en särskild reglering av de allmänna mellanmansfrågorna. Eftersom kommittén så gott som helt inskränker sig till "de yrkesmässiga transaktionerna" (s. 84) kommer även fakultetsnämndens granskning i fortsättningen att inskränkas till dessa.

Även med denna grundläggande inskränkning i det valda området är detta emellertid enligt fakultetsnämndens uppfattning alldeles för snävt.

Ifråga om agentur överväger kommittén om inte en ny lagstiftning borde omfatta andra än dem som förmedlar varor men finner (s. 91) utan närmare utveckling att gällande rätts inskränkning till varuhandlare bör behållas. Liksom för närvarande vill man heller inte medta inköpsagenter utan inskränker sig till dem som sysslar med försäljning. Vidare inskränks även kommissionärens område till varuomsättning. Slutligen avstår kommittén, trots uppfordran därtill i direktiven, från att föreslå en reglering av egenhandlande representanters ställning.

Fakultetsnämnden anser för sin del att det vid en nyreglering rörande kommersiella mellanmän finns anledning att utvidga området till att avse all slags förmedling av både varor och tjänster. Kommissionslagens inskränkning till lös egendom sammanhänger med att lagen tillkom som i viss mån ett supplement till köplagen, som har just detta område, medan inskränkningen till försäljningsagenter sammanhänger med att bruket av fasta representanter vid lagens tillkomst var väsentligen inskränkt till försäljningssituationer.

Fakultetsnämnden ser ingen anledning till dessa begränsningar idag. Det framstår vid en nydaning av den kommersiella mellanmansrätten som omotiverat att inskränka lagstiftningen till en så smal sektor som varuhandelns, när mellanmän i liknande ställning används i affärlivet i stor utsträckning, t. ex. försäkringsverksamhet, transport, marknadsföring och värdepappershandel.

Motiven avvisar sådana synpunkter med att förslagets bestämmelser kan tillämpas analogiskt. Det är ingen bärkraftig invändning. Dels är det alltid ovisst hur långt en analogi kan sträckas, och ovissheten på detta område är även för närvarande besvärande ifråga om sådana mellanmän som linjeagenter och speditörer. Men framför allt kan tvingande regler i princip inte göras tillämpliga på grund av analogi. Det kan visserligen vara möjligt att nå ett sådant resultat med hjälp av 36 § avtalslagen, men sådana metoder är farliga och gör rätten flytande och osäker. Mellanmän som sysslar med inköp och med förmedling av tjänster av olika slag – även sådant som köp och försäljning av "programvara" eller andra immateriella "produkter" – blir därmed utan säkert skydd av de tvingande regler som förslaget låter komma varuförsäljningsagenterna till del.

— — —

I motiven s. 159 behandlas konsignationsförhållanden, och det osäkra läget beträffande huvudmannens separationsrätt berörs utan att frågan löses. Detta, liksom motsvarande problem vid kommissionärsbolag, hör till det som bör lösas i det vidare arbetet. Här är åter ett skäl mot att nu genomföra en partiell reglering.

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

Enligt nuvarande kommissionslagen, liksom enligt kommitténs förslag, skall objektet för en agents verksamhet, för att omfattas av lagen, vara varor. I betänkandet uttalas dock (sid. 91) att lagförslaget kan tillämpas analogt på agenter som sysslar med annat än omsättning av varor och bland exemplen nämns försäkringsagenter.

Försäkringsagenter eller, med en mer modern samlingsbeteckning, försäkringsombud är en mycket heterogen grupp med varierande ställning och yrkesbeteckningar. Gemensamt är att de alla är sysselsatta med anskaffningsverksamhet inom ett mycket särpräglat område, försäkring, som emellertid består av en mängd olika branscher. Förutom uppgiften att förmedla försäkringsavtal kan skilda slag av ombud i olika branscher ha uppgifter som förmedlare mellan avtalsparterna under försäkringsförhållandets fortgång. Försäkringsombudens stora betydelse för försäkringens funktioner överhuvud framgår därunder att i den tidigare 302 § lagen om försäkringsrörelse (numera 7 kap. 16 § försäkringsrörelselagen) stadgats att styrelsen och verkställande direktören skall övervaka att anskaffning av ansökningar om försäkring sker på ett sätt som överensstämmer med god försäkringssed. Stadgandet har givit upphov till ett slags halvofficiell reglering genom att överenskommelser mellan bolagen om anskaffning/marknadsföring av försäkringar ingivits till regeringen.

Det rättsområde som nu är aktuellt – och där analogier skulle kunna komma ifråga – rör endast förhållandet mellan vissa agenter/ombud och huvudmannen. Området sammanhänger emellertid med den rättsliga regleringen i övrigt av försäkringsombudens ställning och analogier från varuagentområdet blir knappast givande. Riksförbundet har därför inte funnit det meningsfullt att närmare granska och ge synpunkter på kommitténs förslag.

Riksförbundet vill slutligen erinra om att försäkringsverksamhetskommittén bl. a. har att utvärdera försäkringsbolagens nuvarande anskaffningsverksamhet främst i vad avser mäklarfrågan men uppdraget är enligt direktiven inte begränsat härtill.

Sveriges speditörförbund:

Den verksamhet som bedrivs av förbundets medlemmar omfattas nu inte direkt av gällande kommissionslag. Lagen är inte desto mindre av stor betydelse för speditörerna, eftersom dessa till skillnad från de flesta andra näringsidkare just handlar i eget namn men för annans räkning. Det kan i själva verket synas något egendomligt att den grupp av näringsidkare, som mer än någon annan begagnar sig av detta sätt för avtals ingående, *inte* omfattas av lagens bestämmelser. Anledningen till detta torde bero på att man i samband med framväxten av industrialismen främst koncentrerade sig på varuomsättning. Vid tidpunkten för kommissionslagens tillkomst hade man ännu inte i samma utsträckning uppmärksammat behovet av att i lag reglera tjänster, låt vara att rättsområden som angränsar till spedition – främst transporträtten – ingående reglerats i nationell och internationell lagstiftning.

I flera viktiga avscenden är de problem som behandlas i kommissionslagen av lika stor betydelse för speditörerna som för kommissionärer, handelsagenter och andra som varaktigt eller tillfälligt representerar annan vid omsättning av varor. Detta gäller i synnerhet bestämmelserna om s. k. kopplad säkerhetsrätt (lagförslagets 22 §, se betänkandet s. 25 samt s. 127–129) och avgångsvederlag vid varaktiga uppdrag att företräda annan

vid marknadsföring av transporttjänster, t. ex. vid rederiagenturer eller samarbetsavtal med korresponderande speditörer (lagförslagets 29–32 §§ samt betänkandet s. 26 och s. 129–155). I viss mån har även bestämmelserna om självinträde betydelse vid spedition (lagförslagets 45 §). För närvarande råder en betydande rättsosäkerhet i fråga om räckvidden av speditörens s. k. konventionella handpanträtt som intagits i de nordiska speditörvillkoren (numera de s. k. NSAB 1985 § 14). Detta gäller i synnerhet förhållandet mellan den kopplade panträtten och konkurslagens återvinningsregler.

Samma rättsosäkerhet gäller i fråga om speditörens rätt till ersättning vid avtalets upphörande i sådana fall när han varaktigt företräder annan vid marknadsföring av transporttjänster. Förbundet vill därför förorda att lagens tillämpningsområde breddas så att den *direkt* blir tillämplig inte bara vid "avsättning av varor" utan även vid marknadsföring av tjänster. I andra hand hemställer förbundet att speditörens rättsställning i nu nämnda hänscenden klargörs genom auktoritativa uttalanden i lagmotiven.

Kooperativa förbundet:

KF har i princip inget att invända mot de förändringar som kommittén föreslår ifråga om de rättsförhållanden som rör agenter och de obligationsrättsliga förhållanden som rör kommissionärer. Däremot anser KF det vara en brist, att kommittén utan närmare redovisad utredning föreslår, att lagen endast omfattar försäljning – i agentförhållanden – samt försäljning och inköp – i kommissionärsförhållanden – av varor. Kommittén uttalar däremot (s. 91) att lagförslaget kan tillämpas analogt på de agenter som sysslar med annat än omsättning av varor. Kommittén gör ett motsvarande uttalande (s. 186) i fråga om ensamåterförsäljare.

Enligt KF:s uppfattning är det önskvärt att dessa frågor närmare utreds. I det praktiska näringslivet förekommer t. ex. försäljning av *tjänster*, såsom resor genom resebyråer och möjligen också andra tjänster, av inte obetydlig omsättningsstorlek.

Att lämna dessa verksamheter helt outredda, såsom kommittén gjort, är otillfredsställande. Utöware av sådan näringsverksamhet liksom ensamåterförsäljare och leverantörer till dessa lämnas härigenom i fullständig osäkerhet om vilka rättsregler som gäller för verksamheterna. Denna osäkerhet förstärks dessutom snarast av kommitténs uttalande om analog lagtillämpning. En del bestämmelser i lagen torde kunna tillämpas analogt medan andra bestämmelser inte lämpar sig för detta. KF föreslår att dessa frågor utreds bättre i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

5 Allmänt om lagens dispositiva natur

Göta hovrätt:

Kommittén har i 3 § föreslagit att lagens bestämmelser inte skall tillämpas om annat följer av bruk som har utbildats mellan parterna. I motiveringen (s. 99) anges att motsvarande förslag upptagits av köplagsutredningen men

övergivits under överarbetningen av köplagsförslaget. Det framgår inte vad som föranlett kommittén att välja köplagsutredningens lösning. Hovrätten har ej möjlighet att bedöma om det är mera motiverat att uttryckligen uppställa detta undantag för nu ifrågavarande rättsförhållanden än när det gäller köprätten. Hovrätten vill dock framhålla att redan den omständigheten att en dylik regel förekommer inom ett rättsområde men inte inom ett närliggande kan föranleda tveksamhet vid tolkningen av avtal inom det senare området. Sådan oklarhet bör uppenbarligen undvikas, särskilt som "bruk som utbildats mellan parterna" — såsom de av köplagsutredningen redovisade rättsfallen utvisar — kan tillmätas betydelse vid vanlig avtalstolkning.

Bankinspektionen:

3 §

Paragrafens första stycke ger uttryck åt principen att lagförslaget är dispositivt, dvs. saknar giltighet om annat följer av avtalet eller bruk som har utbildats mellan parterna eller av handelsbruk eller annan sedvänja. I andra stycket sägs att i vissa fall avtal, bruk eller sedvänja likväl inte gäller framför lagen. Vilka bestämmelser som är tvingande framgår av varje särskild paragraf. Det kan konstateras, att de bestämmelser som föreskriver att vissa av lagförslagets regler skall vara indispositiva i huvudsak har innebörden att avtal i strid mot lagtexten blir overksam (22 § 2 st, 23 § 2 st, 26 § 3 st, 28 § 3 st, 29 § 3 st). I vad mån lagförslagets materiella regler i dessa fall också bryter gällande handelsbruk eller sedvänja framstår som oklart. Bankinspektionen berör denna fråga ytterligare under 26 §.

Sveriges industriförbund:

Reglernas tillämpning när agenten har sitt säte utanför Sverige

Många större svenska företag arbetar med agenter huvudsakligen i *andra länder* än Sverige. Inte sällan innehåller sådana agenturavtal en bestämmelse om att svensk lag skall tillämpas på avtalsförhållandet. Genomförs kommitténs förslag kommer därför de nya reglerna att bli tillämpliga för en lång rad internationella agenturavtal. Sett ur den synvinkeln är det olyckligt att den svenska lagstiftningen kommer att innehålla ett ganska stort antal tvingande bestämmelser rörande frågor, där internationell avtalspraxis och lagstiftning inte utvecklats i samma riktning eller lika långt som i kommittéförslaget.

För att svenska företag fortfarande skall kunna hänvisa till svensk lag, men samtidigt befinna sig på jämbördig nivå visavi sina utländska konkurrenter vad avser förpliktelser gentemot agenter bör lagstiftningen innehålla sådana regler att de tvingande reglerna inte måste tillämpas i förhållande till utländska agenter.

Bankinspektionen:

40 §

Kommittén föreslår att en motsvarighet till 5 § KommL skall ingå i den nya lagen (40 §). Bestämmelsen innebär att en kommissionär kan anses ha åtagit sig ett uppdrag på grund av passivitet. I det avsnitt där bestämmelsen behandlas (4.9) konstaterar kommittén, att det är ovisst huruvida 5 § KommL är tillämplig på agenter och ännu mera ovisst hur långt den är tillämplig på andra kategorier mellanmän. Härefter uttalar kommittén att en motsvarande bestämmelse bör ha samma omfattning som den nuvarande bestämmelsen, dvs. gälla endast för kommissionärer, samt i övrigt ansluta till den gällande bestämmelsen. Likheten mellan den nu gällande och den föreslagna bestämmelsen gör att den av kommittén påtalade ovissheten om bestämmelsens räckvidd består. Det kan inte anses tillfredsställande att en lag som avser att reglera agents rättsställning, lämnar öppet huruvida en agent på samma sätt som en kommissionär kan bli bunden av ett erbjudet uppdrag på grund av passivitet. Om än ovisshet också framgent kan komma att råda om mellanmän över huvud är bundna av en passivitetsregel, bör sålunda åtminstone agents rättsställning – i likhet med kommissionärens – klargöras i den nya lagen.

Förbundet Sveriges handelsrepresentanter:

Ingående av agenturavtal

Förbundets erfarenhet är att många medlemmar, och då särskilt vid samarbete med mindre företag, trots enträgna påstötningar förvägras skriftliga avtal. En lagreglering skulle måhända inskräpa vikten av att kontrakt upprättas med åtföljande reducering av tvistefrågor.

7 Agentens och kommissionärens skyldigheter

Göta hovrätt:

11 och 12 §§ kommissionslagen föreslås inte få någon motsvarighet i lagförslaget. Någon ändring i sak är inte avsedd utan skyldigheten att undersöka och reklamera skall följa av kommissionärens allmänna skyldigheter. Hovrätten förordar emellertid att uttryckliga bestämmelser motsvarande 11 och 12 §§ upptages i den föreslagna lagen. De är betydelsefulla och motsvaras av bestämmelser inom köprätten.

Bankinspektionen:

7 §

Enligt paragrafens sista punkt skall huvudmannens varor hållas avskilda från andra varor. Bankinspektionen utgår från att den princip som kommer till uttryck i bestämmelsen också är tillämplig på fondkommissions-

förhållanden, fastän ej värdepapper faller under det i bestämmelsen förekommande begreppet "varor" (jfr bankinspektionens yttrande under 22 och 23 §§). Det kan konstateras, att fondkommissionärer inte alltid hållit kunders värdepapper åtskilda från fondkommissionärens eget lager av värdepapper, vilket föranlett ingripanden från bankinspektionens sida. Det förhållandet att bestämmelsen är dispositiv får inte leda till slutsatsen att fondkommissionär till följd av avtal med en kund kan åsidosätta vad som föreskrivs i förevarande lagbestämmelse. Ett sådant avtal skulle, enligt bankinspektionens mening, motverka en sund utveckling av fondkommissionsverksamheten och föranleda fortsatta ingripanden av bankinspektionen med stöd av fondkommissionslagen. Bankinspektionen anser att det bör göras en erinran härom i lagens motiv.

Konsumentverket:

Utredningen föreslår att handelsagenter och kommissionärer uttryckligen åläggs vissa skyldigheter gentemot sin huvudman (lojalitetsplikt, informationsplikt, vårdplikt, försäkringsplikt samt skyldighet att hålla varor avskilda). Lagens regler föreslås bli dispositiva i förhållandet mellan huvudman och mellanman. Detta kan vara rimligt i förhållandet mellan två jämnstarka parter eller två näringsidkare. Handelsagentur föreligger enligt förslaget endast om parterna är näringsidkare. Vid kommission däremot kan huvudmannen vara en privatperson som lämnar t. ex. en båt, samlarföremål, antikviteter eller begagnade kläder till försäljning i kommission.

I detta fall vore det enligt KOVs mening olyckligt om grundläggande skyldigheter för kommissionären avtalades bort till nackdel för huvudmannen/privatpersonen. Detta gäller särskilt vårdplikten och därmed för enad skadeståndsskyldighet. KOV anser att det bör övervägas om inte tvingande regler skall införas för nu angivna fall. Eftersom lagen om oskäligen avtalsvillkor i konsumentförhållanden inte kan tillämpas för att utmönstra avtalsvillkor mellan huvudman och kommissionär är det angeläget att den föreslagna lagen inte öppnar möjlighet till här åsyftade fri-skrivningar.

Utredningen föreslår i 8 och 43 §§ en allmänt hållen redovisningsplikt för agenter och kommissionärer. När en enskild lämnar föremål till försäljning i kommission uppstår ofta problem för denne p. g. a. brister i kommissionärens redovisning. Uppdragsgivaren har ett befogat intresse av att redovisningen av medel som influtit vid försäljningen görs både på tydligt sätt och inom en rimlig tid efter uppdragets slutförande. Enligt KOV:s uppfattning bör kommissionärens skyldigheter i dessa avscenden komma till uttryck i lagen.

Sveriges industriförbund:

Agentens och kommissionärens informationsplikt

I anslutning till den beskrivning av skyldigheter som åvilar agenten angående kundens kreditvärdighet är det också ändamålsenligt att ange, att det ligger i agentens eget intresse att undersöka kundens kreditvärdighet,

eftersom agenten bär risken för att avtalet inte uppfylls.

Vidare anser förbundet det rimligt och sakligt riktigt att behålla kravet i 66 § kommissionslagen att agenten utan uppskov snabbt skall underrätta huvudmannen om anbud och avtal. Det är av synnerligen stort intresse för huvudmannen att vara tillförsäkrad snabb information härom.

6 § andra punkten i förslaget bör därför lyda: "Särskilt skall han utan oskäligt uppehåll upplysa om anbud som avgetts eller upptagits och avtal som ingåtts". Genom att införa krav på information "utan oskäligt uppehåll" uppnås också parallellitet med kommitténs förslag i 11 § andra stycket om huvudmannens informationsplikt i förhållande till agenten.

Sveriges speditörförbund:

I lagförslagets 43 § föreslås att mottagna medel skall hållas avskilda i likhet med vad som nu gäller för t. ex. advokater. Eftersom en försummelse mot denna regel kan medföra straffansvar är det tveksamt om den föreslagna regeln passar även för sådana näringsidkare som är mindre medvetna om vikten av att noga följa förpliktelsen att hålla redovisningsmedlen avskilda. Det är m. a. o. betydligt svårare att skapa medvetenhet om detta hos andra näringsidkare än sådana som klart förstår de juridiska distinktionerna.

8 Huvudmannens skyldigheter vid agentur och kommission

Göta hovrätt:

Bestämmelsen i 9 § är allmänt hållen. Den skall ändå kunna läggas till grund för huvudmannens skadeståndsskyldighet. Det kan ifrågasättas om den har någon självständig betydelse vid sidan av 10 och 11 §§. I varje fall borde 9 – 11 §§ kunna sammanföras till en gemensam paragraf, där plikterna enligt 10 och 11 §§ får framstå som exempel på den allmänna skyldigheten enligt 9 § att ge hjälp och stöd.

Konsumentverket:

Mot bakgrund av att lagen kan bli tillämplig när enskilda lämnar föremål till försäljning av kommissionär/näringsidkare anser KOV att det bör klargöras att en civil huvudman inte kan åläggas lika långtgående skyldigheter som en näringsidkare.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Kommittén har bemödat sig att i jämställdhetens intresse *uttrycka skyldigheter både för huvudman och mellanman*, fastän det bara är mellanmannen som åtagit sig handlingsplikt, medan huvudmannens insatser kommer att avse s. k. borgenärsförpliktelser, eller prestationer som han utger i eget intresse. När det t. ex. i 10 § anges att huvudmannen "skall tillstålla agen-

ten material som skäligen erfordras för uppdragets fullgörelse", verkar det överflödigt; det rör sig om sådant som huvudmannen tillhandahåller i eget intresse.

Prop. 1990/91:63
Bilaga 3

Sveriges advokatsamfund:

I 9, 10 och 11 §§ används ordet "skäligen" flitigt i samband med reglering av huvudmannens skyldigheter. Samfundet anser att detta ord är onödigt och bör utgå, annars uppkommer också risk för inte avsedda motsatsslut i andra delar av förslaget där ordet inte förekommer (t. ex. 6 § som reglerar vissa av agentens skyldigheter).

I 11 § regleras huvudmannens skyldighet att lämna underrättelse i vissa fall "utan dröjsmål" och i andra fall "utan oskäligt uppehåll". Såvitt samfundet kan bedöma avses inte någon skillnad vad gäller den tid inom vilken underrättelse skall ske. I så fall bör man använda samma ord. Ett enhetligt begrepp står för övrigt i bättre samklang med förslaget till ny köplag, till vilket lagförslaget anpassats i andra delar.

Motorbranschens riksförbund:

I samband med vissa tvister under senare år mellan återförsäljare och generalagenter på grund av uppsägningar av återförsäljaravtal har från berörda generalagenters sida hävdats att sistnämnda avtal inte är att anse som ensamförsäljningsavtal. Generalagenterna har ansett sig oförhindrade att utse ytterligare återförsäljare inom försäljningsdistriktet trots bestående avtal med den "gamle" återförsäljaren. Från återförsäljarnas sida har i dessa fall hävdats att även om återförsäljaravtalet inte innehåller en uttrycklig bestämmelse om ensamförsäljningsrätt så måste avtalet i sin helhet ändå tolkas så att en sådan rätt föreligger.

Den nu angivna frågeställningen har såvitt vi känner till inte blivit föremål för rättslig prövning. Med hänsyn till rådande osäkerhet i detta avseende anser vi att den nu föreslagna lagen bör innehålla en bestämmelse som fastslår att agenten och kommissionären har ensamförsäljningsrätt till huvudmannens produkter såvida inte agentavtalet (kommissionsavtalet) uttryckligen anger motsatsen.

9 Skadeståndsskyldighet

Göta hovrätt:

I 12 § första stycket bör uttryckligen anges att skadeståndsskyldighet inträder också vid uppsåt. Det kan vidare ifrågasättas om det inte, efter mönster från köprätten, bör uppställas en särskild preskriptionstid. Angående utgångspunkten för en sådan tidsfrist kan hänvisas till miljöskadeutredningens förslag till tillägg till 3 § preskriptionslagen (SOU 1983:7).

I 28 § behandlas rätten till skadestånd. Hur detta skall beräknas behandlas kortfattat i motiven på s. 146. Att bestämma skadeståndets storlek kan vara svårt och behov av närmare analys föreligger därför. Det kan nämnas

att näringsidkarens rätt till ersättning vid avbeställning — som har åtminstone någon beröringspunkt med det aktuella problemet — behandlas tämligen utförligt i förarbetena till den nya konsumenttjänstlagen (SOU 1979:36, Prop. 1984/85:110; jfr även SOU 1976:66 s. 184 ff och SOU 1984:25 s. 210 ff).

Prop. 1990/91:63
Bilaga 3

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Den föreslagna *skadeståndsregeln* verkar enkel och lättillämpad, men med hänsyn till mellanmannens möjlighet i många lägen att självständigt handla med huvudmannens egendom bör nog beaktas att parterna — även bortsett från uttryckliga självinträden — kan komma i en köprelation, varvid kommitténs likställande av huvudman och mellanman ej kan upprätthållas. Situationen kan mötas genom en alternativ skrivning, t.ex. "Såvitt ej annat föranleds av avtal eller särskilda lagbestämmelser ...".

10 Provision

Bankinspektionen:

20 §

Enligt denna paragraf har agenten rätt till särskild gottgörelse för inkasso-uppdrag, såvida det inte är avsett att denna ersättning skall ingå i agentens provision. Det förefaller stå mera i överensstämmelse med lagförslaget systematik att i bestämmelsen utelämna det särskilda villkoret för särskild gottgörelse. Bestämmelsen är dispositiv. Har parterna avsett att gottgörelsen skall ingå i agentens provision är en sådan samstämmig avsikt en del av avtalsinnehållet och gäller därför utan att det behöver anges i lagen. Utmönstras villkoret ur lagtexten kan också följderna bli att parterna i större utsträckning än annars ser till att avtalade provisionsvillkor anges i skriftliga avtal, varigenom tvister om vad som avsetts skola gälla till viss del kan undvikas.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Kommitténs utredning och förslag om *provision* verkar bra, dock med viss reservation ifråga om agentens rätt att kontrollera huvudmannens bokföring. 18 § 2 st, en rätt som de sakkunniga inte velat tillstyrka (s. 124 n.).

Sveriges advokatsamfund:

14 §

Det är angeläget att bestämmelserna om agentens rätt till ersättning efter avtalets upphörande är så klart utformade att de blir lättillämpade och inte ger upphov till onödiga tvister. Regeln i 14 § andra stycket motsvarar inte det önskemålet. Det synes inte heller nödvändigt att ha denna regel. 14 § första stycket ger rätt till provision på avtal som ingås efter uppdragstidens utgång men baseras på anbud som inkommit till huvudmannen eller

agenten under uppdragstiden. Agentens rätt till ersättning därutöver bör i sin helhet regleras i bestämmelserna om avgångsvederlag i 29 §, och följaktligen bör 14 § andra stycket utgå. Som en konsekvens därav kan även tredje stycket i samma paragraf utgå.

Samfundet vill framhålla att tredje stycket, som nu föreslås utgå, i sig är ägnat att skapa en onödig oklarhet vid avtalets upphörande. Här föreskrivs att provisionsanspråk från tillträdande agent utan ensamrätt som regel får vika för avgående agents berättigade anspråk på provision på avtal som träffats efter uppdragets upphörande. Däremot lämnar lagtexten ingen ledning för hur en sådan konflikt skall lösas när en agent efterträds av en ny agent med ensamrätt. Därmed föreligger risk för att huvudmannen kan åläggas att betala två gånger för samma tjänst, vilket knappast kan ha varit avsikten.

Sveriges industriförbund:

Provisionsnota

Kommittén föreslår att huvudmannen skall avlämna provisionsnota varje månad. Kommissionslagen anger att sådan nota skall lämnas varje kvartal. Denna regel infördes 1974. Dessförinnan gällde ett tidsintervall om 6 månader.

Förbundet anser inte att de skäl som kommittén anfört för sitt förslag väger särskilt tungt. Att i en normalregel kräva en månatlig redovisning torde inte motsvaras av ett påtagligt praktiskt behov hos agenten, medan det däremot skulle vålla besvär för huvudmannen. Kommissionslagens regel om kvartalsvisa redovisningar bör därför alltså gälla.

11 Granskning av huvudmannens bokföring vid agentur

Göta hovrätt:

Enligt 18 § andra stycket har agenten rätt att i vissa fall låta en auktoriserad revisor granska huvudmannens bokföring. Denna tanke har prövats tidigare men då förkastats. Kommitténs skäl för att nu införa en sådan rätt framstår inte som övertygande. Det kan vidare ifrågasättas om bestämmelsen med de rekvisit som uppställs i lagtexten över huvud taget kan få något praktiskt tillämpningsområde; med en tillräcklig insats av tid och resurser kan agenten så gott som alltid få tillgång till uppgifterna på annat sätt.

I betänkandet har ej behandlats hur agenten skall förfara i fall då huvudmannen vägrar att låta agenten utöva rättigheten eller eljest vid oenighet rörande granskningsmöjligheten.

Om förslaget i denna del skall läggas till grund för lagstiftning anser hovrätten att lagtexten bör ha följande utformning: "Finns det anledning till antagande att *uppgifterna* i provisionsnotan är oriktiga *i väsentligt hänseende*, har agenten rätt - - - denna rätt."

Den förstärkning av mellanmannens ställning som förslaget genom sina indispositiva regler innehåller ter sig dock väl långtgående med hänsyn till att här rör sig enbart om rättsförhållandet mellan näringsidkare. Särskilt gäller detta förslagens innehåll i 18 § om en agents rätt till granskning av huvudmannens bokföring. Kommittén har vid sina överväganden (sid. 124–125) funnit möjligheten till editionsföreläggande inte vara tillräcklig och har efter västtysk förebild stannat för en vittgående rätt för agenten till insyn i huvudmannens bokföring. Det kan antas, att en sådan rätt kommer att leda till konflikter, särskilt som insynen inte begränsats till att avse uppgifter om parternas gemensamma förhållanden. Förutsättningen för bokföringsgranskning anges i förslaget till att det finns "anledning till antagande" att huvudmannens uppgifter i provisionsnotan är oriktiga. Redan ett blankt påstående härom från agentens sida kan befaras leda till granskningsrätt. Lokutionen är inte ovanlig och uttunnas ofta i rättstillämpningen. Ett exempel erbjuder 1 § lagen om blodundersökning m. m. vid utredning om faderskap där blodundersökning kan komma till stånd redan då "anledning förekommer till antagande" att annan haft samlag med modern. Erfarenhetsmässigt sätts i rättstillämpningen kraven mycket lågt för förordnande om blodundersökning.

Måhända vore det lämpligt att – om ett indispositivt städgande skall införas – strama upp bestämmelsen i förslagens 18 § genom krav på att "särskild" anledning till sådant antagande skall föreligga. Ett sådant krav skulle också kunna förebygga de missbruk av bestämmelsen som eljest kan befaras.

Bankinspektionen:*18 § 2 st*

I rubricerade lagrum föreslår kommittén att agent skall ha rätt att granska huvudmannens bokföring genom en auktoriserad revisor eller en godkänd revisor, om det finns anledning till antagande att huvudmannens uppgifter i provisionsnotan är oriktiga. Rätten får dock inte utövas om uppgifterna kan införskaffas på annat sätt. Den föreslagna bestämmelsen är inte avsedd att tillämpas på kommissionsförhållanden. Såsom kommittén påpekar (s. 124) avvisade de kommissionslagstiftningssakkunniga tanken på en bestämmelse som gav rätt att granska huvudmannens bokföring för kontroll av provisionen. Motiveringen var att en sådan rätt skulle få en mer ingripande effekt än som stod i proportion till syftet med den. Bankinspektionen delar kommitténs uppfattning att kontrollbehovet är stort vid de affärer där agenten inte medverkat men ändå har rätt till provision, företrädesvis vid affärer till vilka agenten har ensamrätt. I likhet med de kommissionslagstiftningssakkunniga finner bankinspektionen emellertid att rätten till insyn i huvudmannens bokföring är av ingripande slag. I betänkandet förekommer ingen analys av de olägenheter som kan uppkomma för huvudmannen om en rätt till insyn i bokföringen genomförs och därför inte heller någon diskussion om lämpligaste sättet att begränsa

sådana olägenheter. Förslaget synes inte ge betryggande garanti för att ej affärshemligheter kan komma att röjas till skada för huvudmannen. Det förhållandet att det är en revisor som – på agentens uppdrag – går igenom bokföringen torde sålunda inte kunna hindra att ömtålig s.k. överskottsinformation kommer agenten till del. Av angivna skäl är bankinspektionen inte beredd att tillstyrka förslaget i den utformning detta fått.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Kommitténs utredning och förslag om *provision* verkar bra, dock med viss reservation ifråga om agentens rätt att kontrollera huvudmannens bokföring, 18 § 2 st. en rätt som de sakkunniga inte velat tillstyrka (s. 124 n). Enligt fakultetsnämndens uppfattning vore det mer rationellt med en bevisbörderegeln som ändå skulle tvinga huvudmannen att lägga fram bokföringen därest agenten har berättigade tvivel om dess riktighet, jfr s. 125 m.

Förbundet Sveriges handelsrepresentanter

Rätt till redovisning

Förbundet noterar med tillfredsställelse att regler om granskning införs. Tvister om redovisningens riktighet är vanligt förekommande och editionsföreläggandet har ofta ett begränsat värde eftersom huvudmannen många gånger väljer att endast redovisa det han vill redovisa.

Reglerna för hur kostnaderna för granskningen skall fördelas borde emellertid preciseras. Kommittén gör här en allmän hänvisning till vad som gäller enligt 18 kap. rättegångsbalken om rättegångskostnader. Det torde innebära att kostnaderna för granskningen kan jämkas alltefter hur mycket av redovisningsunderlaget som undanhållits agenten. Om endast en mindre del undanhållits kan agenten t. o. m. få bära hela kostnaden. Mer lättillämpbart vore om det fastslogs att huvudmannen som huvudregel får bära kostnaden om agenten haft fog för sin begäran. Huvudmannen är vidare den som i allmänhet närmast har tillgång till revisionshjälp.

I lagmotiven bör preciseras innebörden av villkoret att uppgifterna inte skall gå att införskaffa på annat sätt, eventuellt genom att man inskjuter orden "med lätthet" mellan orden "uppgifterna" och "kan". Regeln kan annars tolkas som förfrågningar hos kunder och får då ett begränsat värde.

Föreningen auktoriserade revisorer:

Yttrandets omfattning

FAR finner att det område där FAR principiellt avger yttranden berörs endast av ett förslag i betänkandet, nämligen i 18 § 2 st, där agent i vissa fall ges rätt att genom auktoriserad eller godkänd revisor granska huvudmannens bokföring.

FAR:s ställningstagande

FAR *tillstyrker* förslaget till 18 § 2 st.

FAR tar i övrigt inte ställning till betänkandet.

Samfundets yttrande inskränkes till att avse lagförslagets § 8. I denna paragraf stadgas, att om det finns anledning till antagande att huvudmannens uppgifter i provisionsnotor är oriktiga har agenten rätt att granska huvudmannens bokföring genom en auktoriserad eller godkänd revisor. Samfundet tillstyrker förslaget i denna del. Regeln måste dock förstärkas genom tvångsåtgärder gentemot huvudmannen i den mån denne inte frivilligt låter den auktoriserade eller godkände revisorn ta del av räkenskaperna.

12 Retentionsrätt m. m.

Göta hovrätt:

Det framgår inte om kommittén avsett att retentionsrätten enligt 22 § skall ställas i relation till storleken av agentens fordran.

Agenten bör i 23 §:ns fall ha rätt att inom kortare tid än tre månader försälja sådana varor som är utsatta för förstörelse eller förskämning.

Bankinspektionen:

22 och 23 §§

Angivna paragrafer ger agenten/kommissionären rätt att innehålla viss egendom som tillhör huvudmannen (22 §) samt att sälja de varor som innehållits (23 §), om inte huvudmannen betalar provision eller annan ersättning. Det är att märka att retentionsrätten föreslås kunna utövas i flera slag av egendom än försäljningsrätten. Sålunda skall retentionsrätt kunna utövas i varor, prover, mönster och handlingar, medan försäljningsrätten är inskränkt till varor. Utanför begreppet varor faller uppenbarligen värdepapper (jfr betänkandet s. 90), medan sådana däremot är att anse som handlingar. Följden blir att retentionsrätt skulle kunna utövas i värdepapper men att försäljning av de innehållna värdepapperen inte får ske. Kommittén konstaterar (s. 128), att en retentionsrätt i många fall kan bli verkningslös om den inte sammankopplas med en försäljningsrätt. Det kan ifrågasättas om det finns sakliga skäl att inskränka försäljningsrätten på det sätt som skett i förslaget. En möjlighet vore att låta försäljningsrätten omfatta varor och annan egendom som normalt är föremål för omsättning. Därmed torde det bli möjligt också för t. ex. fondkommissionär att utöva en försäljningsrätt i innehållna värdepapper. Om en sådan möjlighet skulle övervägas, bör uppmärksammas att reglerna om kommission i förslaget överhuvudtaget ej avser inköp eller försäljning av värdepapper (jfr 2 §). Eventuellt kan därför ytterligare justering av lagtexten vara påkallad. — Bankinspektionen förordar att här aktualiserade frågor görs till föremål för ytterligare prövning under departementsbehandlingen av förslaget.

Svenska bankföreningen:

Bankföreningen har emellertid invändningar mot lagförslaget på en väsentlig punkt, nämligen följande.

Agenter och kommissionärer föreslås få en indispositiv retentionsrätt i varor, pengar m. m., med en — likaledes indispositiv — rätt att efter tre månader sälja eller tillgodogöra sig det innchållna. Bankföreningen kan inte godta dessa bestämmelser.

Den egendom, som skulle komma att omfattas av den föreslagna retentionsrätten kan antas vara sådan som ofta skulle vara omfattad av företagsinteckningar i kommittentens verksamhet. Den tvingande retentionsrätten skulle i vissa fall kunna avsevärt minska värdet på sådana inteckningar. Bankföreningen har under senare tid funnit sig ha anledning att med allt större styrka reagera mot förslag som negativt påverkar företagsinteckningarnas värde. En stor del av näringslivets kreditförsörjning står och faller med just företagsinteckningar och det värde de har. Företagsinteckningarna har nämligen kommit att bli en utomordentligt viktig form för creditsäkerhet i näringslivet. Genom kommitténs förslag skulle skapas en dold rätt för kommissionären, om vilken en kreditgivare i allmänhet inte kunde ha någon kännedom.

På grundval av det anförda avvisar bankföreningen förslaget angående en retentionsrätt för kommissionären.

Svenska sparbanksföreningen:

Kommittén föreslår att handelsagenter och kommissionärer skall vara tillförsäkrad retentionsrätt. Bestämmelserna härom avviker på flera punkter från de nu gällande reglerna i kommissionslagen om panträtt och retentionsrätt. Två särskilt framträdande skillnader är att en uppdragstagare enligt förslaget får en generell rätt att innehålla egendom som härrör från alla uppdrag av en och samma huvudman, s. k. kopplad säkerhetsrätt, och att bestämmelserna föreslås bli tvingande.

Sparbanksföreningen konstaterar att den föreslagna retentionsrätten avser huvudmannen tillhörig egendom som kan ingå i företagsintecknad näringsverksamhet. De föreslagna tvingande reglerna kan således i vissa fall komma att urholka företagshypotekets värde som creditsäkerhet. Detta måste från banksynpunkt anses betänkligt. Sparbanksföreningen är därför inte beredd att tillstyrka förslaget i denna del.

Svenska fondhandlareföreningen:

Kommittén föreslår att de nuvarande bestämmelserna om pant- eller retentionsrätt för en uppdragstagare utbytes mot enbart retentionsrätt. Denna föreslås dock samtidigt bli i väsentliga avseenden förstärkt i jämförelse med nuvarande utformning, bl. a. genom att den kombineras med försäljningsrätt. Fondhandlareföreningen har förståelse för det efter dessa linjer konstruerade lagförslaget och motiverar här för, men vill dock föreslå att man för fondkommissionsrörelse ändrar bestämmelserna så att säkerhetsrätten där får den starkare karaktären av panträtt. Detta kan ske

genom att särskilda regler av denna innebörd tillföres fondkommissionslagen. Den allmänna, nu aktuella kommissionslagstiftningen skulle alltså inte beröras.

Grunden för fondhandlareföreningens förslag är särskilt den att den i betänkandet uppställda fristen om tre månader från förfallodagen, innan försäljning får äga rum, inte alls är anpassad till den korta likvidtid som i allmänhet gäller för fondaffärer eller till värdepappershandlarnas behov av flexibilitet i förhållande till börskursernas utveckling. Inom fondhandeln finns ett legitimt intresse av möjlighet till snabb avveckling av förfallna men ej reglerade fordringar, om kursutvecklingen föranleder det.

Allmänt sett skulle det dessutom vara mest tillfredsställande, om en för parterna så viktig och så känslig fråga som den om eventuell pantrealisation blir föremål för reglering lagstiftningsvägen hellre än att överlämnas till avtalsmässiga lösningar.

Svenska Fondhandlareföreningen får därför föreslå att frågan om införande av fondkommissionslagen av särskilda bestämmelser om panträtt tages upp till behandling.

13 Upphörande av tidsbestämt avtal och uppsägning

Göta hovrätt:

Enligt 26 § har agenten rätt till sex månaders uppsägningstid, en rätt som han inte kan avstå ifrån. Det förhållandet att bestämmelsen är tvingande bör inte hindra att agenten – sedan uppsägning väl skett – med bindande verkan träffar överenskommelse med huvudmannen om att deras samarbete skall upphöra inom en kortare tid.

Stockholms handelskammare:

Bestämmelserna i 26 § innebär att uppsägningstiden alltid skall vara minst sex månader oavsett hur lång tid avtalet varat. Enligt Handelskammarens mening är det inte rimligt att på detta sätt jämställa de långvariga uppdragen med dem som av olika skäl avslutas efter förhållandevis kort tid. Kommissionslagens bestämmelse om en månads uppsägningstid för de uppdrag som varat kortare tid än ett år bör därför behållas.

Vidare uttrycks bestämmelsens tvingande karaktär på ett märkligt sätt. Om parterna vid tidpunkten för uppsägning är överens om att avtalet skall upphöra omedelbart kan knappast något behov av rättsskydd för agenten föreligga. Bestämmelsen bör därför utformas i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i 29 §.

Bankinspektionen:

26 §

Av paragrafen följer bl. a. att ett agenturavtal som gäller tills vidare kan bringas att upphöra efter en uppsägningstid på sex månader. Agenten kan

inte med bindande verkan avstå från denna rätt till uppsägningstid. Bestämmelserna är enligt 47 § tillämpliga också på kommissionsavtal om dessa är varaktiga. Genom den föreslagna hänvisningen i fondkommissionslagen till förevarande lag skulle bestämmelserna också kunna komma att bli tillämpliga på fondkommissionsförhållanden av varaktigt slag. En huvudtyp av sådana varaktiga förhållanden utgör de uppdrag där huvudmannen till fondkommissionären överlämnat förvaltningen av en värdepappersportfölj och där fondkommissionären tills vidare får ur portföljen göra de försäljningar eller till portföljen göra de förvärv som han finner ändamålsenliga.

Bankinspektionen finner skäl att först ta upp frågan om paragrafen har en absolut tvingande karaktär eller om vad som föreskrivs kan brytas av handelsbruk eller annan sedvänja. Frågan är av betydelse i detta sammanhang därför att det kan anses vara stadgad praxis att en kund (en huvudman) till fondkommissionär omedelbart får avbryta kundförhållandet. Enligt paragrafens ordalydelse kan inte agenten med bindande verkan avstå från sin rätt till uppsägningstid; han kan alltså inte avtala bort den. Däremot sägs inget om att också handelsbruk eller sedvänja på området skulle vara utan verkan. Enligt 3 § lagförslaget är en uttrycklig föreskrift härom nödvändig för att lagförslagets regler skall gälla före handelsbruk och sedvänja.

Bankinspektionen är emellertid tveksam till om kommittén verkligen avsett att — såsom en bokstavstolkning ger vid handen — handelsbruk och sedvänja skall ha företräde framför lagförslagets regler i ett fall som detta, där en reglering ansetts så angelägen att partsviljan inte tillåts påverka rättsförhållandet. I det avsnitt där lagförslagets förhållande till avtal samt till handelsbruk och annan sedvänja berörs (4.8) behandlas inte här aktualiserad aspekt särskilt, men intrycket av framställningen är närmast att en tvingande regel skall ha företräde framför både avtal och praxis.

Med hänvisning till det anförda anser bankinspektionen det vara påkallat att innebörden av en tvingande regel av förevarande typ närmare klarläggs, antingen genom ett bestämt ställningstagande i den fortsatta behandlingen av förslaget eller genom ett förtydligande av lagtexten. Skulle ett sådant klarläggande ge vid handen att regeln är absolut tvingande — i den mening bankinspektionen lagt i detta begrepp härovan — avstyrker bankinspektionen bestämt att bestämmelserna i paragrafen görs indispositiva mot huvudmannen i en sådan utsträckning att också fondkommissionärsförhållanden berörs härav. Bankinspektionen anser det nämligen vara klart olämpligt att en huvudman vid portföljförvaltning av det slag som nämnts i det föregående skulle vara förhindrad att med omedelbar verkan återkalla uppdraget.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Förslaget inför några nya regler om *agenturförhållandets upphörande*. Om parterna slutit ett tidsbestämt avtal men i samförstånd fortsätter sitt samarbete, övergår avtalet enligt 25 § till ett tillsvidareavtal, vilket enligt den tvingande 26 § 3 st. skall medföra en uppsägningstid på sex månader.

Regeln förefaller att kunna få bryska konsekvenser för en huvudman som engagerat agenten på kort tid och tillåter ett visst överdrag t.ex. för slutförande av en viss uppgift. Mer välavvägd synes den motsvarande regeln i 26 § 1 st. om samma rättsföljd av att ett tidsbestämt avtal förlängts två gånger; i sådana fall bör huvudmannen vara väl medveten om förhållandet.

Sveriges advokatsamfund:

25 – 26 §§

En minsta uppsägningstid om sex månader är väl motiverad och bör införas.

Emellertid verkar förlängningsmekanismen i 26 § svårtillämpad och oklarhet kan uppkomma om det är ett gammalt avtal som förlängts eller ett nytt avtal som ingåtts. Det är därför samfundets uppfattning att man istället bör, i likhet med de skyddsregler som finns på andra områden (t.ex. inom hyresrätten), införa en föreskrift om att uppsägning alltid måste ske när avtalsförhållandet varat en viss tid (t.ex. ett år). Uppsägningstiden bör på det sätt kommittén föreslår alltid vara minst sex månader.

Flera av lagförslagets bestämmelser avses bli tvingande till agenters förmån. Här används emellertid olika formuleringar för att markera en bestämmelses indispositiva karaktär. Detta leder till vissa oklarheter. I 29 § framgår t.ex. att agenten kan avstå från sin rätt till avgångsvederlag efter uppsägningen. Denna möjlighet anges inte i 26 § som föreskriver viss minsta uppsägningstid. Här bör en enhetligare formulering eftersträvas.

Motorbranschens riksförbund:

Uppsägningstid

Kommittén föreslår en indispositiv bestämmelse, varigenom agenten tillförsäkras en uppsägningstid om sex månader.

Från bilbranschens sida, anser vi att sex månader är en alldeles för kort uppsägningstid. Som framgår av bifogade rekommendation har MRF och Bilindustriföreningen enats om en minsta uppsägningstid av 12 månader inom bilbranschen. Vissa återförsäljaravtal har sedermera ändrats i enlighet härmed. Vid fastställandet av denna uppsägningstid har organisationerna bl. a. tagit hänsyn till att det i praktiken oftast tar längre tid än sex månader att friställa anställd personal, att verksamhet inom bilbranschen ofta är förenad med betydande investeringar och att det tar tid att avveckla reklimationsanspråk på nya produkter.

Eftersom den föreslagna lagen föreslås bli analogt tillämplig på ensamåterförsäljaravtal, hemställer vi om att motiven till lagstiftningen utformas på sådant sätt att det klart framgår att det i andra affärsförhållanden än handelsagenturer kan vara befogat med längre uppsägningstid än sex månader.

Uppsägningstid

Kommittén föreslår att uppsägningstiden för tillsvidareavtal – och därmed likställda avtal – generellt skall vara 6 månader.

Enligt förbundets uppfattning är det felaktigt att jämställa avtal av kortare varaktighet med sådana som löper under en längre tid. Såväl kommissionslagen som flertalet utländska motsvarigheter till denna lagstiftning differentierar uppsägningstiden med hänsyn till uppdragets varaktighet.

Det kan inte vara skäligt att stadga 6 månaders uppsägningstid för ett uppdrag som bara varat några månader. Kommissionslagens regel om en månads uppsägningstid för uppdrag som varat kortare tid än ett år bör därför behållas.

Sveriges handelsagenters förbund:

Särskilt viktigt är att kommittén föreslår ett liknande skydd för handelsagenten och kommissionären som sedan länge är introducerat i flera länder på den europeiska kontinenten. Det gäller minsta uppsägningstid och ersättning vid ett agenturavtals upphörande. Likartade regler i länder med omfattande handelsförbindelser med varandra underlättar på ett önskvärt sätt handeln dem emellan.

14 Hävning och frånträdande i förtid

Bankinspektionen:

27 och 28 §§

I de föreslagna reglerna om avtalets upphörande förekommer två institut med i sak samma innebörd, nämligen hävning och rätt att (när vägande skäl föreligger) frånträda ett avtal i förtid. Enligt bankinspektionens mening skulle lagtexten kunna förenklas genom att bara ett begrepp kom till användning. En förebild kunde vara hävningsbestämmelserna i jordabalken, enligt vilken hävning kan förekomma både vid avtalsbrott och i andra fall (jfr JB 4:19). Sålunda kunde föreslagna 27 § 2 st. 1 p. ersättas med "Vardera parten får även i annat fall häva antalet om vägande skäl påkallar detta" och det i paragrafen förekommande institutet "förtida frånträda" utmönstras ur lagtexten: dennas sakliga innehåll skulle därigenom inte förändras. På motsvarande sätt kunde 28 § justeras med bevarande av dess sakliga innehåll. Enklaste sättet vore att i 28 § 2 st. 2 p. byta ut "frånträder ett avtal i förtid" mot "häver ett agenturavtal" och i övrigt ur paragrafen eliminera det onödiggjorda begreppet.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

En klar förbättring är att principen om väsentlighet som förutsättning för hävning skall gälla ömsesidigt (27 §). Fakultetsnämnden avstyrker däremot

den föreslagna möjligheten att häva utan ersättningsskyldighet på grund av diverse "vägande skäl" från sjukdom till myndighetsingripande (27 § jfrd med 28 § 1 st.). En så disparat grupp av orsaker för bristande fullgörande kan enligt fakultetsnämnden inte lämpligen hanteras i en enhetlig regel om ansvarsfritt frånträdande utan skulle snarare motivera en principiell ersättningsskyldighet, eventuellt modifierad av en särskild jämningsmöjlighet.

I samband med detta observeras att motpartens konkurs inte längre skall vara automatisk upphörsgrund utan bedömas enligt den nyss nämnda regeln om frånträdande på grund av vägande skäl. Om huvudmannen går i konkurs förlorar han enligt konkursrättsliga regler genast rådigheten över sin egendom, inklusive den som finns hos agenten eller kommissionären. Men enligt den föreslagna regeln blir det beroende på mellanmannens frånträdande om uppdraget skall upphöra. Man kan alltså få situationer där uppdraget kvarstår fastän rådigheten upphört, varvid mellanmannen endast synes kunna rättshandla enligt reglerna om extinktion (fakultetsnämnden bortser från den ändå gällande regeln om rättshandlingar för att skydda huvudmannen från förlust). Det förefaller att vara en olämplig lösning.

Sveriges advokatsamfund:

27 §

Här föreslås bl. a. en rätt för huvudmannen att i förväg frånträda ett tidsbestämt avtal vid egna beslutade förändringar i verksamheten. Detta kan orsaka rättsförluster för i första hand agenter men också – genom att kommissionslagen får betydelse för näraliggande områden – för andra mellanmän. En lång avtalstid avtalas ofta för att skydda mellanmannen när han gör betydande investeringar för sitt uppdrag. Här bör noteras att den nu gällande regeln om rätt till ersättning för förluster i vissa investeringar skall utgå enligt betänkandet.

I och för sig måste en huvudman ha rätt att lägga ned produktion av en vara som kanske medför betydande förluster även om han ingått ett agenturavtal för avsättningen av densamma. En skälig ersättning till agenten för att avtalet upphör i förtid, sannolikt motsvarande det negativa kontraktsintresset, bör emellertid vara en del av den nedläggningskostnad han i ett sådant fall får bära. Härvid bör beaktas att också agenten kan ha ingått kontraktsenliga förpliktelser exempelvis i förhållande till under-agenter.

Sveriges speditörförbund:

I lagförslagets 27 § ges en part rätt att häva ett agenturavtal i förtid "om vägande skäl påkallar detta". Förbundet anser att en sådan hävningsrätt kan vara befogad, men att ersättning bör kunna utgå till den andre parten om omständigheterna skäligen talar för detta.

15 Avgångsvederlag

Stockholms handelskammare:

Handelskammaren har i och för sig inget att erinra mot bestämmelserna om avgångsvederlag (29 §). Handelskammaren vill dock vända sig mot uttalandena i motiven att schablonregeln om sex månader skall tillämpas i merparten fall. Särskilt när det gäller kortare avtalsförhållanden kan det många gånger finnas anledning att avgångsvederlaget minskas eller helt uteblir.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

En ändring som partsrepresentanter ansett särskilt angelägen är ersättandet av efterprovision med s. k. avgångsvederlag av kontinental modell, dvs. en ersättning som skall grundas inte på förlorad provision utan på värdet av en kundkrets som tillförts huvudmannen. Teorierna förefaller dock att växla — kommittén nämner t. ex. att avgångsvederlaget i österrisk rätt minskar med uppdragstiden medan det ökar i italiensk rätt! — och skillnaden gentemot efterprovision blir nog större i teorin än i praktiken, ty bortsett från att avgångsvederlaget i avsaknad av utredning presumeras vara betydligt högre, tillämpas i båda fallen en utredning grundad på normalprovision. En sådan ändring kan genomföras också inom ramen för nuvarande regler. Om man emellertid, för uppnående av rättslikhet eller av andra skäl anser sig vilja nu formellt anpassa svensk rätt till det kontinentala systemet, förefaller förslagets 29 § om avgångsvederlag vara väl avvägd. Fakultetsnämnden instämmer också i att regeln om ersättning för onyttiga investeringar är svårtillämpad och väl kan slopas.

Avgångsvederlag bör förutsätta att agenten vid avtalets upphörande ger huvudmannen tillgång till information om kunderna (kundregister m. m.). Detta borde kanske framhållas i lagtexten.

Sveriges advokatsamfund:

29 §

De föreslagna reglerna om avgångsvederlag utgör en väsentlig förbättring av nu gällande rätt. Till skillnad från efterprovision beräknas avgångsvederlaget med hänsyn till de provisioner som utgått under tiden före avtalets upphörande. Därmed är det lättare för parterna att beräkna och kontrollera agentens vederlag och vidare kan detta fastställas genast vid avtalets upphörande. Sammantaget leder detta till en snabb reglering av parternas mellanhavanden vid avtalets upphörande. Ett ytterligare skäl för avgångsvederlag är också att det står i bättre samklang med vad som gäller internationellt.

Samfundet vill emellertid ifrågasätta om agentens rätt till avgångsvederlag skall vara så knuten till huvudmannens subjektiva situation som anges på sidan 151 — 152 i betänkandet. Agenten bör vara berättigad till avgångsvederlag på grund av sitt nedlagda arbete om han skapat något som typiskt sett är att anse som ett bestående värde för huvudmannen i form av

nya kunder eller ökad försäljning till den befintliga kundkretsen, och detta bör gälla även om huvudmannen bestämt sig för att avveckla verksamheten i samband med att agenturförhållandet upphör.

Motorbranschens riksförbund:

Rätt till ersättning för investeringar

Kommittén föreslår att nuvarande bestämmelse om rätt till ersättning för investeringar tas bort (sid. 154). Eftersom det i allmänhet rör sig om relativt stora investeringar inom bilbranschen och då den föreslagna lagen föreslås bli analogt tillämplig på ensamförsäljningsavtal, anser vi att bestämmelsen bibehålls, eftersom vi inte ser någon möjlighet att lösa denna fråga avtalsvägen.

Sveriges industriförbund

Åtskilliga kritiska principiella synpunkter kan i och för sig anföras mot en rätt till avgångsvederlag vid avtals upphörande. Med hänsyn till den utformning betänkandet fått i detta avseende accepterar dock förbundet kommitténs förslag med följande kommentarer och hemställan om ändringar.

Kommittén föreslår att krav på avgångsvederlag skall framställas inom ett år från avtalets upphörande.

Kommittén anför själv att praktiska skäl talar för att tidsfristen görs kortare än ett år och anför egentligen inte något hållbart argument för en ettårsfrist. Eftersom det enda som krävs av agenten eller kommissionären är att han meddelar huvudmannen att han har för avsikt att begära avgångsvederlag bör fristen kortas avsevärt. Med det ringa krav som härvidlag ställs på agenten ifråga om meddelandets innehåll kan en 3 månader lång frist inte leda till några nackdelar för honom. För huvudmannen skulle det emellertid innebära en påtaglig fördel att så tidigt som möjligt få reda på eventuella krav på avgångsvederlag från agenten.

På sidan 155 överst uttalar kommittén sin uppfattning om hur den ser på smärre normala *investeringar* i förhållande till avgångsvederlaget.

Förbundet anser det klart motiverat att den särskilda rätten till ersättning för investeringar slopas. Det åsyftade uttalandet från kommittén speglar enligt förbundets uppfattning dock inte på ett korrekt sätt hur smärre normala investeringar bör behandlas från ersättningssynpunkt, när en så pass omfattande rätt till avgångsvederlag föreslås. Kostnaderna för smärre normala investeringar bör inte få föranleda ersättningsanspråk utöver avgångsvederlaget, utan bör bäras av agenten som ett led i hans affärsverksamhet.

I stället för vad kommittén anfört bör därför av motiven framgå att med hänsyn till hur bestämmelserna om avgångsvederlag utformats *skall* ersättning för smärre normala investeringar i regel anses vara omfattad av sistnämnda bestämmelser.

Sveriges handelsagenters förbund:

Särskilt viktigt är att kommittén föreslår ett liknande skydd för handelsagenten och kommissionären som sedan länge är introducerat i flera länder på den europeiska kontinenten. Det gäller minsta uppsägningstid och ersättning vid ett agenturavtals upphörande. Likartade regler i länder med omfattande handelsförbindelser med varandra underlättar på ett önskvärt sätt handeln dem emellan.

16 Agentens behörighet

Konsumentverket:

KOV tillstyrker utredningens förslag till ändring i hemförsäljningslagen. Det är från konsumentsynpunkt en förbättring att hemförsäljningslagens regler om behörighet blir gällande även då handelsagenter och handelsresande träffar sådana avtal som avses i hemförsäljningslagen. En konsument som erbjuds att träffa avtal genom hem- eller telefonförsäljning kan inte förväntas skilja mellan olika slags mellanmän.

Vad i övrigt angår utredningens förslag avseende handelsagentur har KOV inget att invända mot en uttrycklig regel om att särskild fullmakt krävs för agenter för att sluta avtal på sina huvudmäns vägnar.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd

5 Förhållandet till tredje man

Som tidigare nämnts har kommittén upptagit reglerna om tredjemansrelationen i ett preliminärt utkast grundat på UNIDROITs förslag, men därutöver övervägs en del mindre justeringar av nuvarande regler som inte kommit till uttryck i någon förlagstext. En sådan justering avser agentens fullmakt. Kommittén har funnit att sådana av huvudmannen tillhållna slutscedelsblanketter som enligt 88 § kommissionslagen ger agenten fullmakt att avtala för huvudmannens räkning i praktiken används i ringa utsträckning och vill därför ersätta den särskilda fullmakt som varit knuten till sådan användning med en "friare bedömning" (s. 156). Om detta kanske kan vara en rationalisering beträffande försäljningsagenterna, bör det dock på nytt övervägas vad som är lämpligt om reglernas tillämpningsområde – såsom fakultetsnämnden föreslås – vidgas till att avse andra agenter än på varuomsättningens område. Man får då ta ställning till om det kan vara lämpligt med en regel som gör exempelvis innehavet av ett rederis konossementsblanketter eller ett försäkringsbolags kupongpoliser till automatisk fullmakt att sluta avtal för huvudmannen.

17 Självinträde av kommissionär

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Beträffande kommissionärs självinträde föreslås avskaffande av kommissionslagens nuvarande regler om iakttagande av limitumföreskrifter, och

man skall istället lita till kommissionärens allmänna lojalitetsplikt. Denna lösare reglering ser fakultetsnämnden inte som någon vinning. Däremot kan man ifrågasätta om inte rätten till självinträde på det sättet skulle knytas till lojalitetsplikten, att sådan rätt skulle godtas endast där den med hänsyn till omständigheterna kan anses förenlig med mellanmannens skyldighet att lojalt iaktta huvudmannens intressen. Problem som uppstått inom oljehandeln och på andra områden där starka prisfluktuationer inträffar har aktualiserat dessa frågor.

18 Förhållandet till tredje man vid kommission

Göta hovrätt:

Hovrätten anser sig inte ha underlag för att lämna synpunkter på de preliminära överväganden kommittén gjort rörande frågorna om rättsförhållandet till tredje man vid kommission.

Kommerskollegium:

Beträffande rättsförhållandet till tredje man vid kommission har kommittén presenterat ett preliminärt lagförslag. Kommittén har därvid förordat att ett symmetriskt partbindningsmönster införs innebärande bl. a. att tredje man i vissa fall skall ha rätt att kräva huvudmannen på fullgörelse. En sådan rätt för tredje man innebär en genomgripande förändring av gällande rätt. Kommittén har dock anfört att en sådan förändring medför en harmonisering med den anglosachsiska rätten och ett införlivande av UNIDROITs konvention i denna del. Kommittén skall, bl. a. mot bakgrund av frågor kring de s. k. kommissionärsbolagen, fortsätta utredningsarbetet såvitt avser rättsförhållandet till tredje man vid kommission. Eftersom de praktiska och ekonomiska konsekvenserna av ett förändrat partbindningssystem kan bli avsevärda förutsätter kollegiet att kommittén i sitt fortsatta arbete noggrant utreder eventuella konsekvenser därav. Kollegiet avvaktar därför den vidare utredningen innan kollegiet tar ställning till bl. a. frågan om ett symmetriskt partbindningsmönster är att föredra framför ett asymmetriskt.

Stockholms handelskammare:

Kommittén anmäler att den utöver vissa frågor om s. k. kommissionärsbolag även avser att fortsätta arbetet rörande bestämmelser avseende rättsförhållandet till tredje man vid kommission. I syfte att bereda remissinstanserna möjlighet att redan nu uttala sig har kommittén valt att ge offentlighet åt det utredningsarbete som hittills gjorts. Kommittén redovisar därför i denna del ett preliminärt förslag till lagtext. Härvid förordas bl. a. en övergång till ett s. k. symmetriskt partsbindningsmönster innebärande att tredje man i vissa fall skall ha rätt att kräva kommittenten på fullgörelse. Som skäl – utöver att stärka tredje mans ställning –

åberopas att ett sådant partsbindningsmönster skulle innebära en harmonisering med den anglosachsiska rätten och ett införlivande av UNIDROITs konvention i denna del.

Handelskammaren vill allvarligt erinra mot detta förslag. Handelskammaren anser att kommittén inte har redovisat tillräckliga skäl för att överge det partsbindningsmönster som 56 § kommissionslagen ger uttryck för och som enligt kommitténs eget uttalande är något av en hörnplacering i svensk civilrätt. Det skulle vara främmande för svensk rättstradition att övergå till ett symmetriskt partsbindningsmönster. Kommittenterna har inte sällan ett berättigat intresse av att få vara anonym. Om kommitténs förslag genomförs finns anledning befara att institutet kommission i många fall inte blir användbart.

Konsumentverket:

När det gäller kravet på god tro hos tredje man vid kommissionsavtal vill KOV hänvisa till verkets remissyttrande över betänkandet Förvärv i god tro (SOU 1984: 16). I yttrandet framhölls bl. a. vikten av att anlägga en differentierad syn på vilka krav som skall ställas på förvärvaren i olika fall av godtrosvärv. Avgörande betydelse borde tillmätas förhållandet om förvärvaren eller den från vilken förvärvet görs är näringsidkare. Sker ett förvärv från en näringsidkare som erbjuder egendomen i sin näringsverksamhet borde ingen mera långtgående undersökningsplikt normalt åläggas konsumenten. Den enskilde borde kunna utgå ifrån att varor som erbjuds i den reguljära handeln är rättmätigt åtkomna, ansåg verket. Detta bör också gälla vad tredje man borde inse eller äga kännedom om beträffande kommissionärens rätt att förfoga över godset eller träffa avtal. Detta bör klargöras i motiven.

Utredningen föreslår preliminärt att partsbindningsmönstret vid kommission utformas symmetriskt i enlighet med den anglosachsiska rätten och en UNIDROIT-konvention om agentur från 1983.

Från konsumentsynpunkt är förslaget fördelaktigt därigenom att – såsom utredningen påpekar – tredje mans utsikter att få fullgörelse av ett träffat avtal stärks. Förslaget ligger också väl i linje med konsumentköpsutredningens förslag till möjlighet att i vissa fall rikta krav direkt mot bakre led (SOU 1984: 25 s. 240 ff).

För de kommissionsavtal där konsumenten enbart uppträder som tredje man är en övergång till det symmetriska partsbindningsmönstret enligt KOVs mening övervägande positiv. Emellertid förekommer, såsom tidigare nämnts, kommissionsavtal där en enskild lämnar en näringsidkare ett uppdrag. Vid ett symmetriskt partsbindningsmönster kan, när kommissionären brister i fullgörelsen gentemot tredje man, den enskilde uppdragsgivaren ställas inför krav från en tredje man som är näringsidkare och gentemot vilken den enskilde har svårt att hävda sina intressen. Uppdragsgivaren kan t. ex. ställas till ansvar för en marknadsföringsåtgärd som han själv inte kunnat påverka.

Först efter närmare utredning om utbredningen av kommissionsavtal inom olika branscher kan en avvägning göras mellan de ovan skisserade

motsättningarna. Om det visar sig att sådana avtal där huvudmannen är en enskild person utgör en försumbar andel jämfört med de avtal där tredje man är konsument, är det symmetriska partsbindningsmönstret att föredra.

KOV tillstyrker förslaget i 58 § enligt vilket tredje man, sedan han fullgjort ett avtal direkt till huvudmannen, kan undgå betalningsskyldighet till kommissionären om han kan styrka att denne inte lidit någon skada.

Stockholms universitets juridiska fakultetsnämnd:

Översiktligt har kommittén redovisat gällande rätt om tredjemansförhållandet, och man har här förordat att den framtida lagstiftningen om kommissionärskap skulle anpassa till det föreliggande UNIDROIT-förslaget, som innebär ett försök att samordna kontinental rätt med den anglosachsiska — ett arbete vari kommitténs ordförande tagit aktiv del. På försök framläggs nu på UNIDROIT-förslagets grund ett preliminärt förslag ("utkastet") till ändring även av tredjemansreglerna vid kommission, i den uttryckliga avsikten (s. 160) att ge remissinstanserna tillfälle att uttala sig om den omdaning i svensk mellanmansrätt som en sådan anpassning skulle innebära.

Det är utmärkt att kommittén på detta sätt stannar upp i sitt arbete för att känna efter om det finns förutsättningar för den övervägda radikala kursändringen, och det är bra att utkastet så fullständigt grundas på UNIDROIT-förslaget, eftersom steget antingen måste tas i internationellt samarbete eller inte alls. Fakultetsnämnden har emellertid redan tidigare uttalat sig om UNIDROIT-förslaget och funnit att det i väsentliga avseenden är illa ägnat att införlivas med svensk rätt. Vad som då sades, särskilt om den väsentliga frågan om ansvarigenombrott mot huvudmannen, gäller även för 52–54 §§ i kommitténs utkast. Som kommittén själv påpekar är dessutom nuvarande 56 § kommissionslagen en hörnpelare i svensk civilrätt, och den föreslagna reformen skulle medföra vittgående följdändringar. Det kan ifrågasättas om UNIDROIT-förslaget verkligen kommer att få det internationella gensvar som kan motivera införandet av ett så främmande element i central svensk civilrätt, och det kan vara skäl att enligt direktivens anvisningar fästa särskild vikt vid utvecklingen inom EG innan man binder sig för en sådan lösning.

Fakultetsnämnden avstyrker sålunda ett införande av sådana tredjemansverkningar vid kommission som UNIDROIT's förslag innebär. Om det fortsatta arbetet likväl skulle inriktas på denna förändring, erfordras nya direktiv för en betydligt bredare uppläggning.

— — —

De regler som föreslagits i utkastet 49 och 50 §§ om kommissionärens legitimation ifråga om huvudmannens varor har med viss omredigering utformats enligt gällande rätt. Förslagets 49 § innebär sålunda legitimation trots befogenhetsöverskridande ifråga om försäljningsgods hos kommissionären, men därutöver att kommissionären också på annat sätt än genom försäljning kan överföra en skyddad rätt oavsett tradition till den tredje man som hade den befogade uppfattningen att godset var kommis-

sionärens (2 st). Det senare gäller också vid förfogande över inköps gods, prover och annat som inte innehas för försäljning. När tredje mans goda tro innebär ovetskap om att uppdraget upphört gäller enligt 50 § den vidare förfogandelegitimationen för allt slags gods; andra st kvalificerar detta med den särskilda begränsning som gäller vid huvudmannens och kommissionärens konkurs.

Fakultetsnämnden ifrågasätter om reglerna är helt ändamålsenliga. I synnerhet ifrågasätts om det finns behov av att en kommissionär skall kunna verksamt förfoga över gods annorledes än genom försäljning när tredje mans goda tro bara avsåg det förhållandet att kommissionärskapet fortbestod. Sådana synpunkter bekräftar ytterligare uppfattningen att det kan vara skäl att vänta med genomförandet av det föreslagna regelsystemet.

Sveriges advokatsamfund:

Kommission

I det preliminära förslaget avseende kommission föreslås bl. a. att civil kommission utgår samt vidare att ett nytt partbindningsmönster införs.

Även om kommissionsförhållandena minskat i betydelse såsom kommittén funnit, spelar regelsystemet en väsentlig roll på näraliggande områden. Som exempel kan nämnas fondkommissionärer, speditörer, linjeagenter och resebyråer. Med hänsyn härtill bör en så genomgripande ordning, som särskilt ett nytt partbindningsmönster innebär, inte genomföras utan ytterligare utredning. En sådan utredning bör ske i nära samråd med övriga nordiska länder, vilket ökar möjligheterna till en bibehållen nordisk rättslikhet.

Sveriges industriförbund:

Rättsförhållandet till tredje man vid kommission

Kommitténs ställningstaganden i rubricerade hänseende är i och för sig preliminära och det finns anledning att återkomma i frågorna, när kommittén lägger fram sitt slutbetänkande. I ett avseende föranleder emellertid det preliminära förslaget redan nu allvarliga invändningar från förbundet. Det gäller tredje mans möjligheter att göra gällande anspråk mot huvudmannen (52 §).

Alternativen att ordna affärsförhållanden måste vara många och olika, eftersom omständigheterna kan variera oerhört. Kommission har av bl. a. de skäl som redovisas på sid. 158 i betänkandet en mycket praktisk funktion att fylla i det kommersiella livet. Den idag gällande principen om att tredje man har att hålla sig till kommissionären är härvid en väsentlig – ibland avgörande – förutsättning för att kommissionsförhållanden upprättas. Införs en rätt för tredje man att göra anspråk gällande mot huvudmannen är risken mycket stor för att den i många stycken rationella affärsformen kommission mer eller mindre kommer att utplånas.

Förbundet menar därför att nu gällande ordning måste bestå. Det torde för övrigt vara högst osäkert vilken anslutning UNIDROIT-konventionen

får. Detta förhållande gör också att man för svensk del bör avstå från att genomföra det nu aktuella förslaget.

Prop. 1990/91:63
Bilaga 3

Sveriges speditörförbund:

Kommittén har tills vidare avstått från att utarbeta ett definitivt förslag till lagbestämmelser som medger en part att med förbigående av den person med vilken han ingått avtalet rikta direktanspråk mot dennes huvudman, dvs. den egentlige intressenten i avtalet. Tillämpat på speditörens verksamhet skulle en sådan möjlighet till direktanspråk innebära att speditörkunden fick rikta anspråk direkt mot den part med vilken speditören ingått avtalet. En fraktförare som inte själv utan endast genom speditören ingått avtalet med kunden skulle sålunda direkt kunna kräva in frakten av denne. Och omvänt skulle kunden direkt kunna framföra anspråk mot fraktföraren på grund av försummelse t. ex. i samband med varans utlämning, inkassering av fakturabelopp eller redovisning av sådana belopp som uppburits för kundens räkning eller som lämnats av kunden i förskott till speditören. Förbundet anser att en sådan ordning skulle skapa betydande svårigheter i praktiken, inte minst när det gäller att avgöra vilka motfordringar som i sådana fall kan användas för kvittning mot direktanspråken. Förbundet vill därför av såväl principiella som praktiska skäl bestämt avvisa förslaget att generellt tillåta direktanspråk mot kommissionären – egenhandlarens huvudman.

COUNCIL DIRECTIVE

of 18 December 1986

on the coordination of the laws of the Member States relating to self-employed commercial agents

(86/653/EEC)

THE COUNCIL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES,

Having regard to the Treaty establishing the European Economic Community, and in particular Articles 57 (2) and 100 thereof,

Having regard to the proposal from the Commission (1),

Having regard to the opinion of the European Parliament (2),

Having regard to the opinion of the Economic and Social Committee (3),

Whereas the restrictions on the freedom of establishment and the freedom to provide services in respect of activities of intermediaries in commerce, industry and small craft industries were abolished by Directive 64/224/EEC (4);

Whereas the differences in national laws concerning commercial representation substantially affect the conditions of competition and the carrying-on of that activity within the Community and are detrimental both to the protection available to commercial agents *vis-à-vis* their principals and to the security of commercial transactions; whereas moreover those differences are such as to inhibit substantially the conclusion and operation of commercial representation contracts where principal and commercial agent are established in different Member States;

Whereas trade in goods between Member States should be carried on under conditions which are similar to those of a single market, and this necessitates approximation of the legal systems of the Member States to the extent required for the proper functioning of the common market; whereas in this regard the rules concerning conflict of laws do not, in the matter of commercial representation, remove the inconsistencies referred to above, nor would they even if they were made uniform, and accordingly the proposed harmonization is necessary notwithstanding the existence of those rules;

Whereas in this regard the legal relationship between commercial agent and principal must be given priority;

Whereas it is appropriate to be guided by the principles of Article 117 of the Treaty and to maintain improvements

already made, when harmonizing the laws of the Member States relating to commercial agents;

Whereas additional transitional periods should be allowed for certain Member States which have to make a particular effort to adapt their regulations, especially those concerning indemnity for termination of contract between the principal and the commercial agent, to the requirements of this Directive,

HAS ADOPTED THIS DIRECTIVE:

CHAPTER I

Scope

Article 1

1. The harmonization measures prescribed by this Directive shall apply to the laws, regulations and administrative provisions of the Member States governing the relations between commercial agents and their principals.

2. For the purposes of this Directive, 'commercial agent' shall mean a self-employed intermediary who has continuing authority to negotiate the sale or the purchase of goods on behalf of another person, hereinafter called the 'principal', or to negotiate and conclude such transactions on behalf of and in the name of that principal.

3. A commercial agent shall be understood within the meaning of this Directive as not including in particular:

- a person who, in his capacity as an officer, is empowered to enter into commitments binding on a company or association,
- a partner who is lawfully authorized to enter into commitments binding on his partners,
- a receiver, a receiver and manager, a liquidator or a trustee in bankruptcy.

Article 2

1. This Directive shall not apply to:

- commercial agents whose activities are unpaid,

(1) OJ No C 13, 18. 1. 1977, p. 2; OJ No C 56, 2. 3. 1979, p. 5.

(2) OJ No C 239, 9. 10. 1978, p. 17.

(3) OJ No C 59, 8. 3. 1978, p. 31.

(4) OJ No 56, 4. 4. 1964, p. 869/64.

- commercial agents when they operate on commodity exchanges or in the commodity market, or
- the body known as the Crown Agents for Overseas Governments and Administrations, as set up under the Crown Agents Act 1979 in the United Kingdom, or its subsidiaries.

2. Each of the Member States shall have the right to provide that the Directive shall not apply to those persons whose activities as commercial agents are considered secondary by the law of that Member State.

CHAPTER II

Rights and obligations

Article 3

1. In performing his activities a commercial agent must look after his principal's interests and act dutifully and in good faith.
2. In particular, a commercial agent must:
 - (a) make proper efforts to negotiate and, where appropriate, conclude the transactions he is instructed to take care of;
 - (b) communicate to his principal all the necessary information available to him;
 - (c) comply with reasonable instructions given by his principal.

Article 4

1. In his relations with his commercial agent a principal must act dutifully and in good faith.
2. A principal must in particular:
 - (a) provide his commercial agent with the necessary documentation relating to the goods concerned;
 - (b) obtain for his commercial agent the information necessary for the performance of the agency contract, and in particular notify the commercial agent within a reasonable period once he anticipates that the volume of commercial transactions will be significantly lower than that which the commercial agent could normally have expected.
3. A principal must, in addition, inform the commercial agent within a reasonable period of his acceptance, refusal, and of any non-execution of a commercial transaction which the commercial agent has procured for the principal.

Article 5

The parties may not derogate from the provisions of Articles 3 and 4.

CHAPTER III

Remuneration

Article 6

1. In the absence of any agreement on this matter between the parties, and without prejudice to the application of the compulsory provisions of the Member States concerning the level of remuneration, a commercial agent shall be entitled to the remuneration that commercial agents appointed for the goods forming the subject of his agency contract are customarily allowed in the place where he carries on his activities. If there is no such customary practice a commercial agent shall be entitled to reasonable remuneration taking into account all the aspects of the transaction.
2. Any part of the remuneration which varies with the number or value of business transactions shall be deemed to be commission within the meaning of this Directive.
3. Articles 7 to 12 shall not apply if the commercial agent is not remunerated wholly or in part by commission.

Article 7

1. A commercial agent shall be entitled to commission on commercial transactions concluded during the period covered by the agency contract:
 - (a) where the transaction has been concluded as a result of his action; or
 - (b) where the transaction is concluded with a third party whom he has previously acquired as a customer for transactions of the same kind.
2. A commercial agent shall also be entitled to commission on transactions concluded during the period covered by the agency contract:

- either where he is entrusted with a specific geographical area or group of customers,
- or where he has an exclusive right to a specific geographical area or group of customers,

and where the transaction has been entered into with a customer belonging to that area or group.

Member States shall include in their legislation one of the possibilities referred to in the above two indents.

Article 8

A commercial agent shall be entitled to commission on commercial transactions concluded after the agency contract has terminated:

- (a) if the transaction is mainly attributable to the commercial agent's efforts during the period covered by

the agency contract and if the transaction was entered into within a reasonable period after that contract terminated; or

- (b) if, in accordance with the conditions mentioned in Article 7, the order of the third party reached the principal or the commercial agent before the agency contract terminated.

Article 9

A commercial agent shall not be entitled to the commission referred to in Article 7, if that commission is payable, pursuant to Article 8, to the previous commercial agent, unless it is equitable because of the circumstances for the commission to be shared between the commercial agents.

Article 10

1. The commission shall become due as soon as and to the extent that one of the following circumstances obtains:

- (a) the principal has executed the transaction; or
(b) the principal should, according to his agreement with the third party, have executed the transaction; or
(c) the third party has executed the transaction.

2. The commission shall become due at the latest when the third party has executed his part of the transaction or should have done so if the principal had executed his part of the transaction, as he should have.

3. The commission shall be paid not later than on the last day of the month following the quarter in which it became due.

4. Agreements to derogate from paragraphs 2 and 3 to the detriment of the commercial agent shall not be permitted.

Article 11

1. The right to commission can be extinguished only if and to the extent that:

- it is established that the contract between the third party and the principal will not be executed, and
— that there is due to a reason for which the principal is not to blame.

2. Any commission which the commercial agent has already received shall be refunded if the right to it is extinguished.

3. Agreements to derogate from paragraph 1 to the detriment of the commercial agent shall not be permitted.

Article 12

1. The principal shall supply his commercial agent with a statement of the commission due, not later than the last day

of the month following the quarter in which the commission has become due. This statement shall set out the main components used in calculating the amount of commission.

2. A commercial agent shall be entitled to demand that he be provided with all the information, and in particular an extract from the books, which is available to his principal and which he needs in order to check the amount of the commission due to him.

3. Agreements to derogate from paragraphs 1 and 2 to the detriment of the commercial agent shall not be permitted.

4. This Directive shall not conflict with the internal provisions of Member States which recognize the right of a commercial agent to inspect a principal's books.

CHAPTER IV

Conclusion and termination of the agency contract

Article 13

1. Each party shall be entitled to receive from the other on request a signed written document setting out the terms of the agency contract including any terms subsequently agreed. Waiver of this right shall not be permitted.

2. Notwithstanding paragraph 1 a Member State may provide that an agency contract shall not be valid unless evidenced in writing.

Article 14

An agency contract for a fixed period which continues to be performed by both parties after that period has expired shall be deemed to be converted into an agency contract for an indefinite period.

Article 15

1. Where an agency contract is concluded for an indefinite period either party may terminate it by notice.

2. The period of notice shall be one month for the first year of the contract, two months for the second year commenced, and three months for the third year commenced and subsequent years. The parties may not agree on shorter periods of notice.

3. Member States may fix the period of notice at four months for the fourth year of the contract, five months for the fifth year and six months for the sixth and subsequent

years. They may decide that the parties may not agree to shorter periods.

4. If the parties agree on longer periods than those laid down in paragraphs 2 and 3, the period of notice to be observed by the principal must not be shorter than that to be observed by the commercial agent.

5. Unless otherwise agreed by the parties, the end of the period of notice must coincide with the end of a calendar month.

6. The provisions of this Article shall apply to an agency contract for a fixed period where it is converted under Article 14 into an agency contract for an indefinite period, subject to the proviso that the earlier fixed period must be taken into account in the calculation of the period of notice.

Article 16

Nothing in this Directive shall affect the application of the law of the Member States where the latter provides for the immediate termination of the agency contract:

- (a) because of the failure of one party to carry out all or part of his obligations;
- (b) where exceptional circumstances arise.

Article 17

1. Member States shall take the measures necessary to ensure that the commercial agent is, after termination of the agency contract, indemnified in accordance with paragraph 2 or compensated for damage in accordance with paragraph 3.

- 2. (a) The commercial agent shall be entitled to an indemnity if and to the extent that:
 - he has brought the principal new customers or has significantly increased the volume of business with existing customers and the principal continues to derive substantial benefits from the business with such customers, and
 - the payment of this indemnity is equitable having regard to all the circumstances and, in particular, the commission lost by the commercial agent on the business transacted with such customers. Member States may provide for such circumstances also to include the application or otherwise of a restraint of trade clause, within the meaning of Article 20;
- (b) The amount of the indemnity may not exceed a figure equivalent to an indemnity for one year calculated from the commercial agent's average annual remuneration over the preceding five years and if the contract goes back less than five years the indemnity shall be calculated on the average for the period in question;

(c) The grant of such an indemnity shall not prevent the commercial agent from seeking damages.

3. The commercial agent shall be entitled to compensation for the damage he suffers as a result of the termination of his relations with the principal.

Such damage shall be deemed to occur particularly when the termination takes place in circumstances:

- depriving the commercial agent of the commission which proper performance of the agency contract would have procured him whilst providing the principal with substantial benefits linked to the commercial agent's activities,
 - and/or which have not enabled the commercial agent to amortize the costs and expenses that he had incurred for the performance of the agency contract on the principal's advice.
4. Entitlement to the indemnity as provided for in paragraph 2 or to compensation for damage as provided for under paragraph 3, shall also arise where the agency contract is terminated as a result of the commercial agent's death.

5. The commercial agent shall lose his entitlement to the indemnity in the instances provided for in paragraph 2 or to compensation for damage in the instances provided for in paragraph 3, if within one year following termination of the contract he has not notified the principal that he intends pursuing his entitlement.

6. The Commission shall submit to the Council, within eight years following the date of notification of this Directive, a report on the implementation of this Article, and shall if necessary submit to it proposals for amendments.

Article 18

The indemnity or compensation referred to in Article 17 shall not be payable:

- (a) where the principal has terminated the agency contract because of default attributable to the commercial agent which would justify immediate termination of the agency contract under national law;
- (b) where the commercial agent has terminated the agency contract, unless such termination is justified by circumstances attributable to the principal or on grounds of age, infirmity or illness of the commercial agent in consequence of which he cannot reasonably be required to continue his activities;
- (c) where, with the agreement of the principal, the commercial agent assigns his rights and duties under the agency contract to another person.

Article 19

The parties may not derogate from Articles 17 and 18 to the detriment of the commercial agent before the agency contract expires.

Article 20

1. For the purposes of this Directive, an agreement restricting the business activities of a commercial agent following termination of the agency contract is hereinafter referred to as a restraint of trade clause.

2. A restraint of trade clause shall be valid only if and to the extent that:

- (a) it is concluded in writing; and
- (b) it relates to the geographical area or the group of customers and the geographical area entrusted to the commercial agent and to the kind of goods covered by his agency under the contract.

3. A restraint of trade clause shall be valid for not more than two years after termination of the agency contract.

4. This Article shall not affect provisions of national law which impose other restrictions on the validity or enforceability of restraint of trade clauses or which enable the courts to reduce the obligations on the parties resulting from such an agreement.

CHAPTER V

General and final provisions

Article 21

Nothing in this Directive shall require a Member State to provide for the disclosure of information where such disclosure would be contrary to public policy.

Article 22

1. Member States shall bring into force the provisions necessary to comply with this Directive before 1 January 1990. They shall forthwith inform the Commission thereof. Such provisions shall apply at least to contracts concluded after their entry into force. They shall apply to contracts in operation by 1 January 1994 at the latest.

2. As from the notification of this Directive, Member States shall communicate to the Commission the main laws, regulations and administrative provisions which they adopt in the field governed by this Directive.

3. However, with regard to Ireland and the United Kingdom, 1 January 1990 referred to in paragraph 1 shall be replaced by 1 January 1994.

With regard to Italy, 1 January 1990 shall be replaced by 1 January 1993 in the case of the obligations deriving from Article 1⁷.

Article 23

This Directive is addressed to the Member States.

Done at Brussels, 18 December 1986.

For the Council
The President
M. JOPLING

Lov nr. 272 af 2. maj 1990

Lov om handelsagenter og handelsrejsende

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt:
Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

Kapitel 1

Lovens fravigelighed

§ 1. Loven kan fraviges ved aftale, medmindre andet er angivet i loven. Reglerne i kapitel 3 kan desuden fraviges ved sædvane.

Stk. 2. De regler i §§ 22 og 25-27, der ikke kan fraviges til skade for handelsagenten, kan heller ikke ved en lovvalgsaftale fraviges til skade for agenten, hvis forholdet uden lovvalgsaftalen ville være underkastet denne lov.

Stk. 3. Finder dansk ret anvendelse i et tilfælde, hvor handelsagentens hverv for agenturgiveren ifølge kontraktens bestemmelser ikke skal udføres i et land, der er medlem af EF eller EFTA, eller i et af de nordiske lande, kan parterne fravige alle bestemmelser i denne lov. §§ 22 og 25-27 kan dog ikke fraviges, hvis der i det land, hvor handelsagentens hverv skal udføres, eller hvor handelsagenten er hjemmehørende, gælder ufravigelige regler om opsigelse og godtgørelse i agenturforhold.

Kapitel 2

Handelsagenter

§ 2. Ved en handelsagent forstås i denne lov den, som for en anden (agenturgiveren) mod vederlag har påtaget sig for dennes regning selvstændigt og vedvarende at virke for salg eller køb af varer ved at indhente tilbud (ordre) til agenturgiveren eller ved i dennes navn at indgå aftale herom.

§ 3. Agenturgiveren og handelsagenten har ret til fra den anden part at modtage et underskrevet dokument, der angiver agenturaftalens vilkår, herunder eventuelle senere aftalte vilkår.

Stk. 2. Stk. 1 kan ikke fraviges ved aftale.

§ 4. Handelsagenten skal ved udførelsen af sit hverv varetage agenturgiverens interesser og handle loyalt og redeligt.

Stk. 2. Handelsagenten skal især

- 1) foretage rimelige bestræbelser for at indhente tilbud og, ved bemyndigelse hertil, indgå aftale vedrørende de forretninger, der er omfattet af agenturforholdet,
- 2) underrette agenturgiveren om indhentede tilbud eller indgået aftale og om andre forhold, som agenten har kendskab til, og som agenturgiveren bør kende, og
- 3) følge rimelige forskrifter fra agenturgiveren.

Stk. 3. Stk. 1-2 kan ikke fraviges ved aftale.

§ 5. Agenturgiveren skal handle loyalt og redeligt over for handelsagenten.

Stk. 2. Agenturgiveren skal især

- 1) stille det nødvendige materiale vedrørende de pågældende varer til rådighed for handelsagenten,
- 2) skaffe agenten de oplysninger, der er nødvendige for hvervets gennemførelse, og
- 3) inden for en rimelig frist underrette agenten om accept af eller afslag på tilbud, som denne har indsendt, og om manglende gennemførelse af en aftale, som agenten har formidlet.

Stk. 3. Hvis agenturgiveren kan forudse, at agenturforretningerne bliver af væsentlig mindre omfang, end handelsagenten normalt kunne have forventet, skal agenturgiveren inden for en rimelig frist underrette agenten herom.

Stk. 4. Stk. 1-3 kan ikke fraviges ved aftale.

§ 6. Forsommer handelsagenten eller agenturgiveren sine pligter over for den anden part, har denne ret til erstatning for den herved forvoldte skade.

Stk. 2. Den, der vil kræve erstatning, skal underrette den anden part herom uden ugrundet ophold, efter at den pågældende fik eller burde have fået kendskab til forsømmelsen og skaden. I modsat fald fortabes retten til erstatning.

Stk. 3. Stk. 2 gælder ikke, hvis den anden part har handlet i strid med almindelig hæderlighed eller groft uagtsomt.

§ 7. Hvis handelsagenten har varer på lager til salg for agenturgiveren eller indkøbt for denne, har agenten de samme pligter og rettigheder med hensyn til varerne, som handelskommissionæren har efter kommissionslovens kapitel II.

Provision

§ 8. Er vederlagets størrelse ikke aftalt, har handelsagenten ret til vederlag i overensstemmelse med, hvad der på det sted, hvor agenten udøver sin virksomhed, er sædvanligt for agenter for varer af den pågældende art. I mangel af sådan sædvane har agenten ret til et vederlag, der er rimeligt under hensyn til samtlige omstændigheder, der vedrører forretningen.

§ 9. Handelsagenten har ret til provision af en aftale, som indgås, mens agenturforholdet består, hvis:

- 1) aftalen er kommet i stand ved agentens medvirken,
- 2) aftalen uden agentens medvirken er indgået med en tredjemand, som agenten tidligere har skaffet som kunde for så vidt angår lignende aftaler, eller
- 3) agenten har fået overdraget et bestemt geografisk område eller en bestemt kundekreds og aftalen uden agentens medvirken er indgået med en tredjemand, der hører til området eller kundekredsen.

§ 10. Indgås aftalen under omstændigheder som nævnt i § 9, nr. 1-3, efter agenturforholdets ophør, har handelsagenten ret til provision, hvis tredjemands tilbud er kommet frem til agenten eller agenturgiveren inden agenturforholdets ophør.

Stk. 2. Handelsagenten har endvidere ret til provision, hvis aftalen hovedsagelig er bragt i

stand ved dennes virksomhed under agenturforholdets beståen og den er indgået inden for rimelig tid efter forholdets ophør.

Stk. 3. En tiltrædende handelsagent har ikke ret til provision efter § 9 af en aftale, for hvilken den foregående agent har ret til provision efter stk. 1-2, medmindre det på grund af omstændighederne er rimeligt at dele provisionen mellem agenterne.

§ 11. Retten til provision forfalder, så snart og i det omfang en af følgende omstændigheder foreligger:

- 1) Agenturgiveren har eller skulle ifølge aftalen med tredjemand have leveret varen eller betalt købesummen.
- 2) Tredjemand har betalt købesummen eller leveret varen eller skulle have foretaget sådan opfyldelse ifølge aftalen med agenturgiveren, hvis denne havde opfyldt sin del af aftalen.

Stk. 2. En aftale, hvorefter provisionen forfalder på et senere tidspunkt, end hvad der følger af stk. 1, nr. 2, er ugyldig.

§ 12. Provisionen skal betales senest den sidste dag i måneden efter det kvartal, i hvilket retten til provision forfalder, jf. § 11.

Stk. 2. Stk. 1 kan ikke ved forudgående aftale fraviges til skade for handelsagenten.

§ 13. Agenturgiveren skal senest den sidste dag i måneden efter det kvartal, i hvilket retten til provision forfalder, sende handelsagenten en nota vedrørende den provision, der forfalder i kvartalet, jf. § 11. Denne nota skal indeholde alle væsentlige oplysninger, der har tjent som grundlag for beregning af provisionsbeløbene.

Stk. 2. Stk. 1 kan ikke ved forudgående aftale fraviges til skade for handelsagenten.

§ 14. Handelsagentens krav på provision bortfalder kun, hvis det godtgøres, at aftalen mellem agenturgiveren og tredjemand ikke opfyldes, og dette ikke skyldes omstændigheder, der kan tilregnes agenturgiveren.

Stk. 2. Er tredjemands manglende opfyldelse en følge af, at agenturgiveren uden handelsagentens samtykke har givet tredjemand henstand med opfyldelse af aftalen eller har indgået overenskomst om ophævelse af denne, påvirker dette ikke agentens krav på provision.

Stk. 3. Opfyldes tredjemands forpligtelse efter aftalen kun delvis, har handelsagenten kun

krav på provision af den del, der er opfyldt, medmindre andet følger af stk. 1-2.

Stk. 4. Stk. 1-3 kan ikke ved forudgående aftale fraviges til skade for handelsagenten.

Stk. 5. Bortfalder provisionskravet efter stk. 1, skal handelsagenten tilbagebetale modtagne provisionsbeløb.

§ 15. Handelsagenten kan fra agenturgiveren kræve alle oplysninger, herunder uddrag af forretningsbøger, som agenturgiveren har rådighed over, og som er nødvendige for, at agenten kan efterprøve, om provisionsnotaen angiver de provisionsbeløb, der tilkommer agenten.

Stk. 2. Afslår agenturgiveren at give de oplysninger, der er nævnt i stk. 1, eller er der begrundet tvivl om rigtigheden af disse eller af provisionsnotaen, kan handelsagenten kræve, at agenturgiveren efter dennes valg giver agenten eller en af agenten udpeget statsautoriseret eller registreret revisor adgang til at undersøge uddrag af agenturgiverens forretningsbøger.

Stk. 3. Oplysningspligten efter stk. 1-2 gælder ikke, hvis der herved vil fremkomme oplysninger om forhold, som agenturgiveren ville være fritaget for at afgive forklaring om som vidne, jf. retsplejelovens § 171.

Stk. 4. Stk. 1-2 kan ikke ved aftale fraviges til skade for handelsagenten.

Forholdet til tredjemand

§ 16. Handelsagenten kan ikke uden agenturgiverens bemyndigelse indgå aftale, der binder agenturgiveren.

Stk. 2. Har handelsagenten uden bemyndigelse indgået en aftale, som agenturgiveren ikke vil godkende, skal agenturgiveren meddele dette til tredjemand uden ugrundet ophold efter at have modtaget underretning om aftalen. Unnlader agenturgiveren dette, er han bundet af aftalen, hvis tredjemand ved aftalens indgåelse var i god tro med hensyn til handelsagentens bemyndigelse.

§ 17. Vil agenturgiveren ikke acceptere et tilbud, som handelsagenten har modtaget, skal agenturgiveren give meddelelse herom til tredjemand uden ugrundet ophold efter at have modtaget tilbudet eller underretning om dette. Unnlader agenturgiveren dette, anses tilbudet for accepteret.

Stk. 2. Stk. 1 gælder ikke, hvis handelsagen-

ten og tredjemand har aftalt, at tilbudet udtrykkeligt skal accepteres af agenturgiveren.

§ 18. Har tredjemand afgivet tilbud til handelsagenten, og har denne sendt tilbudet til agenturgiveren, kan tilbudsgiveren tilbagekalde tilbudet forinden eller samtidig med, at dette kommer til agenturgiverens kundskab.

Stk. 2. Stk. 1 gælder ikke, hvis andet er aftalt mellem handelsagenten og tredjemand.

§ 19. Får en tredjemand, der står i forretningsforbindelse med agenturgiveren, efter forhandling med handelsagenten underretning fra agenturgiveren om, at denne godkender en aftale eller accepterer et tilbud, agenten har indsendt, skal tredjemand uden ugrundet ophold give agenturgiveren meddelelse, hvis tredjemand vil gøre gældende, at der ikke er indgået en aftale eller afgivet et tilbud, eller at aftalen eller tilbudet er urigtigt gengivet. Unnlader tredjemand at give meddelelse, anses aftale for indgået med det indhold, som angives i underretningen fra agenturgiveren, medmindre det modsatte bevises.

§ 20. Handelsagenten kan ikke uden særskilt bemyndigelse hertil modtage betaling for solgte varer eller give henstand med betalingen eller afslag i prisen eller foretage anden ændring i aftalen.

Stk. 2. Har agenturgiveren fået kundskab om, at handelsagenten uden bemyndigelse har modtaget betaling eller foretaget ændring i aftalen, skal agenturgiveren, hvis denne ikke vil godkende betalingen eller ændringen, uden ugrundet ophold give køberen meddelelse herom. Unnlader agenturgiveren dette, anses betalingen eller ændringen for godkendt, hvis tredjemand på tidspunktet for betalingen eller for ændringen af aftalen var i god tro med hensyn til handelsagentens bemyndigelse.

Stk. 3. Stk. 1-2 anvendes tilsvarende, når aftalen med tredjemand vedrører indkøb af varer for agenturgiveren.

§ 21. Vil køberen gøre gældende, at der er mangler ved varen, eller at den er leveret for sent, eller vil køberen i øvrigt reklamere til agenturgiveren, kan henvendelse herom rettes til handelsagenten, hvis handelsagenten har medvirket ved aftalens indgåelse. Agenten kan ikke uden særskilt bemyndigelse hertil træffe afgørelse i anledning af en sådan henvendelse.

Stk. 2. Stk. 1 finder tilsvarende anvendelse, når aftalen med tredjemand vedrører indkøb af varer for agenturgiveren.

Agenturaftalens ophør

§ 22. Er agenturaftalen ikke indgået for en bestemt periode, kan agenturgiveren og handelsagenten i det første år af aftaleperioden opsigse aftalen med et varsel på 1 måned. Varslet forlænges med 1 måned for hvert påbegyndt år, agenturaftalen har bestået. Varslet kan dog ikke overstige 6 måneder, medmindre andet er aftalt.

Stk. 2. Der kan ikke ved forudgående aftale fastsættes kortere varsler end dem, der er nævnt i stk. 1. Dog kan det aftales, at handelsagenten kan opsigse aftalen med 3 måneders varsel, selv om aftalen har bestået i 3 år eller mere.

Stk. 3. Aftaler parterne længere opsigelsesvarsler end de i stk. 1 nævnte, må varslet ikke være kortere ved opsigelse fra agenturgivers side end ved opsigelse fra handelsagentens side.

Stk. 4. Er andet ikke aftalt, sker opsigelse til udgangen af en kalendermåned.

§ 23. Viderefores en aftale, der er indgået for en bestemt periode, efter denne periodes udløb, finder § 22 tilsvarende anvendelse. Ved beregning af de i § 22, stk. 1, omhandlede opsigelsesvarsler medregnes den tidsbestemte aftaleperiode.

§ 24. Hver af parterne kan uden at overholde gældende opsigelsesvarsel hæve aftalen, hvis den anden part i væsentlig grad har undladt at opfylde sine forpligtelser efter aftalen eller loven.

Godtgørelse ved ophør

§ 25. Ved agenturaftalens ophør har handelsagenten krav på en godtgørelse, hvis og i det omfang

- 1) agenten har skaffet agenturgiveren nye kunder eller en betydelig udvidelse af handelen med den bestående kundekreds og forbindelsen med disse kunder fortsat vil give agenturgiveren betydelige fordele, og
- 2) betaling af godtgørelse er rimelig under hensyn til samtlige omstændigheder, herunder navnlig agentens tab af provision af aftale med disse kunder.

Stk. 2. Stk. 1 anvendes tilsvarende, hvis agen-

turaftalen ophører på grund af handelsagentens død.

§ 26. Godtgørelse efter § 25 kan ikke overstige et beløb, der svarer til 1 års vederlag beregnet på grundlag af handelsagentens gennemsnitlige årlige vederlag i de seneste 5 år. Har agenturaftalen været mindre end 5 år, beregnes beløbet på grundlag af det gennemsnitlige vederlag i perioden.

§ 27. Handelsagenten har ikke krav på godtgørelse efter § 25, hvis

- 1) agenturgiveren bringer aftalen til ophør på grund af væsentlig misligholdelse, der kan tilregnes agenten,
- 2) agenten bringer aftalen til ophør, medmindre dette er berettiget som følge af
 - a) omstændigheder, der skyldes agenturgiveren, eller
 - b) agentens alder, svagelighed eller sygdom, således at det ikke med rimelighed kan kræves, at agenten fortsætter sin virksomhed, eller
- 3) agenten efter aftale med agenturgiveren overdrager sine rettigheder og pligter ifølge agenturaftalen til en anden.

§ 28. Handelsagentens krav på godtgørelse efter § 25 bortfalder, hvis agenten ikke senest 1 år efter agenturaftalens ophør har meddelt agenturgiveren, at krav på godtgørelse vil blive fremsat.

§ 29. §§ 25-28 kan ikke ved forudgående aftale fraviges til skade for handelsagenten.

Konkurrenceklausuler

§ 30. En aftale mellem en handelsagent og en agenturgiver, hvorefter agentens udøvelse af erhvervsvirksomhed efter agenturaftalens ophør begrænses (konkurrenceklausul), er kun bindende for agenten, hvis og i det omfang den

- 1) er indgået skriftligt,
- 2) vedrører det geografiske område eller den kundekreds og det geografiske område, som agenten har fået overdraget, og
- 3) vedrører de varetyper, som er omfattet af agenturaftalen.

Stk. 2. Konkurrenceklausulen kan højst gælde 2 år fra agenturaftalens ophør.

Stk. 3. En konkurrenceklausul kan tilsidesættes efter aftalelovens § 38, stk. 1.

Kapitel 3

Handelsrejsende

§ 31. Ved en handelsrejsende forstås i denne lov den, der som led i et tjenesteforhold har påtaget sig at opsøge kunder og herunder virke for salg eller køb af varer, som ikke medføres, ved at indhente tilbud (ordre) til arbejdsgiveren eller i dennes navn indgå aftale herom.

§ 32. En handelsrejsende må under udførelse af arbejde for handelshuset ikke uden handelshusets samtykke arbejde for salg af andre varer end dettes eller for køb til andre end dette.

Provision

§ 33. §§ 9-10, § 11, stk. 1, § 12, stk. 1, § 13, stk. 1, § 14, stk. 1-3 og 5, og § 15, stk. 1-3, anvendes tilsvarende på handelsrejsende, der aflønnes helt eller delvis med provision, idet provisionen for handelsrejsende dog forfalder månedsvis. Endvidere anvendes § 14, stk. 5, kun, hvis ansættelsesforholdet ikke er omfattet af funktionærloven.

Forholdet til tredjemand

§ 34. §§ 16-21 anvendes tilsvarende.

Kapitel 4

Ikrafttrædelses- og overgangsbestemmelser m.v.

§ 35. Loven træder i kraft dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende.

Stk. 2. For agenturaftaler, der er indgået inden lovens ikrafttræden, gælder dog indtil 1. januar 1992 de hidtil gældende regler. Fra 1. januar 1992 anvendes denne lov for en sådan aftale, medmindre aftalen før denne dato lovligt er opsagt til ophør senest den 30. juni 1992. I sådanne tilfælde anvendes de hidtil gældende regler.

§ 36. Justitsministeren kan fastsætte regler til gennemførelse af Haagerkonventionen af 19. marts 1978 om, hvilken lov der skal anvendes på mellemmand og på fuldmagtsspørgsmål.

§ 37. I lov om kommission, handelsagentur og handelsrejsende, jf. lovbekendtgørelse nr. 636 af 15. september 1986, foretages følgende ændringer:

1. Lovens *titel* ændres til: »Kommissionsloven«.
2. Lovens *kapitel III-IV* ophæves.

§ 38. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland. Loven kan ved kgl. anordning sættes i kraft for Grønland med de afvigelser, som de særlige grønlandske forhold tilsiger.

Givet på Christiansborg Slot, den 2. maj 1990

Under Vor Kongelige Hånd og Segl

I Dronningens Navn:

FREDERIK

Kronprins

/ Hans Engell

1 Förslag till

Lag om handelsagentur

Härigenom föreskrivs följande.

Allmänna bestämmelser

1 § Med handelsagent förstås i denna lag den som i en näringsverksamhet har avtalat med en annan, huvudmannen, att för dennes räkning självständigt och varaktigt verka för försäljning eller köp av varor genom att ta upp anbud till huvudmannen eller sluta avtal i dennes namn.

2 § Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna lag gäller i stället för lagens bestämmelser, om inte annat anges i lagen. Med avtalsvillkor jämställs praxis som har utbildats mellan parterna samt handelsbruk eller annan sedvänja.

Om det av lagen framgår att en bestämmelse inte får åsidosättas genom avtal, gäller bestämmelsen också framför praxis som har utbildats mellan parterna och framför handelsbruk eller annan sedvänja.

3 § En bestämmelse som enligt lagen inte får åsidosättas till nackdel för agenten får inte heller åsidosättas till nackdel för denne genom ett avtal om att främmande rätt skall tillämpas på rättsförhållandet, om rättsförhållandet annars skulle bedömas enligt denna lag.

4 § Om agenten eller huvudmannen begär det, skall en handling som återger agenturavtalet och ändringar i detta upprättas och undertecknas av parterna.

Parterna kan inte avstå från sin rätt att på begäran få en sådan handling som avses i första stycket.

Agentens skyldigheter

5 § Agenten skall vid uppdragets fullgörande tillvarata huvudmannens intressen samt handla lojalt och redligt.

Det åligger agenten särskilt att

1. göra skäligen ansträngningar för att inhämta anbud och, om det ingår i uppdraget, sluta avtal om sådant som omfattas av agenturavtalet,

2. underrätta huvudmannen om anbud som har upptagits och avtal som har ingåtts samt om andra omständigheter av betydelse för uppdraget som agenten känner till, och

3. följa skäligen anvisningar från huvudmannen.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för parterna.

6 § Agenten skall väl vårda varor och annat som tillhör huvudmannen och som är i agentens besittning. Agenten skall hålla den sakförsäkring som behövs. Huvudmannens varor skall hållas avskilda från andra varor.

Har agenten rätt att ta emot betalning för sålda varor, är han skyldig att hålla mottagna medel avskilda och avge redovisning för sitt uppdrag.

Huvudmannens skyldigheter

7 § Huvudmannen skall handla lojalt och redligt mot agenten.

Det åligger huvudmannen särskilt att

1. lämna agenten nödvändigt material beträffande de varor som uppdraget gäller,
2. lämna agenten de upplysningar som krävs för uppdragets fullgörande, och
3. utan oskäligt uppehåll meddela agenten att han har antagit eller avslagit ett anbud som agenten har tillställt honom eller att ett avtal som agenten har förmedlat inte har fullgjorts.

Huvudmannen skall utan oskäligt uppehåll underrätta agenten, om han förutser att verksamhetens omfattning kommer att bli väsentligt mindre än vad agenten skäligen kunnat vänta sig.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för parterna.

Provision m. m.

8 § Om agenten och huvudmannen inte har avtalat om agentens ersättning, skall denna bestämmas till vad som är sedvanligt där agenten utövar sin verksamhet. Finns ingen sådan sedvana, skall ersättningen bestämmas till vad som är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter som rör uppdraget.

9 § Agenten har rätt till provision på avtal som ingås under uppdragstiden,

1. om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan,
2. om avtalet utan agentens medverkan har ingåtts med en tredje man, som agenten tidigare har anskaffat som kund såvitt avser avtal av samma slag, eller
3. om agenten har tilldelats ett visst område eller en viss kundkrets och avtalet har ingåtts med en tredje man som hör till området eller kundkretsen.

10 § Agenten har rätt till provision på avtal som ingås efter det att uppdraget har upphört,

1. om avtalet har ingåtts under sådana omständigheter som avses i 9 § och agenten eller huvudmannen har tagit emot tredje mans anbud under uppdragstiden, eller
2. om avtalet har kommit till stånd huvudsakligen genom agentens medverkan under uppdragstiden och det har ingåtts inom skälig tid efter det att uppdraget har upphört.

En tillträdande agent har inte rätt till provision enligt 9 § på ett avtal som ger den avgående agenten rätt till provision enligt första stycket, om det inte med hänsyn till omständigheterna är skäligt att provisionen delas mellan agenterna.

11 § Provisionen skall betalas inom en månad efter utgången av det kvartal av kalenderår då provisionen är intjänad.

Provisionen är intjänad då och i den mån någon av följande omständigheter föreligger.

1. Huvudmannen har fullgjort avtalet med tredje man.
2. Huvudmannen skulle enligt avtalet med tredje man ha fullgjort detta.

3. Tredje man har fullgjort avtalet.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelsen i första stycket.

Agenten är inte heller bunden av avtalsvillkor som innebär att provisionen är intjänad senare än då tredje man har fullgjort avtalet eller skulle ha gjort det, om huvudmannen hade fullgjort avtalet som han borde.

12 § Agentens rätt till provision bortfaller om det visas att avtalet mellan huvudmannen och tredje man inte har fullföljts och att detta inte beror på huvudmannen eller något förhållande på dennes sida.

Om tredje man har underlåtit att fullfölja avtalet på grund av att huvudmannen utan agentens samtycke har beviljat honom anstånd med att göra det eller kommit överens med honom om återgång av avtalet, påverkar detta inte agentens rätt till provision.

Fullföljer tredje man avtalet endast delvis, har agenten rätt till provision på den del som svarar mot vad som har fullföljts, om inte annat följer av första eller andra stycket.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i första—tredje styckena.

Bortfaller agentens krav på provision till följd av bestämmelserna i första—tredje styckena, skall han betala tillbaka det som betalats för mycket.

13 § Huvudmannen skall senast en månad efter utgången av varje kvartal av kalenderår ge agenten en provisionsnota med uppgift om den provision som är intjänad under kvartalet. Provisionsnotan skall innehålla alla uppgifter av betydelse för beräkningen av provisionen.

Har agenten helt eller delvis förlorat sin rätt till provision på ett avtal, skall uppgift om detta lämnas i den provisionsnota som avser det kvartal då rätten till provisionen bortföll. I provisionsnotan skall därvid anges skälet till att rätten till provisionen bortfallit.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

14 § Agenten har rätt att från huvudmannen få alla upplysningar som denne har tillgång till och som agenten behöver för att kunna kontrollera om provisionsnotan innehåller de provisionsbelopp som är intjänade. Till sådana upplysningar hör utdrag ur huvudmannens bokföring.

Om huvudmannen inte lämnar agenten sådana upplysningar som avses i första stycket eller det finns anledning att anta att dessa upplysningar eller uppgifterna i provisionsnotan är oriktiga, har agenten rätt att granska huvudmannens bokföring i den omfattning som behövs. Huvudmannen får därvid avgöra om granskningen skall utföras av agenten själv eller av en auktoriserad eller godkänd revisor som agenten har utsett.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

15 § Om agenten inte i rätt tid har fått provision eller annan ersättning av huvudmannen eller om det finns starka skäl att anta att han inte kommer att få den, har agenten rätt att till säkerhet för sin fordran hålla inne varor, material och handlingar som tillhör huvudmannen och som agenten har tagit emot för att fullgöra uppdraget. Fullmakter och andra handlingar av synnerlig betydelse för huvudmannen får dock inte hållas inne.

Har agenten köpt varor för huvudmannens räkning och sänt varorna vidare till huvudmannen, eller har agenten sänt tillbaka varor till huvudmannen vilka han haft till försäljning, får agenten för att säkerställa sin rätt enligt första stycket hindra att varorna lämnas ut till huvudmannen. Detta gäller även om huvudmannen har tagit emot transportdokument avseende varorna.

Agentens rätt att hålla inne varor, material och handlingar upphör när huvudmannen har ställt godtagbar säkerhet för fordringen.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

16 § Agenten får sälja varor som han håller inne enligt 15 § efter tre månader från det att han har meddelat huvudmannen att varorna hålls inne. Agenten får därvid täcka de fordringar för vilka varorna har utgjort säkerhet med vad som inflyter från försäljningen. Försäljningen får ske under hand eller på offentlig auktion.

Om varorna är utsatta för snabb förstörelse eller försämring eller om de fordrar alltför kostsam vård, får de säljas tidigare än vad som framgår av första stycket.

Om huvudmannen är i konkurs, gäller i stället 8 kap. 10 § konkurslagen (1987:672).

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

Förhållandet till tredje man

17 § Agenten får inte utan särskilt bemyndigande sluta avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar.

Vid hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

18 § Har agenten slutit avtal om försäljning eller köp på huvudmannens vägnar utan att vara behörig till det, skall huvudmannen, om han inte godkänner avtalet, meddela tredje man detta. Meddelandet skall lämnas utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått kännedom om avtalet. Gör huvudmannen inte det, är han bunden av avtalet.

19 § Vill huvudmannen inte anta ett anbud som agenten har mottagit, skall huvudmannen meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll efter det att han har fått kännedom om anbudet. Gör han inte det, är anbudet antaget.

Vad som sägs i första stycket gäller inte då agenten och tredje man har avtalat att anbudet skall förfalla om huvudmannen inte uttryckligen antar det.

20 § Har tredje man avgett ett anbud till agenten och har denne sänt in anbudet till huvudmannen, har tredje man samma rätt att återkalla anbudet hos huvudmannen som om han själv hade sänt in anbudet.

Vad som sägs i första stycket gäller inte, om annat har avtalats mellan agenten och tredje man.

21 § Har en tredje man som är näringsidkare förhandlat med agenten och därefter fått ett meddelande från huvudmannen att denne bekräftar ett avtal eller antar ett anbud som agenten har sänt in, skall tredje man, om

han anser att han inte har slutit något avtal eller avgett något anbud eller att avtalet eller anbudet är oriktigt återgivet, meddela huvudmannen detta utan oskäligt uppehåll. Gör tredje man inte det och kan han inte heller visa att meddelandet var oriktigt, anses han ha ingått ett avtal med det innehåll som meddelandet från huvudmannen utvisar.

22 § Agenten får inte utan särskilt bemyndigande ta emot betalning för sålda varor eller efter det att ett avtal har ingåtts medge anstånd med betalningen eller nedsättning i priset eller annan ändring i avtalet.

Får huvudmannen kännedom om att agenten utan bemyndigande har vidtagit en åtgärd som avses i första stycket beträffande ett avtal som kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan eller som har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten, skall huvudmannen, om han inte vill godkänna åtgärden, meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll. Gör han inte det, anses han ha godkänt åtgärden.

Vid hemförsäljning finns särskilda bestämmelser i hemförsäljningslagen (1981:1361).

23 § Vill tredje man åberopa fel i en köpt vara eller dröjsmål med dess avlämnande eller vill han ge huvudmannen något annat meddelande som rör uppfyllelsen av ett avtal, får han vända sig till agenten, om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom agentens medverkan eller har ingåtts med en tredje man som hör till ett område eller en kundkrets som har tilldelats agenten. Denne får inte utan särskilt bemyndigande träffa något avgörande med anledning av ett sådant meddelande.

Får huvudmannen kännedom om att agenten utan bemyndigande har träffat ett sådant avgörande som avses i första stycket, skall huvudmannen, om han inte vill godkänna avgörandet, meddela tredje man detta utan oskäligt uppehåll. Gör han inte det, anses han ha godkänt avgörandet.

Agenturavtalets upphörande m. m.

24 § Ett agenturavtal som inte har ingåtts för viss tid får av agenten eller huvudmannen uppsägas att upphöra efter den uppsägningstid som anges i andra stycket.

Uppsägningstiden är en månad under det första året av uppdragstiden. Uppsägningstiden förlängs sedan med en månad för varje påbörjat år av uppdragstiden till dess att uppsägningstiden uppgår till sex månader.

Parterna kan inte i förväg avtala om kortare uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket. Dock får de avtala att uppsägning från agentens sida får ske med tre månaders uppsägningstid även om uppdragstiden har varat tre år eller längre.

Om parterna avtalar om längre uppsägningstid än vad som sägs i andra stycket, får uppsägningstiden inte vara kortare vid uppsägning från huvudmannens sida än vid uppsägning från agentens sida.

Uppsägningstiden räknas från utgången av den kalendermånad då uppsägningen skedde.

25 § Ett agenturavtal som ingåtts för viss tid upphör vid avtalstidens slut.

Om parterna fortsätter agenturförhållandet efter avtalstidens slut, skall avtalet därefter betraktas som ett icke tidsbestämt avtal. Vid beräkningen av uppsägningstiden enligt 24 § för ett sådant avtal skall därvid tas hänsyn till hela den tid som agenturförhållandet har varat.

Avtalsvillkor som strider mot bestämmelserna i andra stycket är inte bindande för parterna.

Prop. 1990/91:63
Bilaga 6

26 § Agenten eller huvudmannen får säga upp agenturavtalet med omedelbar verkan, om

1. motparten har underlåtit att fullgöra sina förpliktelser enligt avtalet eller lagen och avtalsbrottet är av väsentlig betydelse för den andre samt motparten insåg eller borde ha insett detta, eller

2. det annars finns en viktig grund för att frånträda avtalet i förtid.

Den som vill säga upp avtalet i förtid skall göra detta utan oskäligt uppehåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om den omständighet som han åberopar. Gör han inte det, förlorar han rätten att åberopa omständigheten.

Agenten är inte bunden av avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för honom än bestämmelserna i denna paragraf.

27 § Om agenten eller huvudmannen försätts i konkurs, upphör agenturavtalet att gälla. Utan hinder av huvudmannens konkurs får dock agenten göra uppdraget gällande för tiden intill utgången av dagen efter den då kungörelse om konkursbeslutet var införd i Post- och Inrikes Tidningar, om han inte tidigare hade eller borde ha haft kännedom om konkursen.

28 § När agenturavtalet upphör, har agenten rätt till avgångsvederlag, om och i den mån

1. agenten har tillfört huvudmannen nya kunder eller väsentligt ökat handeln med den befintliga kundkretsen och huvudmannen kommer att ha väsentlig fördel av förändringen, och

2. avgångsvederlag är skäligt med hänsyn till samtliga omständigheter, särskilt agentens förlust av provision på avtal med de i första punkten angivna kunderna.

Bestämmelserna i första stycket skall ha motsvarande tillämpning, om agenturförhållandet upphör på grund av agentens död.

Avgångsvederlaget uppgår till högst ett belopp motsvarande ett års ersättning, beräknad efter ett genomsnitt under de senaste fem åren eller den kortare tid som uppdraget har varat.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

29 § Agenten har inte rätt till avgångsvederlag enligt 28 §, om

1. huvudmannen säger upp agenturavtalet på grund av väsentlig plikt-försummelse på agentens sida av sådant slag som ger huvudmannen rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 § första stycket 1, eller

2. agenturavtalet upphör till följd av agentens konkurs, eller

3. agenten i samförstånd med huvudmannen överläter agenturen till någon annan.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

30 § Säger agenten själv upp agenturavtalet, har han rätt till avgångsvederlag enligt 28 § endast

1. om uppsägningen grundas på en omständighet på huvudmannens sida av sådant slag som ger agenten rätt att säga upp avtalet med omedelbar verkan enligt 26 §, eller

2. om det på grund av agentens ålder eller sjukdom eller liknande förhållande inte skäligen kan krävas att han fortsätter sin verksamhet.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

31 § Agenten förlorar sin rätt till avgångsvederlag, om han inte inom ett år från det att avtalet upphörde meddelar huvudmannen att han kräver sådant vederlag.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

32 § Har agenturavtalet upphört skall agenten, intill dess huvudmannen själv kan bevaka sina intressen, vidta sådana åtgärder som är nödvändiga för att skydda huvudmannen mot förlust, om det inte därav uppkommer betydande kostnad, olägenhet eller ekonomisk risk för agenten. Denne har rätt till skäligen ersättning för åtgärderna.

33 § När agenturavtalet har upphört skall agenten till huvudmannen återlämna varor, material och handlingar som han har mottagit för att fullgöra uppdraget. Agenten har dock rätt att till säkerhet för fordran innehålla huvudmannens egendom i enlighet med 15 § och försälja den enligt 16 §.

Skadestånd

34 § Underlåter agenten eller huvudmannen att fullgöra sina skyldigheter enligt agenturavtalet eller lagen, är han skyldig att ersätta den andre den skada som uppkommer därav, om han inte visar att underlåtenheten ej beror på försummelse på hans sida.

Upphör agenturavtalet att gälla till följd av den ena partens konkurs, har den andra parten rätt till ersättning för den skada som uppkommer därav.

Den som vill kräva skadestånd skall meddela den andre detta utan oskäligt uppehåll efter det att han fick eller borde ha fått kännedom om de omständigheter som ligger till grund för kravet. Gör han inte det, förlorar han rätten till skadestånd utom i fall när den andre har handlat grovt vårdslöst eller i strid mot tro och heder.

Avtalsvillkor som är mindre fördelaktiga för agenten än bestämmelserna i denna paragraf är inte bindande för agenten.

Konkurrensklausuler

35 § Ett avtal mellan agenten och huvudmannen att agenten inte skall bedriva verksamhet efter det att agenturavtalet har upphört (konkurrensklausul) är bindande för agenten bara om och i den mån konkurrensklausulen

1. har upprättats skriftligt,
2. avser det område eller den kundkrets som har tilldelats agenten, och
3. avser de slag av varor som agenturavtalet gäller.

En konkurrensklausul gäller inte längre tid än två år efter det att agenturavtalet har upphört.

Bestämmelserna i denna paragraf hindrar inte att lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område tillämpas på en konkurrensklausul.

Vissa meddelanden

Prop. 1990/91:63
Bilaga 6

36 § Har ett meddelande från agenten enligt 16, 31 eller 34 §, från huvudmannen enligt 18, 19, 22, 23 eller 34 § eller från tredje man enligt 21 § avsänts på ett ändamålsenligt sätt, får meddelandet åberopas även om det försenas, förvanskas eller inte kommer fram.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.
2. I fråga om agenturavtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande tillämpas bestämmelserna om handelsagentur i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande till utgången av år 1993.

Lag om ändring i lagen (1914:45) om kommission,
handelsagentur och handelsresande

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande

dels att 3 och 4 kap. skall upphöra att gälla,

dels att kapitelindelningen och rubrikerna till 1 och 2 kap. skall utgå,

dels att lagens rubrik och 27 § skall ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 4 § skall sättas närmast före 1 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

**Lag (1914:45) om kommission,
handelsagentur och handelsresande**

Lag (1914:45) om kommission

27 §¹

Handelskommissionär är berättigad till provision å avtal, som han under uppdragstiden för kommittentens räkning ingår med tredje man.

Har kommissionären varaktigt uppdrag och ingås avtal för kommittentens räkning efter uppdragets slut, *skola bestämmelserna i 68 § första stycket andra punkten samt andra—fjärde styckena om handelsagents rätt till provision äga motsvarande tillämpning.*

Har kommissionären varaktigt uppdrag och ingås avtal för kommittentens räkning efter uppdragets slut, *har kommissionären rätt till provision på avtalet, om tredje mans anbud kommit kommittenten eller kommissionären till handa under uppdragstiden.*

Ingås avtal efter uppdragets slut i annat fall än som avses i andra stycket, är kommissionären likaledes berättigad till provision (efterprovision), om avtalet kan anses ha kommit till stånd genom hans medverkan under uppdragstiden.

Förebringas ej utredning om efterprovisionens storlek och har uppdraget varat minst ett år, skall efterprovision utgå med belopp som motsvarar tre månaders provision, beräknad efter genomsnittet av månadsprovisionerna under uppdragets sista år. Vad nu sagts gäller dock ej, om uppsägning skett med minst sex månaders uppsägnings-tid.

Kommissionären kan inte före uppdragets slut med bindande verkan avstå från den rätt till ersättning som tillkommer honom enligt tredje och fjärde styckena.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

2. I fråga om agentur-, handelsresande- eller platsförsäljaravtal som har ingåtts före lagens ikraftträdande tillämpas lagen i sin tidigare lydelse till och med den 31 december 1993.

¹ Senaste lydelse 1974:219.

3 Förslag till

Prop. 1990/91: 63

Lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981:1361)

Bilaga 6

Härigenom föreskrivs att 12 § hemförsäljningslagen (1981:1361) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

Anlitar näringsidkaren ett ombud, skall denne alltid anses behörig att handla på näringsidkarens vägnar när det gäller att ingå avtal som avses i denna lag, att utfästa förmåner som är avsedda att ingå i ett sådant avtal samt att ta emot betalning för näringsidkarens räkning. Näringsidkaren kan inte till nackdel för konsumenten inskränka denna behörighet.

Om handelsagenter och handelsresande finns särskilda bestämmelser i lagen (1914:45) om kommission, handelsagentur och handelsresande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

4 Förslag till

Lag om ändring i fondkommissionslagen (1979: 748)

Härigenom föreskrivs att 2 § fondkommissionslagen (1979: 748) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om handelskommission i lagen (1914: 45) om kommission, *handelsagentur och handelsresande*.

Föreslagen lydelse

2 §

Om annat ej följer av denna lag, gäller för fondkommissionsrörelse bestämmelserna om handelskommission i lagen (1914: 45) om kommission.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1992.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1990-11-15

Närvarande: f. d. regeringsrådet Bengt O. Hamdahl, regeringsrådet Bertil Werner, justitierådet Ulf Gad.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 1 november 1990 har regeringen på hemställan av statsrådet Freivalds beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om handelsagentur, m. m.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Bo Blomquist.

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Innehåll

Regeringens proposition	3
Propositionens huvudsakliga innehåll	3
Propositionens lagförslag	4
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 29 november 1990	15
1 Inledning	15
2 Allmän motivering	16
2.1 Allmänna utgångspunkter	16
2.2 Tillämpningsområdet	19
2.2.1 Typen av uppdrag	19
2.2.2 De närmare förutsättningarna	22
2.3 Betydelsen av tvingande rättsregler	24
2.4 Parternas allmänna skyldigheter	26
2.5 Provision m. m.	28
2.5.1 Rätt till provision	28
2.5.2 Redovisning av provisionsbelopp m. m.	29
2.6 Säkerhetsrätt	32
2.7 Förhållandet till tredje man	34
2.8 Uppsägning m. m.	35
2.8.1 Allmänt	35
2.8.2 Ordinär uppsägning	36
2.8.3 Förtida uppsägning	37
2.8.4 Konkurs	39
2.9 Avgångsvederlag	40
2.10 Skadestånd	43
2.11 Internationella konventioner	46
2.11.1 1978 års Haagkonvention	46
2.11.2 1983 års UNIDROIT-konvention	47
2.12 Följdändringar i annan lagstiftning	48
2.13 Ikraftträdande m. m.	48
2.14 Kostnader och resursbehov	49
3 Upprättade lagförslag	49
4 Specialmotivering	49
4.1 Förslaget till lag om handelsagentur	49
4.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1914: 45) om kommission, handelsagentur och handelsresande	136
4.3 Förslaget till lag om ändring i hemförsäljningslagen (1981: 1361)	138
4.4 Förslaget till lag om fondkommissionslagen (1979: 748)	138
5 Hemställan	138
6 Beslut	138
Bilaga 1 Sammanfattning av kommitténs betänkande	139
Bilaga 2 Kommitténs lagförslag	145
Bilaga 3 Sammanställning av remissyttrandena	154
Bilaga 4 EG-direktivet om handelsagenter	201
Bilaga 5 Den danska lagen	206
Bilaga 6 Lagrådsremissens lagförslag	211
Bilaga 7 Utdrag ur protokoll vid lagrådets sammanträde den 15 november 1990	222

